

oikos

LIETUVIŲ IŠEIVIJOS INSTITUTAS

oikos

LIETUVIŲ MIGRACIJOS IR DIASPOROS STUDIJOS

2008 Nr. 1 (5)
VERSUS AUREUS

Žurnalo leidimą remia

Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

REDAKCIJOS KOLEGIJA

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS vyriausiasis redaktorius

(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva);

Daiva Kristina KUZMICKAITĖ redaktoriaus pavaduotoja

(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva);

Vida BAGDONAVIČIENĖ

(Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, Lietuva);

Tomas BALKELIS

(Manchester University, Didžioji Britanija);

Žilvinas BELIAUSKAS

(Lietuvių grįžimo į tėvynę informacijos centras, Lietuva);

Daiva DAPKUTĖ

(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva);

Mykolas DRUNGA

(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva);

Alfonsas EIDINTAS

(Lietuvos Respublikos ambasada, Norvegija);

Dalia KUIZINIENĖ

(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva);

Vėjas Gabriel LIULEVIČIUS

(University of Tennessee, JAV);

Linas SALDUKAS

(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva);

Romas VAŠTOKAS

(Trent University, Kanada);

Vaiva VĖBRAITĖ

(JAV LB pirmininkė, Lietuvos Respublikos Prezidentūra).

Lietuvių išeivijos institutas

S. Daukanto g. 25, Kaunas LT-44249, Lietuva

© Lietuvių išeivijos institutas, 2008

© „Versus aureus“ leidykla, 2008

TURINYS

ŠIUOLAIKINIAI MIGRACIJOS PROCESAI

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS. Diaspora ir gimtinė: su laisve ir be jos.	9
Regina JASIULEVIČIENĖ. Migracija žmogaus teisių diskurse	17
Daiva Kristina KUZMICKAITĖ. Teoriniai tarptautinės lietuvių migracijos diskursai . .	24
Edita GRUODYTĖ, Laima LIUTIKIENĖ. JAV gyvenančių lietuvių vaikų ugdymo problematika	33
Violeta DAVOLIŪTĖ. Challenges of Trauma: Migration, Integration, and the Role of Cultural Competence	41
Mary GILMARTIN, Jane-Ann O'CONNELL, Bettina MIGGE. Lithuanians in Ireland .	49

DIASPOROS ISTORIJA IR KULTŪRA

Daiva SIMANAVIČIŪTĖ. Pasaulio Lietuvių bendruomenės steigimas 1945–1950 metais	63
Jurgita BLAŽYTĖ. Religinis lietuvių gyvenimas DP stovyklose 1945–1950 m.	83
Giedrė MILERYTĖ. Egzilio mąstytojų požiūris į Pirmąją Lietuvos Respubliką	104

ATMINTIES HORIZONTAI

Algimantas GURECKAS. Lietuvių jaunimo politinė veikla Niujorke 1963–1968 m. Lietuvių Jaunimo Antikolonialinė Lyga (LJAL), Žygis į Jungtines Tautas ir Baltiečių Kreipimasis į Jungtines Tautas (BATUN)	113
--	-----

RECENZIJOS

Ramutė RACHLEVIČIŪTĖ. Akistatos su dailininku, norėjusiu „kelti dulkes ant tėvynės vieškelio“	129
Kristina BARTKIENĖ. Šauktinio Džionio kova už lietuvišką žodį	136
Sigita BARNIŠKIENĖ. Vokiečių pėdsakų ieškojimas Rytų ir Vidurio Europoje	140

KRONIKA

Lietuvos Respublikos (LR). Prezidentas ir lietuvių išeivija	147
Diskusijos Lietuvos Respublikos Seime dvigubos pilietybės klausimu	148
Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Institucijų prie LRV santykių su lietuvių išeivija apžvalga	150
Įvykiai Lietuvos visuomenėje	153
Išeivijos lietuvių filantropiškumas ir VDU Humanitarinių mokslų fakultetas	154
Lietuvių Išeivijos instituto veikimas	155
Santraukos rusų kalba (Резюме)	157
Mūsų autoriai	163
Reikalavimai straipsniams	165

CONTENTS

TRENDS OF CONTEMPORARY MIGRATION

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS. The Challenges of Globalization for Lithuanian Diaspora Education	9
Regina JASIULEVIČIENĖ. Migration in the Human Rights Discourse	17
Daiva Kristina KUZMICKAITĖ. Theoretical Discourse of Lithuanian International Migration	24
Edita GRUODYTĖ, Laima LIUTIKIENĖ. Educational Problems of Lithuanian Immigrant Children in the United States of America	33
Violeta DAVOLIŪTĖ. Challenges of Trauma: Migration, Integration, and the Role of Cultural Competence	41
Mary GILMARTIN, Jane-Ann O'CONNELL, Bettina MIGGE. Lithuanians in Ireland	49

HISTORY AND CULTURE OF DIASPORA

Daiva SIMANAVIČIŪTĖ. The Founding of the World Lithuanian Community (1945 to 1950).	63
Jurgita BLAŽYTĖ. Lithuanian Religious Life in DP Camps, 1945–1950	83
Giedrė MILERYTĖ. The Attitudes of Exile Thinkers Towards the First Republic of Lithuania	104

HORIZONS OF MEMORY

Algimantas GURECKAS. Lithuanian Political Youth Activities in New York from 1963 to 1968: Young Lithuanian Anticolonial League, March to the United Nations, and the Baltic Appeal to the U. N.	113
---	-----

EVENTS

Politics	147
Society.	153
Lithuanian Emigration Institute.	154
Summaries in Russian (Резюме).	157
Authors	163
Requirements for Contributors.	165

Šiuolaikiniai migracijos procesai

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Diaspora ir gimtinė: su laisve ir be jos

Įvadas

Keli komentarai dėl pavadinimo: įtarčiau, kad daugiausia bėdų gali atsitikti su terminu *diaspora*, kuris ilgą laiką labiau lipo graikams, žydams ar armėnams, o štai jau kelios dešimtys metų įsigali naujausiuose migracijos tyrinėjimuose. *Diaspora* – tai tautos dalis, gyvenanti už savo tėvynės ribų. *Diasporos* santykis su kitais konkuruojančiais terminais: *Išėivija* – atrodo labiau patrauklus ir prigijęs žodis, bet ką daryti, kai kalbame apie kitame krašte gimusiuosius – II, III ar IV kartos lietuvius? *Pasaulio lietuvija* (plg. *polonija*) – čia negali būti atmesta pati gimtinė, kuri taip pat priklausys pasaulio lietuvių viešpatystei. Taigi tai *gimtinė+diaspora*. Tam tikra prasme konkuruoja ir terminas *pasaulio lietuvių bendruomenė*, tačiau čia kiekvienas pastebės, kad jis pirmiausiai reiškia organizuojamą diasporos dalį. Tai jau institucija. Lygiagrečiai *bendruomenės* sąvoka vartojama ir visiems vienos tautos nariams pasaulyje apibūdinti. Skirtumas tarp vienos ir antros prasmės akivaizdus. Pirmu atveju, PLB – tai tik plonytis organizuotų lietuvių sluoksnis, o ne visi lietuviai. Antru – visi lietuviai, net

jei jie sąmoningai nepasireiškia lietuviybėje. Bene arčiausiai tarptautinio žodžio *diaspora* atsiduria terminas *užsienio lietuviai*. Bet aš pasirinkau *diasporos* terminą, kuris angliškai kalbėje literatūroje, skirtoje lietuviams, ėmė įsitvirtinti bent jau pradedant Antano Adomėno-Van Reenan knyga *Lithuanian Diaspora: From Königsberg to Chicago*¹.

Šio straipsnio tikslas yra panagrinėti platesnius – gal net teorinius – lietuvių diasporos ir gimtinės santykius, pabandyti susigaudyti ir suprasti, kaip keičiasi diasporos arba išėivijos lietuvių savijautos ir galvosena, priklausomai nuo to, kokioje būsenoje yra atsidūrusi gimtinė. Neabejodami galime sakyti, kad gimtinės ir jos visuomenės bei tautos laisvė yra nepaprastai svarbus faktorius, turintis įtakos diasporos pavidalams. Pastebėkime, kelių šimtų metų lietuvių emigracijos istorijoje ilgiausią atkarpą užima laikai, kai Lietuva buvo užkariauta ir prispausta, bet buvo ir tarpiniai, kada emigracija vyko iš nepriklausomos Lietuvos – mažesniu mastu trisdešimtaisiais XX a. metais, ir žymiai platesniu – dabartinės nepriklausomybės sąlygomis.

Lūžio momentas, kuris padarė įtaką tiems santykiams, buvo 1990-ieji ir Lietuvos nepri-

klausomybės atkūrimas. Tai istorinis momentas, pakeitęs Lietuvos tautos ir diasporos padėtį. Galima tarti, kad Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimas ir prisijungimas prie Europos Sąjungos taip pat lėmė reikšmingus, giluminius lietuvių diasporos Vakarų pasaulyje pasikeitimus.

Diasporos misijos pasikeitimai: praeities patirtys

Naujųjų laikų istorijoje migracija tapo vienu iš charakteringiausių bruožų. Yra socialinės istorijos ir lyginamųjų civilizacijų problemų tyrinėtojų, kurie XX amžių apskritai vadina emigracijų ir egzilio amžiumi. Nors emigracijos prielaidas lėmė ekonominių, socialinių ir politinių motyvų mišinys, tačiau emigracijos padariniai ir įvairių tautų diasporų susiformavimas didžiosiose Vakarų valstybėse visados buvo svarbus šiuolaikinio pasaulio, tarptautinių santykių ir net globalizacijos proceso faktorius. Jungtinė Karalystė labiau nei bet kada yra šitokių permainų pavyzdys.

Emigracijos, tautų atbudimo bei nacionalinių valstybių atsiradimo Vidurio Rytų Europoje XIX–XX a. procesai buvo tarpusavyje susiję, vienas kitą sąveikavo. Prancūzijos buržuazinė revoliucija, Napoleono Bonaparto karo kampanija, Lenkijos ir Lietuvos sukilimai, Vengrijos revoliucija, Balkanų karai ir Bulgarijos bei Rumunijos valstybių sukūrimas – visa tai buvo susiję su politinių emigrantų judėjimais.

Didžioji Emigracija iš antirusišką sukilimą pralaimėjusios Lenkijos ir Lietuvos XIX a. viduryje įsikūrė Prancūzijoje, nors jos veiklos aidai tada siekė ir Didžiąją Britaniją. Beveik per visą XIX amžių lenkų ir lietuvių imigrantai buvo ne tik pastebimas Prancūzijos užsienio politikos dalyvis, bet ir visos tarptautinės politikos faktorius. Ir priešingai: Lenkijos ir Lietuvos tautų išsivadavimo kovoje emigrantai buvo lemtinga atrama, susivokimo tarp-

tautinėje padėtyje šaltinis ir svarbi politinė korta derybose su eventualiais partneriais.

Nuo XIX a. paskutinių dešimtmečių itin išaugo imigrantų iš Vidurio Rytų Europos Vakarų Europoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose. Pirmojo pasaulinio karo metu savo prisikeliančių naujam politiniam gyvenimui tautų labai nepaprastai daug dirbo ir diasporos veikėjai. Galima sakyti, kad tuo metu Amerikos lietuvių judėjimas, aktyviai veikiantys jų lyderiai buvo vienas svarbiausių Lietuvos išsivadavimo ramsčių. Nors JAV vangiai ryžosi pripažinti Vasario 16-sios Lietuvą, tačiau neabejotina, kad lietuvių imigrantų *liaudies* diplomatinė talka turėjo didelę reikšmę.

Visa tai yra praeitis, kuri turi plačią istoriografiją. Alfredo Ericho Senno, Eberhardo Demmo, Alfonso Eidinto, Raimundo Lopatos ir kitų tyrinėjimai yra įtvirtinę svarbiausius moderniosios Lietuvos valstybės atsiradimo ir išeivijos veiklos sąsajas. Šio straipsnio uždaviniai ir apimtis neleidžia specialiai gilintis į istoriografijos visumą. Todėl norisi išryškinti tik keletą naujausių veiklų, apibendrinančių XX amžiaus pradžios tarptautinės politikos ir diplomatinės sceną, kurioje lietuvių išeivija suvaidino svarbų vaidmenį. Išskirtinę vietą čia užima amerikiečių istoriko Gary Hartmano knyga *Imigrantas kaip diplomatas*², kurioje yra nuosekliai išdėstyta emigracijos reikšmė tiek pačioje Lietuvos istorijoje, tiek jaunos Lietuvos valstybės pripažinimo politikoje. Autorius labai taikliai atpažįsta bruožus, kurie atsirado lietuvių diasporos veikloje dėl sau prisiimtose nacionalinės misijos. Lietuvos atbudimas ir išeivijos rūpestis jaunos valstybės likimu buvo svarbus saviidentifikacijos svertas. Ryšys su gimtąja šalimi ir Amerikos piliečių teisių įsisavinimas ilgainiui tapo *diasporos* tapatumo pamatu.

Išskirtina ir kita knyga³, kurios autorius istorikas Juozas Skyrius prie mūsų aptarinėjamos problemos prasibrauna iš kitos pusės – ne tiek žiūri išeivijos tapatumo ir savo reikšmės sprendžiant tėvynės likimą, kiek

gilinasi į JAV politikos Baltijos regiono atžvilgiu klausimus.

Prie išeivijos faktoriaus Lietuvos laisvės byloje priskirtinos negausios, bet politiškai aktyvios lietuvių emigrantų grupės Vakarų Europoje. Pirmojo pasaulinio karo skersvėjuose lietuvių veikėjams, ir ne tik jiems, geriausias prieglobstis bei diplomatinis placdarmas buvo Šveicarija. Šveicaričių lietuvių politinės veiklos istorijos tyrinėjimuose išskirtina prieš keliolika metų pasirodžiusi istoriko bei diplomato Alfonso Eidinto knyga apie veikliausią tos aplinkos asmenybę Juozą Gabri-Paršaitį⁴. Po šių publikacijų negali kilti abejonių, kad Lietuvos Respublikos užsienio politika ne tik buvo glaudžiai susieta su išeivių egzistencijos faktu, bet daugeliu atveju buvo užsienio politikos kryptys, lygtąs to darbo, kuris prasidėjo dar prie valstybės atkūrimą.

Pastebėtina ir tai, jog Pirmojo pasaulinio karo metais Šveicarijoje ir Prancūzijoje veikę lietuvių nacionalinio judėjimo dalyviai savo veiklos nesiejo su diasporos lūkesčiais, nesirūpino egzilinės bendruomenės išlikimu, bet save matė tiesioginiais Lietuvos valstybės atstatymo darbininkais, kurie dėl susiklosčiusių tarptautinių aplinkybių tiesiog buvo priversti vykdyti savo misiją ten, kur buvo sprendžiamas pokarinės Europos likimas. E. Demm tokią veiklą labai aiškiai atpažįsta jau minėto J. Gabrio-Paršaičio biografijoje. Lietuvių nacionalinio judėjimo aktyvistas autoriaus yra pristatomas, kaip *protodiplomatijos* pionierius, pramynęs kelius į tuos Vakarų valstybių kabinetus, kuriuose buvo daromi rimti tarptautinės politikos sprendimai.

XX amžius iš tiesų nepagailėjo Lietuvai okupacijų ir karų, represijų ir rezistencijų. Visoje šioje dramatiškoje istorijoje visad ženkliai reiškėsi emigracijos, egzilio, pasaulio lietuvių diasporos gyvasties pėdsakai. Be jų mes šiandien negalėtume suprasti proceso, atvedusio į dabartinę situaciją.

Išeivija: su valstybe ir be valstybės

Stebėdami XX a. vidurio tarptautinių santykių areną ir siekdami atpažinti lietuvių diasporai skirtą misiją iškart matome vieną labai svarbią aplinkybę. Vienoks krašto požiūris į išeiviją klostėsi tuomet, kai reikėjo kovoti už valstybės atstatymą arba ginti ją nuo tarptautinių pavojų. Kitokie išeivijos išbandymai arba viltys buvo sietini nepriklausomai valstybei formuluojant savuosius užsienio politikos uždavinius. Ir atvirkščiai, Lietuvai esant pavergtai diasporos potencialas buvo visų pirma nukreiptas į politinės šalies laisvės reikalą. Lietuvai tampant nepriklausoma valstybe vadavimo ar tautos dvasios ir kultūros išsaugojimo misija užsidarydavo, bendravimas su gimtine pereidavo į sugrįžimo, kapitalo investavimo ar poilsio sritis. Šią schemą neabejotinai tikslina dabartinė padėtis:

Naujoji Lietuvos laisvė atvėrė galimybes vieniems sugrįžti, bet kitiems – daug kartų didesnei masei – išemigruoti.

Čia atsiveria dar viena, nors ir šalutinė perspektyva, susijusi su mūsų aptariama laisvės sąlyga. Galima pagrįstai klausinėti praeities liudininkų ir dokumentų, kaip skyrėsi diasporos misijos supratimas kraštui pavergtam esant ir jam išsivadavus. Tačiau yra dar vienas laisvės efektas, susijęs su giluminiais mentaliniais pokyčiais po komunizmo ir sovietinio režimo žlugimo. Tarkime yra ryškus skirtumas tarp dviejų ekonominės lietuvių emigracijos bangų: ankstyvosios – XIX a. pabaigos–XX amžiaus pradžios – ir pokomunistinės. Savo statistiniais parametrais jos yra lygintinos, o motyvacija labai skirtinga.

Pirmoji ekonominių emigrantų banga paliko Lietuvą jai esant Rusijos imperijos nelaisvėje, sugulus į vieną tiek ekonominiams, tiek politiniams motyvams. Pvz., žemės ir darbo stygius + privaloma visuotinė karinė tarnyba. Tuo pat metu labai tikėtina, jog rusams Vaka-

rų krašte neatrodė didelė blogybė, kad mažėja katalikiškasis potencialas... Bent jau maištingieji lenkai išvykdami silpnina antirusišką frontą – tokios pozicijos pėdsakai istorikų yra seniai aptikti. O lietuvius nuo lenkų oficialiai net amerikiečiai ėmė skirti tik 1913 m.

Antroji didžioji banga – šiandieninė. Ji atsitiko būtent laisvės laikotarpiu, ne tik Lietuvai pasiekus nepriklausomybę, bet žmogui atgavus laisvę ir atsivėrus sovietiniam narvui, į kurį jis buvo įkalintas. Ši aplinkybė galėjo lemti, kad laisvės tikslą pasiekęs kraštas pradėjo prarasti savo laisvus žmones. Neabejoju, kad pereinamojo laikotarpio ekonominiai sunkumai taip pat yra ne mažiau svarbūs, tačiau emigracijos aiškinimuose visai neįžvalgiai yra pamirštos mentalinės aplinkybės.

Juk akivaizdu, kad logiškiau būtų lyginti vieną rusų viešpatavimo metų su kitu, lygiai taip pat – vieną nepriklausomybę su kita. Tačiau sovietmetis sumaišo visas kortas. Motyvų bėgti iš sovietijos buvo daug, bet galimybių ištrūkti – bemaž jokių. Būtent sovietmetis išsiskiria unikalios savybe – žmonių izoliacija nuo laisvo ir nelaisvo pasaulio. Pirmosios Respublikos žmonės ekonominę krizę taip pat sunkiai išgyveno, tačiau globalioji ekonomika ir turtingosios šalys – ypač JAV – buvo įsivedusios imigracijos kvotas. Tad mūsų varguoliams teko Brazilijos ir kitų Lotynų Amerikos šalių vilionės. Nors neabejotina, kad anuomet pasitenkinimo savais gyvenimais lygis buvo aukštesnis nei 10 deš. viduryje. Kalbu apie pasitenkinimo gyvenimu lygį, bet ne apie materialinio pasiturėjimo lygį.

XX amžiaus 3–4 dešimtmečiais Lietuvos politinis elitas gerai išmanė, ką reiškia išeivijos faktorius. Ir ne tik įgyvendinant užsienio politikos uždavinius, pešantis su Lenkija dėl Vilniaus krašto. Anuometinėje valstybės politinėje dienotvarkėje buvo sąmoningai keliamas emigracijos iš Lietuvos reguliavimo (jei ne skatinimo) klausimas. Populiariojo profesoriaus Kazio Pakšto koncepcija apie lietuviškų kolonijų reikšmę. Nuskurdusių

lietuvių emigracija į Pietų Ameriką kartais net buvo atvirai sietina su socialinio garo slėgio sumažinimo politika.

Lietuvos valdžia skatino JAV lietuvių kapitalo sugrįžimą į gimtinę, nors ši odisėja neretam baigėsi, jei ne bankrotu nepriklausomoje valstybėje, bent jau nacionalizacija po sovietų invazijos. Dar viena svarbi aplinkybė turėjo įtakos Lietuvos užsienio politikos ir Amerikos lietuvių santykiams. Didesnė dauguma lietuvių kilmės amerikiečių buvo darbininkai. Socializmo ir komunizmo idėjos jiems pamažu pranoko tautinius sentimentus. A. Smetonos autoritarinio režimo metamas nacionalizmo šešėlis buvo neigiamai aplinkybė JAV lietuvių *kairuolių* aplinkoje. O komunistuojantys Amerikos lietuviai vargu ar galėjo būti Lietuvos užsienio politikos talkininkai JAV administracijos akyse. Kita vertus, šiuo klausimu nėra aiškiai savo pozicijų suformulavusi istoriografija. Rimtesni tyrinėjimai čia tikrai praverstų.

Po nepriklausomybės praradimo 1940 m. politinė emigrantų reikšmė vėl išaugo. Prezidentas A. Smetona, atsidūręs užsienyje ir galiausiai trumpam apsistojęs JAV, bandė formuluoti tokius Lietuvos ateities uždavinius, kurie neišvengiamai buvo susiję su tarptautiniais santykiais. Tačiau Antrojo pasaulinio karo padariniai Lietuvai nesuteikė galimybes pasinaudoti pergalės prieš fašistinę koaliciją vaisiais. Greičiau pasakytume, kad Lietuva liko tos pasaulinės pergalės užstatu, kurį sovietų rankose paliko nugalėtojai.

Ilgi sovietinės Lietuvos okupacijos dešimtmečiai ypatingai išryškino Lietuvos diplomatinės tarnybos Vakarų šalyse vaidmenį. Pirmiausia, jis turėjo simbolinę okupuotos valstybės tęstinumo misiją, pabrėžiančią, kaip įrodinėjo ilgametis diplomatinės tarnybos šefas Stasys Lozoraitis, kad vienintelis Lietuvos valstybės padėtį pasaulyje lemiantis faktorius yra sovietinė okupacija. Ta pozicija reiškė, kad jei dėl kokių nors priežasčių sovietai iš Lietuvos pasitrauktų, dauguma Vakarų

valstybių automatiškai pripažintų mūsų suverenumą. Istorikai lietuviškos diplomatinės laikotarpiai po Antrojo pasaulinio karo yra paskyrę svarių darbų. Neseniai pasirodžiusi Lauryno Jonušausko studija apie lietuvių diplomatinę tarnybą egzilyje parodo tuos veiksnius, kurie lėmė ne tik simbolinį okupuotos Lietuvos diplomatinę reprezentavimą, bet ir aplinkybes, kuriomis buvo formuojamos eventualios atsikūrusios Lietuvos valstybės užsienio politikos gairės. Nors didelę dalį laiko anuometinei egzilinei tarnybai atėmė kova su paprasčiausiais materialiniais nepriekliais, konkurencija dėl kompetencijų su *Vyriausiuoju Lietuvos Išlaisvinimo Komitetu* (VLIK'u), tačiau nemaža dalimi buvo prisidėta prie bendros *pavergtųjų* arba komunistinių Vidurio Rytų Europos šalių politinės emigracijos sluoksnių kuriamos ateities vizijų.

Neabejotina, kad viena didžiausių Pirmosios Respublikos gyvavimo problemų buvo Vilniaus klausimo ir santykių su Lenkija ateitis. Galime teigti, kad būtent emigracijoje per kelis dešimtmečius buvo brandinama Lenkijos ir Lietuvos susikalbėjimo perspektyva.⁶ Nemažai prie konceptualinio abiejų tautų būsimoios užsienio politikos svarstymo bei derinimo prisidėjo tiek Stasys Lozoraitis vyresnysis, tiek jo sūnus ir pasekėjas Stasys Lozoraitis jaunesnysis. Jiems pavyko surasti tinkamus dialogo partnerius lenkų stovykloje. Lūžis būsimoios Lenkijos Rytų politikos įsivaizdavimuose buvo pasiektas nepaprastai didelėmis lenkų politinių emigrantų, susibūrusių apie Paryžiuje leistą žurnalą *Kultura* ir jos redaktorių Jerzy Giedrojcą, pastangomis. Galima teigti, kad stebėtojams ir tarptautinių santykių ekspertams malonią nuostabą kėlęs naują nepriklausomybės istoriją pradėjusios Lietuvos ir pokomunistinės Lenkijos politinių sluoksnių gebėjimas įveikti istorinių traumų slenksčius buvo išugdytas visų pirma emigracijoje.

Vadavimasis iš sovietų valdžios bei pirmieji nepriklausomos Lietuvos valstybės žingsniai tarptautinėje arenoje buvo vedami

ne tik išsaugotų Pirmosios Respublikos diplomatinės tarnybos simbolių, bet ir plačios pasaulio lietuvių tautos. Iki šiolei nei istorikai, nei politologai nėra deramai įvertinę to įnašo, kurį *Pasaulio lietuvių bendruomenė* įnešė į Lietuvos laisvės bylą. Kita vertus, būtent dėka lietuviškosios išeivijos, ypač Amerikos lietuvių veiklos bei ryšių su gimtuoju kraštu, atkurtos Lietuvos valstybės ateities vizija, užsienio politikos gairės, orientacija į NATO daugumos lietuvių buvo suvokta kaip visiškai natūralus dalykas. Emigracijos faktorius stiprino proamerikietiškus sentimentus, o JAV daugelio Lietuvos piliečių jausenos buvo lyg artimiausias kaimynas.

Lietuva ir diaspora: senoji ir naujoji išeivija

Dabartinė pasaulėtvarka, globalizacijos prieštaringumai, per keliolika ekonominių permainų metų staiga ūgtelėjęs emigracijos iš Lietuvos srautas yra nepaprastai svarbūs faktoriai, nuo kurių turi priklausyti Lietuvos užsienio politikos orientyrai. Kita vertus, kai kurie migracijos bei atsinaujinančios lietuvių išeivijos reiškiniai verčia subtiliai sieti vidaus ir užsienio politikos uždavinius.

Šiandien yra visiškai pagrįstas susirūpinimas lietuvių emigracijos ir naujosios išeivijos santykių su tėvyne pasikeitimu. Tačiau tas rūpestis dažniausiai yra siejamas su vidaus politika, ekonominių ir socialinių procesų perspektyva. Galimas požiūris, jog užsienio politikos visa tai neliečia, kad pagrindiniai strateginiai Lietuvos interesai tarptautinėje arenoje neturi priklausyti nuo tokių šalutinių aplinkybių, kaip didesnis ar mažesnis imigrantų iš Lietuvos susitelkimas JAV, Didžiojoje Britanijoje ar Ispanijoje. Tačiau, ar įsivaizduojama, tarkim, tokia situacija, kai ekonominės emigracijos iš Lietuvos srautai krypta į Vakarus, o Lietuvos užsienio politikos prioritetai – į Rytus? Greičiausiai, tai menkai tikėtina.

Lietuvių diasporos vaidmuo Lietuvos valstybės ir visuomenės raidai, taip pat politikos formavimui yra nulemtas kelių dalykų. Pirmausia, iki šiolei didžiausia, geriausiai organizuota ir tikslingiausiai veikianti lietuvių diasporos dalis yra JAV – valstybėje, kuri diktuoja šiuolaikinių tarptautinių santykių madas. JAV lietuviai, kaip ir vadavimosi iš sovietų dešimtmečiais, taip ir Lietuvos įsitvirtinimo politiniame pasaulio žemėlapyje laikotarpiu buvo ir yra svarbus liaudiškosios diplomatijos arba tiesiog liaudiškojo lobizmo veiksnys. Per lietuviškųjų sentimentų Amerikoje sklaidą Lietuva tampa labiau pastebima, atpažįstama, sava ir patraukli. Ši sena, kaip ir pati Amerikos lietuvių bedruomenė, misija neturėtų keistis. Lietuvos nesugebėjimas pasinaudoti šia aplinkybe būtų didelė nesėkmė ir nedovanotina užsienio politikos klaida.

Šiandien tam tikras viltis turėtume sieti ir su Vakarų Europos (Didžiosios Britanijos, Airijos) lietuviais, kurių skaičius per keliolika pastarųjų metų išties tapo įspūdingas, o sentimentai tėvynei – ne itin stipriai pasireiškiantys. Nebent per krepšinio rungtynes. Britanijos lietuvių masę šiandien sudaro naujieji ekonominiai imigrantai, kurių dauguma iki prisijungimo prie Europos Sąjungos buvo nelegalūs darbininkai, vengiantys atviro kultūrinio ir organizacinio darbo. Ekonominė šios diasporos dalies potenciala yra labai nedidelė, tad ir kokia nors ženklesnė reikšmė jų naujos gyvenimo vietos politikoje yra menkai tikėtina.

Senoji išeivija, sukaupusi viešo lietuviško darbo patyrimą, yra racionaliai prognozuojama, susiorganizavusi, palaikanti reguliarius, institucionalizuotus santykius su Lietuvos Seimu ir administracija. Tačiau naujieji lietuvių išeiviai, nors ir gerokai lenkiantys savo skaičiumi pokario politinius emigrantus, dar tik brandina bendruomeninio veikimo ir tautinio ryšio su tėvyne principus. Čia įžiūrėtina svarbi aplinkybė, kuri turi įpareigoti ir Lietuvos politikos vykdytojus. Ji yra

susijusi su nelegalios padėties imigracijos šalyse kaita. Dvigubos pilietybės derinimas, specialių naujosios išeivijos informavimo, dalyvavimo Lietuvos reikalų svarstybose, balsavimo sąlygų gerinimo darbas negali būti judinamas iš vietos be Lietuvos vyriausybės ir politinių sluoksnių dalyvavimo.

Diasporos likimas – Lietuvos politikos rūpestis

Greta to akivaizdaus teiginio, kad išeivijos klausimas yra sietinas su užsienio politikos prioritetais, o užsienio politika savo ruožtu pinasi su socioekonominė valstybės perspektyva, pasakytini dar keli dalykai. Mūsų valstybės politinių sluoksnių rūpestį lietuvių diasporos likimu skatina ekonominiai ir politiniai interesai.

Ekonominius Lietuvos interesus, susijusius su išeivija, galima paryškinti Airijos pavyzdžiais. Ekspertai, kurie nagrinėjo Airijos ekonominio šuolio anatomiją, yra pastebėję, kad itin svarbus to reiškinio šaltinis buvo airių gebėjimas iš viso pasaulio pritraukti airiškos kilmės kapitalą. Minimi apie 35 000 airių, persikėlusių arba perkėlusių savo biznesą į *pažadėtąją žemę*. Tokia kryptimi Lietuvos vyriausybės yra padariusios keletą žingsnių, tačiau toli gražu šie politikos mėginiai neįgijo strateginio prioriteto reikšmės. Išeivija tiesiog yra neįvertinta, o investicinio atraktyvumo sodrinimas tautiniais sentimentais iki šiolei menkai išnaudotas. Išeivijos dalyvavimas krašto socialinės ir ekonominės pažangos darbe turi galimybę didėti. Visų pirma dėl prisijungimo prie NATO. Tačiau Lietuvos užsienio politikos vairininkai turi maksimaliai išnaudoti turimas priemones skatinti, jei ne grįžimą į protėvių žemę, bent virtualų ryšį su ja.

Šiandien dar negalime lyginti naujųjų, po-sovietinės kartos išeivių ekonominės galios su senaisiais diasporos sluoksniais. Tačiau dėl nereguliaraus, neretai laikino, t. y. sezoninio

migracijos srauto, dėl artimų ryšių su giminėmis ir dėl tam tikros tendencijos vežti svetur uždirbtus pinigus į Lietuvą, galima pastebėti ženkliai finansines injekcijas, kurias Lietuvos ūkis jau dabar patiria. Gerai žinomi faktai, kad Pirmosios Respublikos laikais išeivių gimtinėn siunčiami pinigai prilygo kone 10 nuošimčių anuometinio šalies biudžeto.

Skirtingai nuo XX a. 3-čio dešimtmečio, šiandien mes nežinome net prognostinių ekonominių emigrantų į Lietuvą parvežamų pinigų kiekio, nors neabejotina, kad jie prisideda prie „Baltijos tigro“ suolių.

Kokios permainos šiuose baruose laukia Lietuvos administracijos? Kokie aspektai turi būti stebimi? Politikos ekspertai sako, kad JAV prezidento G. Busho sprendimas imtis nelegalios darbo jėgos amnestijos toli gražu nėra jo meilės imigrantams išraiška. Viena vertus, terorizmo baimė verčia stiprinti migracijos srautų kontrolę, tačiau iš dvidešimties milijonų meksikiečių JAV yra daug legalių balsuotojų. Imigrantų simpatijos – didelis G. Busho komandos siekis.

Iš čia išplaukia svarbios politinės aplinkybės, kurios liečia tiek išeivijos rūpestį gimtojo krašto likimu, tiek Lietuvos užsienio politikos bei Lietuvos valstybės ateities perspektyvas. Neabejotina, kad Lietuvos piliečių, dirbančių ir gyvenančių užsienyje, negalima išbraukti iš mūsų valstybės, liberaliosios demokratijos, provakarietiško kurso svarstybų.

Jei antvakarietiškoms ir radikalioms jėgoms nepasiseks sustabdyti Lietuvos eurointegracijos, jei prasiplės legalaus darbo Vakarų Europoje galimybės, labai tikėtina, kad jau šiandien Lietuvoje padaugės buvusių trumpalaikių emigrantų ar net sezoninių lietuvių darbininkų iš Didžiosios Britanijos, kurie neretai susilaikydavo nuo apsilankymo savo gimtinėje dėl teisinių aplinkybių arba kelionės kaštų.

Europos Sąjungos erdvėje laisvai judantys mūsų piliečiai išvengs ir savo valstybės pasienio tarnybų perdėto uolumo. Pamažu nustos reikšmės rūpestis, kiek pinigų vežasi Londo-

no picų kepėjas per savo reikšmę prarandančią Lietuvos vakarinę sieną. Šengeno režimas įsigaliojo. Judrumas padidėjo, o nemalonių procedūrų ir smulkių ar stambių kyšių suma baigia ištirpdyti laikas.

Galiausiai, šiandien grįžtančiųjų srautai ima susilyginti. *Round Trip to the Global World*.

Dabar pagalvokime, ką migracija turi bendro su Lietuvos politiniu gyvenimu ir ar gali Lietuvos politikos strategai visiškai ją apeiti? Mančiau, kad ryšys yra tiesioginis. Rinkėjų mažėjimas ir elektorato socialinių, intelektinių savybių kitimas akivaizdžiai yra susijęs su kelių šimtų tūkstančių balsuotojų nutekėjimu iš Lietuvos. Judresni, darbštesni, drąsesni, kartais ir protingesni Lietuvos piliečiai atitolsta nuo balsavimo urnų, palikdami gimtinėje labiau kontrastingą padėtį: į dvi stovyklas vis pikčiau besidalijančią publiką. Viena stovykla – išsilavinę, prakutę, prasiimušę, laimėję ir protu bei prakaitu užsidirbę geresnį gyvenimą viršutiniai sluoksniai. Kita – permainų ir nesėkmių nualinti, įpykę, labiau socialinio keršto nei pažangos ištroškę, viskuo nusivylę žemieji liaudies sluoksniai.

Darau prielaidą: emigracija labiausiai silpnina provakarietiško viduriniojo sluoksnio formavimosi procesą. Į Rusiją uždario emigrantai dar ilgai nevažiuos, jei iš viso kada nors važiuos. Tad tikėtina, kad emigravęs elektoratas yra svarbi liberaliosios demokratinės tėvynės ateities socialinė atrama. Todėl susirūpinimas lietuviškais balsadėžėmis Vakarų pasaulyje – pirmiausiai JAV ir Europos šalyse – yra svarbus Lietuvos valdžios uždavinys. Lietuva gali labai daug laimėti iš emigracijos, jei tik nepasitenkins ištiestų muitininkų rankų paradu.

Jei Lietuvos politika tinkamai balansuos tarptautinius ir vidaus reikalus, galime neabejoti, kad užsienio politikoje išeivijos reikšmė artimiausiu metu turėtų sustiprėti.

ti. Globalizacijos žingsniai yra tokie platūs, kad turime neabejoti darbo jėgos (tuo pačiu ir elektorato) mobilumu. Lietuvos užsienio politikos ir apskritai naujųjų tarptautinių

santykių laukia rimti iššūkiai, susiję su tuo mobilumu, kaip esmine naujosios pasaulėtvarkos savybe. Svarbu laiku tai pamatyti ir tinkamai pasiruošti pasitikti ateitį.

Nuorodos

1. Van Reenan A. J. (Adomėnas), *Lithuanian Diaspora: Königsberg to Chicago*. Lanham, New York, London: University Press of America, 1990.
2. Hartman G. *The Immigrant as a Diplomat: Ethnicity, Nationalism, and Shaping of Foreign Policy in the Lithuanian American Community, 1870-1922*. Chicago: Lithuanian Research and Studies Center, 2002.
3. Juozas Skyrius. *U.S. Government Policy toward Lithuania, 1920-1922: Recognition of Lithuanian Independence*. Chicago: Lithuanian Research and Studies Center, 2000.
4. Eidintas Alfonsas. *Slaptasis lietuvių diplomatas*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1991; taip pat žr. Įžvalgią to paties autoriaus apybraižą *Lietuvių kolumbai: lietuvių emigracijos istorijos apybraiža*: Vilnius, Mintis, 1993.
5. Wyman M. *Round-Trip to America: The Immigrants Return to Europe, 1880-1930*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1993.
6. Plačiau žr.: Egidijus Aleksandravičius. Politinių veiksmų realijos ir marginalijos (*Lenkų klausimas lietuvių išeivijoje*)// *Darbai ir dienos*, Nr. 30, p. 147-166.

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

DIASPORA AND HOMELAND: WITH AND WITHOUT FREEDOM

The purpose of this paper is to explore the interaction of the Lithuanian diaspora and the homeland in an attempt to understand how the attitudes and thinking of the Lithuanians abroad were influenced by the social and political conditions prevailing in the homeland. The freedom of the homeland society is an important factor affecting the

structure of diaspora. The reestablishment of political independence of Lithuania and the membership in the European Unity had performed influence on the emigre communities in the West. The impact of the Lithuanian diaspora on the development of homeland state institutions and political formation is also discussed in this article.

Regina JASIULEVIČIENĖ

Migracija žmogaus teisių diskurse

Įvadas: Sąvokos ir problema

Šio straipsnio idėja – bandyti pasekti dviejų socialinių fenomenų – objektyvaus socialinio reiškinių–migracijos ir socialinio–normatyvinio fenomeno žmogaus teisių diskurso – sąsajas. Migracija prasidėjo kartu su žmonija, o šiuolaikinė žmogaus teisių samprata susiformavo XX amžiaus viduryje, tačiau mūsų gyvenamuoju laikotarpiu abu šie fenomenai pradeda susipinti susidurdami su valstybės suvereniteto problema. Kiek žmogaus teisių procesas bando įveikti valstybės suvereniteto normą, tiek jis suartėja su migracijos tema.

Žmonių judėjimas iš vienos vietos į kitą yra vienas seniausių visuomenės raidos reiškinių. Visa žmonijos istorija – tai invazijos, užkariavimai, egzodai, įsiveržimai ir apsigyvenimai naujose teritorijose. Migracijos priežastys yra gana stabilios: gyventojų perteklius, skurdas, pokyčiai ekonominėje sistemoje, politinis ir religinis persekiojimas. Tie veiksniai ir skatina žmones migruoti.

Migracijos istorikas Robin Cohen skiria tris modernių laikų migracijos laikotarpius. Pirmasis laikotarpis yra XVIII–XIX amžiai. Tuo metu vyravo du pagrindiniai migracijos srau-

tai. Tai prievartinė migracija: vergų iš Afrikos gabenimas į Naująjį pasaulį ir laisvanoriška migracija, kurią skatino Europos kolonijinė ekspansija. To laikotarpio didžiosios prekybinės galybės Britanija, Nyderlandai, Ispanija ir Prancūzija – kūrė savo gyvenvietes ir plėtė kolonijinį viešpatavimą pasaulyje. Antrąją migracijos laikotarpį paskatino industrializacijos procesai, prasiveržę Jungtinėse Amerikos Valstijose ir virtę industrine galybe. Per šį laikotarpį, trukusį nuo 1850 iki 1930 metų, JAV „sugėrė“ dvylika milijonų migrantų iš Šiaurės, Pietų ir Rytų Europos šalių. Ekonominis Europos augimas po Antrojo pasaulinio karo paskatino trečiąją migracijos laikotarpį. Vokietijos visuomenę tuo metu papildė turkai, o Belgijos ir Prancūzijos – išeiviai iš Šiaurės Afrikos, Didžiosios Britanijos visuomenė buvo atskiesta išeiviais iš jos buvusių kolonijų¹.

Kaip matyti, Cohen išskiria šiuos makro-laikotarpius daugiau pabrėždamas ekonominę migracijos faktorių, kuris laikytinas reikšmingu ir šiandieniniuose migracijos procesuose, tačiau, analizuojant migracijos ir žmogaus teisių sąsajas, ypatingai svarbūs yra tokie problemos aspektai kaip nelegali migracija, pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų klausimai.

Akademiniiai moksliniai migracijos reiškinio tyrinėjimai jau skaičiuoja ne vieną dešimtmetį. XX amžiaus trečiame dešimtmetyje sociologai pradėjo migracijos studijas daugiausia gilindamiesi į migrantų integracijos ir asimiliacijos procesus. To amžiaus aštuntame dešimtmetyje pradėti intensyviai plėtoti ekonominiai, demografiniai, kultūriniai ir politiniai migracijos tyrinėjimų aspektai. Šio laikotarpio literatūra apie migracijos reiškinio studijas yra milžiniška ir sunkiai sisteminama².

Šiuolaikinio žmogaus teisių proceso pradžia laikomi 1948 metai, kai Jungtinių Tautų vardu pasauliui buvo paskelbta Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija. Šis dokumentas, akumuliuavęs visų kultūrų, tradicijų, religijų, filosofinių sistemų nuostatas, jo kūrėjų pastangomis, buvo laisvas nuo visų priklausomybių ir apeliavo tiesiog į žmones. Žmogaus teisių proceso rezultatas yra labai daugiaplanis ir prieštaringas, bet neabejotina tai, kad Visuotinėje Žmogaus Teisių Deklaracijoje suformuluoti abstraktūs principai transformavosi į teisiškai pagrįstas individų teises ir teisiškai apibrėžtas valstybių pareigas. Globalia prasme žmogaus teisių procesas tapo viena reikšmingiausių visuomenės raidos dimensijų³. Žmogaus teisės pradėjo vaidinti ir migracijos politikos įrankio vaidmenį.

Šio straipsnio tikslas ir būtų pasekti diskusiją migracijos ir žmogaus teisių sąsajos klausimu, pasiaiškinti, kaip ir kiek žmogaus teisės siejamos su migracijos problema, kaip žmogaus teisių normos taikomos migrantų problemoms spręsti ir kiek migracijos procesas skatina žmogaus teisių proceso plėtrą.

Migracijos „tema“ žmogaus teisių dokumentuose

Žmogaus teisių dokumentų šiuo metu yra šimtai. Vien Jungtinės Tautos, pradedant Visuotine Žmogaus Teisių Deklaracija, paskel-

bė per penkiasdešimties deklaracijų, paktų ir konvencijų žmogaus teisių klausimais. Šiuose dokumentuose buvo aptarti įvairūs žmogaus teisių pažeidinėjimai, skirtingų kategorijų žmonių teisės, pradedant pabėgėliais ir baigiant vaikais. Jungtinių Tautų žmogaus teisių dokumentai buvo papildyti daugiau ar mažiau reikšmingais praktiškai, regioniniais Europos, Amerikos, Afrikos žmogaus teisių dokumentais. Nemažai žmogaus teisių dokumentų priėmė specializuotos Jungtinių Tautų ir regioninės tarptautinės organizacijos⁴. Kaip ir kokių mastu šie dokumentai aptaria, nustato ir gina migrantų teises, kaip juose atsispindi migracijos tema?

Pamatiniuose žmogaus teisių dokumentuose, sutartinai vadinamuose Žmogaus Teisių chartija, Visuotinėje Žmogaus Teisių deklaracijoje, Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių bei Tarpatutiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktuose, pagrindiniai veikėjai yra individai ir valstybės. Bandymų apibrėžti migrantų sąvoką ar juo labiau aptarti jų teises čia nėra⁵. Tačiau Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto dvyliktasis straipsnis skelbia neginčijamą žmogaus teisę „... laisvai kilnotis ir laisvai pasirinkti savo gyvenamąją vietą“ bei teigia, kad „kiekvienas žmogus turi teisę išvažiuoti iš kiekvienos šalies, taip pat ir iš savosios“⁶.

Su migracijos tema labiausiai sietini yra tie Jungtinių Tautų žmogaus teisių dokumentai, kuriuose aptariamos asmenų be pilietybės, pabėgėlių, prieglobsčio prašytojų teisės ir dokumentai, kurie uždraudžia bet kokio pobūdžio diskriminaciją, bet nei viename iš jų nėra bandymo apibrėžti migrantų, kaip tam tikros grupės, sąvoką. Migracijos temos pasigendama ir regioniniuose žmogaus teisių dokumentuose. Pats naujausias žmogaus teisių dokumentas, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, deklaruoja, kad bet kokia diskriminacija yra draudžiama, tačiau migrantų teisės ir čia atskirai nėra aptariamos, nors būtent Europos Sąjunga, dėl savo plėtros

procesų pastaraisiais metais tapo bene intensyviausios migracijos regionu⁷. Tai galima paaiškinti tuo, kad žmogaus teisių samprata, kurią po Antrojo pasaulinio karo išplėtojo Jungtinės Tautos, yra individualistinė. Remiantis šia samprata individo teisių apsauga ir nediskriminacijos principas pakankamai saugo visų teises ir laiduoja stabilų ir saugią visuomenę visiems be išimties, todėl kolektyvinių teisių, tuo pačiu ir migrantų, kaip specifinės grupės, teisių apibūdinimo ir jų patvirtinimo tiesiog nereikia⁸.

Po Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos paskelbimo jos abstraktūs principai buvo transformuoti, kaip minėta, į teisinę individų apsaugą bei teisinius valstybių įsipareigojimus. Pradėtos formuluoti ir pripažinti atskirų grupių vaikų, moterų, žmonių su negalia, tautinių, religinių, kalbinių mažumų teisės. Tapo akivaizdu, kad individas, turintis universalias ir nedalomas žmogaus teises, gali būti pažeidžiamas kaip kurios nors grupės narys.

Pabėgėliai ir migrantai yra grupės, kurių teisėms pavojus iškyla nuolat. Tarptautinis pabėgėlių apsaugos režimas buvo pradėtas formuoti dar 1951 metais. Tais metais buvo priimta, o 1954 metais įsigaliojo Jungtinių Tautų konvencija dėl pabėgėlių statuso. Šis dokumentas pirmiausia apibrėžė pabėgėlio sąvoką ir numatė, kad žmonės, kurie pabėga nuo persekiojimo savo šalyse, yra globojami tarptautinės bendruomenės, bei aptarė pabėgėlių teisinį statusą ir socialines teises⁹. 1954 metais buvo priimta Konvencija dėl pilietybės neturinčių asmenų statuso (įsigaliojo 1960 metais), o 1967 metais paskelbta Deklaracija dėl teritorinio prieglobsčio¹⁰. Tuo tarpu migranto sąvoka jau paminėtuose žmogaus teisių dokumentuose nėra aptarta, todėl jų teisės mažiausiai matomos ir pripažįstamos. Tam tikra išimtimi galima laikyti 1985 metais gruodžio 13 d. Generalinės Jungtinių Tautų Ansamblės priimtą Asmenų, nesančių piliečiais šalies, kurioje jie gyvena, teisių deklaraciją, kurios atskiros nuostatos

gali būti pritaikytos migrantų teisėms ginti, tačiau pati migranto sąvoka čia taipogi nėra suformuluota ir šis dokumentas iš esmės yra tarptautinio pabėgėlių režimo papildinys¹¹. Migrantų teisių apsaugos režimas Jungtinių Tautų mastu neegzistuoja. Kiekviena valstybė, saugodama savo nacionalinį suverenumą, sprendžia, ką įsileisti į savo teritoriją ir kam suteikti politinio dalyvavimo teisę, tačiau fundamentaliosios žmogaus teisės turi būti ginamos vienodai, nepriklausomai nuo pilietybės statuso. Realiai valstybės tiek įsipareigoja ginti migrantų teises, kiek jos yra adaptavę ir taiko universaliųjų žmogaus teisių standartus, bet kiekviena valstybė turi savo migracijos politiką, kuri kartais būna ne visai palanki migrantų žmogaus teisėms. Pirmą reikšmingą migrantų teisių apsaugos dokumentą „Tarptautinę migrantų darbininkų ir jų šeimos narių teisių apsaugos deklaraciją“ Jungtinių Tautų Generalinė Ansamblėja paskelbė 1990 metais¹².

Universalūs žmogaus teisių standartai, taikomi visiems be išimties, taikomi ir migrantams, tačiau tai, kad jie žmogaus teisių dokumentuose nėra išskiriami į atskirą grupę, bei tai, kad tarptautiniu mastu yra pripažįstama valstybės suvereniteto norma, daro migrantus pažeidžiamais žmogaus teisių aspektu.

Migrantų žmogaus teisių situacija ir galimybės ją keisti

Tarptautinė migracija per pastaruosius dešimtmečius tapo vienu reikšmingiausių pasaulio fenomenų. Jungtinių Tautų duomenimis, 1985 metais migrantų skaičius pasaulyje buvo 105 milijonai¹³. 2005 metais 200 milijonų žmonių pasaulyje buvo migrantai, o 9 milijonus iš jų sudarė pabėgėliai¹⁴. Tai, kad per dvidešimt metų migrantų skaičius išaugo beveik dvigubai, rodo, kad migracija darosi viena iš esminių visuomenės raidos

tendencijų. Ją papildė dar viena tendencija – migracijos srautai plūsta į išsivysčiusias šalis. Didžiausiu imigracijos kontinentu tapo Europa. XXI amžiaus pradžioje Europoje buvo 60 milijonų migrantų, Azijoje – 44 milijonai, Šiaurės Amerikoje – 41 milijonas, Afrikoje – 16 milijonų ir Lotynų Amerikoje ir Australijoje – 6 milijonai¹⁵.

Migracija yra kompleksinis fenomenas, turintis ir asmeninę, ir nacionalinę, ir tarptautinę dimensijas, o jos poveikio visuomenės raidai diapazonas siekia nuo pokyčių darbo rinkoje iki saugumo problemų, todėl migracijos politika labai kompleksinis ir sudėtingas reiškinys, beje, vienas iš šios politikos elementų yra žmogaus teisių standartai. Teisė migruoti yra viena iš pamatinių žmogaus teisių, tačiau daugeliu atveju migrantai susiduria su savo žmogaus teisių pažeidimais šalyse, kuriose jie gyvena ir dirba, bei šalyse, per kurias jie migruoja. Migrantų žmogaus teisių padėtis yra labai įvairi – nuo lygybės ir integracijos iki marginalizacijos ir atskirties. Nors daugelis išsivysčiusių šalių, pirmiausia Europos Sąjungos valstybės, yra labai palankios žmogaus teisių principams, tačiau ir jose migrantų atžvilgiu išlieka dvigubi standartai. Europos Sąjunga garantavo savo šalių piliečiams fundamentalias laisvo judėjimo galimybes, tačiau laikosi griežtos ir apsauginės politikos „nekviestų“ migrantų atžvilgiu. Jungtinių Amerikos Valstijų kova su terorizmu ir migracijos kontrolės sugriežtinimas, pateisinamas saugumo politikos požiūriu, netiesiogiai paskatino visuomenės ksenofobiją ir negatyvų nusiteikimą prieš migrantus. Todėl žmogaus teisių požiūriu migrantai visur išlieka ypač pažeidžiama grupė. Be abejo, negalima lyginti migrantų, kurie yra aukštos profesinės kvalifikacijos ir, kaip specialistai visur yra laukiami, teisių su teisėmis nekvalifikuotų arba nelegalių migrantų, kurie dažnai būna išnaudojami darbdavių arba net prekeivių žmonėmis, tačiau visi migrantai yra pažeidžiami žmogaus teisių požiūriu

pirmiausia todėl, kad jie nėra piliečiai šalies, į kurią jie atvyko, o pilietybės įgijimo procesas net ir pačiose demokratiškiausiose valstybėse trunka nuo 3 iki 10 metų.

Formaliai kiekviena šalis negali skirti savo piliečių ir migrantų, kai kalbama apie fundamentalias teises, teisę į gyvybę ar saugumą, bet ji gali riboti laisvą judėjimą ir politinį dalyvavimą, todėl visi migrantai, nepriklausomai nuo jų asmeninės situacijos, yra grupė, kurių teisėms visada gresia didesnė rizika. Kaip teigia Stefanie Grant, pirmoji problema, kuri iškyla kalbant apie migrantų žmogaus teises, yra duomenys apie jų pažeidinėjimus¹⁶. Nėra išsamios informacijos apie tai, kokios teisės pažeidžiamos, kur tai atsitinka, kokio pobūdžio yra šie pažeidimai. Priežasčių yra ne viena. Didelė migrantų dalis nemoka šalies, kurioje jie gyvena, kalbos, nežino įstatymų ir institucijų, kurioms jie galėtų skųstis; norėdami išlaikyti darbo vietą bijo savo darbdavių. Ypatingai sunku gauti informaciją apie nelegalių migrantų teisių pažeidinėjimus, nes bijodami deportacijos, jie apskritai neviešina savo problemų. Daugelis migrantų net nežino, kokias teises jie turi ir kaip jie galėtų pareikšti apie šių teisių pažeidimus. Nacionalinė statistika, rašo Grant, nėra pilna ir patikima, o žiniasklaidos pranešimai ir nevyriausybinių organizacijų raportai yra kuklūs lyginant su informacija apie pabėgėlių teisių pažeidinėjimus.

Žmogaus teisių idėja ir procesas yra galingas instrumentas, keičiant migrantų teisių padėtį. Pirmiausia tai papildė istoriškai senesnę ir valstybės suvereniteto normą išreiškiantį migrantų teisių gynimą per diplomatinės institucijas. Tarptautinė žmogaus teisių teisė implikuoja tai, kad individai turi ne tik tas teises, kurias garantuoja jų kilmės valstybės, bet ir teises, kurias garantuoja tarptautiniai žmogaus teisių dokumentai. Valstybė, kuri pasirašo ir ratifikuoja žmogaus teisių dokumentus, įsipareigoja įgyvendinti jų normas savo nacionalinėje teisėje ir politikoje. Ne-

galima nuneigti šio proceso pažangos, nes jis akivaizdus ir globaliu, ir regioniniu, ir nacionaliniu lygmenimis. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas, kurio funkcija yra įgyvendinti Pilietinių ir politinių teisių pakto nuostatas¹⁷, pastaraisiais metais pasiekė, kad eilės šalių teisėje būtų įtvirtintos migrantų teises saugančios normos. Pvz., Mauritanija, reikalaujant Žmogaus teisių komitetui, garantavo teisę imigrantams vyrams atsivežti į šalį savo šeimas, Dominikos Respublika ir Azerbaidžanas buvo priverstos reaguoti į priverstinio migrantų darbo savo valstybėse problemą, Šveicarija buvo įpareigota užtikrinti, kad deportuojant nelegalius migrantus, jų, kaip žmonių, orumas nebus pažeistas¹⁸.

Kaip jau minėta, vienas pačių intensyviausių migracijos regionų yra Europa, todėl čia susiduriama ir su pabėgėlių, ir su migrantų, ir su prieglobsčio prašytojų problemomis bei jų teisėmis. Europos žmogaus teisių režimas, kuris pagrįstas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir kurį sėkmingai įgyvendina Europos Taryba bei Europos žmogaus teisių teismas, pastaraisiais metais susidūrė su rimtais išbandymais. 2005 metais Europos miestuose kilusios riaušės paaštrino migrantų, pirmiausia musulmonų, diskriminacijos ir jų integracijos į visuomenę klausimą. Viena vertus, Europos Sąjungos plėtra garantavo gana sėkmingą migracijos vadybą, antra vertus, buvo susidurta su nelegalios migracijos srautais. Žmogaus teisių požiūriu pati opiausia problema yra nelegalūs migrantai, kurie bando pasiekti Europos šalis Viduržemio jūra iš Šiaurės Afrikos. Bandymai reguliuoti šią migracijos srautą ir stiprinti pasienio kontrolę kertasi su humanitarine ir žmogaus teisių teise, o siekimas grąžinti nelegalius migrantus į jų kilmės šalį negali būti realizuotas todėl, kad tarp migrantų kilmės šalių ir Europos valstybių nėra readmisijos sutarčių. Europos žmogaus teisių teismas savo veikloje remiasi Europos žmo-

gaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir interpretuodamas jos straipsnius yra nemažai nuveikęs plėtodamas atvejo teisę žmogaus teisių kontekste, tačiau dauguma nelegalių migrantų, plūstančių į Europos valstybes, yra ekonominiai migrantai, kurių teises labiau atitiktų Europos socialinė chartija, bet šis dokumentas neturi didesnės teisinės galios ir tarpvalstybinis regioninis jo realizacijos mechanizmas neegzistuoja. Išėjimui galėtų būti Tarptautinės migrantų darbininkų ir jų šeimų narių teisių apsaugos deklaracijos pripažinimas, tačiau kol kas iš visų Europos Tarybai priklausančių valstybių tik Azerbaidžanas, Turkija bei Bosnija ir Hercegovina šį dokumentą yra ratifikavę¹⁹.

Vietoje išvadų

Tarptautiniai žmogaus teisių principai yra universalūs ir taikomi visiems, nepriklausomai nuo to, ar jie yra piliečiai, ar migrantai, bet realiai migrantų traktavimas ir teisių, kuriomis jie naudojasi, apimtis priklauso nuo konkrečios šalies migracijos politikos. Žmogaus teisių idėja ir jos realizacijos procesas yra fenomenas, kuris peržengia valstybių sienas ir griaua nusistovėjusią valstybės suvereniteto normą, tačiau ne visoms šalims sekasi integruoti į bendrą visumą legalios ir nelegalios migracijos, pabėgėlių, prieglobsčio prašytojų teises ir parengti ilgalaikę strategiją. Net ir Europos Sąjunga, sėkmingai besiplėtojanti globalėjančio pasaulio institucija, su šiomis problemomis susidoroja sunkiai. Europos Sąjungos piliečiai turi neginčijamą teisę laisvai judėti iš šalies į šalį, tačiau kiekviena Europos Sąjungos valstybė narė vykdo „apsauginę“ migracijos politiką tam, kad išvengtų nepageidaujamų migrantų savo šalyje, o migrantų integracijos politika yra skirtinga visose Europos Sąjungos valstybėse. Žmogaus teisių diskurse migrantų ir jų teisių temos įvairuoja nuo svarstymų,

kad valdoma migracija yra esminių žmogaus teisių pažeidimas ir pačių fantastiškiausių siūlymų raidos ir progreso dėlei visiškai ignoruoti valstybės suverenitetą ir nepaisyti

sienų²⁰ iki labai santūraus ir subalansuoto politikų ir akademikų dispuo, kaip galima tobulinti migracijos valdymą išlaikant dėmesį ir pagarbą žmogaus teisėms²¹.

Nuorodos

1. Koser Khalid. *International Migration*. A Very Short Introduction. New York: Oxford University Press Inc. 2007, p. 2–4.
2. Patys naujausi moksliniai tyrinėjimai migracijos tema publikuojami akademiniuose žurnaluose „International Migration“, „International Migration Review“, Journal of Ethnic and Migration Studies“, „Asia and Pacific Migration Studies“, Journal of Refugee studies“. Dokumentai ir naujausi duomenys skelbiami Tarptautinės migracijos organizacijos (IOM) ir Migracijos politikos instituto tinklalapiuose (atitinkamai www.iom.int ir www.migrationinformation.org).
3. Žmogaus teisių proceso tyrinėjimai ypatingai išsiplėtojo per du pastaruosius dešimtmečius. Gausybę empirinių tekstų apie žmogaus teisių padėtį ir problemas pasaulyje papildė tarpdalykinė akademinė literatūra, kurioje žmogaus teisės analizuojamos iš labai įvairių disciplinų perspektyvų: politikos mokslų, etikos, teisės ir kt. Žmogaus teisių tyrimams pradėti adaptuoti kokybiniai ir kiekybiniai metodai taikomi socialinių mokslų tyrinėjimuose. Naujausi tyrinėjimai publikuojami akademiniuose žurnaluose „Human Rights Quarterly“ ir „Human Rights Review“. (Deja, Lietuvoje bešališkas tarpdalykinis akademinis žmogaus teisių proceso tyrinėjimas kol kas neegzistuoja. Viešajame diskurse vyrauja specializuoti teisiniai ir oficialių valstybės institucijų tekstai.)
4. Absoliuti dauguma žmogaus teisių dokumentų yra išversti į lietuvių kalbą ir publikuoti leidiniuose: *Žmogaus teisės*. Tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius: Mintis, 1991; *Žmogaus teisės*. Regioninių tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius: Mintis, 1993; *Žmogaus teisės*. Mažumų teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius: Valstybinių nacionalinių tyrimų centro leidykla, 1996.
5. *Žmogaus teisės*. Tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius: Mintis, 1991, p. 12–53.
6. Ten pat, p. 37.
7. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija // *Sutartis dėl Konstitucijos Europai*. Projektas. Europos Konventas. 2004, p. 54–66.
8. Individualistinės žmogaus teisių sampratos ypatumus iš dalies esame aptarę kitame savo darbe. Žr.: Jasiulevičienė R. Teisės būti lygiems. Sąvokų ir sampratų kaita // *Darbai ir dienos*, 2003, 34, p. 7–16.
9. *Žmogaus teisės*. Tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius: Mintis, 1991, p. 221–239.
10. Ten pat, p. 207–221 ir 224–246.
11. Ten pat, p. 246–250.
12. *International Convention on the Protection of the Rights of all Migrant Workers and members of Their families*; Migrantų darbininkų statusas ir jų teisės nuosekliausiai yra plėtojami Tarptautinės darbo organizacijos dokumentuose.
13. *United Nations*. Population Distribution and Migration. Proceedings of the United Nations Expert Group Meeting on Population Distribution and Migration. Santa Cruz, Bolivia, 18–22 January 1993, New York: United Nations, 1998, p. 1. (Jungtinių Tautų apibūdinimu migrantu laikomas žmogus, kuris metus laiko gyvena ne savo kilmės šalyje).
14. Koser Khalid. *International Migration*... p. 4.
15. Ten pat, p. 5.
16. Grant Stefanie. International Migration and Human Rights. Thematic Paper 5 // *Global Commission on International Migration*. 6 March 2005, p. 2–3.
17. Jungtinių Tautų Pilietinių ir politinių teisių paktą yra ratifikavusios 154 valstybės ir remiantis jo nuostatomis, kiekvienas asmuo, nepriklausomai nuo to, ar jis yra tos šalies pilietis, ar imigrantas, turi teisę skųstis dėl savo teisių pažeidimo.

18. Grant Stefanie. *International Migration and Human Rights...* p. 22–23.
19. State of Human Rights and Democracy in Europe. Council of Europe. Committee on Migration, Refugees and Population. // [http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc07/EDOC11217/hm](http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc07/EDOC11217/hm Žiūrėta 2007.07.02) Žiūrėta 2007.07.02
20. Munck Ronaldo. Migration development and human rights // *Translocations* (The Irish Migration, Race and social Transformations Review), Autumn 2006, Vol. 1, issue 1, p. 177–181.
21. Žr. *European View*. Journal of the Forum for European Studies. Vol. 5 – Spring 2007. Visas šis numeris yra skirtas migracijos temai. Jame spausdinami Europos politikų (Nicolas Sarkozy), Europos Sąjungos pareigūnų (Ioannis Varvitsiotis) ir kitų pripažintų problemos tyrinėtojų straipsniai, analizuojantys migracijos perspektyvas, migracijos politikos plėtros ir migrantų integracijos problemas.

Regina JASIULEVIČIENĖ

MIGRATION IN THE HUMAN RIGHTS DISCOURSE

This article analyses the relationship between migration and the application of human rights norms to migrants. International migration and human rights intersect in the state sovereignty domain. In many situations there are contradictions between the rights which are given to migrants under human rights law, the principles agreed to by governments, and reality.

In the first part of the article the major human rights documents are analysed to show that the rights of migrants as a collective entity are not defined in these documents. Many human rights problems affecting migrants

arise from discrimination, racism, and the treatment of migrants as having an alien cultural identity.

The second part of the article deals with migrants's human rights violations and considers the role of human rights as a policy tool in current migration discussion. Although international human rights principles are universally applicable and generally apply to all citizens and migrants without distinction, the treatment of migrants and the rights enjoyed by them differ widely from country to country. Even the European Union has no common migration policy.

Daiva Kristina KUZMICKAITĖ

Teoriniai tarptautinės lietuvių migracijos diskursai*

Šiandieninė lietuvių emigracija – tai dinamiškas ir įvairialypis moderniosios tarptautinės migracijos procesas; ypač turint omenyje tai, jog šiuolaikinė lietuvių migracija nėra izoliuota nuo pasaulyje vykstančio migrantų srautų judėjimo¹. Tarptautinė lietuvių migracija yra dalis vientisos globalioje bendruomenėje besireiškiančių pokyčių grandinės². Todėl šiuolaikiniai lietuvių migracijos ypatumai nėra nauji, jie tiesiog išsiskynę istoriniuose santykiuose ir susiformavę veikiant įvairiems faktoriams: politiniams, demografiniams, socioekonominiams, geografiniams ir kultūriniais³. Iš to kyla migracijos reiškinio definavimo ir koncepcinės problemos, nes migracija vienaip ar kitaip paliečia ne tik siunčiančias ar priimančias migrantus valstybes, bet ir įvairių šalių visuomenes, taip pat ir Lietuvos. Kyla klausimas, kaip lietuvių nacionaliniai naratyvai šią dieną apibūdina migracijos kultūrą, istoriją, įstatymus, kitaip sakant, kokia ji, mūsų šalis migracija, kokie jos ypatumai? Kaip šiuolaikinė lietuvių migracija įsipina į tarptautinės migracijos srautus?

Svarstant formuluotus klausimus, neišvengiama ir teorinė tarptautinės emigracijos ir migracijos sąvokų aptartis, kurią vėliau sie-

siu su migracijos teoretikų pastaruoju metu pamėgtu transnacionalizmo diskursu. Tai darau sąmoningai, nes Lietuvos migracijos specialistai šios sąvokos išvengia arba ją klaidingai tapatina su cirkuliacine migracija⁴, t. y. aptaria tik ekonominį migrantų interesą, o iš analizės lauko pameta socialinį, mobilumo bei įpročio ir gyvenimo būdo aspektus (turi omenyje ir naujausi tekstai, šį reiškinį vertinantys ambivalentiškai).

Teoriniai tarptautinės migracijos modeliai

Šiuolaikinį tarptautinės migracijos fenomeną ir procesus aptaria bei analizuoja įvairios teorijos. Tradiciškai tarptautinės migracijos sociologinėse teorijose vyrauja trys paradigmos: neoklasikinė ekonominės pusiausvyros teorija, istorinė struktūrinė perspektyva ir migracijos sistemų teorija. Neoklasikinė ekonominės pusiausvyros paradigma, arba kitaip vadinamas „stūmos–traukos“ modelis, tyrinėja makrostruktūrines transformacijas. „Stūmos–traukos“ modeliui priskiriamas „naudos–praradimų“

kriterijus, ypač pabrėžiant individo apsisprendimo migruoti ir siunčiančiojo krašto politinių veiksmų svarbą⁵. Pagal šią teoriją, svarbiais laikytini „išstūmimo veiksniai“, kuriems priskiriami migrantus siunčiančios šalies ekonominiai, politiniai ir socialiniai sunkumai, o ekonominiai ir (arba) politiniai priimančios visuomenės privalumai laikomi pagrindiniais „traukos veiksniais“. Panašūs ekonominiai, politiniai ir socialiniai faktoriai, kaip svarbiausios migravimo „stūmos-traukos“ priežastys, dažniausiai nurodomi ir Lietuvoje vykdomuose tyrimuose, pažymint darbo rinkos pasiūlos ir paklausos bei atlyginimų skirtumus⁶.

Kai kurie mokslininkai teigia, jog pavienė imigrantų trauka vyksta tam tikrame kontekste⁷, tačiau P. Hondagneu-Sotelo (1994) tvirtina, kad „tokia analizė pateikia vienmatę žmogiškos veiklos sampratą, sulėkštindama sudėtingus socialinius procesus iki bendro pobūdžio atsitiktinumų, individualių apskaičiavimų rinkinio“⁸. P. Hondagneu-Sotelo (1994) ir kiti autoriai teigia, kad šioje analizėje trūksta istorijos, o globalioje politinėje ir ekonominėje sistemoje yra pražiūrėtos posistemės⁹. Kaip nurodo S. Castles ir M. J. Miller, „vargu ar tarptautinė migracija kada nors buvo paprastas individualus veiksmas, kuriam žmogus apsisprendžia, ieškodamas geresnio gyvenimo galimybių. Tai kolektyvinis, iš socialinių pokyčių kylantis veiksmas, darantis įtaką visai visuomenei tiek siunčiančioje šalyje, tiek priimančioje teritorijoje“¹⁰. Iš tiesų, neoklasikinis ekonominės pusiausvyros modelis yra apibendrinantis ir tiesiogiai nesusijęs su konkrečiu migracijos atveju.

Istorinės struktūrinės perspektyvos teorija, yra alternatyvi neoklasikiniam ekonominės pusiausvyros modeliui ir grindžiama netolygiu politinės ir ekonominės galių padalijimo aiškinimu. Pagal šią teoriją, dominuojančios „centrinės“ (išsivysčiusios) ir „periferinės“ (besivystančios) šalys yra tarpusavyje susiję ir veikia viena kitą. Tam ti-

kroje periferinėje šalyje prasidedantys migracijos procesai kyla iš ankstesnio, istoriškai su centrinėmis šalimis susiformavusio ryšio, dėl kurio tarp šių šalių formuojasi naujai prasi-veržiantys struktūriniai ryšiai. Nors ši teorija plačiai apibūdina struktūrines migravimo sąlygas, tačiau nepaiso socialinio migracijos reiškinio aspekto. Pirmiausia, migracijos procese pasigendama tokių svarbių veiksmų kaip „suinteresuotų individų bei grupių motyvacijos ir veiklos“¹¹. Kitas šio modelio trūkumas yra tas, kad tarptautinės migracijos vyksme moteris, kaip tyrimo subjektas, yra nevertinama kaip veikėja¹². Dar daugiau, kaip pažymi K. Koser ir H. Lutz, moterys yra dvigubai nematomi subjektai; istoriniame struktūriniame migracijos modelyje jos ignoruojamos kaip imigrantės ir kaip darbininkės¹³.

Trečioji, migracijos sistemų teorija aptaria sąveiką, atsirandančią migracijos procese tarp makro ir mikrostruktūrų, tokių kaip politinės ekonomijos, tarptautinių ryšių, kolektyvinės veiklos ir institucinių veiksmų. Vien pasaulinėje rinkoje vykstančiais makrolygmens postūmiais grindžiamos bei siunčiančių ir priimančių šalių ryšius pabrėžiančios migravimo teorijos migravimo ryšių ir apraiškų įvairovės neatskleidžia ir nepaaiškina¹⁴. Tuo tarpu tokiose studijose išryškinama migruojančiųjų veikla ir įsitikinimai, neformalūs socialiniai ryšiai, išsirutuliojantys drauge su migravimo ir įsikūrimo kitame krašte procesais mikrostruktūriniame lygmenyje. Tarptautinis migravimas, paveiktas neformalių ryšių (asmeninių santykių, šeimos ir namų ūkio modelių, draugystės ir bendruomeninių ryšių, ekonominės ir socialinės pagalbos), išsirutulioja į normatyvinių veiksmų, kaip „tinkamo individų elgesio“, lygmenį¹⁵. Kaip D. S. Massey nurodo, tarptautinė migracija ilgainiui tampa nuolat vykstančiu socialiniu reiškiniu, sukuriančiu migracijai bazę¹⁶. Šioji suteikia „kultūrinį kapitalą“¹⁷ – informaciją apie kitas šalis, apie galimybes emigruoti, susirasti darbą, įsikurti ir

prisitaikyti prie naujų aplinkybių – būtinus išteklius pavieniams asmenims, telkiančius juos į grupes ir susaistančius juos į įvairių socialinių vaidmenų bei santykių tinklą. Nors šie socialiniai ryšiai daro įtaką migracijos procesui ir jį palaiko, tačiau tam tikromis aplinkybėmis (dažniausiai nedokumentuotos, nelegalios migracijos atvejais) tie patys kultūriniai socialiniai ištekliai gali tapti trūkumu ir būti kenksmingi, jei išsirutulioja į „migracijos industriją“ ir migruojančiųjų išnaudojimą¹⁸. Toks pavyzdys gali būti pastaruoju laikotarpiu ypač klestinti nelegalios migracijos forma – tarptautinė prekybos žmonėmis praktika.

Šį trečiąjį teorinį modelį praturtina feministinės migracijos studijos tokiais tarptautinės migracijos dinamika bei apraiškas skatinančiais ir svarbiais veiksniais, kaip šeima, moters giminystės bei kartų reikšmės ir kultūros elementais¹⁹. Pavyzdžiui, M. Toro-Morn teigia, kad į migracijos ir įsikūrimo naujoje šalyje proceso lygtį įrašyti produktyvus ir reproduktyvus moterų darbas, taip pat motinų ir močiukių kartos (teigčiau, kad ir vaikai), padeda geriau suvokti tarptautinę darbo migraciją²⁰. M. Erdmans išryškina migracijos kaip nacionalinio įpročio svarbą, teigdamą, jog „kai žmonės dešimtmečiais ir net šimtmečiais migruoja iš vieno regiono į kitą – tada migracijos srautas tampa instituciniu, tai yra nacionalinės arba regioninės kultūros dalimi. Taigi migracija pasidaro nacionalinis įprotis, tai yra susiformavęs ir vis iš naujo pasikartojantis elgesys ne vien dėl instrumentinės vertės, susijusios su veikla (darbų ir atlyginimų), nei dėl instrumentinio patogumo šį elgesį kartoti (šalies politikos ir socialinių tinklų), bet paprasčiausiai dėl to, kad tai yra anksčiau vykę (nacionalinis įprotis)“²¹.

Nors kiti autoriai, kaip D. S. Massey (1999), A. Portes ir R. G. Rumbaut (1996) ar W. I. Thomas ir F. Znaniecki (1958)²² taip pat pabrėžia panašius migracijos mode-

lius, tačiau ši M. Erdmans citata iliustruoja, kaip užsitęsusi migracija tampa įpročiu, o ilgainiui ir svarbiu kintamuoju migravimo procese.

Galiausiai migracijos tyrinėtojai²³ nurodo naują santykių tarp gerovės valstybės, kuriančios migracijos kontrolės politiką, ir imigrantų, valstybės įstatymų taikinio, matmenį, kai migruojanti populiacija vertinama pagal nevienodą *jėgos ir žinojimo* bei *atsako iš apačios* dinamiką. Tuo tarpu migrantai daugiau nebegali būti vertinami kaip aukos ar pasyvūs valstybinės politikos priėmėjai ir vykdytojai; būtų teisingiau juos laikyti tokiais, kurie, sukaupdami išteklius ir susikurdami savo kontrolės erdves, sugeba užmegzti socialinius tinklus šalia šeimos ir giminės ryšių bei sukurti nusikaltimų ir pasipriešinimo valstybinei kontrolės politikai industrinę sistemą.

Transnacionalizmo perspektyva tarptautinės migracijos teorijoje

Transnacionalizmas – raktažodis moderniajai migracijai apibūdinti. Transnacionalizmas – tai reiškinys, veikiamas migracijos, suformavęs daugialypių ryšių ir sąveikų tinklą, rišantį ir vienijantį asmenis ir institucijas už nacionalinės valstybės sienų ekonominiais, politiniais, kultūriniais ar asmeniniais tikslais²⁴. Ši sąvoka neatsietina nuo emigracijos apibrėžimo, kuris apibūdina statiską vienakryptį judėjimą iš kilmės šalies į priimančiąją; namai bei bendruomenės vertinami taip pat – laikomi erdviškai fiksuoti ir pastovūs, iš kurių migrantai išvyksta ir kuriuose kuria savo naujuosius namus²⁵. Paprastai (e)migracija arba migracija siaurąja prasme ir yra suprantama kaip duoneliautojų arba geriausiu atveju prieglobsčio ieškotojų problema²⁶. Lietuvos tarptautinės migracijos istorijoje ši dichotominė tipologija – ekonominė arba prieglobsčio prašy-

tojų migracija – taip pat akivaizdi: XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje lietuviai į užsienį emigravo dėl darbo ir geresnio pragyvenimo, o sovietinės okupacijos ir Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai ieškodami politinio prieglobsčio.

Transnacionalizmo paradigma migraciją iš esmės studijuoja plačiau – kaip pragyvenimo ir gyvenimo būdo problemą. Tokia prasme vertinama tarptautinė migracija laikytina šiuolaikiniu istoriniu reiškiniu, sąlygotu globalizuoto kapitalo, paprastai virstančio įpročiu iš pradinio vienakrypčio judėjimo iš valstybių, kurios praeityje turėjo ekonominio pragyvenimo sunkumų²⁷. Lietuva – geras pavyzdys, kai anksčiau patirti istoriniai trūkiai suponavo tarptautinės migracijos ekonominę, o vėliau politinę proveržį. Tokie panašaus pobūdžio masiniai veiksmai, pasižymintys ilgesne trukme, „įsirašo“ šalies atmintyje ir tampa įpročiu, pasikartojančiu atsiradus palankioms sąlygoms.

Empirika rodo, kad migrantai dažnai sąveikauja ir tapatinasi su keletu nacijų, valstybių ir bendruomenių – šie veikėjai kuria transnacionalias bendruomenes arba naujo tipo transnacionalias socialines erdves (šias teorines išvalgas iš lietuvių tarptautinės migracijos patirties galima pailustruoti pora pavyzdžių: pirmasis – tai atskirų Pasaulio lietuvių bendruomenės kraštų ir bendruomenių narių sukurtas institucijų tinklas, glaudžiai ir vis intensyviau bendradarbiaujantis su Lietuva; antrasis – kai užsienio valstybėse kontraktuojami aukštos kvalifikacijos kultūros, meno ar mokslo atstovai ilgam įsikuria keliose valstybėse ir keliauja iš vienos į kitą, užmegzdami naujas pažintis, darbo ryšius, formuodami naujus įpročius, įsikurdami ne vienus namus ir sunkiai įvardydami, kur yra jų tikrieji namai). Todėl tarptautinis mobilumas tampa svarbus migruojančiųjų tarpusavio santykiams, ryšiui su vieta, identitetu bei prieraišumu – veiksniams, kurie labiausiai apibūdina migranto

priklausomumą tam tikram lokalui. Tačiau svarbu paminėti, kad, kaip teigia tarptautinės migracijos teoretikai, migrantai yra linkę išlaikyti ryšius su kilmės šalimi²⁸. Todėl mechaniskasis arba vienakryptis tarptautinės migracijos apibūdinimas neaprepia žmonių judėjimo įvairiomis kryptimis ir (arba) į namus reiškiniu.

Kita migracijos teorijoje minima – inkorporacijos paradigma – teigia, kad migracija nereikia vienos šalies ar kilmės vietos apleidimą ar iškeitimą dėl kitos: „būti iškūrusiam nebūtinai reiškia tą patį kaip būti nejudančiam; būti mobiliam nebūtinai būti neprierašiam“²⁹. Inkorporacijos perspektyva plačiau paaiškina transnacionalumo turinį, ypač akcentuodama migruojančiojo socialinių charakteristikų, tapatumo (savasties) santykį su mobilumo įpročiais³⁰. Inkorporacijos sąvoka transnacionalizme labiau implikuoja daugiavietį buvimą, netgi keleto pilietybių turėjimą su aiškia nuoroda į daugialypį prieraišumą – jau aptartų kelių tėviškių, namų sampratą, kuri vėlgi viena-reikšmiai sietina su migrantų savastimi, gyvenimo būdu ir pragyvenimu.

Siekiant paryškinti ne tik ekonominį, bet ir socialinį bei kultūrinį migracijos aspektą, verta paminėti, kad pati gyvenimo būdo ir pragyvenimo samprata istorijoje evoliucionavo. Jeigu Viduramžiais gyvenimo būdas vertintas kaip kultūrinis ir socialinis būvis, vėliau jis peraugo į ekonominį, materialųjį. Net ir šiandieninėse migracijos teorijose migrantas, kaip ir pats migracijos reiškinys³², dažniausiai vertinamas kaip *homo oeconomicus* – ekonominių interesų tenkintojas³²; o emigravimas iš kilmės šalies, ypač pradiniame etape, laikomas ne vien nacionalinės sienos kirtimu reguliuojamu valstybės politikos, bet ir asmeniniu persikėlimu iš žinomos gyvenamosios vietovės bei namų į nežinomą užsienio valstybę³³. Toks emigravimas reikštų įprastų ekonominių, kultūrinių ir socialinių ryšių bei veiklų

nutraukimą ir iškeitimą (bent laikinai) į kitokios kultūros ir gyvenimo būdo santykius. Vėlgi empiriniai antropologiniai duomenys rodo, kad migruojančiųjų pasirinkimai yra kur kas sudėtingesni – jų motyvai apima ne tik ekonominius interesus, bet ir kitas, bent jau dvi būtinas paminėti formas: tai *habitus* (mobilumo įpročius) ir *habitat* (gyvenamąją vietą), susijusius tiek su migracijos pokyčiais, tiek ir su migruojančiojo socialinėmis lokacijomis, tapatumu bei gyvenimo būdo tęstinumu per susiformavusius socialinius ryšius ir kultūrinės vertybės³⁴. Todėl transnacionalumo perspektyva, kuri vertina tarptautinį mobilumą, tuo pačiu paaiškina, kad tam tikros šalies puoselėjama kultūra nesibaigia prie nacionalinių valstybės sienų taip pat, kaip ir individualaus asmens gyvenamoji vieta negali būti apribojama vien jo gyvenamaisiais namais, bet turi būti suprantama plačiau – labiau kaip individo vieta visuomenėje; t. y., kaip jo gyvenimo būdas³⁵.

Todėl tarptautinis migravimas transnacionalizmo diskurse laikytinas neužbaigtu procesu – tai yra migracija vertintina kaip pasikartojančios kelionės, kurioms būdinga ne viename lokale (t. y. ne vienoje valstybėje ir ne vienoje bendruomenėje) išreikšta socialinių ekonominių santykių pozicija, kuri suprantama ir kaip *protų nutekėjimo* fenomeno dalis. Specialistų ir aukštų kvalifikacijų darbuotojų migraciją iš transnacionalizmo pozicijos labiau tiktų įvardyti kaip *protų tekėjimo* reiškinį ir jį vertinti kaip nebaigtinį ir pasikartojantį šiuolaikinės migracijos procesą. Apibendrinami šiuolaikinės migracijos diskursus drauge su N. Papastergiadis (2000) galime teigti, kad bet kokios rūšies judėjimas, kertant nacionalinių valstybių sienas ar paprasčiausiai pakeičiant geografinę vietą, yra susijęs su mūsų gebėjimu įsivaizduoti ir rinktis alternatyvą, kuri geriausiai paaiškinama *kelionės* metafora ir migruojančiųjų tapatumo virsmas bei raiška³⁶.

Vietoj išvadų

Lietuvos gyventojų tarptautinės (e)migracijos scenarijai

Ieškant šiandieninės lietuvių migracijos išorinių priežasčių, svarbu aptarti ir tarptautinės migracijos perspektyvos – imigrantus priimančios šalies, tai yra emigrantų traukos centrų problematiką. Lietuvių emigracijos priežastis sunku atpažinti ir įvardyti, izoliuotai analizuojant tik Lietuvos tarptautinės migracijos situaciją, bet neįvertinant fakto, kad tarptautinės migracijos priežastys glūdi ir globaliuose makroekonominiuose vyksmuose. Todėl asimetrisis išsivysčiusių ir neišsivysčiusių šalių ekonominis santykis, žymiai kontrastuojantis su mūsų mažos šalies ekonominiais poreikiais, Lietuvai tampa praktiškai neįveikiamas iššūkis.

Lietuvius užsienių traukos centrai vilioja tuo, ko jų kilmės šalis, maža ir silpnesnė už migrantus priimančias šalis, negali pasiūlyti. Didžiųjų šalių vykdoma selektyvioji (pvz., žaliosios kortos) imigrantų politika, nors yra naudinga migrantus priimančiai šaliai, šiuo konkrečiu atveju Lietuvai turi neigiamų pasekmių, nes nutekanti gyventojų dalis turi neigiamą tiesioginį poveikį demografijos pokyčiams³⁷ ir, be to, silpnina sunkiai besiformuojantį vidurinį visuomenės sluoksnį.

Kita užsienio šalių naudojama imigrantų privilegijoms strategija – nelegalaus darbo toleravimas juodojoje ar pilkojoje darbo rinkoje. Imigrantus priimančios šalys nesuteikia privilegijų šalims, dovanojančioms migrantus. Toks tarptautinės migracijos santykis tik dar labiau paryškina stipriųjų šalių stiprybes, mažųjų – silpnąsias puses.

Ko reikia, kad migracijos sraute galiausiai netaptume ekonominio, socialinio ar kultūrinio restruktūrizavimosi aukomis? Trumpas atsakymas būtų – reikalingas valstybės politikos emigracijos klausimais formavimas. Aišku, neturiu mintyje emigracijos suvaržy-

mo įstatymais – toks žingsnis vienareikšmiai vertintinas kaip Lietuvos regresas. Tačiau įmanomas dialogas ir kooperacija tarp migrantų siunčiančios ir priimančių šalių, siektinas partnerystės ne tik verslo, bet ir socialinės gerovės paslaugų srityse ryšys su mūsų žmonės priimančiomis šalimis, nes efektyvus migracijos srovių valdymas galimas tik šių šalių lygiaverčių santykių pagrindu. Ir dar, mūsų šalyje svarbi informacijos apie moderniosios migracijos apraiškas sklaida, apskriti stalai, seminarai, ugdomieji visuomenės sąmoningumą ir kuriantys viešąją migracijos problematikos diskursą, o tuo pačiu ir visuomenės požiūrio formavimas, dedantis pamatą ilgalaikiam integralaus tapatumo ir sveikos nacionalinės savivarbos ugdymui.

Jei lietuvių migraciją vertiname apibūdinančia transnacionalizmu, tai yra neužbaigto testinių ryšių ir sąveikų projekto, arba kitaip sakant individualaus migrantų apsisprendimo prasme, galime kurti optimistinį

tarptautinės migracijos reiškinio scenarijų – Lietuva taip greitai neišsivaikščios. Tikėtina, kad emigravusieji, net jeigu nesugrįš gyventi, liks daugiau ar mažiau atsigręžę veidu į Lietuvą. O tuo pačiu santykinai intensyvi Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija gali tapti vertingu indėliu ateities tyrimams ir teorizavimui, ypač ieškant atsakymų į klausimus: kokią poveikį daro migracija tapatumo kaitai ir formoms, koks migracijos ir namų bei priklausymo tiems namams (valstybei, institucijai ar organizacijai) santykis, kaip namų samprata formuojama santykyje su individualia arba (ir) kolektyvine migracija.

Baigdama koncentruotą tarptautinio migravimo teorinį aptarimą, drįstu teigti, jog tada, kai tarptautinės migracijos klausimai taps viešųjų svarstymų vardikliu, tikėtina, kad bus rasti ir kiti lygties dėmenys, padedantys bendromis pastangomis išspręsti ne vieną šešėliną nustumtą, tačiau Lietuvai svarbų klausimą.

Nuorodos

- * Parengta pagal pranešimą, skaitytą Lietuvių išeivijos instituto ir Pilietinės visuomenės instituto surengtoje konferencijoje „Šiuolaikinė lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai“, Vytauto Didžiojo universitete 2004 m.
- 1. Pasaulio migruojančiųjų populiacijos kaita vyksta progresuojančiai: jeigu 1960 m. skaičiuojama 75 milijonai, 2000 m. – 175 milijonai žmonių. Žr.: *International Labour Office, World Statistics of Aliens: A Comparative Study of Census Returns 1910–1920–1930, Studies and Reports, Series O (Migration), No. 6.* (Geneva, International Labour Office, 1936) and United Nations, Trends in Total Migrant Stock: The 2003 Revision (POP/DB/MIG/Rev.2003 and ESA/P/WP.188), data in digital form.
- 2. Žr.: Castles S. ir Miller J. (3rd ed.) *The Age of Migration: International Population Movement in the Modern World.* Palgrave Macmillan, 2003.
- 3. Ten pat, p. 283.
- 4. Pvz., tarptautinės migracijos literatūroje cirkuliaciniai žmonių, kapitalo, idėjų ir informacijos srautai laikomi faktoriais, būdingais transnacionaliems namų ūkiams, šeimoms ir bendruomenėms (Žr.: Thomas-Hope E. *Transnational livelihoods and identities in return migration to the Caribbean. The case of skilled returnees to Jamaica // Work and Migration: Life and Livelihoods in a globalizing World. Ed. By N. N. Sorensen ir K. F. Olwig.* 2002, p. 187.)
- 5. Žr.: Castles S. ir Miller J. (3rd ed.) *The Age of Migration: International Population Movement in the Modern World.* Palgrave Macmillan, 2003; Portes A. ir Rumbaut R. G. (3rd ed.) *Immigrant America: A Portrait.* Berkeley: University of California Press, 2006.
- 6. Aptariamą reiškinį iliustruoja keletas studijų: Lietuvos integracijos į ES poveikis kvalifikuotų Lietuvos viešojo sektoriaus darbuotojų išvykimui dirbti į užsienį. Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2006.

- Labanauskas Liutauras, Protų nutekėjimo problema Lietuvoje: medikų emigracija // *Filosofija*, Sociologija. Nr. 2, 2006, p. 30.
- Kuzmickaitė, D.K. *Tarp dviejų pasaulių: naujieji emigrantai lietuviai Čikagoje (1988–2000)*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004.
- Jucevičienės P., Viržintaitės R. ir Jucevičiaus G. studija „Protų nutekėjimas pereinamojo laikotarpio šalyje – aukštojo mokslo sąlygojamas paradoksas“ // *Socialiniai mokslai*, 2004. Nr. 2.
- Šiuolaikinės tarptautinės lietuvių migracijos tyrimai priskirtini ir demografinė sričiai, kurioje pagrindinės studijos: Sipavičienė A. *International Migration in Lithuania: Causes, Consequences, Strategies*. Vilnius, 1997; Stankūnienė V. *Mobility of Scientists in Lithuania: Internal and External Brain Drain*. Vilnius, 1996.
7. Žr.: Portes A. ir Rumbaut R. G. (3rd ed.) *Immigrant America: A Portrait*. Berkeley: University of California Press, 2006, p. 272–274.
 8. Žr.: Hondagneu-Sotelo, P. *Gendered Transitions: Mexican Experiences of Immigration*. Berkeley, Calif: University of California Press, 1994, p. 5.
 9. Hondagneu-Sotelo, P. *Gendered Transitions: Mexican Experiences of Immigration*. Berkeley, Calif: University of California Press, 1994; Castles S. ir Miller J. (3rd ed.) *The Age of Migration: International Population Movement in the Modern World*. Palgrave Macmillan, 2003; Portes A. ir Rumbaut R. G. (3rd ed.) *Immigrant America: A Portrait*. Berkeley: University of California Press, 2006.
 10. Castles S. ir Miller J. (3rd ed.) *The Age of Migration: International Population Movement in the Modern World*. Palgrave Macmillan, 2003, p. 19.
 11. Ten pat, p. 23.
 12. Glenn, E. N. // *The Social Construction and Institutionalisation of Gender and Race: An Integrative Framework // Revisioning Gender*. Eds.: Ferree, M.M., Lorber J., and Hess, B.B. Thousand Oaks: Sage Publications. 1999, p. 3–43. Koser K. ir Lutz H. *The New Migration in Europe*. Great Britain: Creative Print and Design, 1998. Toro-Morn, M. I. *The Class and Gender Dimensions of Puerto Rican Migration to Chicago*. A dissertation submitted to Loyola University, Chicago, IL, 1993.
 13. Koser K. ir Lutz H. *The New Migration in Europe*. Great Britain: Creative Print and Design, 1998, p. 9.
 14. Hondagneu-Sotelo, P. *Gendered Transitions: Mexican Experiences of Immigration*. Berkeley, Calif: University of California Press, 1994.
 15. W. I. Thomas ir F. Znaniecki (1958) paaiškina, kaip devynioliktojo amžiaus pabaigoje individuali migracija virto visuotiniu migravimo reiškiniu (p. 1489–1494). Thomas W. I. ir Znaniecki F. 1958. *The Polish Pesant in Europe and America*. Ed. and abrev. E. Zaretsky. 1918–1920. NY: Dover Pub.
 16. Massey, D. S. „Causes of Migration“ // *The Ethnicity Reader*. Eds.: Guibernau, Montserrat, ir Rex J. Great Britain: TJ International, 1999, p. 257–268.
 17. Anksčiau žinoma kaip „grandininės migracijos“ sąvoka.
 18. Massey, D. S. „Causes of Migration“ // *The Ethnicity Reader*. Eds.: Guibernau, Montserrat, ir Rex J. Great Britain: TJ International, 1999, p. 257–268.; Castles S. ir Miller J. (3rd ed.) *The Age of Migration: International Population Movement in the Modern World*. Palgrave Macmillan, 2003, p. 22–27; Portes A. ir Rumbaut R. G. (3rd ed.) *Immigrant America: A Portrait*. Berkeley: University of California Press, 2006, p. 276–277.
 19. Castles S. ir Miller J. (3rd ed.) *The Age of Migration: International Population Movement in the Modern World*. Palgrave Macmillan, 2003; Erdmans M., 1999; Hondagneu-Sotelo, P. 1994. *Gendered Transitions: Mexican Experiences of Immigration*. Berkeley, Calif: University of California Press.
 20. Toro-Morn, M. I. *The Class and Gender Dimensions of Puerto Rican Migration to Chicago*. A dissertation submitted to Loyola University, Chicago, IL.: 37, 1993.
 21. Erdmans M. *Emigration as National Habit: Polish Migration to Chicago in the Post-Communist Period*. Chicago ir London: The University of Chicago Press, 1999, p. 12–13.
 22. Erdmans M. *Emigration as National Habit: Polish Migration to Chicago in the Post-Communist Period*. Chicago ir London: The University of Chicago Press, 1999; Massey, D. S. „Causes of Migration“ // *The Ethnicity Reader*.

- Eds.: Guibernau, Montserrat, ir Rex J. Great Britain: TJ International, 1999, p. 257–268, Portes A. ir Rumbaut R. G. (3rd ed.) *Immigrant America: A Portrait*. Berkeley: University of California Press arba Thomas W. I. ir Znaniecki F. *The Polish Pesant in Europe and America*. Ed. And abrev. E. Zaretsky. 1918–1920. NY: Dover Pub, 1958.
23. Pzv., Koser K. ir Lutz H. *The New Migration in Europe*. Great Britain L Creative Print and Design, 1998.
24. Portes et al, *Transnational communities // Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 1999, p. 217.
25. Ahmed S., Castaneda C. Ir Mimi Sheller A. *Uprootings/Regroundings: Questions of Home and Migration*. Berg: Oxford. 2003, p. 3.
26. Žr.: *Work and Migration: Life and Livelihoods in a globalizing World*. Ed. By N. N. Sorensen ir K.F. Olwig. 2002.; Hollifield, J.H. *The Politics of International Migration // Migration Theory: Talking Across Disciplines*. Ed. by Brettel C. B. and J. H. Hollifield, Routledge. 2000, p. 137–186.
27. Schmitter Heisler, B. *From Assimilation to Segmented Integration, from the American Experience to the Global Arena // Migration Theory: Talking Across Disciplines*. Ed. by Brettel C.B. and J.H. Hollifield. Routledge, 2000, p. 77–97.
28. Thomas-Hope, E. *Transnational Livelihoods and Identities in return migration to the Caribbean: The case of skilled returnees to Jamaica // Work and Migration: Life and Livelihoods in a globalizing World*. Ed. By N. N. Sorensen ir K. F. Olwig. 2002.
29. Pastaruoju metu migracijos literatūroje, kaip pvz., Ahmed S., Castaneda C. Ir Mimi Sheller A. *Uprootings/Regroundings: Questions of Home and Migration*. Berg: Oxford. 2003, p. 9, ypač aktualūs teoriniai ir empiriniai tapatumo bei priklausymo vietai klausimai, susiję su tarptautine migracija.
30. Thomas-Hope, E. *Transnational Livelihoods and Identities in return migration to the Caribbean: The case of skilled returnees to Jamaica // Work and Migration: Life and Livelihoods in a globalizing World*. Ed. By N. N. Sorensen ir K.F. Olwig. 2002, p. 190–191.
31. McDonald K. (2006) ir Massey D. S. et al (2005) teigia, kad vertinant paskutinį dešimtmetį migracijos ir globalizacijos procese vyravo ekonominiai terminai. Žr.: McDonald K. 2006. *Global Movements: Action and Culture*. Blackwell Pub. P. 4–6 ir Massey D. S., Arango J., Hugo G., Kouaouchi A., Pellegrino A. Ir Taylor J.E. 2005. *Worlds in Motion. Understanding International Migration at the End of the Millenium*. Oxford: International Studies in Dmeography, p. 4–16.
32. Olwig K. F. ir Sorensen N. N. *Mobile livelihoods // Work and Migration: Life and Livelihoods in a globalizing World*. Ed. By N. N. Sorensen ir K. F. Olwig. 2002, p. 3.
33. Ten pat, p. 8–9.
34. Ten pat, p. 4.
35. Ten pat, p. 8.
36. Papastergiadis, N. 2000. *The Turbulence of Migration*. Polity Press.
37. Žr. lentelėje talpinamus LR Statistikos departamento duomenis, kurie iliustruoja neigiamo saldo dinamiką.

Pagal Statistikos departamento gyvenamosios vietos deklaravimo duomenis
Tarptautinė migracija*

	Imigravo	Emigravo	Migracijos saldo	1000 gyventojų		
				imigrantų	emigrantų	migracijos saldo
2001	4694	7253	–2559	1,4	2,1	–0,7
2002	5110	7086	–1976	1,4	2,0	–0,6
2003	4728	11032	–6304	1,4	3,2	–1,8
2004	5553	15165	–9612	1,6	4,4	–2,8
2005	6789	15571	–8782	2,0	4,6	–2,6
2006	7745	12602	–4857	2,3	3,7	–1,4
2007	8609	13853	–5244	2,5**	4,1**	–1,6**

* Pagal gyvenamosios vietos deklaravimo duomenis.

** Išankstiniai duomenys.

THEORETICAL DISCOURSE OF LITHUANIAN INTERNATIONAL MIGRATION

The international migration of Lithuanians is part of a global process. The peculiarities of this migration are rooted in historical relations and have been formed by the interaction of various factors. This gives rise to conceptual problems defining the phenomenon of migration insofar as migration not only affects the countries that send out and those that receive migrants but also affects the societies of those countries (including Lithuania). Thus the following questions arise: How do the Lithuanian national narratives today describe the culture of migration, its history, and the relevant laws? What, in other words, is Lithuanian migration really like for Lithuanians themselves? What are its salient features? And how does contemporary Lithuanian migration merge into the currents of international migration?

The phenomenon and processes of current international migration are discussed and analyzed by a number of theories. By tradition the dominant sociological theories of contemporary migration are the neoclassi-

cal theory of economic equilibrium, the historical structural perspective, and the theory of migration systems. These theoretical models are not to be taken in isolation from the transnationalism discourse, which aims to explicate the phenomenon of modern migration more fully. In that discourse international migration is held to be an unfinished process; that is, it consists of repeated journeys, characterized by finding oneself positioned in the social and economic relations of more than one country and more than one community.

It is difficult to recognize and identify the causes of Lithuanian emigration if one restricts one's analysis to Lithuanian international migration without appreciating the fact that the causes of international migration lie in global macroeconomic actions as well. Thus contemporary Lithuanian migration must also be evaluated in terms of the just-mentioned sense of transnationalism, i.e., of an unfinished project of continuing relationships and interactions.

JAV gyvenančių lietuvių vaikų ugdymo problematika

Pilietis gali laisvai kilnotis ir pasirinkti gyvenamąją vietą Lietuvoje, gali laisvai išvykti iš Lietuvos¹.

Straipsnyje nagrinėjama lietuvių kilmės vaikų ugdymo problematika JAV. Tai atliekama pirmiausia analizuojant Lietuvos teisės aktus, siekiant nustatyti, kokia teisinė aplinka yra sukurta migravusiųjų vaikų ugdymo problematikai. Vėliau žvelgiama į praktines problemas, straipsnyje atkleidžiant asmeninę patirtį, kadangi viena iš straipsnio autorių – Laima Liutikienė – daugiau nei 5 metus su šeima gyvenanti JAV, jau antrus metus vadovauja lituanistinei Dr. V. Kudirkos mokyklai (Elizabeth, NJ) bei augina du vaikus (9 metų dukrą ir 7 metų sūnų), lankančius ir amerikietišką, ir lituanistinę mokyklą. Straipsnyje taip pat naudojamosi 2007–2008 metais Lietuvių išeivijos instituto atlikto tyrimo rezultatais².

Situacijos Lietuvoje apžvalga: praktinis ir teisės aktų lygmenys

Lietuva pirmauja ES pagal emigrantų skaičių 1000-iui gyventojų (saldo (-2,6), kai tuo tarpu daugeliui ES valstybių gyventojų imigracija – pagrindinė gyventojų skaičiaus

didėjimo priežastis ir migracijos saldo yra teigiamas³. Nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo iki 2005 metų pabaigos gyventojų Lietuvoje sumažėjo 360,5 tūkstančio, ir 90 procentų ši sumažėjimą nulėmė neigiamas migracijos saldo⁴. Lietuvių emigracija iš Lietuvos ir toliau didėja. 2007 metais iš Lietuvos emigravo 35 000 lietuvių, ir tai yra 7 tūkstančiais daugiau nei 2006 metais (emigravo 27800)⁵.

Lietuvoje ilgą laiką nebuvo skiriama pakankamo dėmesio migracijai ir su ja susijusioms problemoms nustatyti bei spręsti. Migracija pradėta laikyti pavojinga visuomenės saugumui bei buvo priimami atitinkami aktai, siekiant išvengti neteisėto išvykimo ar trečiųjų asmenų atvykimo į Lietuvą.

Apie migracijos problemas teisės aktų lygmenyje Lietuvoje plačiau užsiminta tik 2002 metais, Seimui patvirtinus Valstybės ilgalaikės raidos strategiją, tačiau į migraciją kaip potencialią problemą žiūrėta tik viešojo saugumo bei užsienio politikos srityje. Tuo metinis valstybės siekis buvo organizuoti glaudesnę tarpvalstybinę bendradarbiavimą kovojant su nelegalia migracija, visai nelie-

čiant šio reiškinių kaip socialinės ar ekonominės Lietuvos valstybės problemos ir, savaime aišku, nesvarstant su nagrinėjamu klausimu susijusių sprendimo alternatyvų. O kalbant apie mokslo ir švietimo ateitį akcentuojamas tik jos prieinamumas Lietuvos gyventojams, kas leistų teigti, jog išvykusių Lietuvos piliečių tai neapima⁶.

2003 metais patvirtinamos Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos, kuriose išskiriami trys prioritetai: žinių visuomenė, saugi visuomenė ir konkurencinga ekonomika⁷. Kalbant apie švietimo kokybę konstatuojama, kad „švietimo turinys siejamas su dabarties moralinėmis ir pilietinėmis nuostatomis. Ypatingas dėmesys skiriamas asmens patriotizmui, jo pilietiniam, kultūriniam ir tautiniam tapatumui ugdyti. Aktyvi pilietinė veikla tampa sudėtinė švietimo turinio dalimi“⁸, tačiau pačioje strategijoje nei prie tikslų, nei prie uždavinių nėra užsimenama apie švietimo sistemos pritaikymą, tautinio identiteto skatinimą ar palaikymą migravusiems Lietuvos piliečiams, jų šeimos nariams, jo prieinamumą, optimizavimą.

2006 metų kovo 17 d. konferencijoje „Emigracija iš Lietuvos“ buvo priimta rezoliucija, kur pasiūlyta Lietuvos valstybei susirūpinti situacija Lietuvoje bei pagaliau *sukurti bei pradėti vykdyti nuoseklią, ilgalaikę valstybės politikos strategiją emigracijos procesams valdyti ir numatyti tinkamą finansavimą jai įgyvendinti*⁹. 2006 metų balandžio 5 dieną Lietuvos vyriausybė patvirtina Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006–2010 metų planą¹⁰, tačiau švietimo problemoms tarp migracijoje gyvenančių asmenų spręsti plane jokių gairių nenumatyta – apie tai netgi neužsimenama.

Pirmasis dokumentas, kuris skirtas tiesiogiai su migracija susijusioms problemoms spręsti, ir kuris būtų atsakas į jau paminėtos konferencijos metu priimtą rezoliuciją, yra 2007 metais Vyriausybės patvirtinta eko-

nominės migracijos reguliavimo strategija¹¹, skirta 2007–2012 metams. Šioje strategijoje pateikiama esamos situacijos (tiek praktinės, tiek teisės aktų lygmenyje) analizė, aptariant stiprybes, silpnybes ir grėsmes bei numatoma vizija, tikslai bei uždaviniai jai įgyvendinti. Pirmą kartą į migraciją pažvelgta kaip į daugialypį reiškinį bei nustatytos esminės su tuo susijusios problemos, pateikiamas strategijos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 metais planas, įvardijant konkrečius uždavinius, priemones, atsakingas institucijas bei įvykdymo terminus. Minėtoje strategijoje teisingai pažymima, kad *nėra nei vieno teisės akto, nė vienos strategijos, kuri kryptingai veiktų ekonominę migraciją*¹². Strategijoje akcentuojamas žmoniškųjų išteklių prioritetas, švietimo sistemos reforma (apie kurią, beje, kalbama jau daug metų, bet realūs darbai vis nukeliami ateičiai). Strategijoje numatyta, kad 2008 metų I ketvirtį Švietimo ir mokslo ministerija kartu su Lietuvos mokslo taryba, Lietuvių grįžimo į Tėvynę informacijos centru bei mokslo ir studijų institucijomis turi parengti bei švietimo ir mokslo ministro įsakymu patvirtinti Užsienio lietuvių kilmės studentų, absolventų ir jaunųjų mokslininkų stažuotčių bei mokymosi visą gyvenimą Lietuvos aukštosiose mokyklose, mokslo įstaigose bei jų laboratorijose, Lietuvos valstybės institucijose bei privačiose bendrovėse programą¹³, kuri, straipsnio autorių žiniomis, kol kas dar nėra parengta. Tačiau ir šioje strategijoje ne visuomet detalizuojami konkretūs atsakingų institucijų žingsniai vienai ar kitai strategijai įgyvendinti. Tarkime, strategijos priede, skirtame institucijų kompetencijai, susijusiai su migracijos politikos įgyvendinimu apibrėžti, Švietimo ir mokslo ministerijai (kartu su įstaigomis prie ministerijos) numatytas valstybės paramos teikimas užsienyje gyvenantiems lietuviams švietimo ir studijų srityse pagal tarptautinius susitarimus, tačiau tokie susitarimai neįvardijami ir eiliniam piliečiui tokios for-

muluotės neaiškios. Tuo pačiu strategijoje iš viso nekalbama apie jokių finansavimo šaltinius ir konkrečių lėšų numatymą vienam ar kitam prioritetui, juk tai yra būtina norint sėkmingai įgyvendinti strategiją. Šios strategijos įgyvendinimo priežiūrai, koordinavimui ir kitiems panašioms klausimams LR Vyriausybės nutarimu įsteigiama ekonominės migracijos reikalų komisija¹⁴, kuri greta kitų funkcijų yra įpareigota teikti siūlymus dėl strategijos tobulinimo.

Atlikus trumpą Lietuvos faktinės situacijos ir teisės aktų analizę, galima konstatuoti, kad kol kas Lietuvos valstybės dėmesys lietuvių migracijai ir iš to kylančioms problemoms suprasti yra nepakankamas (ypač iki 2007 metų), tačiau pamažu (nuo 2007 metų vidurio) Vyriausybės lygmenyje identifikuojamos problemos, ieškomi jų sprendimo būdai ir formuojama valstybės strategija.

Padėties JAV apžvalga: teisinis mokyklų statusas

Ugdymo sistema JAV skirta panašių kaip ir Lietuvoje amžiaus grupių vaikų ugdymui ir švietimui. Mokslas privalomas nuo 5 m. iki 17–18 m. (kai kur – iki 14 m.) amžiaus¹⁵. Vaikams nuo 6 mėn. (kai kur – netgi nuo 2 mėn.) amžiaus yra skirti privatūs dienos priežiūros centrai¹⁶. Lietuviškojo darželio ir parengiamosios klasės analogai „pre-school“ ir „kindergarten“, skirti atitinkamai 3–4 m. ir 5–6 m. vaikams, gali būti tiek privatūs, tiek valstybiniai. Ar lankyti dienos priežiūros centrą ir darželį, tėvai nusprendžia patys, o paruošiamoji klasė yra privaloma. Nemokami valstybiniai darželiai paprastai veikia prie valstybinių mokyklų, tačiau į juos tankiau gyvenamose vietovėse pakliūti būna sunku. Tuomet lieka mokami privatūs darželiai. Pradinė (elementary) mokykla apima 1–5 klases, 6–9 klases formuoja ben-

drąją (middle) mokyklą, o vidurinę mokyklą (high school) sudaro 10–12 klases¹⁷. Struktūra gali nežymiai skirtis priklausomai nuo valstijos. Pažymėtina, kad JAV moksleiviai mokytis privalo ten, kur gyvena. Pageidaujantys lankyti mokyklą kitame rajone (mokyklai sutikus priimti „svetimą“ mokinį) už mokslą reikia mokėti. 1999-aisiais metais, priėmus Tarprajoninės valstybinių mokyklų pasirinkimo programos aktą¹⁸ buvo pradėta bandomoji to paties pavadinimo programa, susilaukusi nemažo dėmesio ir pasisekimo. Pagal ją mokiniai gali rinktis ir nemokamai lankyti rečiau apgyvendintų vietovių mokyklą netgi tuo atveju, kai jie gyvena kitame rajone. Mokomasi 175–185 dienas per metus po vidutiniškai 6 val. per dieną. 1,7% visų mokinių skaičiaus mokosi namuose¹⁹.

Kiekvienos valstijos vaikų švietimo ir ugdymo institucijų veiklą reglamentuoja federaliniai (bendri visai valstybei) ir atskirų valstijų teisės aktai²⁰, kurių esminės nuostatos – nediskriminavimo rasės, religijos, kalbos, lyties atžvilgiu principas, lavinimo rezultatų kontrolė ir atsakomybė, siekis tobulinti švietimo kokybę.

Amerikietiškosios mokyklos diegia mokiniams tokias vertybes, kaip pagarba ir tolerancija, saviraiškos laisvė, konstruktivumas. Sudaroma daugiau nei Lietuvoje galimybių atsiskleisti vaiko asmenybei, jis skatinamas tobulėti ir psichologiškai palaikomas nesėkmės atveju. Mokymo programos sudarytos siekiant nepervarginti vaiko. Ne vienas lietuvis emigrantas išvardytąsias savybes nurodo kaip svarų amerikietiškosios ugdymo sistemos pranašumą, lyginant su Lietuvos mokyklomis. Paradoksalu, tačiau būtent mokymo programa ir vidurinio išsilavinimo kokybė ir rezultatai bei nepakankamas finansavimas yra laikomi rimčiausiais sistemos trūkumais tiek oficialiuose šaltiniuose²¹, tiek nemažos dalies eilinių gyventojų nuomone²².

JAV gyvenančių lietuvių kilmės vaikų švietimo problemos ir ypatumai

Kalbant apie imigrantų švietimą pažymėtina, kad teisiniai aktai²³ kartu su nediskriminavimo principu reglamentuoja kalbos aspektą: mokiniams, nekalbantiems arba silpnai kalbantiems anglų kalba, turi būti suteikiamos sąlygos ir pagalba mokantis anglų kalbos papildomai. Kad ir koks gražus būtų sumanymas, praktikoje, deja, ne kiekviena mokykla sudaro tokią galimybę – mažesnės ir atokesnės vietovės veikiančios mokyklos neturi šiam tikslui numatyto personalo. Tuo pačiu aptartinas ir kitas – nelegalių imigrantų vaikų ugdymo ir švietimo – klausimas. Nelegaliais imigrantais, remiantis Migracijos politikos instituto direktoriaus D. G. Papademetriou siūlomu apibrėžimu, laikytini be valstybės nustatyta tvarka išduoto leidimo į šalį įvažiavę asmenys, taip pat asmenys, gavę tokį leidimą pateikdami suklastotus dokumentus, taip pat tie, kurie į šalį įvažiavo teisėtai, tačiau pažeidė nustatytą buvimo šalyje terminą ir/ar sąlygas²⁴. Nelegalių emigrantų vaikai negali lankyti valstybinių mokyklų, todėl jiems užkirstas kelias gauti vidurinį išsimokslinimą. Tai vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių emigrantų (šiuo atveju – nelegalių) apsisprendimą grįžti Lietuvon.

Dabar trumpai apžvelkime lituanistinių mokyklų veiklos aktualijas. JAV konstitucija garantuoja asmenims laisvę steigti kultūrines, religines ir tautinių mažumų organizacijas, pvz., siekiančias išsaugoti tam tikras vertybes. Šiuo klausimu vadovaujamas principu „galima viskas, kas neuždrausta“. Lituanistinių mokyklų veiklą reglamentuoja prie JAV Lietuvių Bendruomenės įsteigtos Švietimo tarybos darbo ir tvarkos nuostatai lituanistinėms mokykloms²⁵, priimti 2004 m. Lituanistinės mokyklos yra išlaiko-

mos tėvų lėšomis, dalį finansavimo gaunant iš Lietuvių Fondo.

Galimybę lankyti lituanistines mokyklas turi tiek legaliai, tiek nelegaliai šalyje gyvenantys lietuviai imigrantai. Iš viso JAV veikia 29 lituanistinės mokyklos²⁶, iš kurių net 9 – gausiausiai lietuvių gyvenamoje Ilinojaus valstijoje. 2006–2007 mokslo metais mokyklas visos šalies mastu lankė 1787 mokiniai, darbavosi 252 mokytojai ir 60 mokytojų padėjėjų bei pagalbinio personalo. Užsiėmimai lituanistinėse mokyklose vyksta po 4 valandas 30–33 šeštadienius (sekmadienius) per metus. Praktika rodo, kad lituanistinių mokyklų lankomumui įtakos turi tokie veiksniai, kaip tautinio tapatumo suvokimo laipsnis, bendrosios vertybės bei nuostatos, iš dalies – ir tėvų ateities planai. Ne mažiau svarbus faktorius, ar prieinama informacija apie lituanistines mokyklas. Paminėtini ir tokie dalykai, kaip atstumas nuo gyvenamosios vietos iki mokyklos, tėvų užimtumas, šeimos nacionalinė sudėtis (tėvų tautybė) ir kiti, nors jie vaidina antraeilį ar dar menkesnį vaidmenį.

Pavyzdžiui, Naujojo Džersio valstijoje 2003 m. atkurtą Dr. Vinco Kudirkos lituanistinę mokyklą 2007–2008 m. lankė 25 mokiniai, iš kurių 5 yra suaugusieji (asmenys, susituokę su lietuviais arba lietuvių kilmės JAV piliečiai)²⁷. 11 mokinių yra 2,5–4 metų amžiaus, likusiųjų amžius – nuo 5 iki 9 metų. Apie pusę visų mokyklą lankančių vaikų yra iš mišrių (lietuvio/-ės) ir kitos tautybės asmenų) šeimų; 2 vaikai iš 20 gimė Lietuvoje ir ateityje ruošiasi grįžti į Lietuvą. Kruopščiai atrinkamų mokytojų kolektyvą sudaro 5 asmenys, iš kurių 1 turi pradinio lavinimo pedagogo išsilavinimą. Palyginimui imkime šiuos skaičius: į mokyklos kasmet organizuojamą Kalėdų eglutę vidutiniškai susirenka apie 50–60 lietuvių kilmės vaikų, kurių dauguma yra vyresni nei 4 metų amžiaus ir nekalba lietuviškai. Prie lietuviškos parapijos veikiantį vaikų chorą nereguliariai lanko

apie 20 vaikų, iš kurių nė vienas nesimoko lituanistinėje mokykloje, ir ne visi moka ar nori kalbėti lietuviškai. Abejingumas lietuviybės išlaikymui akivaizdus. Tėvų pasyvumo motyvai – argumentas „kam mano vaikui ta lietuvių kalba, vis tiek gyvens Amerikoje, kur ji niekam nereikalinga“, „per toli važinėti“, „per anksti keltis, man reikia pailsėti, nelieta išieiginių“, „vaikas nenori arba jam per sunku mokytis“ ir pan.

Išsamiai išnagrinėti emigracijoje gyvenančių lietuvių vaikų ugdymo ir švietimo problemų dėl straipsnio apimties neturime galimybės, tačiau remdamasis asmenine patirtimi bei gautais apklausų rezultatais išskirsime keletą esminių problemų. Visų pirma, nesant vieningos mokymo programos apsunkinamas pats lituanistinių mokyklų darbas. Mokytojams, kurie dažniausia neturi pedagoginio išsilavinimo, tenka patiems sudaryti programas. Tiesa, JAV Lietuvių Bendruomenės Švietimo taryba yra paruošusi gaires, kuriomis mokytojai turėtų vadovautis. Tos pačios tarybos iniciatyva jau pradėta kaupti ir sisteminti informacija apie mokymo planus skirtingoms klasėms ir amžiaus grupėms. Konkrečių veiksmų imamasi ir Lietuvoje, kuriant emigrantams skirtas mokomąsias priemones. Tačiau tai tik pirmieji žingsniai. Švietimo procesą sunkina nevienodos mokinių lietuvių kalbos žinios – sunku sudaryti programą, pagal kurią vienoje klasėje kartu sėkmingai mokytųsi tvirtas lietuvių kalbos žinias turintys ir lietuviškai nekalbantys vaikai.

Vadovėliai užsienio lituanistinėms mokykloms – taip pat opi problema. Lietuvos mokykloms skirti vadovėliai išieivijos vaikams per sudėtingi, o specialiai lituanistinėms mokykloms adaptuotų vadovėlių ir kitos mokomosios medžiagos nedaug, ir ta pati dažnai atgyvenusi (netgi gramatiškai netaisyklinga). Specialistams Lietuvoje domintis, kokios technologinės priemonės (projektorius, nešiojamasis kompiuteris ir pan.) būtiniausias

lituanistinėms mokykloms, darbui trūksta netgi paprasčiausių tinkamai paruoštų pratybų sąsiuvinų. Bendraujant su skirtingomis geriausių norų vedinomis institucijomis susidaro įspūdis, kad visas išieivijos vaikų ugdymo procesas yra netinkamai koordinuojamas. Atsižvelgiant į asmeninę vienos iš šio straipsnio autorių patirtį, būtų siūlymas Lietuvos švietimo sistemos atstovams, ruošiantiems mokomąją medžiagą išieivijos mokiniams, detaliau susipažinti su lietuvių vaikų švietimo padėtimi užsienio valstybėse. Tai galima nuveikti artimiausiu bendraujant su išieivijoje dirbančiais pedagogais, lankančiais lituanistinėse mokyklose, ir atitinkamai tobulinant Lietuvos Respublikos įstatyminę bazę. Naudingas būtų ir didesnis veiksmų koordinavimas tarp atskirų institucijų. Taip pat praverstų išieivijos lietuviams skirtas internetinis portalas su mokomąja medžiaga lietuvių kalba, kurią galėtų atsispausdinti ir naudoti ne tik mokytojai, bet ir vaikų švietimu besidomintys tėvai, taip sudarant galimybę mokytis namuose. Itin svarbus emigracijoje gyvenančių lietuvių vaikų švietimui yra informacijos vaidmuo. Deja, eiliniam išieivui lengvai surandamos informacijos apie lituanistines mokyklas yra nedaug. Nemaža dalis tėvų apie galimybę lankyti lietuvišką mokyklą sužino vieni iš kitų. Tuo tarpu 2007 metais Tarptautinės migracijos organizacija, bendradarbiaudama su LR Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, parengė ir išleido leidinį „Vaikas ir emigracija“²⁸, kuriame supažindinama su bazine informacija, reikalinga asmenims, planuojantiems išvykti į užsienį, pagrindine informacija apie mokyklas užsienio valstybėse bei kaip elgtis sugrįžus su vaikais į Lietuvą po ilgesnio gyvenimo užsienyje. Aktyvesnis vaidmuo turėtų tekti Lietuvos Respublikos diplomatinėms atstovybėms, kurios galėtų platinti informaciją tiek internete, tiek kitais kanalais. Nemažiau svarbi yra galimybė palaikyti glaudžius ryšius su Lietuva. Keleto pastarųjų metų

praktika rodo, kad viena Lietuvoje praleista vasara emigrantų vaikams ugdymo atžvilgiu duoda daugiau naudos, nei visi mokslo metai užsienyje. Daugelis tėvų lietuviškumo išlaikymą tiesiogiai sieja su galimybe išsiųsti vaikus vasarai į Lietuvą. Politinis chaosas dėl dvigubos pilietybės ir siūlomos naujojo Pilietybės įstatymo nuostatos gresia dar didesniu sparčiai nykstančio lietuviškumo susilpnėjimu, kai dėl sugriežtintos įvažiavimo į šalį tvarkos jau dabar pasyvūs išeiviai išvis nuostos rūpintis tautinio tapatumo palaikymu ir nebesių vaikų Lietuvon.

Apibendrinant darytina išvada, kad pagrindinėmis problemomis ugdant vaikus išeivijoje laikytini spurtus tautinio tapatumo silpnėjimas ir teisinės reglamentacijos vakuomo nulemta kol kas menka bendravimo tarp įvairių šiuo klausimu užsiimančių institucijų Lietuvoje ir už jos ribų koordinacija.

Išvados ir rekomendacijos

Iki 2007 metų Lietuvos valstybė visiems migracijos klausimams (ne tik švietimui) neskyrė praktiškai jokio dėmesio, atskiruose teisės aktuose apie šį reiškinį buvo tik užsimenama, dažniausiai siejant jį su valstybės saugumo ir sienų nepažeidžiamumo užtikrinimu ir kontrole. 2007 metų balandžio mėnesį patvirtinta „Ekonominės migracijos reguliavimo strategija“ buvusį vakuumą užpildė, tačiau kol kas žengiami tik pirmieji žingsniai tiek sprendžiant migracijos problemas, tiek ir imantis konkrečių veiksmų, susijusių su asmenų švietimu, numatymui ir įgyvendinimui.

Tuo tarpu emigracijoje esantys lietuvių kilmės asmenys švietimo srityje susiduria su esminėmis problemomis. Pirmiausia, silpna motyvacija išsaugoti savo kalbą, papročius ir tautinį identitetą, nes ligšiolinė valstybės politika to neskatino. Daugelis emigrantų dar nėra suinteresuoti grįžti į Lietuvą, o tuo pačiu

nėra motyvacijos mokytis savo vaikus lietuvių kalbos. Informacijos trūkumas yra kita problema. Lietuvoje įvairios organizacijos atlieka įvairius tyrimus, leidžia leidinukus, tačiau rengtos apklausos parodė, kad informacija ne visuomet pasiekia asmenis, kuriems ji yra skirta, arba pasiekia nepakankamai.

Kitas sunkumas, susijęs su lituanistiniu švietimu, yra Lietuvos atsakingų asmenų ir užsienyje švietimo srityje besidarbuojančių asmenų bendravimo ir veiksmų koordinacijos trūkumas: imigrantai tvirtina, kad mokymo priemonės ir vadovėliai yra per sudėtingi, pasenę arba jų trūksta; tuo tarpu Lietuvos atsakingi asmenys kalba apie gero kai pažangesnes priemones (projektorius ir pan.), nesant elementarių pratybų sąsiuvinų ir kitų būtiniausių mokymo priemonių.

Vadovaujantis straipsnyje nustatytais faktais ir problemomis, rekomenduojama:

Lietuvos valstybinės institucijos turėtų organizuoti Internetinio puslapio, skirto emigrantams iš Lietuvos, įsteigimą bei nuolatos atnaujinamos informacijos jame talpinimą bei tokios informacijos prieinamumo organizavimą emigravusiems lietuviams. Taip pat reikėtų organizuoti savalaikių ir būtinų mokymo priemonių, mokymo programų parengimą emigravusių lietuvių vaikams, ypač atsižvelgiant į mokyklų specifiką, t. y., kad užsienio lituanistinėse mokyklose vaikų kalbos lygis dažnai yra skirtingas to paties amžiaus grupėje. Būtų verta skatinti efektyvesnį užsienio lietuviškose mokyklose dirbančių pedagogų ir Lietuvos atsakingų asmenų keitimąsi informacija, bendrų renginių rengimą bei veiksmų koordinavimą; organizuoti emigrantų vaikų atvykimą į vasaros stovyklas Lietuvoje, didesnę dėmesį skiriant lietuviškumo palaikymui. Siekti aktyvesnio Lietuvos Respublikos diplomatinio atstovybių vaidmens švietimo ir tautinio identiteto palaikymo procese; skatinti didesnę visuomeninių organizacijų ir atskirų piliečių, kaip visuomenės atstovų, įsitraukimą.

Nuorodos

1. LR Konstitucija. 32 straipsnis. Vilnius, 1999.
2. 2007 m. Lietuvių išeivijos institutas vykdė Tautinių mažumų ir išeivijos departamentu inicijuotą tyrimą, pavadintą *Emigracija ir šeima: vaikų ugdymo problemų ir iššūkių tyrimas*, kurio tikslas – atskleisti emigracijoje gyvenančių lietuvių vaikų ugdymo problematikos išreikštumą, priežastis, sąlygas, pasirinkimus ir padarinius. Tyrėjai individualiai apklausė respondentus įvairiose valstybėse (20 anketų) ir atliko fokus grupės apklausas Čikagoje bei Lietuvoje.
3. LR Vyriausybės nutarimas dėl Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 metų plano patvirtinimo, III.4 punktas // V. Ž., 2007, Nr. 49–1897.
4. LR Vyriausybės nutarimas dėl Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 metų plano patvirtinimo, III.7 punktas // V. Ž., 2007, Nr. 49–1897.
5. Lietuvių emigracija vėl ėmė didėti // *Veidas*. 2008 m. vasario 25 d. Nr. 8, p. 7.
6. 2002 m. lapkričio 12 d. LR Seimo nutarimas Nr. IX-1187 *Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos* // V. Ž., 2002, Nr. 113–5029.
7. LR Vyriausybės nutarimas *Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų*, p.15 // V.Ž., 2003, Nr. 71–3216.
8. Ten pat, punktas 13.1.
9. Konferencijos „Emigracija iš Lietuvos“ rezoliucija *Dėl nuoseklios valstybės politikos emigracijos procesams valdyti* // 2006 m. kovo 17 d., Vilnius.
10. Dėl Lietuvos Aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006–2010 metų plano patvirtinimo, 2006 m. balandžio 5 d. Nr.335 // V. Ž., 2006, Nr. 39–1394.
11. Dėl ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 metų plano patvirtinimo // V. Ž., 2007, Nr. 49–1897.
12. LR Vyriausybės nutarimas dėl Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 metų plano patvirtinimo, IV.40 punktas // V. Ž., 2007, Nr. 49–1897.
13. Ten pat, 2.7 punktas.
14. LR Vyriausybės nutarimas *Dėl ekonominės migracijos reikalų komisijos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo* // V. Ž., 2007, Nr. 91–3630.
15. State Compulsory School Attendance Laws Information Please Almanac., accessed December 19, 2007. www.infoplease.com
16. Vadinamieji *day care centers*.
17. Ten pat.
18. Naujojo Džersio valstijos Švietimo tarybos duomenys. www.nj.gov/njedu
19. JAV Statistikos departamento duomenys. www.census.gov
20. Federalinis *Pilietinių teisių aktas* (1964) (Titles VI and VII of the Civil Rights Act), *IX Švietimo pataisų skyrius* (Title IX of the Education Amendments) (1972), *Reabilitacijos aktas* (Section 504 of the Rehabilitation Act) (1973), *Neįgaliųjų amerikiečių aktas* (The Americans with Disabilities Act) (1990), *Neįgalių asmenų švietimo aktas* (Individuals with Disabilities Education Act) (1997), *Lygaus užmokesčio aktas* (Equal Pay Act) (1973) ir 2001-aisiais metais priimtas „No Child left behind“ aktas, įtvirtinantis JAV švietimo sistemos reformos pagrindus. Palyginimui pateikiame Naujojo Džersio valstijos švietimo sistemos teisinį reglamentavimą: Naujojo Džersio valstijos Konstitucijos I-asis straipsnis, Naujojo Džersio valstijos statutas (18A:35, 18A36 ir 10:5 skyriai), bei Naujojo Džersio valstijos Administracinis kodeksas (6A:7 skyrius).
21. Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacijos 2001 m. paskelbtas tyrimas parodė, kad 31 išsivysčiusios šalies sąrašė JAV mokymo kokybę ir rezultatai tesiekė 14–16 vietą, nors finansavimui čia skiriama daugiau lėšų nei kitose valstybėse. OECD/ PISA. Outcomes of Learning: Results from the 2000 Program for International Student Assessment of 15-Year-Olds in Reading, Mathematics, and Science Literacy. www.oecd.org.
22. American Community Survey. www.census.gov/acs
23. Pilietinių Teisių Aktas, IX Švietimo Pataisų skyrius, „No Child left behind“ aktas.

24. Demetrios G. Papademetriou, Director of the Migration Policy Institute. Essay "The Global Struggle with Illegal Migration: No End in Sight" of 09/01/05 at www.immigrationprocon.org
25. JAV Lietuvių Bendruomenės Švietimo tarybos informacija. www.lithuanian-american.org/education
26. JAV Lietuvių Bendruomenės Švietimo tarybos puslapis www.svietimotaryba.org
27. Čia ir toliau straipsnyje naudojami duomenys iš Dr. V. Kudirkos lituanistinės mokyklos registro, pateikti bendraautorių.
28. Vaikas ir emigracija // *Tarptautinė Migracijos Organizacija*. 2007, www.tmo.org

Edita GRUODYTĖ, Laima LIUTIKIENĖ

EDUCATIONAL PROBLEMS OF LITHUANIAN IMMIGRANT CHILDREN IN THE UNITED STATES OF AMERICA

The article analyzes the current educational process of Lithuanian children living in the U.S. The analytical framework of the article starts with a discussion about the existing normative architecture in Lithuania, followed by an overview of the situation in the U.S. Until 2007 most aspects of immigration did not receive proper attention in Lithuania. The Strategy of Regulation of Economic Migration, passed in April 2007, was a first step to fill the gap. Meanwhile, Lithuanian immigrants in the U.S. encounter many

problems, including weak national identity, lack of information, and a communication gap between crucial institutions both in Lithuania and the U.S. The authors suggest that the situation can be improved by creating a website for immigrants; promoting better coordination between institutions in and outside Lithuania; creating new educational materials; and involving embassies, NGOs, and the public to participate in the process of maintaining national identity more actively.

Violeta DAVOLIÛTË

Challenges of Trauma: Migration, Integration, and the Role of Cultural Competence

With two World Wars, a handful of genocides, dozens of dictatorial regimes and innumerable local conflicts, the twentieth century has arguably devastated more lives than any other period of human history. The figure of over 140 million people forcibly uprooted from their homelands – a movement of peoples on a scale not seen for ages – stands prominent among the indicators of human misery. Sadly, the new millennium has seen little reduction in the levels of forced migration. Indeed, over 100 violent conflicts around the world have produced some 44 million currently displaced individuals.¹

But while the scale of the problem has not diminished, recent years have witnessed the emergence of a more refined understanding of the detrimental effects of forced displacement, and the development of mitigating practices and institutions. As articulated in the *Utrecht Guidelines*, a set of policy recommendations endorsed by the United Nations High Commissioner on Refugees in response to the humanitarian catastrophe in the former Yugoslavia, two basic principles underlie the new paradigm.² First – the recognition that forced migration can have a profoundly neg-

ative impact on the psychological well-being of the refugee. Second – that cultural sensitivity is an essential aspect of any measures undertaken to address this problem.

These basic insights are reflected in the definition of refugee integration adopted by the European Council of Refugees and Exiles as a “dynamic, two-way process” that places demands on both the individual refugee and the receiving society. For the refugee, “integration requires a preparedness to adapt to the host society without having to give up one’s own cultural identity.” Meanwhile, the host society must be willing “to adapt public institutions to changes in the population profile, accept and welcome refugees as part of the national community, and take action to facilitate access to resources and decision-making processes.”³

Major European centers have recently seen the emergence of public institutions that emphasize the critical importance of “cultural competence” in addressing the needs of their large and growing populations of migrants and refugees. This article will review some of these novel ideas and practices and discuss the implications of the paradigm of *cultural*

competence for smaller centers like Lithuania, where the social support system for the integration of refugees is still taking shape.

Psychosocial Needs of Refugees

Migration in general, whether forced, voluntary, or some combination of the two, is now widely recognized to put a strain on the migrant's sense of identity. The process of displacement, the loss of home and the effort to create new life in an alien environment place significant psychological pressure on the individual, who is likely to require support from the social services sector of the host country.⁴ In the best of cases, the provision of language and orientation courses, peer support groups, and other routine measures can go a long way to facilitate adaptation. But for a significant percentage of refugees, the reason why they fled their home country involved experiences of a traumatic nature, ranging from domestic abuse to rape to state-inflicted torture. Refugees suffering from post-traumatic stress syndrome (PTSD) pose special challenges to the bureaucracies of host states seeking to provide adequate health services and facilitate socio-cultural integration.

Soldiers were known to have suffered from "shell shock" during World War I, and "combat fatigue" during WWII, and in the 1970s, American psychiatrists first diagnosed Vietnam War veterans with post-traumatic stress disorder. PTSD has since been diagnosed in survivors of traumas ranging from torture to traffic accidents, sexual abuse to earthquakes. It is a severe and ongoing emotional reaction to an extreme psychological trauma, understood as a threat to one's life, serious physical injury, or threat to one's physical or psychological integrity, to a degree that the usual psychological defenses are incapable of coping.⁵

But although the evolution of warfare during the 20th Century was marked first of all by a growing proportion of civilians among the killed and wounded,⁶ the psychological effects of war on civilian populations, and on refugees in particular, have only recently become an issue for international public policy. In the American context, the influx of refugees from Vietnam, Laos and Cambodia during the late 1970s led some psychiatrists to draw parallels between the "shell shock" suffered by soldiers and the mental distress suffered by many refugees.

In 1981, a team of psychiatrists in Boston founded the Indochinese Psychiatry Clinic with the aim of using scientific means to determine the impact of mass violence on people's lives and methods to assist in their recovery. At the time, there was little empirical knowledge regarding the mental health problems of refugees, so the group had to develop novel techniques for diagnosis and treatment. They drew from and combined the insights of two distinct methodologies: a) oral history, based on the testimony of ordinary individuals and b) psychiatric epidemiology, or the study of how a disease spreads through a given population.

Drawing inspiration from the American women's oral history movement, they initiated the Cambodian Women's Oral History Project. This project, which served as a major foundation for the clinical insights and practices of the group, began by collecting the stories of hundreds of ordinary women refugees, and distilling what they call the "phenomenological architecture" of the trauma story. They proceeded to develop, on the basis of these stories, culturally validated screening instruments, or questionnaires, for measuring traumatic experiences and the symptoms of depression and PTSD in refugee populations.⁷

These questionnaires then served as the basis for a novel form of psychiatric epide-

miology, as the group, now called the Harvard Project in Refugee Trauma (HPRT) conducted the first systematic study of the prevalence of trauma among refugee populations on the Thai/Cambodian border. In “Community of Confinement,” HPRT proved the value of what came to be known as the Harvard Trauma Questionnaire, which set the standard for subsequent epidemiological studies of post-conflict situations in Bosnia and Kosovo.⁸

These studies have had an important impact on international policy, which had previously paid little attention to the mental health impact of mass violence. When the UN first organized refugee camps for Cambodian refugees fleeing from Pol Pot’s regime, there was no provision made for the mental health needs of the refugees. But after the publication of “Community of Confinement,” HPRT signed memoranda of understanding with the UNHRC and the World Federation for Mental Health to establish mental health protocols and programs for refugees throughout the world.⁹

Recent studies have quantified the prevalence of PTSD, major depression, or psychotic illnesses among refugees. A systematic review conducted in 2005 revealed that tens of thousands of refugees and former refugees resettled in western countries probably have post-traumatic stress disorder. The study reviewed 20 psychiatric surveys covering a total of 6743 adult refugees from seven countries and found that about one in ten were diagnosed with post-traumatic stress disorder and one in twenty with major depression. This means that refugees resettled in western countries are about ten times more likely to have post-traumatic stress disorder than the general populations in those countries.¹⁰

In the European context, the war in the former Yugoslavia and the massive presence of refugees served as a brutal reminder of reality of war and its effects on a population.

As noted above, the *Utrecht Guidelines* were drafted in 1993 with the participation of the HPRT as a response to the policy challenges posed by this humanitarian catastrophe. They emphasize that victims of forced displacement have specific “psychosocial needs and mental health problems” that must be addressed by programs that are “unstigmatising, culturally sensitive and non-medicalised whenever possible.”¹¹ These principles have since become integrated into the social support systems for refugees across Europe.

Cultural Competence

The notion of cultural competence is central to the new paradigm of refugee integration. The provision of competent and culturally appropriate health care, especially psychotherapy, combined with access to adequate language support, is recognized as one of the most challenging aspects of refugee integration, even in host states with well-developed psychological health care and refugee support systems. In the UK, the National Institute of Clinical Excellence emphasizes that “differences of culture or language should not be an obstacle to the provision of effective trauma-focused psychological interventions.”¹²

Language barriers pose an obstacle to the treatment of trauma at two stages: diagnosis and therapy. As with any illness, timely and accurate diagnosis of PTSD is a critical factor of recovery, and according to a study of refugees in Switzerland, refugees are more likely to be referred to psychological treatment when they either speak the language of the reviewing nurse or are provided with professional interpretation. This study reviewed screening questionnaires administered to asylum-seekers at the time of entry into Switzerland, as well as information pertaining to language use during the interview. It took

note of whether an interpreter was present, the level of training possessed by this interpreter, and the speaking proficiency of the asylum seeker in the language used during the interview. The study discovered that asylum seekers with adequate knowledge of the language or who were provided with professional interpreters are much more likely to report past experience of traumatic events, and the nurses were correspondingly more likely to notice severe psychological symptoms in them, compared to those who had partial or inadequate language ability or who did not have access to a professional interpreter.¹³

The second stage at which language barriers become an issue is during the psychotherapy itself. Cognitive Behavioural Therapy (CBT) is the treatment recommended for traumatized refugees in the UK by the National Institute of Clinical Excellence, and is the predominant form of treatment in Europe and North America.¹⁴ CBT involves a series of meetings between the patient and the therapist that can extend over a period of several months. The sessions consist of dialogue, where the therapist employs various discursive techniques to make the patient feel safe and comfortable enough to discuss his or her emotions, and perhaps even to encourage complex processes of emotional transference as a step towards healing. There is no need to delve into the intricacies of CBT, except to note that the method clearly implies a high degree of communication and mutual understanding between patient and therapist. Linguistic differences pose a real challenge to the success of this dialogical form of treatment.

Professional interpretation services are clearly required to mediate between the patient and therapist, but recent studies have discovered that not just any interpreter will do. The interpreting profession itself has grappled with the specific challenges of interpreting in a social services context and has developed a set of protocols and com-

petencies specific to the sub-discipline of “community interpreting.” This practice is qualitatively different from the mainstream practice of interpreting, which emerged in the post-war era in the context of international conferences and organizations like the Nuremburg Trials and the United Nations. In the UK, for instance, the National Register of Public Service Interpreters has established a code of conduct, professional standards, and qualifications for interpreters working in the area of health care, legal services and local government.¹⁵

The main difference between the community interpreter and the conference interpreter involves the relationship between the interpreter and his or her clients (i.e., patient and therapist), his or her role in managing their interaction, and the potential for conflicting loyalties and expectations. Given the power disparity between the provider and recipient of the public service, the community interpreter is faced with a series of political and personal pressures that are quite far removed from the serene setting of conference interpreting, where discourse is, relatively speaking, an abstract exchange of ideas among rational, comfortable and equal parties.

The profession of community interpreting is still in the process of development, and there is a wide range of opinions over the role of the interpreter and the scope of his or her duties in this context. The default role for the interpreter, preferred by some therapists, is that of a neutral, transparent “conduit” of direct communication between the therapist and patient. The idea is that the interpreter should work in such a way that the dialogue proceeded “as if” the patient and therapist were speaking the same language.

This “transparent” model of community interpretation has recently come under criticism. Hanneke Bot, a psychotherapist specializing in refugee trauma in the Netherlands,

conducted an in-depth study of the process of interpreter-mediated psychotherapy to determine whether this model of “direct interpreting” was actually being followed by the interpreters of Dari and Persian-speaking refugees undergoing psychoanalytical treatment for post-traumatic stress disorder, and whether any deviations from this norm affected the quality of the therapy. She compares the sessions of three separate groups, with each group consisting of a therapist, a patient and an interpreter. The therapists are state-certified specialists with experience in dealing with this type of patient, and the interpreters are all employees of a state-funded interpreter centre and certified to work in the Dutch social-services sector.

In her analysis, Bot argues that deviations from the “direct rule” do not impact upon the quality of the interpretation or the effectiveness of the therapy. She noted the use of the reporting verb as an “explicit space builder” that serves to distance the interpreter from the words rendered, and establishes the status of the interpreter as an independent participant in the three-way interaction. Bot thus suggests that the notion of “direct interpretation” denies the three-party reality of the interaction among patient, therapist and interpreter, and she advocates a “dialogic-interactive” approach that recognizes the role of the interpreter as an active participant in the process.

Bot’s study, and several other investigations into language mediation in the context of mental health strive to underline that there is more to cultural difference than language barriers. There are strong cultural differences in the understanding, expression and treatment of mental illness: “behavior that is typically symptomatic of psychosis according to Western nosology may be indicative of either another mental disorder or of nothing psychiatric whatsoever.” For examples, in some cultures, talking with deceased relatives or

ancestors is considered normative behavior.¹⁶ Moreover, Tribe and Morrissey highlight the depth of the cultural gap between the therapist and the interpreter, and point to the fact that interpreters *de-facto* act as cultural mediators and advocates for the refugees. They suggest that the unique expertise of the interpreter should be used more effectively and not hidden behind a veil of “objectivity.”¹⁷

Arthur Kleinman, a prominent American psychologist specializing in cross-cultural psychiatry, coined the term “explanatory models” to emphasize that every patient perceives and explains his or her illness within the network of a culturally influenced model of health and diseases.¹⁸ In order to establish an effective therapeutic relationship between the psychiatrist and patient, the interpreter must not just translate discrete sentences, but convey the cultural context, the epistemology that underlies the understanding of health and disease of the patient and therapist. What is needed is not simply an interpreter, but a bi-cultural mental health worker who takes an active part in the therapy. This is the approach supported by the Harvard Program in Refugee Trauma, which has developed an entire curriculum for their training needs.¹⁹

Implications for Lithuania

While Lithuania has been notorious through the twentieth century as a source of refugees and migrants both forced and voluntary, it has more recently become a host society for refugees, mostly from the former Soviet Union and Afghanistan. In 2004, Lithuania adopted standard European Union procedures for accepting refugees, and in 2005 it initiated an integration program at the Refugee Reception Centre in Rukla. This program, and related social support services offered by the Lithuanian

government, includes intensive language courses, professional training programs and job-hunting advice.

Over the past few years, several measures have been taken to address both the public environment in which the refugees live as well as their ability to adapt. As noted in a 2007 report prepared by the Commission of the European Communities on migration and integration, the Lithuanian government has placed advertisements in the media to promote understanding of immigration among the public at large, and has amended the code of ethics for journalists and publishers to encourage greater understanding of diversity. For the refugees themselves, the government has organized civic orientation and integration courses on Lithuanian culture and history, and it drafts a personal integration plan for every refugee. Interpretation services are said to be available to refugees, and information about public services is made available in several languages.²⁰

These measures are laudable, but their comprehensiveness remains to be evaluated. For its part, the Vilnius Office of the International Organization for Migration has stated that in its dealings with refugees, it has been able to manage using English and Russian as a common language, and so has not required the services of interpreters.²¹ While interpreting services of one kind or another may be available, Lithuania has no separate system for the training or accreditation of interpreters working in a community context.

Moreover, qualitative studies of the integration process suggest that language barriers and a lack of cultural sensitivity present obstacles to refugees seeking to establish themselves in Lithuania and to access the

full range of social services. According to one refugee from Chechnya: the experience of war is horrible. Someone who did not experience this will never be able to understand it. Of course, we are told that we can go to Lithuanian doctors. But they will not be able to understand us because of the language barrier. Besides, they know very little about refugees (32).²² Many other respondents, especially women and children who form the largest and most vulnerable part of the refugee community, voiced similar opinions. Certainly, the provision of and demand for psychotherapy is a complex issue in the former Soviet Union, as the disciplines of psychiatry and psychology were relatively undeveloped and viewed mistrustfully by the populace, but this evidence suggests that at least some of the refugees may suffer from war or displacement-induced trauma and would take advantage of psychological therapy if it were provided with adequate cultural mediation.

As Lithuania's system for refugee support continues to develop, it will increasingly have to address the hard cases of integrating refugees suffering from post-traumatic stress syndrome. In addressing this and other needs of the small but growing refugee community, there is clearly a role for the concepts and practices of cultural competence. The problem of refugee integration in Lithuania may be relatively insignificant in terms of the quantity of the individuals involved, but the measures undertaken to address their problems, such as the development of the institution of community interpreting, would be valuable in the delivery of a wide range of public services, and make a significant contribution to social cohesion and well-being.

References

1. United Nations High Commissioner for Refugees (1993). *Draft Guidelines for the Evaluation and Care of Victims of Trauma and Violence (Utrecht Guidelines)*.
2. Ibid.
3. European Council on Refugees and Exiles. *The Way Forward: Europe's Role in the Global Refugee Protection System. Towards the Integration of Refugees in Europe*. July 2005. [www.ecre.org/positions/Integration%20Way%20Forward.pdf]
4. Wilson, John P. and Droždek, Boris, eds. *Broken Spirits: The Treatment of Traumatized Asylum Seekers, Refugees, War and Torture Victims*. Brunner-Routledge: New York, 2004.
5. National Institute of Mental Health (2008). [<http://www.nimh.nih.gov/health/topics/post-traumatic-stress-disorder-ptsd/index.shtml>].
6. Eric Hobsbawm. *The Age of Extremes: A History of the World, 1914 – 1991*.
7. Mollica RF, Wyshak G, Lavelle J. "The Psychosocial Impact of War Trauma and Torture on Southeast Asian Refugees." *American Journal of Psychiatry*. 1987; 144: 1567-1572.
8. Mollica RF, Donelan K, Tor S, Lavelle J, Elias C, Frankel M, Bennett D, Blendon RJ, Bass R. "The Effect of Trauma and Confinement on Functional Health and Mental Health Status of Cambodians Living in Thai-Cambodia Border Camps." *Journal of the American Medical Association*. 1993; 270: 581-586. Mollica RF, Sarajlic N, Chernoff M, Lavelle J, Sarajlic Vukovic I, Massagli MP. "Longitudinal Study of Psychiatric Symptoms, Disability, Mortality and Emigration Among Bosnian Refugees." *Journal of the American Medical Association*. August 2001; 286(5): 546-554.
9. http://www.hprr-cambridge.org/Layer3.asp?page_id=46
10. Fazel M, Wheeler J, Danesh J., "Prevalence of serious mental disorder in 7000 refugees resettled in western countries: a systematic review." *Lancet*. 2005 Apr 9-15; 365 (9467):1309-14.
11. United Nations High Commissioner for Refugees. *Draft Guidelines for the Evaluation and Care of Victims of Trauma and Violence (Utrecht Guidelines)*.
12. National Institute for Clinical Excellence (2005). *Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD): the management of PTSD in adults and children in primary and secondary care*. London: NICE. www.nice.org.uk.
13. Bischoff A, Bovier PA, Rrustemi I, Gariazzo F, Eytan A, Loutan L. "Language barriers between nurses and asylum seekers: their impact on symptom reporting and referral." *Social Science Medicine*. 2003 Aug; 57 (3): 503-12.
14. National Institute of Mental Health (2008). [<http://www.nimh.nih.gov/health/topics/post-traumatic-stress-disorder-ptsd/index.shtml>].
15. <http://www.nrpsi.co.uk>
16. Qureshi A, Collazos F, Ramos M, Casas M. "Cultural Competency Training in Psychiatry." *European Psychiatry* 2008; S49-58.
17. Tribe, R. and Morrissey, J. (2004). Good practice issues in working with interpreters in mental health. *Intervention*, 2, 129-142.
18. Kleinman A. "The Cultural Construction of Illness Experience and Behaviour," in Patients and Healers in the Context of Culture. An Exploration of the Borderland between Anthropology, Medicine, and Psychiatry. Ed. C Leslie. Berkeley: University of California Press; 1980.
19. <http://www.hprr-cambridge.org>
20. Commission of the European Communities. *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee on the Regions. Third Annual Report on Migration and Integration*. Brussels, 11.9.2007. COM(2007) 512 Final.
21. Personal communication, 2008.
22. *Prieglomsčio prašytojų socialinės ir profesinės integracijos galimybių studija*, Socialinės Ekonomikos Institutas, VDU, 2005.

TRAUMOS IŠŠŪKIAI: MIGRACIJA, INTEGRACIJA IR KULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS VAIDMUO

Trauma dažnai yra neatskiriama priverstinės migracijos dalis, kuri trikdo kultūrinę ir socialinę asmens integraciją naujoje aplinkoje. Daugelyje Europos šalių tarpdisciplininiai traumos tyrimai peržengė akademinio diskurso ribas ir yra vis plačiau naudojami insititucijų, dirbančių su priverstiniais migrantais, veikloje. Šis straipsnis apžvelgia naujas idėjas ir praktinės veiklos pavyzdžius,

ypatingą dėmesį skiriant „kultūrinės kompetencijos“ aspektui. Nors Lietuvoje pabėgėlių ir priverstinių migrantų bendruomenė yra nedidelė, naujausios tarptautinės perspektyvos gali padėti ne tik tobulinti dar ganėtinai naują socialinių paslaugų mechanizmą, bet ir skatinti visuomenės toleranciją tautinei ir kultūrinei įvairovei.

Mary GILMARTIN
Jane-Ann O'CONNELL
Bettina MIGGE

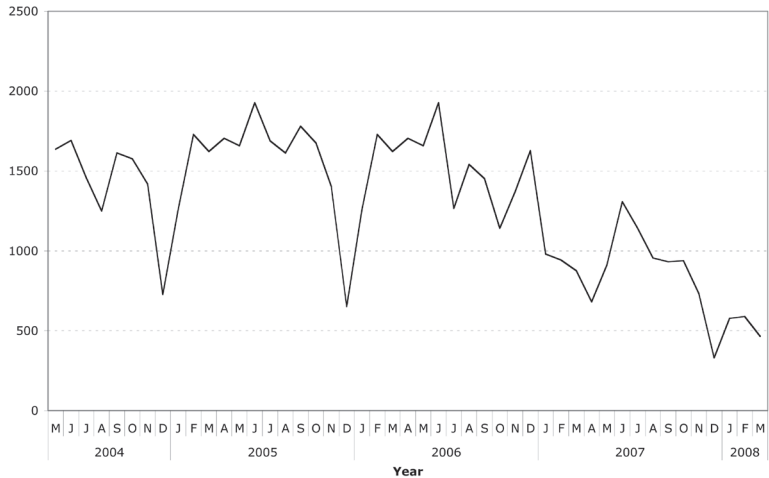
Lithuanians in Ireland

Introduction

In April 2006, according to the national Census, there were 24,434 people of Lithuanian nationality living in the Republic of Ireland; of these, 13,644 (55.8%) were male (CSO 2006). Lithuanians were thus the third largest immigrant community in Ireland in 2006, following those from the UK and Poland. While this is the official count, there is

much disagreement over the accuracy of the Census figures. The Minister for Integration, Conor Lenihan, claims that Census 2006 has significantly undercounted migration to Ireland (MacCormaic 2007). In support of this claim, over 58,400 PPS¹ numbers were issued to Lithuanian nationals in the period from 1 May 2004 to 31 March 2008 (see Figure 1 (Department of Social and Family Affairs 2008)).

Figure 1: Number of PPSNs issued monthly to Lithuanian nationals, May 2004 – March 2008 (Source: Department of Family and Social Affairs 2008)

Though commentators are unlikely to agree over the extent of the Lithuanian presence in Ireland, they certainly agree that the Lithuanian community has increased exponentially in recent years. Even using the undercounted Census figures, the number of Lithuanian nationals has increased by over 1,000% in four years; from 2,104 in 2002 to 24,638 in 2006. Ireland was one of just three countries to allow Lithuanian citizens unrestricted access to its labour market following EU accession in May 2004 (the others were the UK and Sweden). However, Lithuanian migration to Ireland had started prior to May 2004: over 4,500 new work permits were issued to Lithuanian nationals between January 2002 and December 2003.²

In a very short period of time, therefore, Ireland has become one of the most important destinations for migrants from Lithuania. Though the extent of recent Lithuanian migration to the UK is greater, the relative sizes of the UK and Ireland mean that Ireland is a more significant destination for Lithuanian migrants. In the three year period from 2004/5 to 2006/7, around 70,000 Lithuanians applied for National Insurance Numbers (NiNo) in the UK: of those, over 2,000 were based in Northern Ireland (DWP 2007; NISRA 2007).

What do we know about Lithuanian nationals in Ireland? From Census 2006, we can say that Lithuanians in Ireland are young and relatively well educated. The majority are Roman Catholic. Around a third of Lithuanian migrants in Ireland are married, and over 50 per cent are single. The majority of Lithuanians in Ireland live in Dublin, but there are significant numbers in Meath, Cork, Monaghan, Kildare and Louth. However, the highest concentration of Lithuanians in Ireland is in the county of Monaghan: over 3.4 per cent of the population of that county is Lithuanian (see Figure 2). From the Census, it is also possible to identify significant dif-

ferences between Lithuanians in Ireland and the general Irish population. The first significant difference is age profile (see Table 1). 80 per cent of Lithuanians in Ireland are aged between 15 and 44, compared to 43.9 per cent of the Irish population. While 8.7 per cent of the Lithuanian population in Ireland is aged 45 years or older, the corresponding figure for the Irish population is 34.6 per cent.

Table 1: Age distribution of Lithuanian and Irish populations (source: Census 2006)

Age Category	Lithuanians in Ireland %	Irish population %
0-14 years	11.3	21.5
15-24 years	27.3	14.5
25-44 years	52.7	29.4
45-64 years	8.4	22.8
65 years or older	0.3	11.8

The second significant difference is occupation (see Table 2). In general, over 80 per cent of Lithuanians in Ireland are in the labour force, compared to around 47 per cent of the Irish population. However, there are important differences in their occupational categories. Lithuanians in Ireland are more likely to be employed in manufacturing, construction, services and other categories, and less likely to be employed in clerical, management and government, as well as professional, technical and health categories, than their Irish counterparts.

While Census 2006 provides interesting insights into Lithuanian migrants in Ireland in April 2006, it is limited. It gives little information about the lives of migrants before moving to Ireland, their experiences of living in Ireland, and their future plans. Aware of the dearth of information on new migrants to Ireland, the Immigrant Council of Ireland commissioned a report on the experiences of four migrant communities: Chinese, Indian,

Figure 2: Lithuanian Nationals Settlement Map (Source: Census 2006)

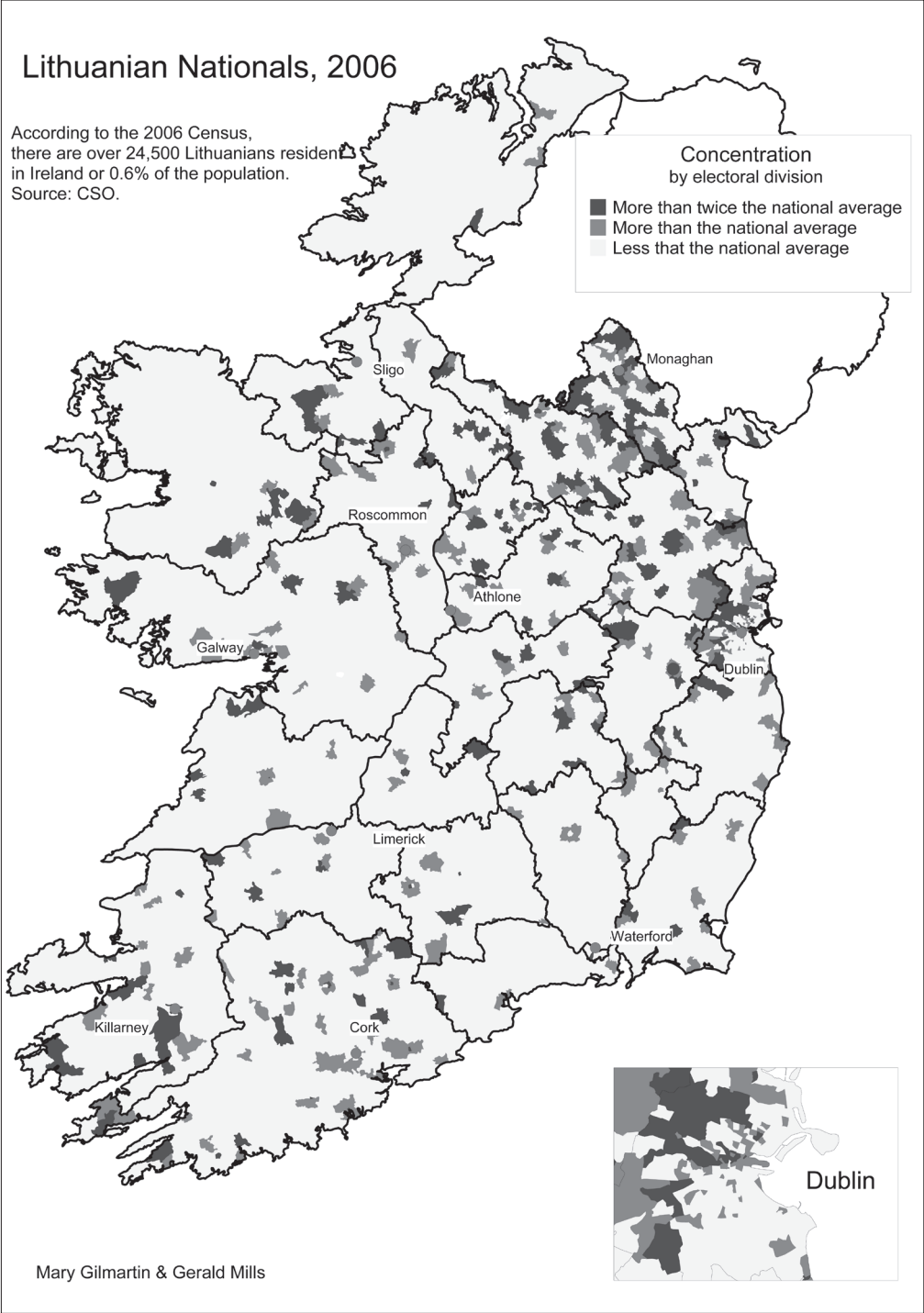

Table 2: Occupational classification of Lithuanian and Irish populations (source: Census 2006)

Occupational classification	Lithuanians in Ireland %	Irish population %
Farming, fishing and forestry	3.7	4.6
Manufacturing	18.8	11.6
Building/construction	19.5	8.4
Clerical, managing, government workers	3.3	18.6
Communication and transport	5.6	5.7
Sales and commerce	9.1	14.0
Professional, technical and health	1.7	16.6
Services	13.5	10.1
Others	20.8	9.5
Looking for first job	4.0	1.0

Lithuanian and Nigerian. This paper is based on our research with Lithuanian migrants to Ireland as part of the project, and reports on the results of detailed questionnaire surveys, in-depth interviews and focus groups that took place in 2007 (see MCRI 2008 for more information).

Leaving Lithuania and moving to Ireland

The majority of migrants moved to Ireland directly from Lithuania, from a number of cities and towns including Kaunas, Vilnius and Klaipėda, as well as Šiauliai, Telsiai, Druskininkai and Marijampolė. The small number who had moved from other countries had previously lived in the UK, the US, Germany, and the Middle East. While around half had travelled to Ireland alone, around 30 per cent had travelled with family members and around 20 per cent with friends. However, male migrants were considerably more likely than female migrants to travel on their own to Ireland. Contemporary migration from Lithuania to Ireland is often explained in terms of push and pull factors: economic recession or difficulties in Lithuania, leading to unemployment or low

wages, act as an impetus to migration, while the economic boom in Ireland makes the country an attractive destination (Barrett et al 2005; Barrett and Bergin 2007; Dorigo and Tobler 1983; MacÉinrí and White 2008). In our research, around 27 per cent of survey respondents were not in paid employment before migrating to Ireland, either because they were full-time students, unemployed, or involved in unpaid work. While this could suggest that lack of employment opportunities was the motivation for migration, this is not the only reason. Over 40 per cent of survey respondents said they moved to Ireland for the experience of living in another country. Meanwhile, less than half the survey respondents had a definite job offer before leaving Lithuania, suggesting that the promise of Ireland was sufficient reason for moving.

These complex motivations behind migration were also expressed by interviewees. Many said that one of their reasons for leaving Lithuania was economic. For example, one interviewee who could not afford to study in Lithuania chose “to go somewhere else to make money” (L9), with the intention of returning home at a later stage to study. Another left because he could not find a job in Lithuania (L8). However, many interviewees also described their reasons for migration in

terms of personal development. Quite a number saw their move from Lithuania as an opportunity to learn more about the world and themselves. "I wanted to travel and see the world" (L1), one said, while another wanted -"to get [his] life together" (L10). Others wanted to stop being a burden on their parents and attain a level of independence. These complex personal motivations were summed up by the interviewee who wanted to find "a different way to live" (L6).

Reasons for migrating to Ireland were similarly complex. Some interviewees had arranged jobs in Ireland before moving to the country, while some followed family members – for example, parents or partners – to Ireland. Others were encouraged to move by friends already living in Ireland. As one interviewee said, "A couple of my friends were in Ireland in 2002/03, so they said it was a good country, people are friendly, things are good" (L5). In a few cases, interviewees spoke of their sense of connection to Ireland: "it is closer to Lithuania, more similar to Lithuania than other countries" (L6), one said, while another commented that "a lot of Lithuanians consider Ireland as kind of a sister country" (L2). An interviewee who had previously worked in London, and who was convinced to move to Ireland by a friend, compared Ireland favourably to the UK: "I feel more comfortable here ... London is huge and that made me feel uncomfortable" (L1). However, others admitted to having little or no knowledge of Ireland prior to their move. As one interviewee confessed, "I had no clue about Ireland at all. The majority of Lithuanians used to think even five years ago that Ireland is the same as Northern Ireland. So my mother was saying 'there is so much shooting going on there. ... Why are you going there?'" (L12).

Among Lithuanian survey respondents and interviewees, there was considerable uncertainty in relation to future plans. When we asked Lithuanian survey respondents how

long they intended to stay in Ireland, around 40 per cent said they did not know. This is in contrast to the 8 per cent who said they intended to stay in Ireland permanently. Over a quarter of female respondents said they intended to stay in Ireland for 1 to 2 years only. This is in contrast to research participants from Nigeria, India and China, who differed from Lithuanian respondents in their lack of freedom to travel and work in the EU³. Many interviewees were similarly ambivalent. When asked about his future plans and where he saw himself in five years, one interviewee said "I see myself in Lithuania, probably because I bought an apartment there... My family probably will be in Lithuania as well. Probably [but there] could be a lot of change if I meet an Irish woman. You know, life is full of surprises" (L9). Another was similarly ambivalent. "I still don't think about me settling here for good", she said, "but that might change" (L1). Many expressed strong connections to Lithuania, such as the interviewee who said "I am Lithuanian and I will stay Lithuanian all my life ... because I can't forget my roots" (L4). Others mentioned family ties and responsibilities – for example, elderly or ill parents – as a motivation for eventually returning to Lithuania. As one interviewee said, "my grandmother, my mammy, my three brothers, they all live [in Lithuania] and when I am back in Lithuania all they say [is] come back" (L8).

The experiences of survey respondents and interviewees point to the complicated nature of the decision to migrate, the choice of destination, and the ongoing tension between personal desire and social obligations (Lawson 2000). These issues are negotiated and re-negotiated by migrants as their personal circumstances change. Migration from Lithuania to Ireland is still at a relatively early stage, but already migrants are beginning to establish connections to Ireland that complicate their original understanding of mi-

gration as a short-term event. This may in turn also change, particularly in relation to significant personal events such as having children, relationship breakdown, or family illness or death (Ní Laoire 2008). It is clear, however, that any attempt to classify migration from Lithuania to Ireland in terms of economic differentials alone both simplifies and misrepresents the complex decision-making processes of migrants.

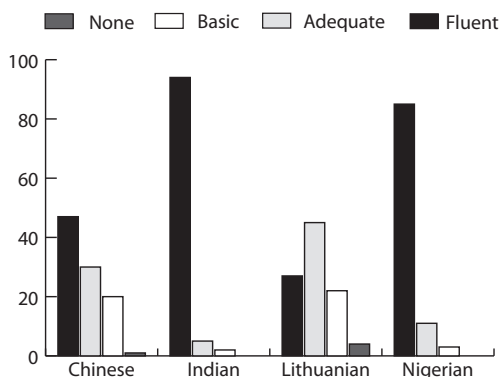
Life in Ireland

Census 2006 also gives little information about the everyday life of Lithuanian migrants in Ireland. The research project aimed to capture some of these experiences, through a series of survey and interview questions on people's cultural, economic, social and political activities in Ireland. In this section of the paper, we report on some key findings of the research. We examine questions of language use, employment and social interaction in order to provide an insight into the everyday lives of Lithuanians in Ireland. We also focus on issues of transnational behaviour, showing the ways in which Lithuanians in Ireland remain connected, both to Lithuania and elsewhere.

Language

Language use and language proficiency was raised as an important issue in both surveys and interviews. Lithuanians, among the four national groups studied in this research project, reported the lowest levels of proficiency in speaking, reading, writing and understanding English. For example, only 25 per cent of survey respondents believed they were fluent in speaking English (see Figure 3). This is in contrast to significantly higher percentages in the other three national groups who participated in the research.

Figure 3: Proficiency in speaking English, by migrant group

While many respondents spoke English at work, over 20 per cent predominantly used Lithuanian in their workplace, which suggests employment clustering among some Lithuanians in Ireland. Lithuanian respondents were also significantly more likely to speak Lithuanian with family members, friends and children.

Within Ireland, language proficiency is regularly highlighted as a barrier to integration for migrants (Healy 2007; Office of the Minister for Integration 2008). Policy makers, non-governmental organisations and academics in Ireland have all highlighted the need for improved language skills for immigrants. Their focus is often on English language acquisition, an area where many Lithuanian migrants face considerable challenges. Similar concerns were raised by interviewees⁴, many of whom were fluent in English but who were aware of difficulties faced by other Lithuanians with less fluency. As one interviewee said, “the main problem is language, the language barrier” (L6). This point was echoed by another interviewee, who said “for me it’s easier because I have the language. Without the language it’s harder” (L7). The importance of language proficiency was foregrounded by an interviewee who warned friends and fami-

ly members to stay away from Ireland if they could not speak English. As he said, “when I’m home, I just tell them if you don’t have English you can forget it” (L9). Similarly, the ways in which language proficiency provided opportunities and enhanced well-being in Ireland was emphasised by an interviewee who said “every day is getting better, because now I can speak in English” (L3). Despite the general recognition of the importance of communicating in English, interviewees identified a number of barriers and obstacles. The first is a lack of desire among some migrants to learn English. As one interviewee observed: “I know people who are ... in Ireland three or four years and have no English ... They are going to work with some Eastern Europeans, speaking the same language, coming back home, living with five or ten people in the same house, using the same language, buying a satellite dish with native channels... [T]hey have no idea about Ireland, about the culture, about people” (L5). Such migrants often see their stay in Ireland as temporary, and may be unwilling to invest time and effort into acquiring a skill that appears to be of no use to them. The second is a lack of opportunity, as evidenced in another interviewee’s description of his Lithuanian housemates who “say that they have problems with the language but they have no time to learn” (L6). Indeed, taking formal English classes in Ireland is expensive and time-consuming. Employers are not mandated to provide English lessons or time to attend English classes to their employees, and thus English classes generally have to be taken outside work hours. In many instances, English classes are provided by private language schools, and are often expensive. Free classes are often only made available to asylum seekers or refugees.

The question of language and communication takes on another dimension in the context of changing family relationships. One interviewee expressed her surprise at the ease with

which her daughter picked up English in school, saying “I thought that school would be very difficult for her ... because she didn’t speak English...[Now] even when she plays at home with her toys, she speaks in English” (L4). This mother spoke about now needing a dictionary to understand her small daughter. As the children of Lithuanian migrants learn English, there is concern that they will lose touch with Lithuanian language and culture. To address this, many migrants are active in weekend schools across Ireland that provide instruction in Lithuanian language and culture (ALB 2008). However, the need to communicate in English leads to difficulties for family members of those living in Ireland. One interviewee described how his father wanted to learn English but felt it was too hard (L6). Another spoke of her mother, who visited Ireland to see and look after family members, but who felt unhappy in Ireland “because she can’t easily speak with neighbours” (L4). One interviewee predicted problems for children brought up in Ireland: “kindergarten in English, home in Lithuanian, it’s just too messed up for kids” (L11).

Work

Lithuanians living in Ireland find it relatively easy to get employment. Almost 87% of the people we surveyed were currently in paid employment, in jobs ranging from personal services (for example, domestic work, childcare or security) to construction, agriculture and sales occupations. Family and friends are an important source of information about job opportunities: over 60 per cent of the people who were currently employed found their job in this way. It was clear, however, from both surveys and interviews that in many instances, people worked in jobs that were not their first choice of employment – close to 43% of survey respondents said that their qualifications were not fully recognised in their current job. Simi-

larly, while almost 90% of Lithuanians surveyed thought their financial situation had improved since coming to Ireland, just over 60% thought their professional and personal situation had improved. In general, Lithuanian respondents were less likely to experience difficulties at work than other respondents. Only around 5 per cent of survey participants reported experiences of bullying or harassment at work, from either managers or co-workers. However, over 10 per cent reported that they had experienced racism at work, particularly from Irish people (see also NCCRI 2007). One interviewee, who worked in a petrol station, described the abuse she experienced. "If the Irish person is not against immigrants, he's fine", she said. "But if he doesn't like other people coming to the country ... he won't say a word to you, or [might] call you names ... and give out about the quality of the sandwich ... and the quality of the service" (L11). However, the biggest difficulties at work, according to survey respondents, were working conditions and inadequate pay. Almost 25 per cent of survey respondents said that they had experienced poor working conditions. One interviewee told us of the perception that "in the unskilled sector ... we are not paid as much as Irish [people]" (L2). This perception was supported by survey findings, where over 20 per cent of respondents said that they had received inadequate pay. These experiences were encapsulated in the experiences of one interviewee, who left a job because of a variety of problems: "no taxes, small salary, conflict with workers" and no overtime pay (L8)

Interviews provided more information on how people rationalized their employment situation. Some people were willing to forego professional advancement for short-term economic gain. For example, a trained engineer with limited English described how he got his first job in Ireland: "Outside, there were new houses and a small digger, a couple of Irish guys with yellow jackets. I asked for a job and

they said 'oh yes'" (L8). He took the job, he said, "for money, because life is expensive here" (L8). Others explained their current job as a stepping stone to something better. Though it was not their first choice, they could tolerate it in the short term. One interviewee, recently divorced and with two young children, was working as a cashier in a local shop. A trained teacher in Lithuania, she took the job because it was convenient and flexible, saying "I don't want to work ... all my life in [shop], it's not my dream. Just for this moment it's good" (L4). Another, currently working in an office, said "I won't do this job for longer than a year because that's not what I want to do. I don't want to sit in an office for the rest of my life" (L11). However, many pointed to the opportunities they had experienced in Ireland and to the progress they had made since arriving in the country. The office worker commented that "I would never have got a job in the office without showing them a diploma and if you want to have a good job, you have to spend at least six years in university, which costs a lot" (L11). One interviewee, who had arrived in Ireland six years earlier with three friends to work in a fast food restaurant, said that all four now worked in management positions, in a variety of different companies (L12). In this way, moving to Ireland provided new opportunities for many migrants, and allowed them to develop new skills. However, the difficulties faced by many migrants were highlighted by one interviewee, who commented that "I think my experience would be a little different if I arrived here, and ... all my life never did any physical work, and I had to work in some mushroom farm or a factory" (L7).

Social interaction

A variety of factors facilitate or inhibit social interaction, including language, work, place of residence and level of income. Social

interaction, in turn, is seen as important in enabling communication and understanding to develop between migrants and the indigenous population. The survey included a number of questions on patterns and types of social interaction of migrants. Lithuanian respondents were most likely to spend time with other Lithuanians, followed by family and then Irish citizens. However, Lithuanians were least likely to spend time with other migrants. Just over a third of Lithuanian respondents reported spending time with other migrants, in contrast to almost 90 per cent of Nigerian respondents and over half the Indian respondents. Two types of social activities with other Lithuanians – both family members and friends – stood out as being particularly important. These were visiting each other's homes, and activities based around food. As one interviewee described, "on weekends we just meet up with friends, for barbeques or whatever, all Lithuanians" (L11). Another said "I have friends, Lithuanian friends, ... we're together in work [and] after work" (L4). Many interviewees commented on the limited forms of social interaction experienced by other Lithuanians. "It's all about partying in ... close communities in houses ... and they don't have other sorts of entertainment than drinking" (L1), one interviewee said, while another described a category of people "getting their wages, coming back home, buying a bottle of alcohol, drinking it, that's it" (L5).

Just over 40 per cent of Lithuanian survey respondents reported that they had social interaction with Irish citizens. This was again the lowest of the four migrant communities. While some social interaction with Irish citizens happened in each other's homes or around food, these sites of interaction were not the most important – two thirds of Lithuanian respondents who socialised with Irish people did so in pubs. Many interviewees also found it difficult to socialise with Irish people. For some, it was due to a lack of free

time because of the pressures of work. Another man described his difficulty meeting Irish women – he felt that they lost interest in him when they heard his accent (L8). However, a number of interviewees highlighted the importance of the pub as a place to meet Irish people: "it's a pub culture", as one commented (L10c), while another said "I don't think we like pubs as much as Irish people do" (L4). The place of the pub in Irish society in turn creates difficulties. One woman observed "it's not my personality or my character ... to meet people in pubs" (L1) – this limits her possibilities for interaction with many Irish people. Another interviewee said, "I don't get a chance to socialise with the Irish". He explained that "the only socialising here goes when you are interested in sports [or] you go to a pub; both are not for me" (L7). Despite these difficulties, many interviewees told us about their efforts to meet and socialise with people from outside Lithuania. One Dublin-based interviewee said "I think Irish people are really nice and ... the more into the countryside I go, the further I go, the nicer they seem to me" (L1). And many interviewees told us about Irish people who had helped them out and who had become good friends in the process. This included employers, landlords, and work colleagues. "It's easier in Lithuania to make friends" (L12), another interviewee told us, but "if you have a friend, an Irish friend, it's for life" (L12).

However, social interaction is not just about socialising, but it also involves experiences with institutions in Ireland (Brehony and Clancy 2006; Fanning et al 2004; MacÉinrí et al 2006; NCCRI 2002). In the survey, we focused particularly on state services, and found that many Lithuanian respondents learned about these services only when they needed them, and often from friends. As one interviewee commented, "the biggest problem is information" (L11). He talked about the need to translate material into Lithuanian for those who had difficulties with English. As a conse-

quence, many of the survey respondents had not used a variety of state supports, such as information, legal and health services. In addition, only 14 per cent of survey respondents were registered to vote in Ireland, with many saying they did not know they were entitled to do so. This suggests that social interaction with the institutions of the state has been limited for many Lithuanians in Ireland. This was evident in relation to health services, with many interviewees telling us that they returned to Lithuania for medical treatment. One interviewee said “the worst thing in Ireland is the health service” (L12), saying that if anyone goes to Lithuania, the first thing they do is go to the hospital and dentist. This was confirmed by another interviewee, who said, “usually we check our health at home on holidays, all the blood [tests] and x-rays and everything” (L11). This is one form of transnational behaviour, but it emanates from a failure of the Irish state to fully address the needs of Lithuanians in Ireland.

Transnationalism

Though the migrants we spoke to as part of our research live and work in Ireland, they remain highly connected to Lithuania and elsewhere. Those connections take a variety of forms; from regular communication and visits, to remittances and other forms of financial help. Many of the people we surveyed had close family members still living in Lithuania. For example, almost a third of survey respondents had children living in Lithuania, many of whom were being cared for by their grandparents. In addition, around 15 per cent of respondents had partners who lived outside Ireland. Many interviewees mentioned their parents and the strain of being so far away from them and from other family members. For example, one woman spoke of her parents: “they’re getting older ... and I think they feel very lonely and unsafe,

insecure” (L3). She felt that she would need to move back to Lithuania to help them, saying “it would be very selfish to stay here” (L3). Over 50 per cent of the people we surveyed had visited family and friends in Lithuania three or more times since moving to Ireland, and just 9 per cent had not visited Lithuania at all in that time. This is facilitated by the rapid growth of air routes between Ireland and Lithuania, with Aer Lingus, Air Baltic, Fly LAL and Ryanair all operating direct routes between the two countries.

Around 40 per cent of survey respondents reported that they sent remittances to Lithuania. These were used for a variety of purposes: most frequently towards family living expenses, but also for savings and to purchase property, to repay debts and for the education of family members. Others provided financial support in other ways. For example, some interviewees arranged for brothers and sisters to come to Ireland for short periods, such as the interviewee who said “I bring three of [my siblings] here for the summer” (L9). Many of the people we interviewed had travelled to Ireland because of the efforts of friends and family members already living in the country, and this pattern of assisted migration continues. Contact between Lithuanians in Ireland and friends and family in Lithuania takes a variety of forms. Survey respondents made regular phonecalls, send text messages and emails – though not letters – to keep in touch. Around a third of respondents watch Lithuanian television on a daily basis, and around a half check Lithuanian webpages daily. Interviewees also told us about using Skype to keep in touch.

However, transnationalism involves more than connections and contacts with the place of origin, but also involves a sense of belonging in more than one place. We asked survey respondents if they felt there was a Lithuanian community in Ireland. Just over 50 per cent agreed that there was a Lithuanian commu-

nity in Ireland, and around two thirds of them believed that they belonged to it. Some of the people we interviewed were actively involved in community activities. Others were less engaged. For example, one interviewee said of the Lithuanian community, “I get internet updates about what we are doing, but I don’t think I’m very interested in it If you want anything Lithuanian you can go home very quickly. But maybe for people who have children it is important” (L7). Another, while aware of the existence of a Lithuanian Association in Ireland, said “I don’t attend their meetings or anything. ... I’m not too interested to be honest with you, because I’d rather experience Irish life here rather than Lithuanian” (L1). However, the same interviewee spoke positively of a traditional St. Casimir’s fair in Dublin city centre, organised by the Lithuanian Association in March 2007 (see Figure 4).

Figure 4: Logo of Lithuanian Association in Ireland, on display in Dublin, March 2007.

Conclusion: The challenges of migration

Levels of new migration from Lithuania to Ireland have declined in recent years, yet Ireland remains an important destination for Lithuanian migrants. These migrants, in common with migrants from other countries, are in general young, well-educated and skilled, and their presence in Ireland contributes greatly to Irish society and the Irish economy (Fanning 2007; King-O’Riain 2008; Komolafe 2008; Kropiwić 2006; Wang 2006). However, their departure from Lithuania

also has consequences, as their families and friends struggle to cope with their absence. This was the situation in Ireland as recently as the 1980s, when thousands of young people emigrated on an annual basis (King 1991).

Our research complicates simplistic understandings of the reasons for migration, and highlights some of the issues faced by Lithuanian migrants to Ireland. In doing so, we identified difficulties in communicating, particularly in English. We also identified migrants who were not able to make use of their training and qualifications at work, as well as those who were able to avail of opportunities to develop their skills and experience. Lithuanian migrants are developing new social networks and friendships in Ireland, while maintaining strong emotional and material links to Lithuania and to their families and friends (Ley 2004; McKay 2007; Mitchell 2003). Underpinning these findings are the difficulties many migrants faced on moving from Lithuania to Ireland. One interviewee spoke of the early days in Ireland: “It took me quite a while to find a job so I was a bit desperate at the beginning” (L1). Another talked of the loneliness of life in Ireland, saying “the first two months were fine, but after two months I started realising that I’m still not going home, and I won’t be going home for a long time, so that’s when it hit me” (L11).

Migrants are diverse, and it is important to study this diversity in more detail. One interviewee described three types of migrants from Lithuania to Ireland. The first “live here and enjoy [their] life and time”. The second “make a lot of money and go back to Lithuania”, while the third are always “under pressure and all the time dreaming about Lithuania” (L3). These motivations, contexts and experiences shape migrants and the experiences of migration. In order to better understand migration from Lithuania and to Ireland, it will be important to further develop research that highlights this complexity (King 2002).

Bibliography

- ALB(AirijosLietuviuBendruomene)2008.*Schools: General Information*. Available online at <http://www.alb.ie/index.php?subj=showchp&id=65>. Accessed May 2008.
- Barrett A., Bergin A. and Duffy D. 2005. *The Labour Market Characteristics and Labour Market Impacts of Immigrants in Ireland*. Bonn: IZA.
- Barrett A. and Bergin A. 2007. The economic contribution of immigrants in Ireland. In Fanning B (ed) *Immigration and Social Change in Ireland*.
- Brehony M. and Clancy N. 2006. *Building a diverse Mayo: a report on immigration, integration and service provision*. Castlebar: Mayo Intercultural Action.
- CSO 2006. *Census 2006 Reports*. Available online at <http://www.cso.ie/census/Census-2006Results.htm>. Accessed May 2008.
- Department of Social and Family Affairs 2008. *PPSN Statistics for the 12 EU Accession States*. Available online at <http://www.welfare.ie/topics/ppsn/ppsstat.html>. Accessed May 2008.
- Dorigo G. and Tobler W. 1983. Push-pull migration laws. *Annals of the Association of American Geographers*, 73(1). 1–17.
- DWP (Department for Work and Pensions) (2007) *National Insurance Number Allocations to Overseas Nationals Entering the UK*. Available online at <http://www.dwp.gov.uk/asd/asd1/niall/niall_report.pdf>. Accessed March 2008.
- Fanning B. (ed.) (2007) *Immigration and Social Change in Ireland*. Manchester: Manchester University Press.
- Fanning B., Mutwarasibo F. and Chadamyo N. 2004. *Positive Politics: Participation of Immigrants and Ethnic Minorities in the Electoral Process*. Dublin: Africa Solidarity Centre.
- Healy C. 2007. *On Speaking Terms: Introductory and Language Programmes for Migrants in Ireland*. Dublin: Immigrant Council of Ireland.
- King R. (ed.) (1991) *Contemporary Irish migration*. Dublin: Geographical Society of Ireland.
- King R. 2002 Towards a New Map of European Migration *International Journal of Population Geography* 8 89–106.
- King-O’Riain R. 2008. Target earning/learning, settling or trampolining: Polish and Chinese immigrants in Ireland. *Irish Geography*, 41(2), 211–223.
- Komolafe J. 2008. Nigerian migration to Ireland: movements, motivations and experiences. *Irish Geography*, 41(2), 225–241.
- Kropiwiec K. 2006. *Polish Migrant Workers in Ireland*. Dublin: National Consultative Committee on Racism and Interculturalism.
- Lawson V. A. 2000. Arguments within geographies of movement: the theoretical potential of migrants’ stories *Progress in Human Geography* 24(2) 173–189.
- Ley D. 2004. Transnational spaces and everyday lives *Transactions of the Institute of British Geographers* 29 151–164.
- MacCormaic, Ruadhán (2007) Level of immigration ‘underestimated’. *Irish Times*, 17 September.
- MacÉinrí P. Stavrou S. and O’Sullivan J. 2006. *Improving Government Service Delivery to Minority Ethnic Groups*. Report for Ireland for tripartite project (Ireland, Northern Ireland, Scotland) funded by Office of First Minister and Deputy First Minister, Belfast, Joseph Rowntee Charitable Trust and British Council Ireland, 107–37.
- MacÉinrí P. and White A. 2008. Immigration into the Republic of Ireland: a bibliography of recent research // *Irish Geography*, 41(2), 151–179.
- Mckay D. 2007 ‘Sending Dollars Shows Feeling’: Emotions and Economies in Filipino Migration *Mobilities* 2(2) 175–194.
- MCRI (Migration and Citizenship Research Initiative) 2008. *Integration in Ireland*. Dublin: Immigrant Council of Ireland.
- Mitchell K. 2003 Cultural Geographies of Transnationality, In Anderson K., Domosh M., Pile S. and Thrift N. eds *Handbook of Cultural Geography* Sage, London 74–87.
- NCCRI (National Consultative Committee on Racism and Interculturalism) 2002. *Cultural Diversity in the Irish Health Care Sector: towards the development of Policy and Practice Guidelines for Organisations in the Health Sector*. Dublin: NCCRI.

- NCCRI 2007. *Reported Incidents Relating to Racism and strategic response from the NCCRI Jul –Dec 2007*. Available online at <http://www.nccri.ie/pdf/RacistIncidentsJuly-Dec07.pdf>, Accessed May 2008.
- Ní Laoire C. 2008. 'Settling back': a biographical and life-course perspective on Ireland's recent return migration // *Irish Geography*, 41(2), 195–210.
- NISRA (Northern Ireland Statistics and Research Agency) 2007. Available online at <http://www.dsdni.gov.uk/nino_allo_to_overseas_nationals_07_revised.pdf>. Accessed March 2008.
- Office of the Minister for Integration 2008. *Migration Nation: Statement on Integration Strategy and Diversity Management*. Dublin.
- Ó Gráda C. 2006. *Jewish Ireland in the Age of Joyce*. Princeton: Princeton University Press.
- Wang Y. Y. 2006. *Chinese Students in Ireland*. Dublin: National Consultative Committee on Racism and Interculturalism.

Endnotes

1. The PPS number is the Personal Public Services Number, used in transactions between individuals and public bodies, for example for taxation payments, drivers' licenses, social welfare and health services. Not everyone living in Ireland has a PPS number, and many people may have received a PPS number and subsequently left Ireland.
2. An earlier wave of Lithuanian migration to Ireland occurred in the late 19th and early 20th centuries, composed of Lithuanian Jews (Litvaks) (Ó Gráda 2006).
3. The majority of Nigerian respondents were asylum seekers and refugees. The majority of Chinese respondents held student visas. The majority of Indian respondents were labour migrants, holding either working visas or work permits. All needed specific permission to migrate to and stay in Ireland, unlike Lithuanian respondents.
4. While many of the surveys were conducted with the aid of a translator, all interviews were conducted in English.

LIETUVIAI AIRIJOJE

Šiame straipsnyje nagrinėjama jau prieš 2004 m. prasidėjusi Lietuvos žmonių migracija į Airiją. Kas skatino juos pasirinkti būtent Airiją? Iš apklausų aiškėja, kad motyvacija labai įvairi, susijusi su noru ne tik geriau gyventi Lietuvoje, bet ir pamatyti pasaulio. Su kokiais sunkumais lietuviai susiduria atvykę į Airiją? Jų apžvalgai ir skiriama pagrindinė darbo dalis. Ar lietuviai lengvai išmoksta darbui ir gyvenimui reikalingą

anglų kalbą? Kaip jie suvokia ir priima savo darbo Airijoje sąlygas? Su kuo ir kaip Airijoje bendrauja migrantai iš Lietuvos? Kaip kėlimasis į Airiją paveikė santykius ir komunikaciją šeimoje? Ar Airijoje gyvenantys lietuviai savo tėvyne laiko labiau Lietuvą, ar Airiją? Į šiuos klausimus straipsnyje bandoma atsakyti remiantis jau esamais tyrimais ir autorių atliktomis migrantų apklausomis.

Diasporos istorija ir kultūra

Daiva SIMANAVIČIŪTĖ

Pasaulio Lietuvių bendruomenės steigimas 1945–1950 metais

Antrasis pasaulinis karas sąlygojo politinių jėgų pasiskirstymą į rytų ir vakarų zonas. „Geležinė uždanga“ atskyrė gausią, apie 60 tūkstančių Vakaruose likusią lietuvių politinių pabėgėlių bangą, kuri iškėlė kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės uždavinį bei siekį išsaugoti kultūrinės vertybes, lietuviškąją tapatybę. 1946 m. Vakarų šalims pradėjus įgyvendinti imigracijos programas, skirtas DP¹ stovyklose esantiems politiniams pabėgėliams, lietuviai svarstė kompaktinės emigracijos galimybę². Tačiau darbo sutarčių pagrindu paremtos emigravimo programos neleido realiai įgyvendinti tokių planų. Priešingai, pradėta svarstyti lietuvių pasklidimo pasaulyje problema.

Pasaulio lietuvių organizavimo idėja gimė Lietuvoje, kai trečiame – ketvirtame dešimtmėčiuose ypatingai padidėjo ekonominė emigracija į Pietų Amerikos šalis. Siekiant suburti lietuvius užsienyje, buvo svarstoma kolonijų steigimo galimybė, tačiau tokie planai nepradėti įgyvendinti. 1932 m. įsteigta visuomeninė, bet valdžios remiama organizacija Draugija užsienio lietuviams remti (DULR), kurios tikslas – padėti užsienio lietuviams kultūrinėje ir ekonominėje srityse.

DULR vadovai, susipažinę su imigracijos šalyse gyvenančių lietuvių padėtimi, pasiūlė sušaukti pasaulio lietuvių kongresą. 1935 m. Pasaulio Lietuvių kongreso metu buvo įkurta lietuvių išeivijos organizacija vienijanti Pasaulio Lietuvių Sąjunga (PLS). Nors PLS neįleido giliau savo šaknų, bet siekė „sudaryti didžiulę viso pasaulio lietuvių organizaciją, per ją telkti visur gyvenančius lietuvius tautinei individualybei išlaikyti, dvasinei, kultūrinei, ekonominei veiklai išplėsti“³. Po Antrojo pasaulinio karo pasikeitus politinei situacijai, egzilinę politinių pabėgėlių padėtis, emigravimo problemos bei DP laikotarpiu įsteigtos Lietuvių tremtinių bendruomenės⁴ veiklos patirtis skatino vėl svarstyti pasaulio lietuvių telkimo problemą, tačiau naujos organizacijos – PLB rėmuose.

Pasaulio Lietuvių bendruomenės (PLB) steigimo istorija, nors yra svarbi pasaulio lietuvių istorijos pažinimui ir supratimui, nėra sulaukusi tyrinėtojų dėmesio. Apžvelgus istoriografiją⁵, analizuojančią lietuvių išeivijos istorijos aspektus, tuo pačiu ir PLB organizaciją, galima matyti, kad PLB kūrimo etapui, be pačių paskelbtų dokumentų, skiriama mažai dėmesio. Pristatoma 1949 m. liepos 14 d. VLIK'o

paskelbta Lietuvių Charta ir PLB konstitucija, PLB nuostatus rengusi komisija. Tačiau mažai arba visai netyrinėjama, kaip ir kokių aplinkybių kontekste gimė idėja kurti naują lietuvių išeivijos istorijoje organizaciją; kaip buvo vykdomas PLB steigimas; kokie sunkumai kilo santykiuose su kita lietuvių karta Jungtinėse Valstijose; kokios buvo pagrindinės problemos derinant PLB statuto nuostatus. Šiuos klausimus svarbu ištirti siekiant pažinti sudėtingą PLB organizacijos genezę.

Galima paminėti keletą istoriografijos pozicijų, kurios, nors neatsako į pastaruosius klausimus, tačiau atkreipia istoriko dėmesį, tyrinėjant PLB steigimo detales. J. Antano Van Reenan *Lithuanian diaspora Königsbergo to Chicago*⁶ studijoje, analizuojant lietuvių išeivijos istoriją bei pristatant PLB organizavimą po Antrojo pasaulinio karo, neišvengta abejonių keliančių teiginių bei netikslumų. Galima ginčytis su autoriumi, kuris PLB bei Lietuvių Chartos gimimą sieja su ateitininkų organizacijos ideologija, remiantis Stasio Šalkauskio kultūros interpretacija bei Ateities organizacijos pagrindiniais principais⁷. Jeigu autoriui buvo žinomi šaltiniai ar istoriografijos pozicijos, kuriose šis klausimas buvo aptartas, reikėjo pateikti ir nuorodas, kitu atveju belieka manyti, kad tokios ateitininkų principų ir Lietuvių Chartos sąsajos yra tik paties autoriaus interpretacija.

Mykolo Krupavičiaus vaidmuo įgyvendinant PLB organizavimo darbus atskiruose kraštuose kuriant Lietuvių bendruomenes, buvo ypatingai svarbus, tačiau J. A. Van Reenan įvardija jį kaip PLB organizacijos iniciatorių bei Lietuvių Chartos autorių⁸. PLB statutui bei Lietuvių Chartos dokumentui redaguoti buvo sutelkta speciali komisija, todėl būtų svarbu ir korektiška įvardyti asmenis, kurie prisidėjo prie šių dokumentų atsiradimo, neiškraipant istorinių detalių.⁹ Autoriaus pozicijos dėl diasporos ideologinių aspektų gal ir galėtų provokuoti naujus tyrimus ir diskusijas, tačiau netikslus duo-

menų pateikimas, paties J. A. Van Reenan nelabai korektiškas darbas klaidina ir vargina skaitytoją, tuo labiau PLB istorijos tyrinėtojus.

Lino Salduko *Lithuanian Diaspora*¹⁰ studijoje PLB kūrimas nėra detaliau tyrinėjamas, tačiau analizuojama Lietuvių Chartos reikšmė emigracijoje. Autorius taip pat apibūdina pačios lietuvių visuomenės organizavimosi ypatumus DP laikotarpiu. Knygoje pristatoma, kad Antrojo pasaulinio karo lietuvių išeivija pasižymėjo gausiu intelektualų sluoksniu, kurio patirtis Pirmojoje Lietuvos Respublikoje turėjo įtaką organizuojant kultūrinį gyvenimą DP stovyklose, tuo pačiu gimstančiam PLB projektui¹¹.

Vitalijos Stravinskienės sudarytos knygos *Pasaulio Lietuvių bendruomenė 1949–2003*¹² tikslą geriausiai atspindi leidėjų atstovo ir buvusio PLB pirmininko Vytauto Kamanto žodžiai, pasakyti kreipiantis į skaitytojus: „leidinio uždavinys – kiek įmanoma populiariau pristatyti lietuvių diasporos akimis matomą Pasaulio Lietuvių bendruomenę: jos tikslus, institucijas, darbo formas, priemones, įvykius, asmenis. Per atliktus darbus bus galima susidaryti nuomonę apie įvairių kraštų LB pajėgumą, patirtus ar patiriamus sunkumus ir laimėjimus“¹³. Knygoje aprašant PLB steigimo etapą, pabrėžiama VLIK'o reikšmė rengiant PLB nuostatus bei paskelbiant Lietuvių Chartą, pristatomi dokumentus rengę asmenys. Nežinia kodėl šis svarbus etapas detaliau nepapasakotas, juk knygos sudarytojai turėjo galimybę pasinaudoti nurodytais Lituanistikos tyrimo ir studijų centro Pasaulio lietuvių archyvo dokumentais. Kita vertus, suprantama, kad negalima reikalauti daugiau, jeigu yra apibrėžti kiti uždaviniai: „Ji [knyga] nepretenduoja į išsamų ir visapusišką PLB veiklos nušvietimą. Šis apibendrinamasis žvilgsnis tebūnie paskata kitiems tyrinėtojams imtis siauresnių, bet kartu detalesnių šios plačios temos studijų“¹⁴.

Taigi skurdus istoriografijos dėmesys PLB steigimo etapui skatina tyrinėti šį klausimą. Pagrindinis straipsnio tikslas yra rekonstruoti mažai žinomą VLIK'o inicijuotos Pasaulio Lietuvių bendruomenės organizavimo etapą 1945–1950 metais, tuo pačiu pristatant organizacijos kūrimo motyvus ir principus, diskusijas dėl PLB statuto nuostatų. Tiriamuoju laikotarpiu lietuvių išeivijos veikloje ypatingą reikšmę vaidino Amerikos lietuvių organizacijos atstovaujanti Amerikos Lietuvių taryba (ALT)¹⁵. Straipsnyje pristatomos ir analizuojamos VLIK'o ir ALT'os derybos PLB klausimu, kadangi jos ypatingai išryškino JAV lietuvių pozicijas dėl naujos organizacijos kūrimo, išeivijos skirtingų kartų požiūrius į PLB.

Rašant straipsnį buvo pasinaudota Lietuvos istorijos institute saugomais VLIK'o pirmininko (1945–1955 m.) M. Krupavičiaus archyvo dokumentais. Dalį dokumentų sudaro VLIK'o protokolai, kuriuose užfiksuoti VLIK'o atstovų darbai bei veiklos etapai steigiant PLB. Antra, paties M. Krupavičiaus korespondencija su išeivijos veikėjais, atsiklausiant nuomonės, siekiant palankaus sprendimo remiant ir organizuojant bendruomenę, leidžia rekonstruoti išeivijos visuomenės poziciją dėl PLB steigimo, santykius tarp lietuvių išeivijos organizacijų.

Kitą šaltinių grupę sudaro publikuoti šaltiniai. VLIK'o ir Lietuvos Diplomatinės tarnybos protokolų publikacija¹⁶ svarbi siekiant analizuoti politinę išeivijos veiklą, reprezentacijos klausimus ir lietuvių padėtį DP stovyklose. Rašant straipsnį remtasi protokolais, kuriuose fiksuoti politinių atstovų pasisakymai dėl pasaulio lietuvių organizavimo bei lietuvių visuomenės reikšmės remiant vadinamų politinių veiksmų tikslus. PLB steigimą giliau analizuoti galima pasirodžius pačių išeivijos atstovų leidiniams: M. Krupavičiaus *Pasaulio lietuvių bendruomenės keliu*, S. Barzduko *Lietuvis savo tautoje, valstybėje bendruomenėje*, J. Girniaus *Tauta ir tautinė*

ištikimybė, A. V. Rinkūno *VLIK'as ir Lietuva*. Vertinga medžiaga analizuojant išeivijos politikos aspektus buvo L. Šimučio *Amerikos lietuvių taryba*, V. Sidzikausko *Lietuvos Diplomatijos paraštėje* memuaruose.

Straipsnyje pristatytas PLB organizavimo etapas, tikimasi, prisidės ne tik prie pačios organizacijos istorijos pažinimo, bet ir paskatins tolimesnes lietuvių pasaulyje istorijos ir šiuolaikinės raidos palyginamąsias studijas.

„Bendruomenės idėją iš dausų nukelti žemėn ir pritaikyti gyvenimo sąlygoms“

PLB pirmininko Stasio Barzduko¹⁷ nuomone, politinė situacija ir emigracija buvo pagrindinės priežastys, skatinusios suformuoti organizacinį pagrindą pasaulyje išsisklaidžiusiems lietuviams: „Ėmė aiškėti, kad tremtiniams¹⁸ grįžti į Sovietų Sąjungos okupuotą Lietuvą vilčių nėra. Prieš akis buvo ne grįžimas, bet įkurdinimas Vakarų kraštuose. Tad reikėjo žengti tolimesnį žingsnį – ieškoti naujos ir tokios lietuvių susiorganizavimo formos, kuri tiktų ne tik II pasaulinio karo tremtiniams, bet ir visai išeivijai.“¹⁹

VLIK'o pirmininko M. Krupavičiaus svarstymuose apie lietuvių pasklidimą pasaulyje buvo aiškiai deklaruotas nuogąstavimas dėl lietuvių ištirpimo pavojaus svetimuose kraštuose. Jis pabrėžė, kad būtina „stengtis, kad biologiškai išsilaikytų visi lietuviai, šio-kiu ar tokiu būdu atitrūkę nuo savo tėvynės, ir kad veiksmingai būtų išlaikyta jų lietuviybė, o ten, kur pastebimas nutautimo procesas, būtų imamasi priemonių jam sustabdyti ir nutaustantiems lietuviams susigrąžinti į gyvąsias gretas“²⁰. Panašius uždavinius kėlė ir to paties likimo latvių egzilai. Latvių Centrinis Komitetas, atstovaujantis politiniams pabėgėliams DP stovyklose, 1947 m. lapkritį paskelbė Credo – pagrindinius principus bei

tezes, kuriomis turi vadovautis pasaulyje pasklidę latviai. Ši deklaracija sulaukė pritrimo bei populiarumo latvių bendruomenėje²¹. Tekste pabrėžiama, kad svarbu kovoti dėl Latvijos nepriklausomybės, o tam, kad egzilai galėtų grįžti į savo šalį, privaloma išsaugoti tapatybę, kultūrinės vertybes bei tautinę dvasią²². Sociologas Feliks Gross, 1950 metais analizuodamas politinių emigrantų vaidmenį valstybių politinei raidai, pabrėžė, kad po Antrojo pasaulinio karo egzilų nuostatos krašto atžvilgiu buvo aiškos, tuo pačiu buvo svarbus biologinis tautos išlikimas²³.

DP stovyklų laikotarpiu VLIK'as pradėjo spręsti lietuvių pasklidimo pasaulyje problemą, kuriant visus lietuvių jungiančią organizaciją. Savo prisiminimuose VLIK'o narys A. V. Rinkūnas rekonstruoja VLIK'o apsisprendimą kuriant PLB: „Neturėdamas jokių praktiškų galimybių išeivių išsikėlimą į kitus kraštus tvarkyti, nes tą tvarkė pradžioje United Nations Relief and Rehabilitation (UNNRA)²⁴ administracija, o paskui International Refugee Organization (IRO)²⁵, VLIK'as ėmėsi iniciatyvos suriši išsiskirstančius tautiečius bent dvasiniu ryšiu.“²⁶ Suvokta, kad išsisklaidymas svetimuose kraštuose bei gyvenamųjų šalių aplinka nebus palanki, išsaugant lietuvišką tapatybę bei sunkins politinių diasporos tikslų įgyvendinimą.

VLIK'as sudarė specialią komisiją, kuriai buvo pavesta rūpintis tremtinių ir išeivių lietuviybės išsaugojimo klausimais. Kilo idėja kurti organizaciją, kuri padėtų kovoti dėl krašto nepriklausomybės bei išsaugoti tautinį potencialą, kalbą, kultūrinės vertybes. Pasaulio lietuvių organizavimą ypatingai palaikė DP generacija, kuri rėmėsi sėkmingu Lietuvių tremtinių bendruomenės organizavimosi modeliu, nes šis „pateisino visas viltis ir tapo pavydžiu bei akstinu Pasaulio Lietuvių bendruomenės organizacinei struktūrai. Savo apylinkėmis apjungusi visus tremtinius, suorganizavusi šimtus mokyklų su tūkstančiais mokinių, rėmusi ir globojusi tautinės

kultūros ugdymą, Lietuvių Tremtinių Bendruomenės organizacija yra padariusi didelį darbą Lietuvai ir lietuvybei. Tai buvo graži užuomazga“²⁷.

Lietuvių išeivių atstovų grupių diskusijose, Mykolo Krupavičiaus susirašinėjimuose su lietuvių visuomenės atstovais išryškėja Pasaulio Lietuvių bendruomenės formavimo ypatumai: pozicijos, kurioms atstovavo atskirų išeivių ideologinių grupių nariai PLB atžvilgiu, PLB organizacinio modelio formavimo niuansai bei PLB pripažinimo aspektai, į kuriuos atsižvelgiant buvo tęsiamas organizacijos institucionalizavimo etapas.

1947 metų vasarą VLIK'as ir LDT posėdžiuose svarstė lietuvių išsisklaidymo pasaulyje klausimą. 1947 m. liepos 30 d. nusprendė, kad bus planuojama ir steigama viso pasaulio lietuvių organizacija, sudaranti pasaulinę lietuvių bendruomenę²⁸. 1947 m. rugpjūčio 10 d. VLIK'o narys Petras Karvelis pareiškė, kad „pagrindinis siekimas turi būti – prieiti prie sukūrimo visų už tėvynės ribų esančių lietuvių vieningai organizuotos bendruomenės. Čia galima nusistatyti tik dėl pačios idėjos, nes viso jos organizavimo dalykų čia negalėtume apsvaistyti. Organizaciniu požiūriu tokios bendruomenės vadovybė turėtų vyriausybės ir valdžios funkcijas“²⁹.

DP laikotarpiu buvusi sudėtinga finansinė situacija lėmė VLIK'e organizacinius nesklandumus, todėl steigiant PLB finansiniai klausimai nuostatuose buvo numatyti bei svarstomi gan anksti, pabrėžiant ir VLIK'o įtaką valdant finansus. 1947 m. rugpjūčio 14 d. VLIK'o ir Diplomatinės tarnybos posėdyje buvo paskelbta finansų telkimo reikalų rezoliucija, kurioje kreipiamasi į viso pasaulio lietuvius, kur jie bebūtų, ir „kviečiama juos nepailstamai remti Lietuvos išlaisvinimo reikalą, laikant mūsų veiklos finansinį patikinimą savo aukščiausią prievolę tėvynei. Siūlyama vadovaujantiems organams siekti sudaryti pastovius Tautos fondui pajamų šaltinius ir organizuoti lėšų mobilizavimą

glaudžiai bendradarbiaujant su pasauline lietuvių bendruomene ir per jos organizacijas³⁰. VLIK'o nuostatuose PLB finansai buvo pavesti tvarkyti VLIK'o institucijai: „Vykdamosios Tarybos, Pasaulio Lietuvių Bendruomenės, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus ir kitų organizacijų bei įstaigų, kurios naudojasi viešojo pobūdžio lėšomis ir subordinuojasi VLIK'ui, kasai, turtui ir atsiskaitymui prižiūrėti bei tikrinti yra VLIK'o Kontrolės Komisija.“³¹

VLIK'o iniciatyvą steigti PLB lydėjo ir atsisaukimai, formuojantys atitinkamas nuostatas jungtis bei tokiu būdu prisidėti remiant politinę VLIK'o veiklą. 1947 m. rugpjūčio 25 d. posėdyje buvo pabrėžiama, kad „Lietuviai išviečiai išsiblaškę po visą pasaulį, skatinami organizuotis, centralizuotis, jungtis į viso pasaulio lietuvių bendruomenę, kuri energingai ir vieningai talkintų Lietuvos laisvinimo veiklai vadovaujantiems veiksniams ginti Lietuvos tautiečių reikalus, tautiečių tremtyje, tėvynėje ir prievarta deportuotų į Rytų gilumas“³².

VLIK'o narys ir PLB nuostatų rengimo komisijos narys Vytautas Vaitiekūnas, vėlesniais metais analizuodamas M. Krupavičiaus reikšmę organizuojant PLB, kritiškai vertino VLIK'o pirmininko siaurai apibrėžtą PLB vaidmenį politinėje erdvėje – telkiant finansus bei remiant VLIK'o veiklą: „Krupavičius nėra sukonkretinęs savo nusistatymo, kuriuo būdu bendruomenės organizacija savo uždavinius laisvinimo talkai turėtų vykdyti, išskyrus jo nurodymą, kad visi laisvi lietuviai į Lietuvos vadavimo talką įsijungia savo piniginiiais įnašais stiprindami Tautos Fondą ir talkindami visu kuo VLIK'ui jo politinėje ir diplomatinėje Lietuvos laisvinimo veikloje.“³³

1947 metai žymėjo svarstymus bei planus dėl pasaulio lietuvių organizavimo pobūdžio, tikslo bei uždavinių. 1948 metais VLIK'o posėdžiuose pradėti derinti pagrindiniai PLB nuostatai bei organizaciniai klausimai. 1948 m. balandžio 30 d. VLIK'as svarstė PLB sta-

tuto projektą, kurį pristatė Vykdomoji Taryba. Buvo nutarta pripažinti jį svarstytinu ir perduoti sudarytai tarpgrupinei komisijai, į kurią įėjo Domas Krivickas, Kipras Bielinis, Petras Karvelis, Vytautas Vaitiekūnas ir Mečys Valiūkėnas³⁴. Kuriant PLB statutą bei principus, buvo atsižvelgiama ir į lietuvių organizacijų poziciją. 1948 m. balandžio 25 d. analizuojant PLB statutą, buvo nutarta, kad jo projektą ir deklaratyvinę dalį išsiųsti lietuvių organizacijų centrums, kad jos galėtų apsvarstyti ir pareikšti savo nuomonę³⁵.

Jau 1948 m. liepos 27 d., peržiūrint PLB nuostatus, buvo nutarta priimti statuto deklaratyviąją dalį. Taip pat buvo pavesta paruošti viso PLB statuto redakciją ir pateikti VLIK'ui peržiūrėti³⁶. Tų pačių metų rugpjūčio 17 d. VLIK'e svarstant PLB statutą, atsižvelgus į priimtas raštu pastabas, PLB statutas buvo priimtas³⁷.

Lietuvių išeivijos visuomenės PLB statuto projekto svarstymuose išryškėjo abejonės dėl esančių išeivijos lietuvių organizacijų likimo, neaiškumai dėl bendros lietuvių veiklos bei gyvenamos šalies politikos ir PLB nuostatų suderinamumo.

Šveicarijos lietuvių diskusijos iliustruoja vyravusias pozicijas dėl lietuvių bendruomenės steigimo, sprendžiant jau egzistuojančių išeivių organizacijų klausimą, įsteigus PLB. Buvo keliamas klausimas dėl tuo metu veikusios Lietuvių Sąjungos statuso: „a) Ar Bendruomenė steigtina Sąjungą likviduojant, b) ar bendruomenė steigtina šalia Sąjungos.“ Posėdyje dalyvavusio Razgaičio pozicija buvo, kad „Sąjunga su dabartine mažuma priimtų Bendruomenės įstatus ir jungtų bendruomenėn visus tautiečius.“ Jo nuomone, Lietuvių bendruomenės steigimas šalia Lietuvių Sąjungos sąlygotų tik didesnę nesutarimą tarp vietinių tautiečių. L. Sąjunga, apimanti nedidelį tautiečių skaičių, „pasitarnautų bendram labui imdamasi Bendruomenės steigimo ne šalia Sąjungos, bet pati įsiliedama Bendruomenėn“. Šveicarijos

Lietuvių Sąjungos pirmininkas, pulk. J. Giedrys, oponuodamas pareiškė, kad „Lietuvių Bendruomenės ir Lietuvių Sąjungos tikslai nesikryžiuotų ir kad Sąjungos likvidavimas yra nereikalingas ir nenaudingas“³⁸.

Svarstymai, kokia turėtų būti atskirų lietuvių organizacijų, draugijų bei klubų reikšmė buvo aktualūs dar kelis dešimtmečius po PLB įsteigimo. Pasak Juozo Girniaus, analizavusio PLB reikšmę išeivijoje, „ne organizacijų stoka buvo pagrindas gimti LB idėjai. Pakankamai organizacijų turi senieji išeiviai, pakankamai jų turi ir naujieji. Bet kaip ne organizacijų stoka pagimdė LB, taip ir ne organizacijų gausa gali paneigti LB reikalą. Nereikėjo naujos organizacijos įprastine šio žodžio prasme, bet buvo reikalas sutelkti visus lietuvius, išsisklaidžiusius įvairiuose kraštuose ir savo pačių įvairiose organizacijose. Dvejopas šis reikalas“³⁹. Religinės, politinės, profesinės, šalpos ir kt. organizacijos natūraliai rūpinasi tais atskirais uždaviniais, kuriems jos yra skirtos. *O bendriesiems uždaviniams reikia visų santalkos*. Tai, ką tautai sukuria sava valstybė, išeivių bendruomenė turi pati susikurti, savo pastangomis ir lėšomis išlaikyti visas institucijas, būtinas tautinei gyvybei.“⁴⁰

Šveicarijos lietuvių klausimai atkreipė VLIK'o dėmesį. 1949 m. balandžio 19 d. posėdyje VLIK'o nariai nusprendė, kad „PLB turi būti ne privatinė draugija, bet visų lietuvių organizacija, kokia yra LTB, ir kad PLB organizacija remtųsi ne centralizmu, bet federalizmu, pavesta PLB konstitucijos komisijai paruošti ir pateikti VLIK'ui galutinį PLB konstitucijos projektą“⁴¹. 1949 m. gegužės 27 d. projekte numatyta PLB konstitucija buvo pakeista Pasaulio lietuvių Charta ir bendraisiais nuostatais, kurių pagrindu vyksta lietuvių organizavimasis atskiruose kraštuose, besirengiant į formalų PLB sudarymą⁴². Lietuvių Chartos komisijoje dirbo Bronius Bieliukas, Balys Gaidžiūnas, Viktoras Gailius, dr. Petras Karvelis, dr. Domas

Krivickas, kurį laiką S. Balčiūnas, dr. Bronius Nemickas, Vincas Mašalaitis, Kipras Bielinis, Mečys Valiūkėnas, komisijos referentas Vytautas Vaitiekūnas⁴³.

Atskirų JAV lietuvių grupių pozicija dėl VLIK'o steigiamos PLB atspindėjo ir nenorą keisti esamas socialines struktūras bei visuomenines pozicijas. Analizuodami PLB santvarkos projektą ALT'os atstovai taip pat iškėlė klausimą dėl jau kraštuose egzistuojančių išeivijos organizacijų: „Neliečiant PLB santvarkos smulkmenų, reikia pastebėti, kad unitarinis dėsni, numatytas santvarkos įstatuose, kelia pagrįstų nuogastavimų, jei jis bus vienodai praveistas visuose kraštuose, neatsižvelgiant nei į esančias organizacijas, nei į visas kitas išeivijos socialines tradicijas. Pritaikius PLB santvarką tokią, kokia ji numatyta laikinuose nuostatuose, pastatytų visas išeivių organizacijas priešais likvidacijos klausimą arba sukeltų tokių painiavų, kurios stipriai pakenktų lietuvių bendruomenės organizacinei pažangai.“⁴⁴

Atliepian tokias pozicijas, M. Krupavičiui teko kartoti PLB santvarkos laikinuosius nuostatus, pabrėžiant, kad kiekvienas kraštas sau pritaiko statutus. VLIK'o atstovui Jungtinėse Valstijose Pranui Vainauskui, kuriam buvo pavesta derinti PLB steigimo klausimus Jungtinėse Valstijose su vietos lietuviais, Krupavičius pabrėžė, kad Amerikos lietuviai galės prisitaikyti PLB konstituciją prie įstatymų ir socialinės lietuvių susitvarkymo sistemos: „PLB nepraris ir nemėgins ryt esamų draugijų. PLB yra federalinė organizacija. Šalia PLB galės egzistuoti ir tokios organizacijos kaip pasaulinė lietuvių katalikų organizacija, jei kas panorės tokią sukurti.“⁴⁵

Išeivijos visuomenės išreikšta kritika bei abejonė dėl PLB veiklos galimybių, atsižvelgiant į atskirų kraštų politines bei socialines aplinkybes, darė įtaką VLIK'ui derinant PLB konstitucijos projekto nuostatus dar metus po Lietuvių Chartos paskelbimo. VLIK'o suformuotos Lietuvybės Išlaikymo Tarnybos

(LIT) iniciatyva 1950 metais sausio 12–13 d. Schwaebish-Gmuende buvo organizuota Vokietijos lietuvių švietėjų, kultūrininkų bei visuomenininkų konferencija, kurioje buvo nustatytos pagrindinės plano gairės⁴⁶. Konferencijos nutarimuose laisvėje esantys lietuviai buvo agituojami darniai ir veikliai įsijungti į didžiąją kovą už Lietuvos politinę laisvę; visais kanalais veikti JV lietuvių nuotaką, kad ji būtų palanki PLB⁴⁷.

VLIK'o posėdyje 1950 m. gegužės 25 d. svarstytas laikinųjų PLB santvarkos nuostatų keitimo klausimas ir atkreiptas dėmesys į teisių komisijos išaiškinimą bei pastabas, kad „atskiro krašto lietuvių Bendruomenės statusas pagal vietos sąlygas gali nesutapti su Laik. PLB santvarkos nuostatų atitinkamais straipsniais. Lietuviybės Išlaikymo Tarnybos valdytojas pagal reikalą gali derinti Laik. PLB santvarkos nuostatus keisdamas atitinkamus techninius straipsnius.“⁴⁸

Lietuvių išeivijos organizacijų pozicijos dėl PLB išsiskyrė Jungtinėse Valstijose. M. Krupavičius nesulaukė paramos iš ALT'ą sudarančių grupių bei katalikiškosios lietuvių srovės⁴⁹. 1949 m. spalio 20 d. rašytame laiške jis skundėsi, kad yra gavęs žinių iš Amerikos lietuvių katalikų veikėjų, „kad katalikai nepritaria Pasaulio Lietuvių Bendruomenės – PLB idėjai ir jos nepalaikysią“, kadangi „valdžia galinti savo piliečius priskaityti prie svetimos valstybės agentų“⁵⁰. Tokia pozicija buvo argumentuojama iki Antrojo pasaulinio karo gyvavusia nuostata, kad asmuo gali būti lojalus tik vienai šaliai bei jos politiniams interesams. 1949 metų pradžioje Vašingtone M. Krupavičiui ši mintis ir argumentacija buvo išdėstyta dr. Pijaus Grigaičio visų Amerikos lietuvių grupių akivaizdoje. Tokį patį motyvą pateikė ir katalikų atstovai, kurie atsisakė deleguoti kandidatus į Pasaulio Lietuvių bendruomenės Vyr. Organizacinį komitetą. M. Krupavičiaus nuomone, „reikėjo daryti įtaką Amerikos lietuviams, nes PLB kuriama JAV, todėl ir Vyr.iausiąjį Org.Komitetą turi sudaryti lietuviai

amerikiečiai. Jiems prie to neprisidėjus PLB gali neįsikurti. Prisidėjus kitiems išskyrus katalikus, PLB turėtų skursti.“⁵¹

Amerikos JAV lietuvių katalikų parama buvo svarbi, todėl buvo siekiama gauti pritarimą steigti PLB. Tačiau M. Krupavičius buvo pasiruošęs organizacinei veiklai ir nesulaukus teigiamo atsakymo: „Nestojant stipriausiai katalikų srovei į PLB visa ta organizacija atiduodama į ne katalikų rankas ir viso pasaulio lietuviai jų įtakon perleidžiami. PLB ir be katalikų bus kuriama. Reikia savo įtaka pasinaudojant daryti viską, kad katalikai pakeistų savo poziciją iki kongreso“⁵².

Problema, kuria kėlė JAV lietuvių katalikų grupės, buvo religijos apibrėžimas PLB statute. Šis klausimas keltas tiek JAV, tiek ir tarp DP stovyklose buvusių lietuvių. Akademiniuose studijose, tyrinėjančiose etninių grupių mobilizavimosi bei diasporų veiklą, pabrėžiamas ne tik bendras tautinis tapatumas, bet ir religiniai aspektai bendruomenės gyvenime, kurie gali sutvirtinti diasporos sąmoningumą bei bendrumo tai pačiai etninei grupei jausmą, „religinio priklausymo per atstumą supratimą, kolektyvinį tapatumą su tais, kurie yra kitur“⁵³.

Katalikų atstovų diskusijose dėl religijos klausimo išryškėjo saviti skirtingų emigracijos bangų lietuvių tapatumai bei nevienodas religijos supratimas. Abi kartos buvo religingos, bet *grynoriams*⁵⁴ religija buvo organizacijų ir asmeninio gyvenimo esmė. *Dipukai*⁵⁵ išreiškė savo religiją pabrėžiant tautiškumo aspektą.⁵⁶ Kaip nurodo istorikė Ilona Bučinskytė, DP stovyklose didesnę dalį sudarė katalikai – 86 procentai. Daugelio lietuvių, gyvenusių DP sąlygomis, teigiamas nusistatymas Dievo ir religijos atžvilgiu lėmė Katalikų bažnyčios ir su ja susijusių institucijų įtakos sustiprėjimą. Katalikų bažnyčios dvasininkija ir pasauliečiai nuo pat įsikūrimo DP stovyklose ėmė galvoti, kaip suorganizuoti tikinčiųjų religinių poreikių tenkinimą⁵⁷. M.Krupavičiaus nuomone, krikščioniško-

sios doktrinos laikymasis buvo pagrindas išsaugant sąmoningą lietuvių, o parapijos pasitarnavo kaip susibūrimo vieta, išsaugant lietuviškus papročius⁵⁸.

Skirtingos religijos apibrėžimo interpretacijos atspindėjo ir svarstant Lietuvos Chartą. 1949 m. sausio 2 dieną, analizuojant PLB statuto nuostatus Šveicarijos lietuvių pasitarime, buvo atkreiptas dėmesys dėl religinio klausimo formulavimo. Buvo pareikšta nuomonė, kad Lietuvos Chartos įžangoje esantį žodį „Visagalis“ ir 16-ą punktą reikia pakeisti kitu, skelbiančiu religinių laisvių garantavimą. Pozicija buvo paremta argumentu, kad „vėliau išvengus nevykusių interpretacijų, pav. iš pamokslininkų tarpo“. Kiti posėdžio dalyviai pasisakė, kad formuluotės būtų paliktos⁵⁹.

VLIK'o PLB komisijai svarstant Lietuvos Chartą iškilo *Dievo* termino vartojimo Lietuvos Chartoje tinkamumas. Komisijoje balsai pasiskirstė vienodai – 5 „prieš“ ir 5 „už“. Galutinėje redakcijoje pasisakyta vartoti *Visagalis* terminą. Šių klausimų svarstymai uždelė viso projekto svarstymą ir galutinį priėmimą iki 1949 m. birželio 14 d.⁶⁰ 1951 m. rugsėjo 9 d. metais prie šio klausimo grįždamas M. Krupavičius laiške prel. J. Balkūnui, Prel. Vl. Tulabai, J. B. Laučkui, dr. B. Padalskiui, L. Šimui rašė: „Suradau pas save PLB Chartos svarstytus projektus. Pirmoji formulė, priimta, Politinių grupių penketuke VLIK'e, buvo tokia: „pasitikėdamas Visagalis Dievo apvaizda ir istorijos įvykių palankumu lietuvių tautai“ (tais žodžiais ir prasideda Chartos įžanga). V. Vaitiekūnas, būdamas VLIK'o teisių Komisijoje, sutiko (nusileido) tą formulę pakeisti į: „Apvaizdos valia ir istorijos įvykių būtinumu Lietuvos tauta negalėjo išsilaikyti vieninga Baltijos pajūryje (ši formulė dar taip pat tebeina Chartos įžangos pirmuoju sakiniu, nors jau žymiai pakeista). Paskutinioji formulė dar labiau pakeista: „...Vykdytų Visagalis valią ir laisvą žmogaus pašaukimą,“ (ši galutinioji formulė jau tilpo

knygutėse ir chartos įžangos pačiame gale)“⁶¹ (komentarai M. Krupavičiaus).

VLIK'o pirmininkui derinant PLB nuostatas su JAV lietuvių katalikais, diplomatinė pastarųjų vieša nuostata, kad parama PLB negalima dėl politinio JAV konteksto, nebuvo VLIK'o atstovams įtikinama. Laiške Pranui Vainauskui 1949 m. spalio 24 d. M. Krupavičius prašė išsiaiškinti tikrąsias priežastis, kodėl katalikai priešinosi PLB organizacijai, kadangi P. Grigaičio pateiktas argumentas „nėra argumentas“⁶². Kaip vieną iš priežasčių M. Krupavičius įvardijo vieno amerikiečio iš JAV poziciją, kad „PLB katalikams esanti per daug sekuliarinė, kitais žodžiais per mažai katalikiška“. Toliau M. Krupavičius laiške įvardijo, kad PLB nėra religinė organizacija, nors ir nėra oponuojanti religiniams lietuvių gyvenimo aspektams. VLIK'o atstovas teigė, kad pagrindu, kuriuo reikia remtis, yra Charta, o ji pradedama: „VISAGALIUS. 8. strp. Nurodoma, kad lietuvis palaiko ir kuria „religines draugijas“⁶³. M. Krupavičius bandė įtikinti JAV lietuvius, kad svarstant PLB statutą jie gali nuspręsti apibrėžimus ir lietuviams svarbius nuostatų aspektus: „nuostatai nurodo tik tvarkos techniką. Jie yra laikini. Seimas skelbia savo konstituciją, o kiekvienas kraštas savo statutą. Ten bus visa nusakytą, reiškia ir religingumą. Šitai amerikiečiai išleidžia iš akių. Dėl to jie turėtų skverbtis pirmieji į PLB, kad konstitucija ir statusas be jų neišeitų bedieviškas ir kad visų lietuvių neatiduotų į bedievių įtaką.“⁶⁴

Diskusijos svarstant religinius klausimus PLB statute, lėmė ir apibrėžimus PLB konstitucijoje bei Lietuvos Chartoje, pabrėžiant religijos universalias vertybes bendruomeniniame gyvenime.

Pasyvi ALT'os pozicija steigiant PLB kėlė nerimą VLIK'o nariams, ir ypatingai M. Krupavičiui, kuris buvo atsakingas už PLB organizacinius veiksmus. Nesuprantama, kodėl delsiama ir kokie motyvai skatina JAV lietuvius nepalaikyti PLB steigimo. VLIK'o atsto-

vo JAV, P. Vainausko, buvo prašoma „sužinoti tikras jų atsižegnojimo nuo PLB priežastis bei įtikinti, kad jų baimė be pagrindo ir kad katalikams reikėtų į ją pirmiems stoti“⁶⁵.

M. Krupavičius PLB atžvilgiu gavo palankų atsiliepimą iš socialistų, kurie pateikė atstovus (vienas iš jų dr. Pijus Grigaitis) į PLB organizacinį komitetą. Liaudininkai taip pat pateikė kandidatus iš amerikiečių, priklausančių Sandaros srovei, kuriai priklausė ir atstovė Gybiene⁶⁶. Tautininkų pozicija Amerikoje ir DP stovyklose kiek išsiskyrė, anot M. Krupavičiaus „tautininkai formaliai pasisakė dėl PLB nuostatų paskelbimo tvarkos. Mūsų tautininkai buvo nustebinti savo bendraminčių JAV tokiu pareiškimu. Jie čia vieningai balsavo už tuos nuostatus“⁶⁷.

Analizuojant M. Krupavičiaus bei ALT'os diskusijas dėl PLB statuto nuostatų, galima matyti, kad išryškėja atskirų grupių įtaka. PLB organizacijos šalininkai, matydami tokias JAV lietuvių visuomenės tendencijas, Pasaulio Lietuvių bendruomenę matė kaip galimybę atstovauti ne jau esamoms organizacijoms, bet steigiant visus išseivius apimančią organizaciją, siekiant konkrečių tikslų: „Todėl į Pasaulio Lietuvių bendruomenę ryžtamasi suburti visus laisvuosius lietuvius, siekiančius išlaikyti ir ugdyti savo tautybę, kalbą, tautines bei valstybines tradicijas ir nepalaužiamą valią rūpintis laisvosios Lietuvos atkūrimu. Vadinas, čia pirmoj vietoj turi rūpėti ne specifiški grupiniai reikalai, bet visiems lietuviams bendras tikslas – lietuviybė, Lietuvos laisvė.“⁶⁸ PLB organizacijos idėja buvo inicijuota DP kartos žmonių, tačiau siūlant šį projektą visai lietuvių išseivijai, apjungiant skirtingas jos kartas.

M. Krupavičius, derindamas PLB nuostatus dėl galimos grupių įtakos, diplomatiškai pabrėžė ne ideologinį jų prioritetą, bet įtaką bei reikšmę lietuvių visuomenėje: „Laikinieji PLB santvarkos nuostatai yra grynai organizaciniai ir juose ieškoti bet kurio ideologinio atspalvio netenka. O demokratinė Pasaulio

Lietuvių bendruomenės santvarka įgalina visas pasaulėžiūras ir visas sroves lygiai reikštis pagal savo realų svorį tautinėje bendruomenėje.“⁶⁹ Tokio principo pasirinkimas turėjo įtaką vėlesniais metais derinant „išseivijos veiksmų“ santykius, kai vis didesnio emigracijos lietuvių pritarimo susilaukė aktyviai besireiškiančios PLB, JAV LB ir kitų kraštų bendruomenės, sudarytos iš plačiam ideologiniam spektrui atstovaujančių asmenybių tokiais pagrindais, kai ideologinė diferenciacija nebuvo ypač svarbi⁷⁰.

Suderinus pagrindinius PLB statuto nuostatus bei principus, 1949 m. birželio mėn. 14 d. VLIK'o posėdyje svarstant PLB klausimą buvo nutarta „Priimti konstitucijos 43 paragrafą Konstitucijos Komisijos redakcijoj ir visą PLB konstituciją bei Lietuvių Chartą *en bloc*. Konstitucijos Komisijai pavedama atlikti galutinę tekstų redakciją ir pateikti VLIK'o posėdžiui konstitucijoj numatyto Vyriausiojo PLB organizacinio komiteto sudarymo pasiūlymus.“⁷¹ Tą pačią dieną, atsižvelgiant į Lietuvių Chartą bei Jungtinių tautų organizacijos priimtą Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, buvo paskelbti Laikinieji PLB santvarkos nuostatai. Jų įgyvendinimas buvo pavestas Vykdomosios Tarybos Lietuvybės išlaikymo tarnybai. VLIK'o pirmininkui prel. Mykolui Krupavičiui buvo prijungtos ir Vykdomosios Tarybos pirmininko pareigos su Lietuvybės išlaikymo tarnyba, kurios uždavinys buvo suorganizuoti PLB⁷².

Pasak V. Vaitiekūno, „VLIK'o svarstymų 1947–1949 metais eigoje ir susiformavo Pasaulio Lietuvių bendruomenės organizacinio pastato planas, kurio pradinėse redakcijose Lietuvių Chartos visai nebuvo. PLB tikslai ir uždaviniai buvo nusakyti tik PLB organizacinio plano įvade“⁷³. Kelerius metus užsitęsęs PLB organizacijos pagrindų svarstymas leido komisijai gilintis ir redaguoti Lietuvių Chartos dokumentą, kuris „tik pamažu išsirutuliojo iš kelių sakinių įžangos į Pasaulio Lietuvių bendruomenės savanoriškos savi-

valdos organizacinius nuostatus. Savo galutinį pavidalą ji įgavo tik po kokių septynių ar aštuonių atmainų⁷⁴. Anot Vaclovo Sidzikausko, labiausiai prie dokumento redakcijos prisidėjo V. Vaitiekūnas⁷⁵, kurį tekstą tobulinti skatino redakcinės komisijos narys dr. Domas Krivickas⁷⁶.

Lietuvių Chartos paskelbimas bei PLB nuostatų priėmimas ženklino ir lietuvių diasporos sąmoningumą⁷⁷. Spauldyme buvo paskelbti VLIK'o priimti PLB dokumentai bei kreipimasis į lietuvius, kviečiant palaikyti organizacijos steigimą: „Šiandien yra žengiamas tolimesnis žingsnis į viso Pasaulio Lietuvių bendruomenės vieningą organizaciją. Tai istorinės reikšmės žingsnis. Kai kam iš senosios išeivijos jis atrodo naujas ir todėl gali kelti suprantamo santūrumo ir net abejingumo. (...) Teesie leista visiems abejingiems ir abejojantiems čia priminti Izraelio tautinės bendruomenės organizacinis pavyzdys. Ištikus tūkstančių metų bendruomenės organizacija įgalino Izraelio tautą išsilaikyti be savos valstybės. Mes tegalime ir privalome pasekti šiuo amžių išbandytu ir užgirtu pavyzdžiu.“⁷⁸

Paskelbtas PLB statutas tapo modeliu kuriant atskirų kraštų LB ir formuojant socialinius tinklus tarp atskirų lietuvių bendruomenių. Be organizacinių struktūrų buvo pabrėžta ir lietuviybės išlaikymo emigracijoje svarba. M. Krupavičiaus, Lietuviybės Išlaikymo Tarnybos Valdytojo, atsišaukimuose į lietuvių visuomenę, atskiras organizacijas ir visuomenės veikėjus, sakytume vykdė visuomeninį lobizmą⁷⁹, siekdamas propaguoti PLB idėją bei sulaukti lietuvių išeivių palaikymo. Tai iliustruoja M. Krupavičiaus atsišaukimas bei jo laiškas P. Vainauskui: „PLB organizacija yra tikriausia priemonė lietuvybei išlaikyti ir Lietuvių tautai nuo sunaikinimo apsaugoti. Todėl ir birželio 14-ios minėjimuose turi būti įjungtas ir PLB organizacijos momentas spauldėje ir susirinkimuose ryškinant PLB idėją, PLB Chartos mintis, PLB organizaciją,

jos visuotinumą⁸⁰. PLB yra labai svarbi ir galingiausia priemonė šių didžiųjų Lietuvai ir lietuvių tautai nelaimių metu išlaikyti lietuvybei ir grąžinti išbarstytus po visą pasaulį lietuvius į jų laisvąją tėvynę.“⁸¹

1950 metais vasarą, Lietuviybės išlaikymo tarybos pirmininkas M. Krupavičius, siekdamas visuomenėje plačiau pristatyti PLB idėją, surengė specialią konferenciją, numačiusią svarbiausias priemones ir būdus tam tikslui siekti. Konferencijos parengtą programą išplatino ELTA, ji buvo išsiuntinėta žymiesiems lietuvių mokslo, kultūros, visuomenės veikėjams (K. Pakštui, I. Malinauskui, V. Viliamui, R. Skipičiui ir kt.). Prašyta pateikti pastabų, papildyti, atsižvelgiant į savo kraštų sąlygas. Visus iš Europos išvažiuojančius VLIK'as ragino per daug neišsiskirstyti, kurtis kompiškais kolonijomis, kurios sudarytų sąlygas lietuvybei išsaugoti⁸².

Lietuvos laisvinimo ir lietuvių tautos išlaikymo veiklos derinimo metmenyse VLIK'as ir ALT'a savo kompetencijas įvardijo Lietuvos laisvinimo politikos uždaviniuose, o PLB organizacijai numatė pavesti lietuviybės išsaugojimo klausimą. 1949 m. liepos mėn. 1 dienos VLIK'o posėdyje buvo akcentuota, kad ši problema svarbi ne tik JAV, bet ir kitiems kraštams⁸³. Dokumente buvo pabrėžiamas lietuvių bendruomenių organizavimo tikslas: „Turint galvoje tautos kamieno padėtį krašte ir išeivijos likimą laisvajame pasaulyje lietuviybės išlaikymo klausimas daros lygiai opus kaip ir pačios Lietuvos išlaisvinimas. Tautinių židinių ir tautinės dvasios palaikymas yra tiesioginis kiekvienos vietinės lietuvių bendruomenės uždavinys. Todėl siektina kuo veikiau sudaryti lietuvių bendruomenei organizaciją atskiruose kraštuose pirmoje eilėje JAV ir Kanadoje. Lietuviybės išlaikymui svarbu būtų sušaukti laisvojo pasaulio lietuvių seimas. Susirūpinti lietuvių mokyklai vadovėliais ir literatūros jaunimui.“⁸⁴

Sprendžiant VLIK'o išsikėlimo iš Vokietijos klausimus, svarbiu centru buvo nu-

matytos Jungtinės Valstijos, kur ALT'a turėjo įsitraukti į PLB organizavimą. 1949 m. rugpjūčio 9 d. buvo nutarta, kad PLB Laik. vyriausiojo organizacinio komiteto būstinė bus JAV Čikagoje, ir kad komitetą sudarys 15 narių.⁸⁵ Tačiau M. Krupavičiaus iniciatyva nebuvo ALT'os priimta, ir jau 1949 m. rugpjūčio 19 d. VLIK'o posėdyje buvo prašoma VLIK'o atstovų „pagalvoti apie PLB Vyriausiojo Organizacinio Komiteto būstinės persvarstymą“. Tačiau pastarasis klausimas kitame VLIK'o posėdyje 1949 m. spalio 26 d. buvo atidėtas po Amerikos Lietuvių kongreso, 1949 m. lapkričio 4–6 d.⁸⁶

VLIK'o derybos su ALT'a – politinis sprendimas PLB steigimui

Amerikos Lietuvių Tarybos veikla rūpinantis lietuviais DP stovyklose bei siekiant, kad JAV įsileistų DP, buvo svarbus ir reikšmingas lietuvių išeivijos bendrumo ženklas. Tačiau sprendžiant lietuvių organizacinius aspektus JAV, išryškėjo politiniai bei socialiniai išeivijos bendruomenės konfliktai. Pirmiausia skirtingas *grynorių* bei *dipukų* kartų tapatumas turėjo įtakos ir socialinei išeivijos raidai. Kaip pažymi I. Bučinskytė, XX a. 5 deš. pab.–6 deš. pradžioje konkuruojančios JAV lietuvių katalikų grupės rėmėsi ir nevienodais socialinių tinklų modeliais: grynoriai – parapija, dipukai – lietuvių bendruomene⁸⁷. William Wolkovich-Valkavičius, analizuodamas išeivijos nesusikalbėjimo priežastis, pastebėjo, kad dvi skirtingos išeivijos kartos rėmėsi nevienodu socialinio gyvenimo supratimu: „epigramiškai kas nors galėtų pasakyti, kad senieji lietuviai buvo alaus ir viskio gėrėjai ir šoko polką. Naujieji lietuviai gi mėgavosi konjaku ir šoko tango“⁸⁸.

Tokios skirtingos identiteto trajektorijos lėmė ir atitinkamas elgsenas politinėje erdvėje, kai buvo sprendžiamas PLB organizavimo

klausimas, ypatingai kuriant PLB Jungtinėse Valstijose. Svarstant PLB statuto nuostatas buvo matomas katalikiškosios srovės kritiškumas dėl jau prieš tai tekste aptartų klausimų. Sprendžiant PLB – kaip naujos lietuvių išeivijos organizavimo formos įgyvendinimą, išryškėjo ALT'os bei VLIK'o pozicijos dėl įtakos politiniame ir socialiniame lietuvių išeivijos gyvenime.

VLIK'o ir ALT'os bendradarbiavimas buvo paremtas pirmiausia politinių motyvų. 1949 m. sausio 29–31 dienomis Mykolo Krupavičiaus ir Vaclovo Sidzikausko vizito metu Jungtinėse Valstijose, pirmą kartą buvo derinamos ALT'os ir VLIK'o savitarpio bendradarbiavimo bei politinės krypties pozicijos⁸⁹. JAV Baltuosiuose rūmuose ir Valstybės departamente pareigūnai prižadėjo ALT'ai ir VLIK'ui politinę pagalbą ir materialinę paramą slaptosioms operacijoms už geležinės uždangos⁹⁰. Tiek ir materialinė, tiek politinė ALT'os parama VLIK'ui buvo svarbi šių organizacijų tarpusavio santykiams, kartu darė įtaką ir bendroje išeivijos politinėje veikloje.

Tačiau ALT'a nebuvo palanki PLB organizacijos atsiradimui, bei jaučiamai VLIK'o įtakai šią organizaciją kuriant. Kelis metus trukusios VLIK'o ir ALT'os derybos dėl PLB nuostatų bei organizavimo intensyvėjo artėjant ALT'os visuotinam kongresui, kuris buvo numatytas 1949 metų lapkričio 4–6 dienomis. Antano Olio, Amerikos lietuvių tautinės sąjungos pirmininko, 1949 metų rugsėjo 14 d. atsakyme dėl savo atstovų paskyrimo į Laikinąjį Vyr. Pasaulio Lietuvių bendruomenės organizacinę vadovybę nurodė, kad nesant valstybės, lietuviai turi *de jure* atstovus, kurie reprezentuoja Lietuvos valstybę. A. Olio nuomone, „Šalia tų organų lietuvių bendruomenė turi dar ir tokių veiksmų, kurie, atstovaudami tam tikras socialines jėgas, netiesiogiai yra užinteresuoti visos lietuvių bendruomenės reikalais. Ryškiausias jų yra VLIK'as. Bet jis nėra vienintelis: Jį papildo ir kartais net atstovauja atskiruose kraštuose

gyvenančios lietuvių bendruomenės koordinaciniai veiksniai. Kalbant apie Amerikos Jungtinėse Valstybėse gyvenančių lietuvių bendruomenę, nereiktų pamiršti, kad ji yra lemiančioji visokeriopu požiūriu. Kaip žinoma, jos koordinacinis vadovaujantis centras yra Amerikos Lietuvių Taryba⁹¹.

ALT'os pozicija buvo aiškiai įvardyti lietuvių išeivijos politinės galios veikėjus, „iš kurių gali ir turi eiti visą lietuvių bendruomenę tvarkančioji galia. Nustatymas santvarkos pasaulinei lietuvių bendruomenei, parinkimas jai uždavinių ir paskyrimas vadovybės – nors ji būtų ir laikinė – jokių atveju negali priklausyti išimtinai tik VLIK'o kompetencijai“⁹².

M. Krupavičius 1949 m. spalio 10 d. laiške L. Šimučiui akcentavo PLB organizacijos svarbą išsaugant pasaulyje pasklidusių lietuvių tapatybę, kalbą, kultūrą, papročius, tuo pačiu siekiant grąžinti į Lietuvą dar daugiau vertybių. Kitas pabrėžiamas aspektas buvo, kad PLB organizacija pagrindiniais principais bei remiantis Jungtinių Tautų paskelbta Žmogaus teisių deklaracija, nėra priešinga jokiai valstybei dėl ko galėtų kilti sunkumų. M. Krupavičius įvertino JAV lietuvių įtaką, siekdamas ALT'ą pritraukti prie PLB steigimo darbų: „Jūs gi turit didžiausias lietuvių mases, jūs esate turtingiausi ir įtakingiausi. Jūsų iš niekur be nuostolių išbraukti negalima. Jūsų rankose yra PLB kaip ir Lietuvos ateitis, nes Jūsų sferose auklės Lietuva“⁹³.

Argumentai dėl būtinumo steigti naują išeivijos lietuvių organizaciją ALT'ai nebuvo suprantami. L. Šimutis, aprašydamas ALT'os veiklos metus, PLB idėjos Jungtinėse Valstijose pasirodymą 1949 metais vertino labiau kaip netikėtumą, nei nuoseklų išeivijos lietuvių organizavimo etapą, po to, kai buvo laimėta Jungtinių Valstijų įstatymo pataisa dėl DP įsileidimo 1948 metais⁹⁴. L. Šimutis rašė, kad „metų pabaigoje Vykdomasis komitetas pradėjo gauti laiškų iš VLIK'o pirmininko prel. M. Krupavičiaus. Jis ragino

imtis iniciatyvos organizuoti Amerikoje Pasaulio Lietuvių bendruomenę. Tai buvo lyg ir staigmena. Lig šiol vis dar galvota, kad čia turima bendruomenė, o siūloma nauja, pasaulinė, turėtų kitokį pobūdį. Kažkodėl atrodė, kad ji čia negreit galėtų prigyt, todėl to klausimo svarstyti ir nesiskubinta. Daug kam atrodė, kad čia turima pusėtinai gerai suorganizuotą lietuvių visuomenę, apimančią ir kultūrinius, ir socialinius, ir politinius lietuvių reikalus“⁹⁵.

Ruošiantis visuotiniam Amerikos lietuvių kongresui, PLB iniciatoriai numatė galimybės kongreso metu su ALT'a išspręsti organizacijos steigimo klausimus. VLIK'as ir Vykdomoji taryba delegavo atstovų grupę, kurią sudarė K. Bielinis, dr. Br. Nemickas, J. Audėnas, Pr. Vainauskas bei pateikė M. Krupavičiaus instrukciją, kuria delegatai turėjo vadovautis visuotiniame Amerikos Lietuvių kongrese. Buvo nurodoma, kad pranešime apie PLB būtų sutvirtintas Jungtinių Valstijų lietuvių palankumas PLB organizavimui ir išaiškinti praktiniai organizavimo klausimai. Instrukcijoje pabrėžiama vengti gilių klausimo diskusijų, kalbant tik apie PLB organizavimo būdus ir galimybes. Nepavykus gauti palankios PLB organizavimui rezoliucijos, VLIK'o atstovai delegatams nurodė pasistengti, kad tokiu atveju PLB klausimu jokios rezoliucijos nebūtų priimamos⁹⁶.

M. Krupavičius, siekdamas kuo palankesnio ALT'os sprendimo dėl PLB, delegacijos atstovui P. Vainauskui, prieš pat kongresą 1949 m. spalio 30 d. pakartojo pagrindinius argumentus, kuriais vadovaujantis būtų stengiamasi įtikinti katalikiškosios stovės atstovus paremti PLB steigimą. Buvo atsižvelgiama į ALT'os nuogąstavimus dėl VLIK'o įtakos PLB steigimui, tačiau VLIK'o pirmininkas siekė įtikinti, kad VLIK'o dokumentai PLB reikalais neturės įtakos organizacijai, kad tik sušauktas PLB seimas nulems tolimesnę organizacijos raidą, paskelbdamas konstituciją. Buvo pabrėžta, kad PLB bus savarankiška

organizacija, kurios pobūdį apibrėš kiekvienas kraštas individualiai savo statutuose. M. Krupavičius žinojo katalikų norą organizuoti pasaulio lietuvių katalikus atskirai⁹⁷, tačiau akcentavo vieningumo principo svarbą bei ALT'os paramos būtinybę: „Katalikų PLB gali būti šalia PLB. Bet ji neatstos PLB, nes neapims visų lietuvių.(...) Jei įneš kongresui pasiūlymą Kat. Federacijos valdybos – pavest klausimą išspręsti grupėms ir ALT'os egzektuyvui, principu galima sutikti, bet pirmiausia reik išgauti kongreso nutarimą, kad PLB Lietuvos gelbėjimo ir Lietuvystės palaikymo reikalui reikalinga, kad jis palaiko PLB, ir paveda atskiroms grupėms ne vėliau savaitės, dviejų pasakyti savo nuomonę.“⁹⁸

PLB organizacijos iniciatoriai kongresą matė kaip galimybę, paskelbus Lietuvių Chartą pradėti jos įgyvendinimą, sulaukti ir ALT'os paramos. Tačiau skirtingos pozicijos buvo kitoje Atlanto pusėje. 1949 m. lapkričio 4–6 d. Niujorke vykusiame kongrese Amerikos lietuviai įvertino gausų skaičių tremtinių atstovų, kurie dalyvavo komisijose ir diskusijose. Konkrečiai įvertinant VLIK'o suformuotą delegaciją, ALT'os atstovas Leonardas Šimutis įvardijo ją kaip „svečius, kurie turėjo VLIK'o pirmininko prel. M. Krupavičiaus įgaliojimą sveikinti kongresą“⁹⁹.

Leonardo Šimučio atsiminimuose aiškiai pasakoma, kad Krupavičiaus įtaka bei lobizmas lėmė Amerikos lietuvių diskusijas dėl organizacijos likimo. Tuo pačiu įvardijamos ir aiškos politinių atstovų kompetencijos sritys, sprendžiant lietuvių organizacinius klausimus: „VLIK'as pakartotinai paprašė Amerikos Lietuvių Tarybos Vykdomojo komiteto imtis iniciatyvos ir darbo Bendruomenės idėją vykdyti. Pradžioje buvo svyruota, nes ne visi komiteto nariai buvo vienodos nuomonės ir ne visi galvojo, kad tai yra ALT'os kompetencija, bet, spaudimui iš tremtinių pusės didėjant, ir VLIK'ui, ypač jo pirmininkui prel. Krupavičiui, Bendruomenės sumanytojiui, nepaliojama prašant,

o kai kuriais atvejais net ir reikalaujant, nusišalinti atlikti tai, kas buvo prašoma padaryti. Pagaliau, ir 1949 m. įvykęs Amerikos Lietuvių kongresas buvo pavedęs ALT'ai studijuoti Bendruomenės klausimą. Buvo prieita prie susitarimo: bendruomenės idėją iš dausų nukelti žemėn ir ją pritaikyti Amerikos gyvenimo sąlygoms“¹⁰⁰.

Tačiau dar metus, iki 1950 metais planuojamo Amerikos Lietuvių Tarybos suvažiavimo, vyko tolimesnės VLIK'o diskusijos su ALT'a dėl PLB organizacinių reikalų, bei buvo vykdomos PLB propagavimo akcijos. VLIK'o 1949 m. lapkričio 11 d. posėdyje Laik. PLB Vyr. Organizacinio Komiteto sudėtis buvo sumažinta iki 9 narių. VLIK'as skyrė lėšas PLB veiklos pradžiai, taip pat buvo nuspręsta kelti PLB reikalus spaudoj, pavedant Informacijų tarnybai suorganizuoti visoj lietuvių spaudoj akciją PLB reikalui, pasiremiant ir kviečiant atitinkamų grupių žmones¹⁰¹. 1949 metų lapkričio pabaigoje VLIK'o posėdžiuose buvo nutarta, kad „kol bus sudarytas vyr. Organizacinis Komitetas, pavesti Tautos Potencialo Tarnybai (pavadinimas pakeistas į Lietuvybės Išlaikymo Tarnybą) tvarkyti atskirų kraštų PLB organizacinius reikalus“¹⁰². VLIK'o narių tarpe iškilusias problemas nutarta spręsti suderinus pozicijas su ALT'a, ir sužinojus Amerikos lietuvių poziciją ALT'os suvažiavime¹⁰³.

M. Krupavičiaus elgsena dėl Amerikos lietuvių paramos steigiant PLB pasikeitė 1950 metais. Buvo matoma, kad priešiškusmas steigti organizaciją išlieka, PLB klausimo sprendimas nejudą į priekį, todėl buvo skatinama patiems dipukams ir VLIK'o atstovams JAV imtis kurti PLB, stengiantis pritraukti Amerikos lietuvių. 1950 metų pavasarį korespondencijoje su P. Vainausku M. Krupavičius išreiškė nuogąstavimą, kad VLIK'as negali pradėti PLB organizuoti remiantis dipukais, dėl taktinių varžymų, kadangi buvo tęsiamos VLIK'o ir ALT'os derybos¹⁰⁴. Siūlo ma, kad neminint nei paties M. Krupavičiaus,

nei VLIK'o vardo būtų pradėta kurti PLB „iš apačios“, remiantis įtakingais bei svarbiais Amerikos lietuviais, būtų pradėtos organizuoti apylinkės bei krašto vadovybė. VLIK'o ir LIT pirmininkas teigė: „Jūsų darbas šioje srityje turi eiti dviem kryptim – pirmiausia iš visur, kur tik yra DP, turi eiti į ALT'ą ir Katalikų Federaciją reikalavimai organizuoti PLB, prisidėti seniems ateiviams prie jos. Antra, organizuoti vietoje tokius skyrius“¹⁰⁵. M. Krupavičius skatino P. Vainauską kuo greičiau steigti komitetą PLB organizuoti, pradėti darbą bei pranešti apie įvykių raidą „pusiau oficialiai“¹⁰⁶. P. Vainausko atsakyme M. Krupavičiui buvo pritariama, kad „JAV katalikams sutikus paremti, PLB darbas būtų lengviau įgyvendamas“¹⁰⁷. Tačiau P. Vainauskas stengėsi įtikinti savo aplinkos žmones Jungtinėse Valstijose imtis konkrečių PLB organizacinių darbų. Niujorke buvo susirinkę ateitininkų sendraugiai, kurie sprendė PLB reikalus, tuo pačiu paskatinant tokių darbų imtis ir kitas sendraugių kuopas. P. Vainauskas buvo įsitikinęs kad „šis kelias yra geriausias tiek tremtiniais paveikti, tiek vietiniams lietuviams išjudinti“¹⁰⁸. 1950 m. liepos mėn. VLIK'o atstovas Vaclovas Sidzikauskas¹⁰⁹ persikėlė gyventi į JAV ir VLIK'o pavedimu siekė „nurašinti ir įtikinti Amerikos lietuvių tarybos vadovybę, gauti jų pritarimą bendruomenei“. Kartu jis apgailestavo: „Būdami Vokietijoje, padarėme didelę klaidą, paskelbdami Chartiją ir PLB konstituciją, nesusitarę su didžiosios lietuvių išeivijos Amerikoje organizacijų vadais. Iš jų susilaukėme aktyvaus ir pasyvaus pasipriešinimo, nes naują organizacinę formą jie laikė jiems primetama iš anapus vandenyno ir naikinančia jų didelėmis pastangomis ir aukomis sukurtąsias organizacijas.“¹¹⁰

Antroje 1950 metų pusėje, derybos su ALT'a dėl PLB organizacinių klausimų ėmė sulaukti rezultatų, nors sunkumų vis dar buvo. Ruošiantis 1950 metų lapkričio mėn. Amerikos lietuvių tarybos suvažiavimui, ALT'a paskyrė studijų komisiją, kurią atstovavo ALT'os

grupių nariai ir tremtiniai. Komisijai buvo pavesta peržiūrėti PLB statutą, taisyti, papildyti ir pritaikyti prie gyvenamo krašto sąlygų, pateikiant studijų rezultatus ALT'os egz. komitetui. Tačiau L. Šimutis laiške M. Krupavičiui prasarė apie sudėtingą situaciją ALT'e: „Pats žinai, kiek kliūčių reiktų nugaltėti, kol PLB čia sudarytumėm. Turėjau daug diskusijų ir net ginčų.“¹¹¹ 1950 m. spalio 30 d. P. Gigaitis laiške M. Krupavičiui pristatė 1950 metų lapkričio 17–18 d. ALT'os suvažiavimo programą, kurioje buvo numatoma svarstyti ir PLB organizacinius klausimus. Iki šio renginio ALT'a siekė suformuoti ir pateikti poziciją dėl PLB steigimo: „Pasaulio Lietuvių bendruomenė, apsidėjimas pastoviais mokesčiais Lietuvos laisvinimo reikalams ir VLIK'o rėmimas. (...) Suvažiavimui bus pateiktas planas pastoviam mokesčiui Lietuvos laisvinimo reikalams įgyvendinti, taip pat bus akcentuojamas reikalas remti VLIK'ą, kaip aukščiausią Lietuvos laisvinimo organą ir lietuvių tautos atstovybę“¹¹². M. Krupavičius matė, kad Amerikos lietuvių pozicija pakito PLB naudai. 1950 m. spalio 2 d. laiške L. Šimučiui jis kritikavo PLB steigimo Amerikoje sunkumus: „Jūs „amerikiečiai“ tuo nesijaudinant ir nesiskubinat. Šiais metais Jūs kiek tuo klausimu sukalbamesni. Pereiti metai buvo kieti-beveik visur buvo ne.“¹¹³

ALT'os suvažiavimas ėmėsi spręsti PLB kūrimo klausimą, ir po ilgų svarstymų bei ginčų buvo priimta rezoliucija, aiškiai įvardijusi ALT'os veiksmus steigiant PLB: „Amerikos Lietuvių Tarybos metinis suvažiavimas reiškia pasigerėjimo VLIK'o pastangomis apjungti viso pasaulio lietuvius į Pasaulio Lietuvių Bendruomenę didesniems lietuvių tautos uždaviniais vykdyti – Lietuvai laisvę iškovoti ir tautos gyvybę išlaikyti – ir todėl nutaria plėsti Amerikos tarybos veiklą, kad ji apimtų kiek galima didesnį sąmoningų Amerikos Lietuvių skaičių ir šiuo paveda ALT'os Vykdomajam komitetui sudaryti 1) Veiklos plėtimo ir planavimo komitetą. 2) Kultū-

ros reikalams komitetą. 3) Pasaulio lietuvių bendruomenės studijų komisiją; 4) Tautinio solidarumo mokesčių įvedimo ir išrinkimo sistemą. Šio suvažiavimo Pasaulio Lietuvių bendruomenės komisijos paruoštą ir jam referuotą medžiagą įteikti Pasaulio Lietuvių bendruomenės Studijų komisijai, įpareigoti ją pabaigti iki 1951 m. sausio 15 d. Prašyti Amerikos Lietuvių tarybą sudarančias grupes ratifikuoti komisijos rekomendacijas iki 1951 vasario 16 d.¹¹⁴

Pasibaigus ALT'os suvažiavimui, PLB organizacijos steigimas perėjo į kitą – institucionalizavimo etapą. Amerikos lietuvių atstovas Jonas Balkūnas PLB steigimą Amerikoje įvardijo kaip ypatingą žingsnį lietuvių visuomenėje: „Bendruomenės idėja čia yra istorinis mūsų ligšiolinio visuomeninio gyvenimo lūžis. Per daugelį metų grupės veikė atskirai. Vieni lietuviai nuo kitų buvo atsitvėrę kinų sienomis. Kai kurios organizacijos ir laikraščiai apie save būrė tik tam tikrus lietuvius, savo sekėjus. O visų lietuvių bendram darbui niekas nebūrė“¹¹⁵.

Išvados

Dėl politinės šaltojo karo padėties negalėdami grįžti į Lietuvą, DP stovyklose lietuviai svarstė emigracijos ir išsisklaidymo pasaulyje

problemą. Iš nepriklausomos Lietuvos perėmus pasaulio lietuvių telkimo idėją, VLIK'as ėmėsi iniciatyvos sujungti visame pasaulyje pasklidusius lietuvius organizacine forma, apimant ir skirtingas lietuvių emigracijos bangas – *grynorių* ir *dipukų*. PLB organizaciniu modeliu siekta atstovauti skirtingose šalyse gyvenantiems visiems lietuviams, o ne atskiras organizacijas ar tam tikras ideologines sroves.

Sprendžiant PLB nuostatų ir gyvenamųjų šalių politinės tradicijos santykio problemą, numatyta, kad steigiamų Lietuvių bendruomenių statutas turi būti suderintas su vietos krašto gyvenimo tradicijomis. Lietuvių katalikiškosios srovės atstovai siekė, kad kuriant PLB būtų pabrėžti religiniai lietuvių gyvenimo aspektai, tačiau atsižvelgiant į įvairiapusį lietuvių visuomenės gyvenimo modelį, buvo akcentuojamos universalios krikščioniškosios vertybės bendruomeniniame lietuvių gyvenime, ypatingai kuriant parapijas.

Kuriant PLB išryškėjo grynorių kartos, ypatingai katalikiškosios srovės pozicija dėl išeivijos susiorganizavimo. Turėdami aiškias socialines struktūras, jie sunkiai suprato naujos organizacijos lietuvių išeivijoje būtinybę. Apibrėžus ALT'os ir VLIK'o veiklą ir kompetenciją politinėje srityje, o PLB paskirus kultūrinės ir socialinės veiklos uždavinius, ALT'a sutiko paremti PLB steigimą.

Nuorodos

1. DP (displaced persons) – anglų k. vert. perkeltieji asmenys.
2. DP stovyklose VLIK'o atstovai svarstė galimybę organizuoti kompaktinę lietuvių emigraciją į pasirinktą šalį, atsižvelgiant į Lietuvoje svarstytus kolonijų užsienyje steigimo planus.
3. Pasaulio lietuvių sąjunga (PLS) įkurta 1935 m. Kaune, Pasaulio lietuvių kongreso metu, nepartinė organizacija, skirta vienyti apie 1000 įvairių išeivijos organizacijų ir palaikyti su jomis ryšį. Eidintas Alfonsas, *Lietuvių Kolumbai*. Vilnius: Mintis, 1993, p. 87; Kasperavičiūtė Vitalija, *Emigracija iš Lietuvos 1918–1940 m. // Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1920–1940 m.*, sud. Vitalija Kasperavičiūtė. Vilnius: VDU Lietuvių išeivijos institutas, Versus aureus, 2006, p. 28–29.
4. Lietuvių tremtinių bendruomenė (LTB) buvo sukurta Wiesbadene 1945 lapkričio 20–21. 1946 m. kovo mėn. 3–4 dienomis Lietuvių Sąjungos skyrių atstovų suvažiavime Hanau mieste buvo nutarta perorganizuoti Lietuvių Sąjungą į Lietuvių Tremtinių Bendruomenę (LTB). Buvo priimti LTB įstatai ir išrinktas LTB vyr. Komitetas.
5. Kučas Antanas, *Amerikos Lietuvių Istorija*, Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1971; p. 577; 2004; p. Liekis Algimantas, *Lietuvių tautos – lietuvių kalbos likimas, Lietuvis Amerikoje*, III dalis. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 2005, p. 353.
6. Van Reenan J. Antanas, *Lithuanian diaspora Königsberg to Chicago*. University press of America, 1990.
7. “The influence of Ateitis ideology beocmes apparant when the World Lithuanina Cahrter is viewed in the terms of Stasys Salkauskis’ ideological emphasis on culture as the foundation of the individual, the nation, and the psyche in attaining the ideal“ p.145.
8. Van Reenan J. Antanas, *Lithuanian diaspora Königsberg to Chicago*, p. 146.
9. Autorius turėjo tokią galimybę, kadangi knygos literatūros sąrašas yra įvardyta A. Kučo Amerikos Lietuvių Istorija, kurioje šie asmenys yra išvardyti., p. 577.
10. Saldukas Linas, *Lithuanian Diaspora*. Vilnius: Vaga, 2002.
11. Ten pat, p. 98.
12. *Pasaulio Lietuvių bendruomenė 1949–2003*, sud. Vitalija Stravinskienė. Vilnius: Artlora, 2004.
13. Ten pat, p. 8.
14. Ten pat, p. 18.
15. ALT'ą sudarė Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Federacija, Amerikos Lietuvių Tautinė Sandara, Amerikos Lietuvių Socialdemokratų Sąjunga ir Amerikos Lietuvių tautinė Sąjunga po 7 atstovus, dvi fraternalinės organizacijos – Susivienijimas Lietuvių Amerikoje ir Amerikos Lietuvių Katalikų Susivienijimas po 3 atstovus, Barzdukas Stasys, *Lietuvis savo tautoje, valstybėje, bendruomenėje*. Chicago: JAV Lietuvių bendruomenės švietimo taryba, 1973, p. 148.
16. VLIK'as ir Lietuvos diplomatinė tarnyba išeivijoje. Berno ir Paryžiaus konferencijų protokolai. Sud. Asta Petraitytė. Vilnius: Versus aureus, 2004.
17. Stasys Barzdukas (1906–1981) – PLB pirmininkas 1969–1973 metais, vienintelis PLB Garbės pirmininkas, Pasaulio lietuvių žurnalo redaktorius, dirbo JAV LB valdybose.
18. Tremtinių terminas buvo vartojamas apibrėžiant DP stovyklose gyvenančius lietuvius, kurie Antrojo pasaulinio karo metais ar po karo pasitraukė į Vakarus, arba buvo prievarta išvežti į Vokietiją. Tremtinio pavadinimas atspindi motyvą, kad tėvynę paliko ne savo valia, bet nesusitaikant su Lietuvą išstikusia nelaime ir vengiant persekiojimų. Tačiau oponuojantys tokiam apibrėžimui teigė, kad jų niekas netrėmė, todėl tremtinis galima vadinti tik tuos, kurie buvo prievarta sovietų išvežti į Sibirą. Saldukas Linas, *Lithuanian Diaspora*, p. 38.
19. Barzdukas Stasys, *Lietuvis savo tautoje, valstybėje, bendruomenėje*, p. 179.
20. Krupavičius Mykolas, *Pasaulio Lietuvių Bendruomenės keliu*, Lietuviybės išlaikymo tarnybos leidinys, 1950, p. 10.
21. Ilze Stepina, *Post World War II Latvian Diaspora An Oral History Case Study In Minneapolis/St.Paul*, Thesis (MA). The University of Wisconsin-Eau Claire, May, 1997, p.36
22. “Born and raised on Latvian soil and bound with unbreakable bonds to Mother-Latvia, I believe that nowhere else will my course be as fruitful, my work as blessed, and my bread as sober as in my fatherland, for only there, in a

- sovereign Latvia among free Latvian people, I recognize my life's fulfilment, well being and good fortune. Thus in the name of the natural rights of man, I believe my first duty abroad is to fight for the freedom of the Latvian people and for Latvia's future, wherever and however I am able, with the awareness of my obligation before the countless generations of the past and the future. I respect other people, but can love only my own; as a child can with his heart only his true mother; she is also the best to me among all the others. All other peoples, however mighty, wealthy, and amiable, will always be only a step-mother to a Latvian. In order to return, I must retain the clear Latvian spirit, the virtue of sacrifice, and moral force not only in myself but also in those who are in my keeping. Not even among the foreign must I allow the droning out of my sanguine voice which spurs me to maintain and propagate the people's living strength. But also here must I turn down all that is foreign, unnecessary, and harmful. Even if when separated from others I would be tempted abroad to forget my people and my country, I must have the will of a shepherd to resist these temptations and utilize every opportunity to be together with others of us where there the stronger can support the weaker". Ten pat, p. 36.
23. Gross Feliks, Political Emigration from Iron Curtain Countries // *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol.271, Moscow's European Satellites. (Sep., 1950), p. 177.
 24. United nations relief and rehabilitation administration (UNRRA) – Jungtinių Tautų paramos ir atstatymo organizacija.
 25. International Refugee Organization (IRO) – tarptautinė pabėgėlių organizacija.
 26. Rinkūnas A.V., *Lietuva ir VLIK'as*, Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo Komiteto – VLIK'o šaknys, praeitis ir dabartis. Tautos Fondo leidinys, 1984, p. 130.
 27. Pasaulio lietuvių bendruomenė // Žiburiai, 1949 liepos 2, p. 1.
 28. Paaiškinimai prie direktyvos tautinio potencialo apsaugojimo klausimu, priedas nr. 6, *VLIK'as ir Lietuvos Diplomatinė tarnyba išėivijoje*, p. 370.
 29. Ten pat, p. 294.
 30. Ten pat, p. 327.
 31. VLIK'o ir Vykdomosios Tarybos nuostatai, 1949 08 09 protokolai nr.260, VLIK'o susirašinėjimas, statutas, nuostatai, LII, F.54–90, L. 7.
 32. *VLIK'as ir Lietuvos Diplomatinė tarnyba išėivijoje*, p. 403.
 33. (Už dokumento kopiją straipsnio autorė dėkinga dr. Ilonai Bučinskytei) Vaitiekūnas Vytautas, Krupavičius bendruomenininkas, ALKA (Amerikos lietuvių kultūros archyvas). V. Vaitiekūno archyvas, Dėžė: 28 (7) JAV LB VI Tarybos rinkimai: susirašinėjimas, skundai, iškarpos iš laikraščių. Data: 1970–1971, L. 8.
 34. Vaitiekūnas Vytautas, Krupavičius bendruomenininkas, L.2; Kučas Antanas, *Amerikos Lietuvių Istorija*. Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1971, p.577, Liekis Algimantas, *Lietuvių tautos – lietuvių kalbos likimas, Lietuvis Amerikoje*, III dalis. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 2005, p. 354.
 35. VLIK'o protokolai, 1945–1955, LII, F. 54–534, L. 206.
 36. Ten pat, L. 196.
 37. Ten pat, L. 193.
 38. Pro memoria, 1949, VDU ISC. E. Turausko archyvas, F.11.
 39. Girnius Juozas, *Raštai, Tauta ir tautinė ištikimybė*. T. 3. Vilnius: Mintis, 1995, p. 94.
 40. Ten pat, p. 95.
 41. VLIK'o protokolai, 1945–1955, LII, F. 54–534, L. 152.
 42. *Lietuvių Enciklopedija*. T. 5, Boston, 1955, p. 153.
 43. *Pasaulio Lietuvių bendruomenė 1949–2003*, sud. Vitalija Stravinskienė. Vilnius: Artilora, 2004, p. 37.
 44. Prel. Mykolas Krupavičiaus laišškai, 1947–1953, LII, F-54–651, L. 317.
 45. M.Krupavičiaus susirašinėjimas su P. Vainausku, LII, F.54–651, L. 315.
 46. Krupavičius Mykolas, *Pasaulio Lietuvių Bendruomenės keliu*, p. 9.
 47. Vaitiekūnas Vytautas, Krupavičius bendruomenininkas, L. 7.
 48. VLIK'o protokolai, posėdžio protokolai Nr. 274, 1945–1955, LII, F.54–534, L. 110.
 49. Šiame darbe katalikiškoji lietuvių srovė bei terminas katalikai apibrėžiami kaip JAV lietuvių grynorių kartos katalikiškosios organizacijos bei jų atstovai.

50. Prel. Mykolo Krupavičiaus laiškas n. a., 1949 spalio 20, LII, F-54-651, L. 311.
51. Ten pat, L. 311.
52. Ten pat, L. 312.
53. Vertovec Steven, Religion and Diaspora // Working Paper WPTC-01-01, Institute of Social & Cultural Anthropology, University of Oxford, [Jungtasi 2007 11 18] [www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/Vertovec01.pdf], 2000, p. 10.
54. *grynoriai* – XIX a. pab.–XX a. pr. vadinamoji pirmoji ekonominė ir politinė emigrantų karta iš Lietuvos.
55. DP –displaced persons (anglų k.) – vertimas perkeltieji asmenys; pirmųjų raidžių pagrindu, dipukais vadinta Antrojo pasaulinio karo metų politinių pabėgėlių karta.
56. Kuzmickaitė Daiva Kristina, *Recent Lithuanian immigrants in Chicago (1988–2000)*. Vilnius: Versus aureus, 2003, p. 74.
57. Bučinskytė Ilona, *Ateitininkų Federacija išeivijoje, XX a. 5–7 dešimtmečiuose*, Daktaro disertacija, Humanitariniai mokslai, istorija (05H), Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2006, p. 29.
58. Krupavičius Mykolas, *Pasaulio Lietuvių Bendruomenės keliu*, p. 15.
59. Pro memoria, 1949, VDU ISC. E. Turausko archyvas, F.11.
60. Vaitiekūnas Vytautas, Krupavičius bendruomenininkas, L. 2.
61. Dėl PLB Chartos, 1951 rugsėjo 9, Lietuvių Fronto ir VLIK'o dokumentai, 1948–1954, LII, F-54-714, L. 79.
62. Prel. Mykolo Krupavičiaus laiškas Petruai Vainauskui, 1949 spalio 24 d., LII, F-54-651, L. 308.
63. Ten pat, L. 308.
64. Ten pat, L. 308.
65. Ten pat, L. 308.
66. Prel. Mykolo Krupavičiaus laiškas n. a., 1949 spalio 20 d., LII, F-54-651, L. 311.
67. Ten pat, L. 311.
68. Barzdukas Stasys, *Lietuvis savo tautoje, valstybėje, bendruomenėje*, p. 186.
69. Dokumentas „Nesuprantamas Santūrumas“, Prel. Mykolo Krupavičiaus laišakai, 1947–1953, LII, F-54-651, L. 306.
70. Mockūnas Liūtas, *Pavargęs herojus*. Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 531.
71. VLIK'o protokolai, Posėdžio protokolai nr. 250; 1945–1955, LII, F. 54-534, L. 143.
72. J. Varnas, Prelatas Mykolas Krupavičius ir PLB, LII, F-54-471, L. 1.
73. Vaitiekūnas V., Nuo Draugijos Užsienio lietuviams remti iki PLB Seimo // *PLB Seimo vadovas*, 1958, p. 48.
74. Vaitiekūnas Vytautas, Krupavičius bendruomenininkas, L. 3.
75. Sidzikauskas Vaclovas, *Lietuvos Diplomatos paraštėje*. Vilnius, 1994, p. 276.
76. Vaitiekūnas Vytautas, Krupavičius bendruomenininkas, L. 3.
77. Sökefeld Martin, Schwalgin Susanne pažymi, kad tampant diaspora, bendruomenei reikia tam tikro sąmoningumo, kuris yra įgyjamas dėka tam tikrų asmenų ar grupių vykdytų praktikų, Sökefeld Martin, Schwalgin Susanne, Institutions and their Agents in the Diaspora: A Comparison of Armenians in Athens and Alevis in Germany, //WPTC-2K-11, [2006 11 20] http://www.transcomm.ox.ac.uk/working_papers.htm, p. 4.
78. Pasaulio lietuvių bendruomenė // *Žiburiai*, 1949 liepos 2, p. 1.
79. Mano siūlomas terminas visuomeninis lobizmas – apibrėžiamas šiame darbe kaip visuomenės grupės ar atstovo daroma įtaka kitoms visuomenės grupėms bei įtakingiems nariams siekiant palankaus sprendimo konkrečiam visuomeniniam klausimui, naudojant tokias priemones kaip asmeniniai laišakai, vieši laišakai, pokalbiai, viešų propagandos akcijų organizavimas spaudoje ir pan.
80. Mykolo Krupavičiaus, Lietuvybės Išlaikymo Tarnybos Valdytojo atsisaukimas, VLIK'o dokumentai, 1945–1957, LII, F-54-711, L. 107.
81. Prel. Mykolo Krupavičiaus laiškas Pranui Vainauskui, 1947–1953, LII, F-54-651, L. 311.
82. Pšibilskis Bronius Vygintas, Antrojo Pasaulinio karo pabėgėlių iš Lietuvos likimą sprendžiant // *Lietuvos istorijos studijos*, 2000, Nr. 8, p. 91.
83. VLIK'o protokolai, protokolai nr. 252; Lietuvos laisvinimo ir lietuvių tautos išlaikymo veiklai derinti metmenys, 1945–1955, LII, F. 54-534, L. 140.
84. Ten pat, L. 140.
85. VLIK'o protokolai, protokolai nr. 260, 1945–1955, LII, F.54-534, L. 130.
86. Vaitiekūnas Vytautas, Krupavičius bendruomenininkas, L. 6.

87. Bučinskytė Ilona, Skirtingų emigracijos bangų JAV lietuvių katalikų identiteto žymės: lietuvių kalba ir katalikybė // *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*. Vilnius: Versus aureus, 2006, Nr. 1, p. 57.
88. „Epigrammaticall one might say the old Lithuanians were beer and whiskey drinkers, and danced polka. The new Lithuanians savoured cognac, and danced the tango”, William Wolkovich-Valkavičius, Lithuanian fraternalism: 75 years of US Knights of Lithuania, Knights of Lithuania, Brooklyn, NY, 1988, p. 133.
89. Simutis Leonardas, *Amerikos lietuvių taryba /Lithuanian American council*, Chicago, 1971.
90. Mockūnas Liūtas, *Pavargės herojus*, p. 419.
91. Prel. Mykolo Krupavičiaus laiškai, 1947–1953, LII, F-54–651, L. 317.
92. Prel. Mykolo Krupavičiaus laiškai, 1947–1953, LII, F-54–651, L. 317.
93. Laiškas L.Šimučiui 1949 spalio 10, LII, F. 54–370, L. 1.
94. Skyrius Juozas, *Amerikos Lietuvių tarybos veikla 1945–1948 metais, išeivijos pastangos dėl „Displaced persons act“ priėmimo*, Lithuanian research and Studies center, Inc, Chicago, 2001, p. 95.
95. Simutis L., *Amerikos lietuvių taryba /Lithuanian American council*, p. 133.
96. Instrukcija VLIK'o ir VT delegacijai visuotiniame Amerikos Lietuvių Kongrese, 1949 spalio 17 d., LII, F-54–651, L. 304.
97. Buvo iškelta idėja dėl atskiros organizacijos, vienijančios lietuvius katalikus pasaulyje. Plačiau žiūrėti: „Atėjo laikas organizuoti Lietuvių Katalikų Pasaulio bendruomenę“. PRO Memoria, 1952 gegužės 14 Dėdės, Kraujelio ir Garšvos pasikalbėjimų konstatavimai ir išvados. LII, F-54–712, L. 103.
98. Prel. Mykolo Krupavičiaus laiškas Pranui Vainauskui, 1949 spalio 30, LII, F-54–651, L. 302.
99. Simutis L., *Amerikos lietuvių taryba /Lithuanian American council*, p. 123.
100. Ten pat, p. 149.
101. VLIK'o protokolai, 1945–1955, LII, F. 54–534, L. 126.
102. VLIK'o protokolai, posėdžio protokolas nr. 265; 1945–1955, LII, F. 54–534, L. 122.
103. Ten pat, L. 122
104. M. Krupavičiaus susirašinėjimas su P. Vainausku, 1950 kovo 14 d., LII, F-54–651, L. 290.
105. M. Krupavičiaus laiškas Pranui Vainauskui, 1950 vasario 12 d., LII, F-54–651, L. 295.
106. M. Krupavičiaus susirašinėjimas su P. Vainausku, 1950 kovo 18 d., LII, F. 54–651, L. 288.
107. Pr. Vainausko bylos (susirašinėjimas), 1949–1957, LII, F. 54–14, L. 278.
108. Ten pat, L. 278.
109. Vaclovas Sidzikauskas (1893–1973) – diplomatas, teisininkas, politikas, VLIK'o pirmininkas (1964 XI 29–1966 III 06) bei kitų visuomeninių organizacijų aktyvus narys.
110. Sidzikauskas Vaclovas, *Lietuvos Diplomatos paraštėje*, Vilnius, 1994, p. 276.
111. L.Šimučio laiškas M.Krupavičiui, 1950 gegužės 30, L.Šimučio raštų byla, 1950–1956, LII, F-54–79, L. 29.
112. L.Šimučio raštų byla, 1950–1956, LII, F. 54–79, L. 57.
113. Krupavičiaus laiškas Šimučiui, 1950 spalio 2, L. Šimučio raštų byla, 1950–1956, LII, F. 54–79, L. 26.
114. Simutis L., *Amerikos lietuvių taryba /Lithuanian American council*, p. 138.
115. Lietuvybei išlaikyti reikalingas kiekvienas lietuvis, pasikalbėjimas su prel. J. Balkūnu, Amerikos lietuvių Bendruomenės laik. Organizacinio komiteto pirmininku // *Lietuvių dienos*, 1954. balandis, p. 9.

THE FOUNDING OF THE WORLD LITHUANIAN COMMUNITY (1945 TO 1950)

The changed political situation after World War II, the influx of new Lithuanian refugees into the Displaced Persons camps set up by the Allies, problems with emigration, and the experience with Lithuanian refugee organizations stimulated efforts at uniting all diaspora Lithuanians anew under the aegis of the World Lithuanian Community (WLC; PLB in Lithuanian). The Supreme Committee for the Liberation of Lithuania (SCLL; VLIK in Lithuanian) took the initiative of forming this umbrella organization for Lithuanians throughout the world, embracing all waves of emigration, including the so-called *greenhorns* of pre-World-War-I vintage and the so-called *DP's* (displaced persons) from World War II. WLC endeavored to represent

all members of the Lithuanian diaspora individually rather than their organizations or ideological groupings.

The main purpose of this article is to reconstruct the little-known period of WLC's genesis (1945-1950) and to shed light on the motives and principles that guided the creation of WLC and the adoption of its charter and by-laws. During this period Lithuanian community life in the United States was dominated by the Lithuanian-American Council (LAC; ALT in Lithuanian); and its relations with WLC were not always smooth. In addition, WLC's emergence brought out differences in the way earlier and later immigrants viewed issues of Lithuanian organizational life in the diaspora.

Jurgita BLAŽYTĖ

Religinis lietuvių gyvenimas DP stovyklose 1945–1950 m.

Po II pasaulinio karo Vokietijoje atsидūrė apie 7 mln. svetimšalių, bėgusių nuo sovietinio teroro, atgabendų darbams ir kalintų nacių koncentracijos stovyklose. Apie 6 mln. svetimšalių po karo grįžo į savas šalis, tačiau Vokietijoje, Austrijoje ir Italijoje vis dar liko apie 1 mln. kitų šalių gyventojų, kurie negalėjo ir nesutiko grįžti į savus kraštus. Tai buvo 700 000 lenkų, 200 000 pabaltiečių, 100 000 jugoslavų, 100 000 Lenkijos žydų, 50 000 ukrainiečių ir kitų šalių gyventojų. Visiems šiems asmenims, kurie dėl vienokių ar kitokių priežasčių paliko savo kraštus ir atsидūrė Vakaruose, buvo suteiktas DP vardas (angl. Displaced Persons).

Lietuviai DP stovyklose atsirado įvairiais keliais: vieni jų buvo išvežti darbams, antri – kaip politiniai kaliniai, tretieji – vokiečių paimiti į kariuomenę, ketvirtieji – evakuoti, penktieji – 1941 m. repatriacijos priedanga atvykę į Vokietiją, šešti – 1944 m., prasidėjus II Lietuvos sovietizacijai, dėl represijų grėsmės pasitraukę į Vakarus. Ši grupė buvo gausiausia – apie 60 tūkst. žmonių. Visi šie asmenys negalėjo grįžti į Lietuvą dėl sovietinio teroro pavojaus.

1945 m. gegužės – birželio mėn. Vokietijoje ir Austrijoje gyvenantys svetimšaliai

buvo pradėti telkti į stovyklas, paskirstytas į keturias okupacines zonas: anglų, amerikiečių, prancūzų ir rusų. Nors gyvenimo sąlygos nebuvo palankios nei moralinei, nei fizinei žmonių gerovei (didelis susigrūdimas gyvenamose patalpose, prastas maitinimas), tačiau DP stovyklos greitai virto kultūrinio, religinio bei organizacinio darbo židiniais.

Mark Wyman teigimu, DP stovyklų gyventojai, susidūrę su beviltiškumu ir bejėgiškumo samplaika, atsigręžė į religiją¹. Tai, kad religija buvo itin svarbi, parodo ir faktas, jog DP stovyklose sparčiai kūrėsi bažnyčios. Jos dygo senose daržinėse ir barakuose, buvusiose susirinkimų salėse, mokyklose. Kaip pastebėjo Mark Wyman, lietuviai sužinojo, kad sąlygos grįžti į tėvynę yra labai menkos, tai dar labiau pagilino lietuvių religinio gyvenimo troškimą. Taigi bažnyčios tapo ne tik religinio susibūrimo vietomis, tačiau ir nacionalinio indentiteto susitelkimo vieta, jos tenkino tiek religinius, tiek tautinius poreikius².

Nepaisant to, jog religinis gyvenimas DP stovyklose atliko itin svarbų vaidmenį ir buvo neatsiejama išeivio egzistencijos dalis, Lietuvos istoriografijoje religiniai išeivių gyvenimo aspektai praktiškai nėra nagrinėti.

Yra pasirodę tik bendro pobūdžio darbai, o specializuotose studijose tųrinėtojų dėmesio lig šiol yra susilaukęs lietuvių DP kultūrinis gyvenimas³. Šiuose darbuose religinis gyvenimas yra paliestas labai nežymiai, dažnai tik tuo aspektu, kiek tai susiję su kultūrinio gyvenimo ypatybėmis.

Šio straipsnio tikslas – kuo smulkiau ir objektyviau nušviesti lietuvių katalikų religinį gyvenimą Vokietijos ir Austrijos DP stovyklose 1945–1950 m. Darbe bus bandoma nustatyti lietuvių sielovados tvarkytosios Tautinės Delegatūros veiklos ypatybes, atsižvelgiant į jos privalumus ir trūkumus; aptarti katalikiškosios akcijos veikimo gaires ir nusakyti, kokiais būdais ji buvo vykdoma; apžvelgti kunigų padėtį, pasauliečių religinio bei dorovinio gyvenimo ypatumus; pristatyti Bažnyčios požiūrį į religinio indiferentizmo judėjimus bei lietuvių pastoracijos pertvarkymo ypatybes.

Rašyti tik apie katalikus skatina tai, jog net 85,56 proc. lietuvių buvo šios konfesijos ir tik 11 proc. protestantų, 1,5 proc. stačiatikių, 0,7 proc. sentikių, 0,06 proc. įvairių sektų, 0,18 proc. ateistų⁴. Be to, šaltiniai daugiausia suteikia duomenų apie krikščionius katalikus, kaip apie vyraujančią konfesiją. DP stovyklos daugiausiai pasklido Vokietijoje ir Austrijoje, todėl straipsnyje bus apsiribota tik šiose 2 šalyse esančių lietuvių religiniu gyvenimu. 1945–1950 m. darbo chronologiniai rėmai apima laikotarpį, kai stovyklos buvo pradėtos telkti iki to laiko, kai jos praktiškai išsisklaidė, prasidėjus masinei emigracijai.

Rašant straipsnį naudoti įvairūs šaltiniai: periodinė spauda (leidiniai: *Žiburiai*, *Aidai*, *Ateitis*, *Naujasis gyvenimas*, *Draugas*, *Auka*), archyviniai fondai, sukaupiti Broniaus Kviklio ir saugomi Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centre (toliau VDU ISC), archyvinė medžiaga iš Amerikos Lietuvių Kultūros Archyvo (toliau ALKA)⁵ ir asmeninio Snieguolės Jurskytės archyvo⁶. Taip pat naudoti publikuoti šaltiniai, atsiminimai⁷,

autorės interviu metodu surinkti prisiminimai (Monsinoro Vytauto Kazlausko, Juozo Kojelio, Snieguolės Jurskytės-Akstinienės) bei popiežiaus Pijaus XII enciklikos *Exsul Familia Nazarethana*.

Straipsnyje vartojamos sąvokos:

Pastoracija – ganytojinė tarnyba žmonių vienybei su Dievu grįsti, palaikyti ir plėtoti. *Misijos* – Katalikų bažnyčioje keletą dienų trunkantys renginiai (pamaldos, pamokslai, bendra išpažintis ir komunija), turintys sustiprinti tikinčiųjų religingumą. *Rekolekcijos* – katalikų religinės pratybos, kuriose siekiama sustiprinti jų dalyvių religingumą. Jų metu sakomi pamokslai, rengiamos pamaldos, teikiami Eucharistijos ir Atgailos sakramentai.

Institucinė lietuvių religinio gyvenimo santvarka

Tautinė Delegatūra, tautinės dekanijos ir parapijos

Popiežius Pijus XII savo enciklikose *Exsul Familia Nazarethana*, išleistose 1952 m. rugpjūčio 1 d. išsakė Bažnyčios požiūrį į emigrantus. Nors šios enciklikos buvo paskelbtos vėliau nei gyvavo DP stovyklos Vokietijoje ir Austrijoje, tačiau šioje popiežiaus apaštališkojoje konstitucijoje buvo apžvelgta Bažnyčios pozicija emigrantų atžvilgiu istorinėje perspektyvoje. Popiežius enciklikose pažymėjo, jog visais laikais „Motina Bažnyčia“ rūpinosi skurstančiais ir kenčiančiais, netekusiais namų, artimųjų. Kalbėdamas apie DP stovyklų gyvavimo laikotarpį, popiežius pabrėžė, jog tam, kad emigrantų padėtis būtų pagerinta, 1948 m. įsteigta Nacionalinė Katalikų Gėrovės Konferencija (National Catholic Welfare Conference). Jos užduotis buvo gauti kitų organizacijų paramą tam, jog visos surinktos lėšos būtų skirtos emigrantams, kurie skursta svetimose šalyse dėl karo atneštų padarinių. Lietuviams, kaip teigiama

enciklikose, palankumas buvo parodytas tuomet, kai įsteigta Šv. Kazimiero kolegija pabėgėliams vyskupams.⁸ Taigi popiežius Pijus XII enciklikose deklaravo teigiamą nusistatymą emigrantų atžvilgiu, pabrėžė, jog Bažnyčia yra palanki žmonėms, netekusiems namų ir turintiems dėl to gyventi svetimose šalyse, bei teigė noriai besirūpinanti emigrantų dvasinio gyvenimo sutvarkymu.

Nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos Vatikanas iš eilės suruošė tris misijas į Vokietiją DP religinio gyvenimo reikalais – ištirti išeivių religinę padėtį. 1945 m. trečioji misija susidėjo iš jai vadovaujančio arkivyskupo Carl Chiarlo, jo sekretorių ir kiekvienos tautybės pabėgėliams katalikams skirto atskiro atstovo. Savo atstovą turėjo lietuviai, lenkai, ukrainiečiai, italai, rumunai, jugoslaviai, slovakai ir vengrai. Lietuvių atstovu Šv. Sostas buvo paskyręs kun. dr. Viktorą Pavalkį, kuriam pavedė taip pat rūpintis latvių ir estų katalikų reikalais⁹.

V. Pavalkiui buvo iškelti uždaviniai:

1. Aplankyti bent kai kurias vietas, kur yra lietuvių, latvių, estų katalikų, susipažinti su šių tautų pabėgėlių būkle.
2. Informuoti tikinčiuosius, kad popiežius sudarys jiems visas reikiamas sąlygas religinėms pareigoms gimtajame krašte įprastu būdu atlikti.
3. Suregistruoti ir užtikrinti kultui reikalingus reikmenis: altorėlius, bažnytinius rūbus ir kt., jei patiems pabėgėliams jų įsigijimas būtų per sunkus.
4. Sužinoti lietuvių, latvių ir estų tikinčiųjų pageidavimus, kuriuos jie norėtų pareikšti popiežiui ir pranešti, kad Šv. Tėvas savo ruožtu pasiryžęs juos vykdyti, kiek tai leis jo galimybės bei laiko sąlygos.
5. Susipažinti su lietuvių, latvių, estų bažnytinio gyvenimo nuo vokiečių dvasinės valdžios atskyrimo galimybėmis.
6. Taip pat perduoti popiežiaus sveikinimus ir palaiminimą, o kai kam suteikti ir materialinę pagalbą¹⁰.

Aplankęs vienuolikoje Vokietijos stovyklų gyvenusius lietuvius, latvius ir estus, V. Pavalkis išvyko į Frankfurtą, kai kuriais klausimais pasitarti su ten pasilikusiu misijos vadovu Carlo Chiarlo. Vėliau surinkti duomenys buvo perduoti Popiežiui.¹¹ Trečiosios misijos rezultatas ir buvo Tautinio Delegato, Kauno Arkikatedros Bazilikos Kapitulos Kanauninko Felikso Kapočiaus, paskyrimas lietuvių religiniams ir doroviniams reikalams Vokietijoje ir Austrijoje tvarkyti. Savo įgaliojimus Tautinis Delegatas gavo Apaštalo Sosto III Misijos Vokietijoje Pirmininko Arkivyskupo Carlo Chiarlo 1946 m. sausio mėn. 18 d. raštu Nr. 213¹².

Reikėtų pastebėti, kad Tautinis Delegatas nebuvo pasirinktas iš vyskupų, tačiau savo įgaliojimus gavo vyskupo ordinaro teisėmis. Ši padėtis F. Kapočių įgalino teikti Sutvirtinimo Sakramentą, klausyti išpažinčių visoje Vokietijoje ir Austrijoje, teikti popiežišką palaiminimą ir kt.¹³ Kaip teigė L. Tulaba savo atsiminimuose, Šv. Sosto apsisprendimą į Tautinio Delegato vietą paskirti ne vyskupą, o kunigą nulėmė taktiniai motyvai. Trečiajai misijai vadovavo C. Chiarlo, tačiau tikroji valdžia ir įtaka priklausė Tėvui Zeiger, buvusiam Germanicum Kolegijos rektoriui, pagal tautybę – vokiečiui. Taigi remiantis jo patarimu buvo apsispręsta tautiniais delegatais skirti kunigus, o ne vyskopus, kad šie nesudarytų tam tikrų sunkumų vietiniams vokiečių vyskupams¹⁴.

Tautinis lietuvių Delegatas savo pareigas pradėjo eiti 1946 m. sausio 25 d. F. Kapočius religiniam ir tautiniam lietuvių gyvenimui tvarkyti suorganizavo Tautinę Delegatūrą, savo bendradarbiais pasikviesdamas kun. Joną Avižą (iš Kauno arkivyskupijos) kancelrio pareigoms, kun. Dr. Joną Gutauską (iš Panevėžio vyskupijos) religinio auklėjimo reikalams, kun. Stasį Ylą (iš Kauno arkivyskupijos) pastoracijos ir religinės spaudos reikalams, kun. Antaną Šidlauską (iš Kauno arkivyskupijos) teisės patarėjo pareigoms, kun. Dr. Juozą Vaišnorą katalikiškosios akcijos reikalams,

kun. Simoną Morkūną (iš Kauno arkivyskupijos) ekonomikos reikalams. Visi šie asmenys gyveno vienuose namuose, kur buvo įrengta koplyčia, gyvenamosios patalpos ir kambariai raštinės darbui. Namų priežiūra ir patarnavimas buvo patikėtas seselėms Kotrynietėms¹⁵.

Tautinis Delegatas Vokietijoje ir Austrijoje gyvenančius lietuvius padalino į dešimt sričių, vadinamų tautinėmis dekanijomis, ir joms vadovauti paskyrė kunigus, vadinamus tautiniais dekanais. Tautinės dekanijos ir jų vadovai buvo: Švėzvice-Holšteine, vadovavo kun. Viktoras Dabušis, Žemutinėje Saksonijoje – kun. Jonas Kardauskas, Vestfalijoje – prel. Ignas Starkus, Grobhesene – kun. Zenonas Gelažius, Viurtemberge – kun. Pijus Karalius, Aukštutiniam Pfalce ir Žemutinėje Bavarijoje – kun. Albinas Spurgis, Mainfrankene – kun. Dr. Vincentas Endriūnas, Oberbajene – kun. Jurgis Paransevičius, Prancūzų zonoje – kun. Jonas Petrėnas (nuo 1948 12 09 kun. Stasys Vasiukevičius), Austrijoje – kun. Dr. Petras Bačinskas¹⁶.

Tautinių dekanų pareigos buvo prižiūrėti savo srityse vykstančią pastoraciją, šaukti savo srities kunigų pasitarimus religiniais ir doroviniais tikinčiųjų reikalais, kas trys mėnesiai pranešti Tautiniam Delegatui apie savo srities religinį ir dorovinį gyvenimą¹⁷.

Lietuvių kolonijas ir stovyklas Tautinis Delegatas suorganizavo parapijų forma. Parapijoms buvo paskirti kapelionai ir jų pagalbininkai. Kolonijų kapelionų pareigos buvo pasirūpinti visais jiems pavestų lietuvių katalikų religiniais ir doroviniais reikalais, kas tris mėnesius daryti pranešimus savo tautiniam dekanui apie jiems pavestų tikinčiųjų religinę ir dorovinę būklę, vesti aktų ir metrių knygas, savo kolonijos ribose tuokti pavestus lietuvius tikinčiuosius. Tuokti buvo leidžiama tuomet, kai abu ar vienas iš su-tuoktinių buvo lietuviai. Parapijose, kur tik buvo įmanoma, leista įkurti savas koplyčias, taip pat buvo įsteigti bažnytiniai komitetai, atgaivintos bažnytinės brolijos¹⁸.

Tautinių lietuviškųjų parapijų iki 1948 m. pabaigos Vokietijoje buvo 191, Austrijoje – 7. Jas tvarkė, religiniais patarnavimais rūpinosi 87 stovyklų kapelionai ir 32 jų pagalbininkai. Savas koplyčias turėjo 65 proc. stovyklų. Kitos naudojosi vokiečių katalikų bažnyčiomis. Savos lietuvių koplyčios buvo įrengtos pačių žmonių, dirbant ir aukojant lėšas. Koplyčios įkurtos buvusiose arklidėse, kareivinių pastogėse, autogaražuose ir sporto salėse. Visos koplyčios buvo aprūpintos altoriais, kryžiais, šventais paveikslais, daugiausia pieštais lietuvių dailininkų, liturginiais drabužiais, indais ir knygomis, muzikiniais instrumentais, kai kur net vargonais. Beveik kiekviena parapija turėjo ir savo bažnytinį chorą¹⁹.

Tautinės Delegatūros veiklos ypatybės

Tautinės Delegatūros veiklos spektras buvo ištis platus. Jai ne tik reikėjo tvarkyti lietuvių religinį gyvenimą, bet ir rūpintis specifinėmis sąlygomis gyvenančių žmonių tautišku mo išlaikymu, buities sąlygų gerinimu. Todėl nagrinėjant Tautinės Delegatūros veiklą negalima apsiriboti vien tik religiniu aspektu. Norint pateikti tikrą Tautinės Delegatūros veiklos vaizdą, reikėtų į jos veiklą pažvelgti religiniu, tautiniu ir visuomeniniu atžvilgiu.

Religiniu atžvilgiu Delegatūros veikla apėmė tiek katalikiškosios akcijos atgaivinimą tremtyje, tiek surengtas kunigų studijų dienas, dekanų suvažiavimus, bažnytinės muzikos studijų dienas, religinio ir dorovinio turinio knygų leidybą. Jau 1946 m. rudenį imta atgaivinti katalikiškoji akcija tremtyje. Tautinis Delegatas F. Kapočius pastoraciniu laišku, išleistu 1946 m. rugsėjo 29 d., nubrėžė katalikiškosios akcijos gaires²⁰. Katalikiškosios akcijos veiklą aptarti buvo organizuojami suvažiavimai, kaip antai Šeinfelde (1946 m. spalio 23–14 d.), kur buvo svarstomi katalikų akcijos tremtyje organizavimo klausimai, rengtos paskaitos ir referatai apie parapijos reikšmę katalikiškajai akcijai, jau-

nimo, vaikų, moterų ir vyrų išitraukimą į akcijos veiklą, taip pat Tautinės Delegatūros įsteigtos šalpos organizacijos Carito veiklą parapijoje ir kt.²¹. Suvažiavimai buvo organizuoti ir Tiubingene, Szédorfe.

Tautinė Delegatūra organizavo kunigų studijų dienas. Čia reikėtų paminėti kunigų studijų dienas Hanau, vykusias 1946 m. birželio 4–6 dienomis. Kunigai buvo sukviesti aptarti naujas sąlygas pastoracijai ir naują juridinę bažnytinio gyvenimo santvarką. Studijų dienų programa apėmė keturias pagrindines problemas: kunigo gyvenimo, pastoracijos, šeimos, auklėjimo. Studijų dienose dalyvavo 162 kunigai²².

Taip pat ypatingai reikšmingos buvo 1946 m. rugpjūčio 27–29 d. Fuldoje suorganizuotos aukštesniųjų mokyklų kunigų kapelionų studijų dienos. Studijų dienose dalyvavo 40 kunigų kapelionų ir keli katalikai pedagogai. Šios studijų dienos pasižymėjo gyvomis ir gausiomis diskusijomis, parodė, kad dalyvavusieji ištis domėjosi svarstomais klausimais. Kun. Leonardo Gižinsko reportaže kaip ypatingai teigiamas rieškinys buvo įvardytas diskusijų korektiškumas. Autorius pasidžiaugė, kad jos buvo pakylėtos į aukštesnį lygmenį – nebuvo pykčio dėl nuomonių skirtingumo, nesiekta paniekinti oponento nuomonės, demonstruoti savo išmanymo, suvokta, kad diskusijos – tai būdas bendromis pastangomis surasti tiesą²³.

Pastoracijos, jaunimo reikalai, jų organizacijų veikimas, spaudos, katalikiškosios akcijos ir emigracijos klausimai buvo aptartuoti 1948 m. sausio 14–15 d. Kircheime prie Teko Tautinio Delegato būstinėje įvykusio visų trijų Vokietijos zonų dekanų suvažiavime. Buvo nutarta sutelkti katalikiškosios spaudos platintojus, suaugusiems išleisti vieną bendrą maldaknygę, plėsti karikatyvinę veiklą²⁴.

Tautinė Delegatūra rūpinosi bažnytinės muzikos reikalais. Kun. Kazimiero Senkaus iniciatyva, Tautinei Delegatūrai pritarant, buvo suorganizuotos bažnytinės muzikos studijų

dienos Rėgensburge 1946 m. lapkričio 20–22 d. Į studijų dienas atvyko bažnytinės muzikos atstovai: kompozitoriai, chorų dirigentai, solistai, instrumentalistai, vargonininkai, taip pat ir muzikos mėgėjai. Suvažiavime buvo atkreiptas didelis dėmesys į bažnytinės muzikos nuostatus, chorų pagerinimo ir paruošimo klausimą, bendrą visos bažnyčios giedojimą²⁵.

Taip pat Tautinis Delegatas F. Kapočius surengė rugpjūčio 20 d. bažnytinės muzikos koncertą Kemptene Marijos Dangaus Žengimo šventės garbei. Koncertas įvyko šv. Lauryno bažnyčioje, kuris ir vainikavo minėtą šventę²⁶.

Tautinė Delegatūra užsiėmė religinio ir dorovinio turinio knygų leidyba. Tam reikalui buvo suorganizuotas spaudos skyrius, kuriam vadovavo kun. St. Yla. Šio skyriaus produkcija daugiausiai buvo nukreipta į kunigus, šeimą ir jaunimą. Kunigų dvasiniam veiklumui žadinti ir jų pastoracijai padėti buvo leidžiamas sielovados žurnalas „Auka“, aktualiems šeimos klausimams nagrinėti buvo išleistos penkios brošiūros, tačiau daugiausia knygų buvo skirta jaunimui. Jiems buvo leidžiami vadovėliai ir religinio bei dorovinio turinio darbai. Kaip vieną iš tokių leidinių būtų galima paminėti „Lyčių problemą“, kuriame buvo svarstyti lyčių skirtumai bei dieviškasis lyčių pagrindas²⁷. Taip pat reikėtų paminėti leidinį „Dorovė“, kuriame buvo svarstyta dorumo esmė, pagrindai ir vykdymas, dorovinės pareigos Dievui, tokios kaip: tikėjimas, meilė, supratimas, malda, šventadienio šventimas, pasninkas, šventųjų garbinimas²⁸. Iš viso Tautinės Delegatūros spaudos skyrius išleido 24 leidinius²⁹.

Tautinis Delegatas 1946 m. rugpjūčio mėn. 24 d. bendraraščiu nr. 5 atgaivino bažnytinės brolijas, iš kurių galima būtų paminėti Gyvojo Rožančiaus, Maldos Apaštalavimo, Tretininkų, Vyrų Apaštalavimo, Šv. Jėzaus Širdies garbinimo, Šv. Marijos Fatimoje garbinimo. Gausiausios buvo Gyvojo Rožančiaus ir Maldos Apaštalavimo bažnytinės brolijos, jų būreliai buvo kiekvienoje lietuviškoje stovykloje³⁰.

Žvelgiant į Tautinės Delegatūros veiklą visuomeniniu atžvilgiu, visų pirma reikėtų atkreipti dėmesį į jos santykius su jaunimu. F. Kapočius daug dėmesio skyrė jaunimo organizacijoms – skautams ir ateitininkams. Tautinis Delegatas aktyviai lankydavosi ateitininkų renginiuose ir susitikimuose, dalyvaudavo kaip garbės svečias, sakydavo sveikinimo, padėkos kalbas.

Tarp aplankyty ateitininkų organizacijos renginių ir susitikimų buvo moksleivių ateitininkų Reino konferencija, vykusį 1947 m. gegužės 20–22 d.³¹, ateitininkų sendraugių sąjungos suvažiavimas Augsburgėje 1948 m. balandžio 11–12 d.³², studentų ateitininkų Hohenšvangene stovykla 1948 m. kovo 7 d.³³, Augsburgio ateitininkų šventė 1947 m. spalio 18–19 d.³⁴, studentų ateitininkų šventė Miunchene 1947 m. lapkričio 29 d.³⁵, ateitininkų šventė Švabijos Gmuinde 1949 m. vasario 16 d.³⁶, ateitininkų studijų dienos Sēhaufe 1947 m. rugpjūčio 16–24 d.³⁷, moksleivių ateitininkų šventė Švabijos Gmiunde 1948 m. gegužės 16–17 d.³⁸, studentų ateitininkų studijų savaitė ir metinė konferenciją Garmiše 1949 m. vasario 20–kovo 1 d.³⁹, studentų ateitininkų žiemos stovykla Garmiše 1949 m. vasario 23–kovo 2 d.⁴⁰, ateitininkų sendraugių suvažiavimas Augsburgėje 1947 m. sausio 25–26 d.⁴¹

Tautinis Delegatas rūpinosi ir kita jaunimo organizacija – skautais. Kai organizacija buvo atkurama išeivijoje, F. Kapočius ėmėsi iniciatyvos, jog ji gautų religinį auklėjimą. Tam į skautų programą buvo įtraukti atitinkami paragrafai, visiems skautų padaliniams paskirti kapelionai⁴².

Kalbant apie Tautinės Delegatūros veiklą tautiniu atžvilgiu, reikėtų pastebėti, kad ji net ir religiniuose darbuose stengėsi pabrėžti lietuviškumą. Šiam reikalui Tautinis Delegatas kvietė kunigus organizuoti metų laikotarpyje šv. Mišių Auką už tėvynę, kuri turėjo prasidėti ir pasibaigti Marijos Ėmimo Į Dangų švente.⁴³ Taip pat popiežiaus minėjimą buvo stengtasi jungti su Lietuva – popiežiaus Pi-

jaus XII vainikavimo metinių sukakties proga išleistas pastoracinės instrukcijos priede buvo išryškinta popiežiaus pagalba Lietuvai įvairiais laikotarpiais ir tokiu būdu buvo priminta Lietuvos praeitis.⁴⁴ Specialiais pastoraciniais laiškais buvo paminėtos valstybinės šventės: vasario 16 dienos proga išleistas pastoracinis laiškas, kuriame žadinta lietuvių tautinė savimonė, akcentuota, kad lietuvių tauta nepalūžo, nors „[...] kentėjo Vokietijos koncentracijos stovyklose ir tebekenčia Sibiro dykumose.“⁴⁵ Taip pat pastoracinis laiškas buvo išleistas ir Lietuvos Nepriklausomybės 30 metų sukakties proga.

Tautinis Delegatas su bendradarbiais paruošė ir išleido 6 pastoracinius laiškus, kurie buvo skirti visiems tikintiesiems ir kunigų skaitomi bažnyčiose. Pastoraciniai laišakai lietė katalikiškąją akciją (1946 09 26), tautinės šventės ir valstybinio Lietuvos gyvenimo įvertinimą religiniu atžvilgiu (1947 02 16 ir 1948 02 16), Marijos garbinimą (1946 05 05), šeimos klausimus (1947 06 20), Kalėdų šventę (1948 11 20). Taip pat buvo išleista 15 pastoracinių instrukcijų, kurios buvo skirtos kunigams – duodavo nurodymus, kaip turi būti laikomos mišios švenčių metu, tokių kaip: Kristaus Karaliaus, Kalėdų, Pijaus XII vainikavimo, Nepriklausomybės, Šv. Kazimiero ir kt. Prie šių instrukcijų būdavo pridėta medžiaga, skirta šventės pamokslui. Leisti ir bendraraščiai, kurie buvo skirti kunigams ir talpino informaciją apie bažnytinę lietuvių stovyklų administraciją, sakramentų teikimą, pastoracijos tvarkymą ir kitus administracinius dalykus. Tautinė Delegatūra darydavo pranešimus apie savo veiklą ir siųsdavo juos Popiežiaus Misijos Centrui Kronberge. Tokių pranešimų buvo nusiųsta – 12. Taip pat Tautinė Delegatūra paruošė ir išleido 33525 įvairių raštų⁴⁶.

Tautinė Delegatūra buvo palankiai įvertinta popiežiaus. Jau 1946 m. rugsėjo 10 d. laišku buvo pranešta apie popiežiaus pritarimą Tautinio Delegato sumanymams ir jau atliktiems darbams⁴⁷. Tautinio Delegato dar-

bas teigiamo popiežiaus įvertinimo susilaukė po vienerių veiklos metų⁴⁸.

Nors Tautinės Delegatūros veikla buvo produktyvi ir itin plataus spektro, tačiau ji turėjo ir specifinių trūkumų bei kliūčių, kurios neleido įvykdyti kai kurių sumanymų. Dar 1946 m. Delegatūra buvo suprojektavusi lietuviškąją seminariją, kad besiruošiantiems tapti kunigais lietuviams nereikėtų vargti vokiškose seminarijose, kur auklėjimo dvasia buvo svetima lietuviams. Seminarijos projekto įgyvendinti nepavyko. Katalikiškosios akcijos darbas buvo pradėtas pavėluotai – idėja buvo išsakyta ir programos projektas paruoštas 1946 m. rudenį, tačiau paskelbtas tik 1947 m. vasarą. Maldos dienos už Lietuvą visame pasaulyje nepavyko suorganizuoti, nors tūkstančiai tikinčiųjų parašų popiežiui ir buvo įteikti. Taip pat nebuvo sėkminga ir Tautinės Delegatūros įkurta Katalikiškos Akcijos Caritas organizacija⁴⁹.

Kaip pastebėjo J. Gudonis, pagrindinė kliūtis, dėl kurios pasireiškė Tautinės Delegatūros nesėkmės, buvo lietuvių vyskupų ir Delegatūros nesutarimas. Tremtinių dvasiniais reikalais rūpintis buvo paskirtas Tautinis Delegatas, tačiau greta veikė ir vyskupai. Tokiu būdu religinių, kultūrinių bei karikatyvinių reikalų aprūpinimas buvo suskilęs. Pavyzdžiui, vyskupai įsteigė Caritas Lituana organizaciją, o Tautinė Delegatūra – Katalikiškos Akcijos Caritą, vyskupai skelbė tikintiesiems ganytojinius laiškus, Delegatūra – pastoracinius, vyskupai turėjo savo fondą kultūriniais reikalams (spaudai ir organizacijoms), Delegatūra – savo, vyskupai lankė stovyklas ir Sutvirtinimo Sakramentą teikė vienių kunigų kvietimu, Delegatas – kitų⁵⁰.

Tiek Tautinė Delegatūra, tiek vyskupai buvo veikiami dviejų skirtingų politinių srovių: Delegatūra – Lietuvių Fronto, vyskupai – Krikščionių demokratų. Šių abiejų pusių įsipainiojimas į priešiškas politines jėgas sąlygojo jų nesutarimą religinėje plotmėje. L. Tulaba (palaikė vyskopus ir krikščionis de-

mokratus) savo atsiminimuose ir A. Maceina (pagrindinis Lietuvių Fronto ideologas) laiškuose prel. P. Jurui svarstė Lietuvių Fronto ir krikščionių demokratų, o kartu ir Delegatūros bei vyskupų nesutarimų peripetijas. L. Tulaba pažymėjo, kad F. Kapočius artimais patarėjais pasikvietė J. Ambrazevičių, dr. J. Grinių, dr. J. Girnių, dr. A. Maceiną, dr. Z. Ivinskį, dr. A. Damušį, kurie atstovavo Lietuvių Frontą.⁵¹ A. Maceina plėtojo nepasaulėžiūrinės politikos idėją, kurios nei Tulaba, nei vyskupai nesuprato, įtarė ją esant toli nuo bažnyčios mokymo. L. Tulaba, Kan. Z. Ignatavičiaus ir vysk. P. Būčio paskatintas, nusiuntė pranešimą apie nepasaulėžiūrinę politiką Šv. Sostui ir netrukus susilaukė audringos reakcijos visuomenėje: „Tokiu būdu Vokietijoje tuojau pasklido gandas, kad aš skundžiau Vatikanui Delegatūrą, o ypač apkaltinau prof. A. Maceiną dėl jo skelbiamos „eretiškos“ nepasaulėžiūrinės politikos.“⁵² L. Tulaba buvo įsitikinęs, kad skundais užsiiminėjo Tautinė Delegatūra: „Lankydamasis Romoje kan. F. Kapočius atsisveždavo ir Vatikano Valstybės Sekretariatui įteikė keletą raštų, kurie buvo daugiau negu skundai: buvo pikti kaltinimai asmenims, siekiant juos kompromituoti Šv. Sosto akyse“⁵³.

Tuo tarpu A. Maceina savo 1949 01 18 laiške prel. P. Jurui reiškė apmaudą, kad jo nepasaulėžiūrinė politika buvo traktuojama kaip eretiška, Delegatūros veikla nevertinta ir visais būdais trukdoma: „Deja, ištisa eilė kitų katalikų, pirmiausia senesnės kartos veikėjų, stojo prieš Delegatūrą [...] buvę ir esą krikščionys demokratai palaikė vyskopus, visokiomis kalbomis kenkė delegato darbui [...] Tuo būdu įvyko nelaimingas katalikų persiskyrimas, deja, pažadintas ne kurių nors „jaunųjų reformatorių“, bet pačių aukščiausių Bažnyčios vadų [...]“⁵⁴

Z. Ivinskis savo 1947 10 12 laiške kunigui Juozui Prunskiui kaip galimą konflikto priežastį iškėlė „Caritas Lithuania“ istoriją: „Kelis ilgus laiškus, pav., užimtų toji nelaimingoji „Caritas Lithuania“ istorija. Mes laiku atkreipėme dėme-

sį į ten esančias negeroves. Bet tai buvo tik blogai suprasta. O negerovės dar labiau išaugo.⁵⁵

A. Maceinos 1949 01 18 laiške buvo detaliai papasakota „Caritas Lithuana“ istorija, apie kurią savo laiške kalbėjo ir Z. Ivinskis. Anot laiško autoriaus, „Caritas Lithuana“ [...] buvo įkurta arkiv. Skvirecko iniciatyva 1945 m. spalio 9 dieną. [...] Jos uždavinys buvo pergabenti iš Šveicarijos siunčiamas tremtiniais pašalpas ir jas padalinti. Bet jau 1946 metų pavasarį pasklido gandai, kad du valdybos nariai: kun. Kazlauskas ir kun. Mankeliūnas verčiasi spekuliacija.⁵⁶ Kaip teigė A. Maceina, jis pats apie tai pranešė vysk. Brizgiui, kuris buvo faktinis Caritas globėjas, paskui buvo kreiptasi į vyskupą Padolskį, tačiau jokio atgarsio nebuvo sulaukta. Laiško autorius jau minėtam laiške reiškė pasipiktinimą tokia „Caritas Lithuana“ veikla ir tuo, kad vyskupai nesiėmė priemonių šiai veiklai užkirsti: „Mūsų visokie įspėjimai ir įtikinėjimai vysk. Brizgio (žodžiu ir laiškais) nuėjo niekais. [...] Tuo būdu mūsų jau anksčiau užsitraukta nemalonė buvo dar labiau sustiprinta.“⁵⁷

Tai, kad tarp Tautinės Delegatūros ir vyskupų bei taip pat tarp Lietuvių Fronto ir krikščionių demokratų kildavo nesutarimų, pasakoja amžininkas Juozas Kojelis. Pasak jo, Tautinė Delegatūra su vyskupais nesutarė, tai turėjo politinį atspalvį. Vyskupai buvo kartu su krikščionim demokratais, o Lietuvių Frontas – Maceina, Ivinskis, Damušis, Brazaitis – artimi su Delegatūra. Aš priklausiau Lietuvių Frontui. Vyskupai buvo nepatenkinti, jog Tautinė Delegatūra tiesiogiai ne jiems priklausė, o Vatikanui. Vyskupai stengėsi išvengti atvirų konfliktų, tačiau priešprieša vis tiek pasireiškėdavo. Krikščionys Demokratai labai konservatyvūs, o mes pasisakėm už tai, kad žmogus savo gyvenimu turi rodyti krikščioniškus idealus, o ne vien prieš visuomenę geras būti. Pavyzdžiui, mūsų sambūriui asmuo, ir neteisėtoji moterystė gyvenantis, galėjo priklausyti⁵⁸.

Jo pasakojimą patvirtina ir kitas pateikėjas – Vytautas Kazlauskas. Pasak jo, Vokietijoje buvo 3 vyskupai: Kauno arkivyskupas Juozapas Skvireckas, jo pagalbininkas vyskupas Vincentas Brizgys ir Vilkaviškio vyskupas Vincentas Padolskis. Tautiniu Delegatu buvo paskirtas Feliksas Kapočius, nes, kaip manoma, Vatikanas reiškė priekaištų vyskupams dėl pasitraukimo iš Lietuvos. Politikoj ir sielovadoj gal kokio nedidelio skilimo būta. Lietuvių Frontas daugiau palaikė Tautinę Delegatūrą, o krikščionys demokratai daugiau vyskupus. O dėl tų nesutarimų, tai didelių konfliktų ten nebuvo, vyskupai gal laikėsi daugiau rezervuotai, tačiau atvirai konfliktuoti negalėjo, juk Tautinis Delegatas buvo Vatikano paskirtas. Sielovados darbuose vyravo pakankamas sutarimas, nes tiek vyskupai, tiek Delegatas stovyklas lankė ir Sutvirtinimo Sakramentus teikė. O kas dėl politikos, žinot, čia daugiau buvo kartų konfliktas. Krikščionys demokratams daugiau ortodoksiški, frontininkai turėjo naujų idėjų, buvo pažangesni, bet abi pusės vedė krikščionišką katalikišką kryptį⁵⁹.

Taigi abu pateikėjai pasisakė buvus nesutarimų tarp Tautinės Delegatūros ir vyskupų bei tarp krikščionių demokratų ir Lietuvių Fronto.

Katalikiškoji akcija

Katalikiškosios akcijos esmė

Katalikiškoji akcija – tai katalikų pasauliečių apaštalavimas, vadovaujamas Romos katalikų bažnytinės hierarchijos. Šį terminą pirmas panaudojo popiežius Pijus IX, kiek aiškiau šios sąvokos esmė buvo išsakyta kai kuriose popiežių Pijaus X enciklikose, tačiau katalikiškosios akcijos gaires pirmas nubrėžė Pijus XI, kuris yra vadinamas katalikiškosios akcijos popiežiumi. Katalikiškoji akcija turi specifines žymes: 1 – Veiksmas arba darbas atliekamas pasauliečių. Katalikų bažnyčios nariai

yra dvasininkai ir pasauliečiai. Dvasininkais vadinami tie, kurie yra gavę tonsūrą (šventimų laipsnis), visi kiti yra laikomi pasauliečiais. 2 – Organizuotas veikimas. Katalikiškajai akcijai vadovauja dvasininkai – kontroliuoja veikimą, tačiau veikdami aktyvūs nariai yra tik pasauliečiai. Jei pasauliečiai veikia, remiantis savo iniciatyva, tuomet jie nėra katalikiškosios akcijos nariai, nors jų veikla ir atitinka krikščioniškus principus. 3 – Apaštališkasis veiksmas. Katalikiškoji akcija siekia laimėti sielas. Tai gali įvykti dvejopu būdu: laimėti tas, kurios Kristaus dar nepažino, arba tas, kurios Kristaus išsižadėjo. 4 – Darbas, kuris yra atliktas vyskupo pavedimu. Šią žymę geriausiai apibūdina popiežius Pijus XI – katalikiškoji akcija turi priklausyti nuo hierarchijos, reikšdama sūnišką prisirišimą ir klusnumą vyskupui ir popiežiui, o per juos pačiam Kristui.⁶⁰

Lietuvių katalikiškosios akcijos organizavimas

1946 m. gegužės 15 d. buvo sudaryta komisija, kurios uždavinys – sušaukti suvažiavimą, skirtą katalikiškosios akcijos reikalams apsvarstyti. Svarstant, kokia kryptimi turėtų būti atkurta katalikiškoji akcija išeivijoje, buvo kreiptasi į vyskopus ir Tautinį Delegatą. Rugpjūčio 10 d. Miunchene vyskupai dr. Brizgys ir dr. Padolskis kartu su Tautiniu Delegatu F. Kapočiumi sutarė dėl pagrindinių akcijos atkūrimo punktų, pasisakė už suvažiavimo organizavimą, kuriame turėjo būti išspręstos akcijos organizavimo problemos. Toks suvažiavimas įvyko Noifene rugsėjo 23–25 d. Jame ir buvo nustatyta akcijos pagrindine baze laikyti parapiją⁶¹.

Po šio suvažiavimo Tautinis Delegatas 1946 m. rugsėjo mėn. 29 d. dėl katalikiškosios akcijos parašė pastoracinį laišką, kuriame išdėstė tiek katalikiškosios akcijos prasmę, tiek jos pobūdį lietuvių bendruomenėje, paaiškino, kodėl buvo verta parapiją padaryti katalikiškosios akcijos centru. Laiške taip pat pabrėžiama, kad katalikiškoji akcija sėkmin-

gai gyvavo ir Lietuvoje, bet jos darbų centras buvo organizacijos, tačiau jau atkurta katalikiškoji akcija išeivijoje pasirinko kitą atramos tašką – parapijas.⁶² F. Kapočius aiškino, kodėl toks pasirinkimas buvo naudingas. Jo žodžiais tariant, Lietuvoje, kai katalikiškosios akcijos centras buvo organizacijos, neorganizuoti katalikai joms nepriklausė, taigi liko neįtraukti į katalikiškosios akcijos darbus. Antra priežastis, kodėl parapija, F. Kapočiaus nuomone, turėjo tapti katalikiškosios akcijos centru išeivijoje, buvo organizacijų sugriuvimas: „Karas sugriovė jų centrus, išsklaidė jų narius, gyvenimo sąlygos nutolo nuo jų statutų“⁶³. Parapija, Tautinio Delegato manymu, tiko būti katalikiškosios akcijos centru dar ir todėl, jog parapijos bendruomenė apėmė skirtingus žmonių sluoksnius tiek profesijos, tiek psichologinių ir socialinių ypatybių prasme⁶⁴.

Parapijos vaidmuo katalikiškojoje akcijoje

Nustačius katalikiškosios akcijos veiklos centrą, iškilo būtinybė sudaryti ir patvirtinti katalikiškosios akcijos statutą. Statutas buvo svarstytas ir derintas trijuose suvažiavimuose: 1946 m. Šeinfelde spalio 23–24 d., Tübingene ir Zédorse spalio 29–30 d., Cèvene lapkričio 6–7 d. Nors katalikiškosios akcijos statutas buvo persvarstytas visuose trijuose suvažiavimuose, tačiau galutinis variantas buvo paliktas priimti Tautiniam Delegatui. 1947 m. sausio mėn. pradžioje, patvirtinus galutinį statuto variantą, jis buvo nusiųstas lietuviams vyskupams, kad šie susipažintų su statutu ir padarytų savas pastabas⁶⁵.

Lietuvių Tremtinių Katalikiškosios Akcijos Statute, patvirtintame Tautinio Delegato 1947 m. liepos mėn. 25 d., buvo reglamentuota katalikiškosios akcijos uždaviniai ir priemonės. Akcijos uždaviniai buvo numatyti tokie: stiprinti krikščioniškąjį susipratimą, kelti liturginę dvasią, gaivinti krikščioniškus papročius šeimoje, mokykloje ir visame tremtinių gyvenime, organizuoti ir teikti materi-

alinę bei moralinę pagalbą skurstantiems ir kenčiantiems, kelti ir ugdyti viešąją dorovę. Priemonės šiems tikslams pasiekti buvo numatytos: spauda, susirinkimai, konferencijos, studijų dienos, paskaitos, minėjimai, parengimai. Statute buvo nurodyta katalikiškosios akcijos apimtis. Pagal Statutą katalikiškosios akcijos darbe dalyvavo kiekvienas sąmoningas ir praktikuojantis katalikas, organizacijos, kurių tikslai ir priemonės sutapo su apaštalinio tikslais ir priemonėmis. Organizacijų tinkamumą katalikiškosios akcijos tikslams sprendė Tautinis Delegatas. Katalikiškosios akcijos centru tapo parapija⁶⁶.

Katalikiškosios akcijos vadovybę pagal Statutą sudarė Tautinis Delegatas, kaip vyriausias katalikiškosios akcijos vadovas, Akcijos centras, parapijų komitetai, akcijos branduoliai, kurie buvo paskirti katalikiškosios akcijos darbams vadovauti ir vykdyti. Studijų centrui buvo pavesta tirti ir studijuoti katalikiškosios akcijos problemas.

Akcijos centrą sudarė Tautinis Delegatas, pirmininkas, vicepirmininkas, sekretorius ir vadovai, paskirti atskiroms veiklos sritims. Akcijos centro uždaviniai buvo vadovauti visai lietuvių tremtinių katalikiškajai akcijai, ruošti jai medžiagą, organizuoti studijų dienas, duoti nurodymus parapijų komitetams ir spręsti kitus praktinius katalikiškosios akcijos reikalus. Taip pat atskiros katalikiškosios akcijos sritys buvo pavestos tvarkyti sekcijoms ar komisijoms, kurioms vadovavo Akcijos centro nariai. Atskiros lietuvių tremtinių gyvenamos Vokietijos zonos ir atskiri kraštai galėjo turėti savus centrinius komitetus, kurių kandidatus rinko tų zonų ar kraštų suvažiavimai, o tvirtino Tautinis Delegatas⁶⁷.

Katalikiškosios akcijos centro pirmininko pareigoms buvo paskirtas prof. A. Vasiliauskas, jam išvykus į JAV – adv. A. Repšys. Vice – pirmininku tapo prof. dr. J. Grinius, sekretoriumi – pradžioje kun. V. Paulauskas, vėliau kun. dr. A. Baltinis. Centro būstinė buvo įsteigta Švabijos Gmiunde⁶⁸.

Studijų centrui pagal Statutą vadovavo Tautinio Delegato išrinktas prezidiumas, sudarytas iš pirmininko, vicepirmininko ir sekretoriaus. Studijų centras veikė pagal prezidiumo priimtą ir Tautinio Delegato patvirtintą statutą. Studijų centras tyrė ir studijavo tiek bendruosius katalikiškosios akcijos klausimus, tiek susijusius su lietuvių tremtinių gyvenimu. Pastariesiems buvo teikiama pirmenybė. Studijų centrui klausimus teikė Tautinis Delegatas, paties Studijų centro nariai, Akcijos centras, parapijų komitetai ir atskiri katalikiškosios akcijos veikėjai. Savo studijų išvadas Studijų centras pateikė lietuviams vyskupams, Tautiniam Delegatui ir Akcijos centrui⁶⁹.

Katalikiškosios akcijos studijų centrą sudarė pirmininkas – prof. S. Sužiedėlis, vicepirmininkas – P. Maldeikis, sekretorius – kun. L. Jankauskas. Centro būstinė įsikūrė Hanau⁷⁰.

Katalikiškosios akcijos darbams parapijoje vadovauti ir juos vykdyti buvo paskirtas parapijos Komitetas, sudarytas iš 3–7 narių. Klebono sukviestas parapijos susirinkimas rinko parapijos komiteto pirmininką ir sekretorių. Kitus komiteto narius, skirtus specialioms katalikiškosios akcijos darbo sritims, kvietė parapijos komiteto pirmininkas, susitaręs su klebonu. Klebonas, išklausęs parapijos komiteto nuomonės, galėjo komiteto narį atleisti, jeigu jo žodžiai ir darbai nesiderintų su Katalikų bažnyčios mokslu⁷¹.

Pagal Statutą katalikiškosios akcijos darbus atskirose parapijose vykdė Akcijos branduoliai (buvo suprantami kaip maži žmonių kolektyvai, sudaryti iš krikščioniškai mąstančių ir veikiančių asmenų⁷²). Akcijos branduolius sudarė parapijos komitetas, susitaręs su klebonu, o jiems vadovavo atskiri parapijos komiteto nariai. Akcijos branduolių veikla apėmė visus parapijiečius: vaikus, jaunimą, moteris ir vyrus. Pagrindinis Akcijos branduolių uždavinys buvo įtraukti visus į sąmoningą katalikiškąją gyvenimą⁷³.

Kiek ši katalikiškosios akcijos programa veikė praktiškai, pasakyti sunku, nes net

pačios Tautinės Delegatūros leidinių suvestinėse šiuo klausimu pasirodydavo vos vienas kitas pranešimas, kurie gali padėti rekonstruoti realų katalikiškosios akcijos veikimą.

Katalikiškosios akcijos centras 1948 m. pirmą vasario savaitę paskyrė kovai su girtavimu. Taip pat Studijų centrui pasiūlius ir pateikus pagrindinius programos punktus, Akcijos centras išleido parapijos akcijos komitetams instrukciją šv. Kazimiero šventės proga, kurioje buvo pabrėžta Lietuvos ryšys su Vakaraais ir Katalikų bažnyčia, išplėtoti mintis, jog jaunimas šv. Kazimierą turėtų laikyti savo Globėju⁷⁴.

Studijų centras per tris mėnesius po Statuto patvirtinimo datos surengė tris posėdžius. Pirmajame buvo pasiskirstyta pareigomis ir sudaryta komisija Studijų centro Statutui paruošti, antrajame Statutas svarstytas ir priimtas, trečiasis posėdis buvo paskirtas bendradarbių trūkumo problemai svarstyti. Kaip teigiama pranešime, dėl blogo susisiekimo tarp stovyklų buvo sunku sutelkti darbuotojus ir problema trukdė Studijų centro darbui. Taigi pavyko tik pavesti vaikams, jaunimui, moterims ir vyrams suorganizuoti advento sekmadienio programas⁷⁵.

Katalikiškosios akcijos centro Prezidiumas išleido Bendrąją Katalikiškosios Akcijos Darbų Programą Parapijoje, kur buvo rekomenduotos katalikiškosios akcijos veiklos kryptys vaikų, jaunimo, vyrų, moterų akcijos branduoliams ir bendrai visiems parapijos nariams. Parapijiečiams rekomenduota ruošti krikščioniškas paskaitas, kursus, įvykių ir asmenų minėjimus, aktyviai dalyvauti sakramentų apeigose, skaityti ir platinti katalikišką spaudą, literatūrą, dalyvauti misijose, rekolekcijose, klausyti pamokslų, prisidėti prie parapijos bibliotekos įsteigimo, dalyvauti bažnytniniame giedojime, organizuoti procesijas, lankyti pamaldas, atgaivinti krikščioniškus papročius šeimose, puošti gyvenamąsias ir visuomenines patalpas kryžiais, šventais paveikslais, kviesti pažįstamus į

mišias, įspėti aplinkinius apie ydas ir agituoti jų atsisakyti, palaikyti draugiškus santykius su kitų konfesijų nariais, organizuoti labdarą. Numatyta atskirų akcijos branduolių veikla ne itin skyrėsi nuo visiems parapijos nariams rekomenduotos, tik buvo atsižvelgta į dalyvių amžių, veiklos galimybes⁷⁶.

Tautinės Delegatūros leidinyje „Auka“ pasirodė pranešimai, kad vaikų ir moterų akcijos branduoliai plėtojo savo veiklą. Vaikai buvo suburti mišioms, rengė religinės krypties susirinkimus, o moterys ruošė aktualių problemų svarstymus⁷⁷. Moterų sekcijos vadovybė rengė leidinį, skirtą Motinos dienos progai, kuriame analizuoti motinos–moters klausimai⁷⁸. Jaunimas suorganizavo šv. Kazimiero šventę⁷⁹, o konkrečiai Mergaičių sekcijos vadovybė mergaičių branduoliams siūlė nagrinėti tokias temas: mergaitės uždaviniai išeivijoje, jaunimo pareigos tautai, jaunimo elgesys, mergaičių darbštumas privačiame ir visuomeniniame gyvenime, mergaičių dorovinis ir religinis gyvenimas. Vyrų sekcijos vadovybė Naujųjų metų proga kreipėsi į katalikiškosios akcijos parapijų komitetus ir kvietė į moralinio atsinaujinimo akciją⁸⁰.

Parapijos bedruomenės žmonės bendrai suorganizavo tris katalikiškosios akcijos programą atitinkančius darbus. Lietuviai maldininkai vyko į vokiečių šventąją vietą Altotlinge, kuri įvyko 1947 m. rugsėjo 8 d. ir kurioje dalyvavo 3500 lietuvių. Buvo suorganizuota maldų akcija už tėvynę, kur žmonės pasižadėjo išklausti 231651 mišias, priimti 77177 komunijas, sukalbėti 206975 rožančius, apeiti 8569 kryžiaus kelius ir sukalbėti 920729 įvairias maldas. Popiežiui Pijui XII buvo įteiktas prašymas dėl maldos už Lietuvą paskelbimo pasaulio bažnyčiose, kuri pasirašė 20000 tikinčiųjų. Religinio gyvenimo reikalams bažnyčiose lietuviai per pora metų (1946, 1947 m.) suaukojo 511742 RM. Pinigai buvo skirti bažnyčioms įrengti, kunigams išlaikyti, Tautinei Delegatūrai remti, našlaičiams šelpti⁸¹.

Organizacijų vaidmuo katalikiškose akcijose

Nors katalikiškosios akcijos veiklos centru išėivijoje tapo parapija, tačiau organizacijos, kaip katalikiškosios akcijos vykdytojos, neliko nuošaly. To meto visuomenėje pasirodavo straipsnių, kurie propagavo katalikiškosios akcijos organizacijas, taip siekdami į katalikiškosios akcijos veiklą prisitraukti kuo daugiau asmenų.

Į katalikiškosios akcijos veiklą buvo įtrauktos skautų ir ateitininkų organizacijos, kurios veikė ir nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu, išėivijoje jos buvo tik atkurtos. Ateitininkų organizacija buvo atkurta 1945 m. rugsėjo 8 d., o skautų – 1945 m. vasarą⁸².

To meto visuomenėje buvo plačiai svarstyta apie tai, koks turėtų būti ateitininkas. Organizacijos žurnale „Ateitis“ ne kartą buvo skelbti organizacijos nuostatai, nurodytos ateitininkų pareigos, svarstyta organizacijos pobūdis. Ateitininkas buvo suprantamas kaip kovotojas už Dievo karalystės įkūrimą žemėje, kaip pavyzdingas katalikas, besilankantis Bažnyčios mokslo, kaip Lietuvos patriotas, vykdamas plačią kultūrinę veiklą⁸³.

Tautinės Delegatūros leidinyje „Auka“ ateitininkų organizacijos darbai katalikiškose akcijose buvo palankiai įvertinti: „Nežiūrint tačiau žiaurių sąlygų, moksleiviai ateitininkai doriniu religiniu atžvilgiu stovi pirmose jaunimo eilėse“⁸⁴. Padėką už aktyvią katalikiškosios akcijos veiklą išreiškė ir kan. F. Kapočius: „Dėkoju Jūsų brangiems vadams ir Jums už daugiariopą pagalbą Katalikiškoje Akcijoje ir kviečiu visuomet gyventi ir jausti su Bažnyčia, kuriai yra patikėtas sielų vadovavimas ir jų išganymas.“⁸⁵

Aktyvią ateitininkų veiklą katalikiškoje akcijoje liudija pranešimai to meto spaudoje. Ateitininkai organizuodavo rinkliavų rinkimus, kurie buvo skirti sušelpsti asmenis, negalėjusius išvykti iš Vokietijos. Kaip teigiama pranešime, seneliai, ligoti asmenys,

daugiavaikės šeimos negalėjo emigruoti iš Vokietijos ir Austrijos ir todėl prarado galimybę susikurti stabilesnį ir geresnį gyvenimą⁸⁶. Kalėdų švenčių proga Dypholce ateitininkų kuopos valdyba kartu su moksleiviais ateitininkais suruošė maisto rinkliavą, kad padėtų sanatorijose esantiems lietuviams ligoniams. Prie akcijos taip pat prisidėjo JAV buvę kuopos nariai, kurie atsuntė siuntinius su maistu⁸⁷. Kalėdų proga taip pat buvo užsiimta rinkliava TBC (tuberkuliozė) ligoniams remti, buvo renkami tiek pinigai, tiek maisto paketai⁸⁸. Kaip aiškėja iš prenešimo, ateitininkų organizacijos Centro Valdyba vienu svarbiausių uždavinių laikė studentų šalpos organizavimą. Ypatingai sunki padėtis buvo TBC sergančių studentų, kurie 1950 m. jau nebegavo Tarptautinės Pabėgėlių Organizacijos (IRO) paramos⁸⁹.

Ateitininkų veikla neapsiribojo vien tik šalpos rinkimu katalikiškose akcijose. Jie organizavo susikaupimo valandėles, pavyzdžiui, Hanau moksleiviai ateitininkai kas penktadienį visiems gyventojams ruošė tokio pobūdžio programas stovyklos koplyčioje. Tokių valandėlių tikslas buvo pagyvinti pamaldumą, įvedus visų tikinčiųjų dalyvavimą maldose ir giesmėse. Dalyviams buvo dalijami spausdinti maldų ir giesmių tekstai. Ateitininkai sendraugiai organizavo ir rečitatyvines mišias, kaip pavyzdžiui, Šeinfelde, kur buvo praktikuojamas mažai kam tarp lietuvių žinomas mišių klausymo būdas, kur visi dalyviai bendrai kalbėdavo atitinkamas mišių maldas. Jau minėtas ateitininkų būrelis rinkdavosi aiškintis mišių tekstus ir susipažinti su pačia mišių prasme. Pasižymėjo ir studentai ateitininkai, vienoje Miuncheno bažnyčioje suorganizavę tarptautinio rožinio pamaldas, kuriose kiekvienos tautybės dalyviai savo kalba kalbėjo atskirą rožinio paslaptį ir po to giedojo tautinę – religinę giesmę. Iš penkių tautybių katalikų studentų lietuviams teko rožinį pradėti ir sugiedoti „Marija Marija“. Ateitininkai ruošė kursus, stovyklas, studijų

dienas. Kursai, stovyklos ir studijų dienos paprastai prasidėdavo pamaldomis, mišios buvo laikomos ir susirinkimų metu. Ateitininkų susirinkimų metu buvo nagrinėjamos su katalikiškąja akcija susijusios problemos, kaip antai studentų ateitininkų žiemos stovykla Garmiše, kuri vyko 1949 m. vasario 23–kovo 2 d., buvo skirta šeimos ir katalikiškosios akcijos problemoms nagrinėti. Buvo parengtas paskaitų ciklas. Šeimos problemoms nagrinėti buvo skirta paskaitos: prof. dr. Maceinos – „Šeimos laimė ir jos tragika“, kun. dr. J. Vaišnora „Krikščioniškosios santuokos pagrindai“, kun. V. Pikturnos „Mišrių šeimų problema“. Katalikiškosios akcijos problemos buvo nagrinėjamos paskaitose: St. Ylos „Naujieji katalikiški sąjūdžiai V. Europoje“, „Lietuviškųjų tradicijų išlaikymas išeivijoje“⁹⁰.

Kaip jau minėta, Tautinė Delegatūra rūpinosi religinio auklėjimo suteikimu atsikūrusiai skautų organizacijai išeivijoje. Tautinis Delegatas paskyrė dvasinę skautų vadovybę, kurią sudarė trys vyriausieji dvasios vadai ir 36 tuntų kapelionai. Vyriausiuoju dvasios vadu tapo dr. J. Vaišnora, kuris išleido 1946 m. spalio 10 d. religinę skautų ugdymo programą⁹¹. Skautų berniukų dvasios vadas buvo kun. Vaclovas Paulauskas (nuo 1948 m. pabaigos – kun. Viktoras Dabušis), skaučių mergaičių dvasios vadu – kan. Povilas Juškevičius⁹². Skautų statutas buvo papildytas paragrafais, kurie išreiškė šios organizacijos religinę kryptį. Statute buvo reikalaujama, kad skautų sąjungai nepriklausytų tokie asmenys, kurių pažiūros ar gyvenimas kenkia religiniam jaunimo auklėjimui, kad visi skautų vienetai turėtų dvasios vadus, skiriamus bažnytinės vyriausybės, kad šie nustatytų religinio auklėjimo programą, prižiūrėtų jos vykdymą ir turėtų lemiamą žodį religinio bei dorinio gyvenimo klausimais⁹³.

Nors to meto spaudoje ir buvo gėrimasi skautų darbais katalikiškoje akcijoje, pavyzdžiui, tokį pasigėrėjimą išreiškė Paryžiaus šv. Liudviko kunigų seminarijos profesorius

ir katalikų skautų dvasios vadas Paul Hartmann, atvykęs tuomet, kai lietuviai skautai įrengė tautinį lietuvišką kryžių⁹⁴. Tačiau iš kitų to meto pranešimų galima spręsti, kad problemų skautų organizacijoje būta. J. Gudonio teigimu, dvasios vadai ir pasaulietiniai skautų vadai tarpusavyje nesutarė, nes kai kurie skautų vadai nenorėjo, kad į organizaciją ateitų religinė dvasia. Jie tylomis skleidė priešiškas religijai idėjas, boikotavo kapelionus. Siekiant išspręsti šias problemas, asmenys, kurių gyvenimas nesiderino su religija, buvo šalinami iš organizacijos. Tačiau net ir tokios drastiškos priemonės liko be rezultatų⁹⁵.

Apie skautų vadų ir kapelionų konfliktus pasisakė pateikėja Snieguolė Jurskytė, nurodžiusi, jog nesutarimai tarp skautų vadų ir kapelionų nebuvo masinis reiškiny, greičiau tik pavieniai atvejai. „Mums, skautams, buvo paskirti kapelionai. Mūsų kapelionas kunigas Budvytis labai gerai atliko savo pareigas, buvo sportiškas, griežtas. Kai vykdavo stovyklos, tai prieš jų pradžią visada būdavo laikomos mišios. Vakaraus prieš laužo su kapeliono pagalba rengėm religinius pokalbius. Tai nebuvo Biblijos skaitymas ir analavimas, buvo siekta prisitaikyti prie to, kas mums buvo aktualu. Taigi prieš laužo kėlėm dorovės klausimus, svarstėm Dievo pažinimą, santykį su Juo. Konfliktų tarp kapelionų ir vadų gal ir pasitaikydavo, bet mes šito ne labai jautėm, tik gal buvom girdėję kokį vieną kitą atvejį. Tai priklausė grynai nuo asmeniškumų, juk gal kai kurie vadai ir netikintys buvo. Vieni iš jų gebėjo toleruoti religiją organizacijoje, o kiti dėl tolerancijos trūkumo – ne. Dar tam tikrą vaidmenį vaidino žmonių gebėjimas sutarti, nes jei konfliktuot asmuo mėgsta, tai jis barsis ne tik su kapelionu. Mes, kaip sakiau, su kapelionu puikiai bendravom ir jokio nepasitenkinimo nebuvo.“⁹⁶

Siekiant išsiaiškinti jaunimo organizacijų efektyvumą katalikiškosiose akcijose, reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, jog tarp skautų ir ateitininkų būta tam tikros įtampos, tai galė-

jo trikdyti jų veiklą. Iš moksleivių ateitininkų sąjungos centro valdybos 1945 12 01 Moksleivių Ateitininkų Sąjungos instrukcijos aiškėja, jog tuo metu nutarta skautų organizacijos požiūriu laikytis rezervuotai, tačiau taip pat pažymėta, jog su skautais reikia bendradarbiauti, kad jų sambūriuose būtų ugdoma religinė nuotaika.⁹⁷ Taigi ateitininkai manė skautus esant nestiprių religinių pažiūrų. Kaip pastebėjo L. Saldukas, kadangi skautų organizacija buvo nelietuviškos kilmės, ji nesuabsoliutino religijos savo veikloje, neteikė pirmenybės kuriai nors iš religijų, nes kitaip būtų praradusi savo visuotinumą. Tačiau, autorius teigimu, šią organizaciją galima būtų laikyti artima religinei dėl pakankamai svarbios religijai skiriamos vietos. Pagrindinius skautų prioritetus nusako šūkis: „Dievui, tėvynei ir artimui.“⁹⁸ Pažvelgus į specialiai skautams skirtą leidinį, galima aptikti daug punktų, iš skautų reikalaujančių vykdyti tokią veiklą, kuri atitinka krikščioniškus principus ir puikiai dera su katalikiškosios akcijos nuostatais. Kaip antai, leidinyje skatinama daryti gerus darbus, siekiant „tarnauti“ kitiems žmonėms ir iš asmenybės pašalinti egoizmą. „Tarnavimas“ kitiems žmonėms suprantamas kaip vykdymas Dievo valios⁹⁹.

Iš 1946 m. spalio 14 d. Moksleivių Ateitininkų Sąjungos Vokietijoje Centro Valdybos instrukcijos aiškėja, jog nusiteikimas skautų atžvilgiu buvo sušvelnėjęs. Minėta instrukcija skelbia: „Lietuvių mokyklinio jaunimo, susispietusio Lietuvių skautų ir Moksleivių Ateitininkų Sąjungos uždaviniai labai artimi, išugdyti savo narius sveikomis ir vertingomis asmenybėmis, reikalingomis Lietuvos atstatomajam darbui ir vaisingai jos kultūrinės pažangos kūrybai šviesesnei atečiai. Nors tie uždaviniai kiekvienos Sąjungos siekiami skirtingomis priemonėmis bei metodais, tačiau uždavinių artumas sudaro tvirtą pagrindą abiems Sąjungoms bendradarbiauti, draugiškai talkinti ir viena antrai nuoširdžiai padėti [...]“¹⁰⁰

Taigi teisiniame lygmenyje buvo stengtasi įtvirtinti nekonfliktiškus santykius tarp skautų ir ateitininkų. Kaip šie įstatai veikė praktiškai, pasakyti sunku, bet sprendžiant iš vėlesnių pranešimų šių dviejų organizacijų santykiuose būta bendradarbiavimo. Iš „Ateities“ federacijos visuotino atstovų 1948 m. kovo 2–5 d. suvažiavimo Hohensšvangau aiškėja, jog skautai ir ateitininkai kartu paminėjo Kristaus Karaliaus šventę ir surengė Užgavėnes, kartu rinko piniginę pašalpą¹⁰¹.

Taip pat ir amžininkai tarp skautų ir ateitininkų didelių konfliktų neįžvelgė, skautus traktavo kaip religinio pobūdžio organizaciją, nenutolusią nuo krikščioniškųjų principų. V. Kazlauskas pasakojo, kad skautai religijai buvo tikrai neabejingi. Organizacijos šūkis: „Dievui, tėvynei ir artimui.“ Jiems buvo paskirti kapelionai, taigi skautai visomis išgalėmis buvo patraukti į religinę kryptį. Skautai su ateitininkais nekonfliktavo, nebuvo reikalo, juk abi organizacijos vykdė krikščionišką veiklą. Na, tiesa, skautai buvo nekonfesinis sambūris, o ateitininkai tikri katalikai, tačiau esminių problemų tai nesudarė. Gyvenant tokiom sąlygom ne ginčai rūpėjo, o prasminga veikla¹⁰².

Antrosios pateiktos pasakojimas taip pat liudija skautų ir ateitininkų santykius buvus nekonfliktiškus. „Kai tik susitelkėm į stovyklas, mokytojai, tėvai pradėjo rūpintis, kaip gyvenimą kuo labiau praturtinti įvairia veikla. Jaunuoliai buvo pradėti telkti į organizacijas. Aš priklausiau skautams. Kartais pasigirdavo kalbų, jog mes esam bedieviai, kad nesilaikom religinių principų. Tačiau mes, kaip ir ateitininkai, buvom religinė organizacija, šūkis juk „Dievui, tėvynei, artimui“. Manau, jog tuos gandus, kad esam nuo Dievo nutolę, koks vienas asmuo paskleisdavo, kartais pareplikuodavo, bet dėmesio į tai kreipti nebuvo verta. Patys ateitininkai nusistatę prieš mus tikrai nebuvo, mano draugai buvo ir skautai, ir ateitininkai“¹⁰³.

Taigi abu pateikėjai pasisakė, jog tarp skautų ir ateitininkų konfliktų nebūdavo, o

jei kartais ir kildavo nesusipratimų, tai būdavo pavieniai atvejai, kurių nederėtų laikyti ateitininkų priešiško skautams išraiška.

Lietuvių kunigų padėtis

Išsamiai apžvelgti kunigų skaičiaus kitimą Vokietijoje ir Austrijoje trukdo duomenų trūkumas. Remiantis esamomis suvestinėmis galima konstatuoti, jog 1946 m. Vokietijoje buvo 227 kunigai.¹⁰⁴ 1947 m. – 209 kunigai Vokietijoje ir Austrijoje kartu paėmus, kurių pasiskirstymas atrodė taip: amerikiečių zonoje buvo 130, iš kurių 89 buvo dirbantys, 41 nedirbantis, anglų zonoje – 50 kunigų, iš kurių 43 dirbantys, 7 nedirbantis, prancūzų zonoje – 19 kunigų, iš kurių 13 dirbantys, 6 nedirbantis, Austrijoje – 10 kunigų, iš kurių 7 dirbantys, 3 nedirbantis. Vienam dirbančiam kunigui tuo metu teko amerikiečių zonoje 330 tikinčiųjų, anglų zonoje – 330, prancūzų zonoje – 146, Austrijoje – 184.¹⁰⁵ 1948 m. Vokietijoje buvo 154 kunigai, iš kurių iki 1948 m. pabaigos 5 mirė ir 56 emigravo, Austrijoje – 8.¹⁰⁶ Nėra duomenų, kaip kito tolimesnis kunigų skaičius, tačiau galima daryti prielaidą, jog dėl didėjančios emigracijos mažėjo.

Kalbant apie kunigų gyvenimo sąlygas atskirose zonose, iš 1947 m. suvestinių aiškėja, jog anglų zonoje kunigų darbas UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) pareigūnų buvo vertinamas palankiai. Beveik visi kunigai už darbą gavo atlyginimus. Vietiniai stovyklų komitetai parūpindavo kunigams atskirus kambarius. Taip pat buvo leista įsigyti automobilį ir padėta apsirūpinti benzinu. Amerikiečių zonoje retas kunigas gaudavo už savo darbą atlyginimą, nes UNRRA pareigūnų jie buvo traktuojami kaip nedirbantys. Vietiniai komitetai nesistengdavo parūpinti atskirus kambarius. Prancūzų zonoje kunigų padėtis materialine prasme buvo pati blogiausia, atlyginimai nebuvo mokami¹⁰⁷.

1945 m. Miunchene prel. Šaulys pradėjo organizuoti Lietuvių Katalikų Kunigų Sąjungą, kuri

buvo įregistruota tais pačiais metais kardinolo Folhaberio kurijoje. Ši Kunigų Sąjunga leido religinės kultūros laikraštį „Naujasis gyvenimas“, kurį redagavo kun. Vyt. Bagdonavičius, ir kunigų pamokslų rinkinį – „Vox Temporis“, kurį redagavo kun. Vyt. Pikturna. Lietuvių Katalikų Kunigų Sąjungos skyriai dar buvo įsteigti Italijoje (Romoje) ir Austrijoje (Insbruke). Romos skyriui vadovavo kun. Vytautas Balčiūnas, Insbruke – kun. Kl. Razminas¹⁰⁸.

Lietuvių religinių ir dorovinių principų laikymasis

Iš 1946 04 15 – 1947 04 15 apžvalgos aiškėja, jog religines pareigas Vokietijos ir Austrijos stovyklose atliko 77–80 proc. asmenų. Kitais metais šis procentas nekito. Praktikuojančių katalikų skaičius priklausė nuo to, kokiose stovyklose žmonės gyveno. Kai kuriose stovyklose buvo įrengtos lietuviškos koplyčios, kai kuriose – žmonėms tekdavo eiti į svetimas bažnyčias. Lietuviškose koplyčiose laikomos mišios buvo lankomos mieliau nei tos, kurios buvo laikomos nelietuviškose bažnyčiose. Taigi kai kuriose stovyklose praktikuojančių katalikų skaičius galėjo siekti ir 85–90 proc.¹⁰⁹ Kalbant jau apie praktikuojančius katalikus, iš 1949 m. religinio ir dorinio lietuvių gyvenimo suvestinės aiškėja, kad šventadieniais bažnyčią lankė 90 proc. katalikų, paprastomis dienomis – 10 proc., velykinės išpažinties ėjo ir komuniją priėmė 100 proc. Toks gausus velykinės išpažinties ėjimas ir komunijos priėmimas aiškintas tuo, jog tarp lietuvių velykinės išpažinties nepriėjimas, komunijos nepriėmimas buvo traktuojamas kaip netikėjimo apraiška. Kas mėnesį komuniją priimdavo 25 proc. žmonių, kasdien – 10 proc. 1949 m. suvestinėse pateikti duomenys apie besimokantį jaunimą byloja, kad 80 proc. mokinių ėjo išpažinties ir komunijos kas mėnuo, 10 proc. – kas savaitę ar dvi ir tik 10 proc. – tris keturis kartus per metus. Tikinčiųjų, tačiau katalikybės nepraktikuojančių mokinių iš 650 apklaustųjų buvo tik du.¹¹⁰ Kalbant apie lietuvius studentus, 85–95 proc.

akademiniio jaunimo buvo praktikuojantys katalikai, kiti abejingi religijos mokymui, tačiau priešingų religijai idėjų neskelbiantys¹¹¹.

Gausų lietuvių pamaldų lankymą rodo pranešimai apie šventines mišias. Gegužės mėnesio mišiose 1947 m. dalyvavo 80 proc. lietuvių.¹¹² Vasario 16 d. proga suorganizuotos mišios buvo taip pat gausiai lankomos. Kaip teigiama pranešime, „[...] maldos tridienienis už tėvynę, neskaitant mažų išimčių, praėjo su dideliu dvasios pakilimu. Nors šalčiai tuo metu labai kliudė rinktis į pamaldas, tačiau per visas tris dienas gausiai dalyvauta rytinėse pamaldose, eita gausiau komunijos, visur susilaikyta nuo pramogų“¹¹³.

Religinio ir dorinio gyvenimo lygiui kelti kiekvienoje lietuvių stovykloje buvo suorganizuotos misijos ir rekolekcijos 1946, 1947, 1948 m. Šis misijų ir rekolekcijų organizavimas davė teigiamų rezultatų: padažnėjo išpažintis ir komunija, labiau susitvarkė šeimų gyvenimas, kilo didesnis susidomėjimas religiniu gyvenimu apskritai¹¹⁴. Misijos, kaip teigiama pranešimuose, buvo gausiai lankomos – susirinkadavo 90–95 proc. stovyklų gyventojų. Misijos mažesnėse stovyklose trukdavo keletą dienų, didesnėse net iki dviejų savaitių. Jų metu buvo stengtasi krikščioniškai sutuokti kuo daugiau porų, kurios iki tol gyvendavo ne krikščioniškoje santuokoje, aplankyti žmones jų gyvenamose vietose ir aiškinti religines tiesas. Rekolekcijos pasitenkindavo tik vakarinėmis konferencijomis, nes buvo sunku suburti dirbančius žmones, tačiau kai kur trukdavo ir tris dienas¹¹⁵.

Kalbant apie religinio ir dorinio gyvenimo blogybes, viena iš didžiausių blogybių buvo „šeiminio gyvenimo netvarka“¹¹⁶. Iš 1949 m. suvestinės aiškėja, kad civilinėje santuokoje gyveno 259 poros, nesusituokę – 196 poros. Taigi 455 porų gyvenimas neatitiko krikščioniškų principų. Toks porų gyvenimas buvo aiškintas santuokų suirimu dėl karo, kai vyrai nuo žmonių buvo atskirti, bendrų butų abiems lytims stovyklose paskyrimu

ir dėl skaudžių išgyvenimų ir nusivylimų pakrikusia morale. Katalikų bažnyčios pasipiktinimą kėlė pabėgėliais besirūpinančių organizacijų, iš pradžių UNRRA, o vėliau ir IRO valdininkų pozicija nekrikščioniškai susituokusių porų atžvilgiu. Nekrikščioniškose santuokose gyvenusias poras minėtų organizacijų valdininkai traktavo kaip vedusias, nepaisydami dvasininkų protestų.

Antroji yda, kuri buvo pastebėta lietuvių – girtavimas. Kaip teigiama religinio ir dorinio gyvenimo suvestinėse, lietuviai į alkoholizmą įklimpdavo dėl sunkių gyvenimo sąlygų, patirtų asmeninių ir šeimyninių tragedijų, nusivylimo.

Trečioji yda – nesantaika. Religinio ir dorinio gyvenimo suvestinių teigimu, šią blogybę išprovokudavo per didelis susigrūdimas į bendras patalpas, materialinių gėrybių stoka ir netinkamas jų paskirstymas, nes šalpos organizacijos nesugebėjo užtikrinti tolygaus šalpos tiekimo, nervinis žmonių išsekimas dėl darbo trūkumo ir nežinios¹¹⁷.

Kaip dar viena yda buvo minima spekuliacija (prekių arba kitų vertybių supirkimas ir perpardavinėjimas, turint tikslą pasipelninti¹¹⁸). Šią blogybę sukeldavo nedarbas, sunkios gyvenimo sąlygos. Kaip teigiama suvestinėse, žmonės stengėsi gelbėtis nuo skurdo ir ligų¹¹⁹.

Tačiau nepaisant religinio ir dorinio gyvenimo blogybių, to meto spaudoje pasirodavo pranešimų apie pakankamai aukštą lietuvių moralę: „[...] Okupacinė administracija pastebi patenkinamą lietuvių moralinį lygį, kuris įgalino savo laiku anksčiau ir sargybą nuo lietuvių stovyklų nuimti. Pastebi iniciatyvos, veržlumo, ypačiai dvasiniam kultūriniam interesam“¹²⁰.

Palankiai apie lietuvių religinę ir moralinę būklę atsiliepė Apaštališkasis Vizitatorius Vokietijai vysk. Aloyzas Muench, lankęsis lietuvių Hanau stovykloje 1947 m. birželio 1d. Kaip teigiama pranešime, „Aukštasis svetys atsako, pasidžiaugdamas gražia lietuvių religine dvasia ir nelauktai gražiu jo sutikimu“¹²¹.

Lietuvių moralinę būklę teigiamai apibūdino ir amžininkai, išskirdami kai kurias retais atvejais pasitaikiusias blogybes. Šeimos ištis būdavę daugiausia tvarkingos, geras šeimos tradicijas iš Lietuvos atsinešę. Tiesa, gyvenimo sąlygos dorovę saugoti nebuvo palankios, nes buvo tokių atvejų, kai sutuoktinis pasimetęs, vyrai ir žmonos išskirti. Gyveno žmonės vienam kambary po keturias šeimas, lovos tik paklodėm atskirtos, tai jei kokių viengungių atsirasdavo, tai visko būdavo, kartais ir „susimesdavo“. Tiesa, spekuliacijos būdavo, nes iš jos galėjai gerai uždirbti, be to, prekių trūkdavo, tai tuomet pačios palankiausios sąlygos perpardavinėjimu užsiimti. Pavyzdžiui, stovyklos administracija duodavo amerikietišku cigarečių, per savaitę – 10. O jas labai mėgdavo vokiečiai. Jei pardudavai vokiečiams tas cigaretes, tai Vokietiją pervažiuoti už tuos pinigus galėjai. Prasigėrusių taip pat buvo, bet čia tik išimtis, kai žmonės nutautėdavo, viskam abejingi tapdavo, tai taip ir atsitikdavo¹²².

Antroji pateikėja taip pat pažymėjo lietuvių buvus pamaldžius, aukštos moralės, o ydų pasireiškimą traktavo tik kaip kartais pasitaikiusį reiškinį. „Mes eidavom į vokiečių bažnyčią, lietuviai gaudavo tam tikras valandas savo mišioms. Bažnyčia buvo labai gausiai lankoma, daug kas ėjo prie komunijos. Sekmadieniais bažnyčios nelankymas buvo laikomas praktiškai nusikaltimu, todėl visi stengė sau tokios gėdos nepadaryti. Kartais organizuotos rekolekcijos, tuomet kunigas sakydavo kalbą, meldavomės, klausydavomės religinio turinio paskaitų. Paprastai jokių didelių blogybių nebuvo. Pasitaikydavo, kad vyrai ir moterys nesantuokoje gyveno. Tačiau žiūrint iš žmogiškos pozicijos, negal jų kaltinti. Šeimos buvo išskirtos, sutuoktiniai palikti Lietuvoj ar kitaip pasimetę. Kai kurios poros tik trumpą laiką be santuokos gyveno, o paskui susituokdavo“¹²³.

Taigi abu pateikėjai lietuvių moralinę būklę įvertino kaip neatitulusią nuo krikščio-

niškųjų principų, išskirdami kartais pasitaikiusias blogybes.

Lietuvių išeivių pastoracijos pertvarkymas

1949 m. sausio 1 d. Šv. Sosto valia ir Vokietijos vyskupo Muench įsakymu, Tautinės Delegatūros nustojo veikti. Panaikinta buvo ne tik lietuvių Tautinė Delegatūra, bet ir kitų šalių delegatūros: latvių, estų, vengrų, rumunų, rusų, ukrainiečių, jugoslavų ir čekų¹²⁴. Stovyklų gyvenimas pradėjo nykti, gyventojai emigravo į kitus kraštus, Vokietijos vidaus gyvenimas pradėjo normalizuotis, tai ir sudarė sąlygas bažnytinę administraciją tvarkyti prieškarinėmis formomis. Beje, Tautinės Delegatūros buvo įsteigtos po karo, kai vokiečių ir svetimšalių santykiai buvo labai įtempti, todėl Vokietijoje buvusius svetimšalius katalikus buvo netikslinga pavesti Vokietijos katalikų bažnyčios vyskupų globai. Kai paaiškėjo, kad Vokietijos vyskupai nebuvo neigiamai nusistatę prieš stovyklų gyventojus, tada susiklostė palankios sąlygos bažnytinę administraciją pradėti organizuoti prieškarinėmis formomis¹²⁵.

Lietuvių pastoracijos pertvarkymas buvo atliktas taip, kad lietuvių katalikų reikalai nenukentėtų. Šv. Sostas norėjo, kad Tautinės Delegatūros sudarytas pastoracijos tinklas liktų nepakeistas, kad kultūrinė, socialinė ir karikatyvinė kunigų ir pasauliečių veikla, kiek ji buvo susieta su religiniais ir moraliniais reikalais, liktų buvusio Delegato žinioje¹²⁶. Skirtumas tik tas, kad kan. F. Kapočius neteko Tautinio Delegato titulo ir tiesiogiai pradėjo priklausyti ne Vatikanui, o Vokietijos vyskupams. Tolimesni pastoraciniai nurodymai buvo duodami Vokiečių Vyskupų Konferencijos pirmininko Koelno kardinolo Frigs¹²⁷. Tautinis Delegatas, likdamas savo pareigose, gavo naują titulą – Vyriausias Lietuvių Tremtinių Sielovados Tvarkytojas¹²⁸.

Kardinolas Frigs pasiūlė visiems Vokietijos vyskupams lietuvių kunigų skyrimo, at-

šaukimo ir priežiūros teisę pavesti buvusiam Tautiniam Delegatui. Be to, buvo pasiūlyta lietuviams kunigams suteikti jurisdikciją ne tik toje vyskupijoje, kur jie gyvena, bet visoje Vokietijoje, kad jie, keldamiesi iš vienos vietos į kitą, neturėtų sunkumų dėl jurisdikcijos gavimo iš vietos vyskupo. Todėl visiems Vokietijos vyskupsams buvo išsiuntinėtas bendras lietuvių kunigų sąrašas. Dauguma Vokietijos vyskupų atsakė, kad sutinka su kardinolo Frigs pasiūlymu. Vokietijos vyskupai taip pat sutiko, kad apie lietuvių pastoracijos darbą jiems būtų pranešama viena kartą per metus¹²⁹.

Išvados

Institucinė lietuvių religinio gyvenimo santvarka susidėjo iš trijų komponentų: Tautinės Delegatūros, tautinių dekanijų ir parapijų. Tautinė Delegatūra neapsiribojo vien tik religiniu lietuvių gyvenimo tvarkymu, bet rūpinosi stovyklų gyventojų tautiškumo išlaikymu, visuomenės telkimu krikščioniškai veiklai, išeivių gyvenimo sąlygų gerinimu.

Tautinės Delegatūros veiklą trinkdė jos nesutarimai su vyskupais ir šių abiejų pusių išipainiojimas į dviejų politinių grupių – krikščionių demokratų ir Lietuvių Fronto nesantaiką. Situaciją taip pat paaštrino asmeniniai vyskupų ir Tautinio Delegato konfliktai.

Atgaivintos katalikiškosios akcijos veiklos centru buvo pasirinkta parapija. Tautinio Delegato patvirtintas Lietuvių Tremtinių Katalikiškosios Akcijos Statutas reglamentavo katalikiškosios akcijos uždavinius ir veiklos priemones. Išleista Bendroji Katalikiškosios Akcijos Darbų Programa Parapijoje rekomendavo katalikiškosios akcijos veiklos kryptis vaikams, jaunimui, vyrams, moterims ir bendrai visiems parapijos nariams.

Tautinis Delegatas, tapęs Vyriausiu Lietuvių Tremtinių Sielovados Tvarkytoju, susidūrė su problemomis. Kaip teigė pats F. Kapočius savo pokalbio su „Draugo“ korespondentu metu: „Sunkumų ir kliūčių numatau ir ateityje. Emigracijos vyksmui vis intensyvėjant, stovyklos kilnojamos, likusieji jose glaudinami. [...] Žymesniems kultūrininkams išvykstant, kultūrinis darbas krinta. Pramatoma, kad nemaža mūsų tautiečių, daugiausia nepajėgių, liks Vokietijoje, jų religiniais reikalais teks rūpintis ir toliau. O sąlygos bus dar labiau pasunkėjusios.“¹³⁰

Į katalikiškosios akcijos darbus buvo įtrauktos jaunimo organizacijos – ateitininkai ir skautai. Ateitininkai, būdami katalikiškos krypties organizacija, aktyviai vykdė katalikišką veiklą. Skautų organizacija buvo nekonfesinė, tačiau jos nuostatai derėjo su krikščioniškaisiais principais, o veikla atitiko katalikiškosios akcijos nuostatus.

Lietuviai išeiviai savo asmeniniame gyvenime ir veikloje laikėsi religinių ir dorovinių principų. Ydos, gyvenimas nekrikščioniškoje santuokoje, girtavimas, nesantaika, spekuliacija, nebuvo masinis reiškinys. Visas ydas lėmė ne moralinis nuosmukis, bet dvasinei ir fizinei gerovei netinkamos stovyklų gyvenimo sąlygos, karo padariniai.

Lietuvių išeivių pastoracijos pertvarkymas nepakenkė katalikų dvasiniams reikalam – pastoracijos tinklas liko nepaliestas, Tautinis Delegatas toliau ėjo savo pareigas, gavęs Vyriausio Lietuvių Tremtinių Sielovados Tvarkytojo titulą. Skirtumas buvo tik tas, jog buvusio Tautinio Delegato veikla pradėjo tiesiogiai priklausyti ne nuo Vatikano, o nuo Vokietijos vyskupų.

Nuorodos

1. M. Wyman, *DP: Europe's Displaced Persons, 1945–1951*. London and Toronto, 1998, p. 109.
2. Ten pat, p. 110.
3. D. Kuizininienė, *Lietuvių literatūrinis gyvenimas Vakarų Europoje 1945–1950 m.* Vilnius, 2003, 518 p.; L. Saldukas, *Lietuvių DP (perkeltyjų asmenų) kultūrinis gyvenimas 1945–1950 metais*, (disertacija). Kaunas, 2000, 136 p., R. Misiūnas, *Barakų kultūros knygos: lietuvių DP leidyba 1945–1952*. Vilnius, 2003, 407 p., M. Wyman, *DP: Europe's Displaced Persons, 1945–1951*. London and Toronto, 1998, 211 p.
4. DP// *Lietuvių enciklopedija*. Boston, t. 4, 1954, p. 152.
5. Dėkoju Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centro doktorantei Ilonai Bučinskytei, paskolinusiai man šią archyvinę medžiagą.
6. Dėkoju Snieguolei Jurskytei, paskolinusiai archyvinę medžiagą.
7. *Antano Maceinos laišakai prel. Pranciškui Jurui* (sudarė A. Liuima). Vilnius, 1997; L. Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, Roma, t. 1, 1993.
8. Papal Encyclicals Exsul Familia Nazarethana, <http://www.papalencyclicals.net/Pius12/p12exsul.htm>, 24 kovo, 2006.
9. Pasikalbėjimas su Vatikano misijos atstovu // *Žiburiai*, 1945 12 15, nr. 11, p. 1.
10. Ten pat, p. 1.
11. K. V. Zakarauskas, Popiežiaus Pijaus XII vainikavimą minint // *Žiburiai*, 1946 03 09, nr. 10, p. 1.
12. Visiems Vokietijoje ir Austrijoje esantiems lietuviams katalikams kunigams ir tikintiesiems // *Žiburiai*, 1946 04 20, nr. 16, p. 14.
13. J. Gudonis, Vatikano Tautinės Delegatūros vaidmuo // *Aidai*, 1949, nr. 26, p. 237.
14. L. Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, Roma, t. 1, 1993, p. 177.
15. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 147.
16. Ten pat, p. 149.
17. Ten pat, p. 149.
18. Ten pat, p. 149–150.
19. Ten pat, p. 150.
20. J. Gudonis, Vatikano Tautinės Delegatūros vaidmuo // *Aidai*, 1949, nr. 26, p. 237.
21. Katalikų akcijos atstovų suvažiavimas Scheinfelde // *Naujasis gyvenimas*, 1946 10 31, nr. 17, p. 11.
22. Kunigų studijų dienos // *Žiburiai*, 1946 06 22, nr. 25, p. 6.
23. L. Gižinskas, Lietuviai tremtyje ir bažnyčia // *Naujasis gyvenimas*, 1946 09 29, nr. 15, p. 6.
24. Dekanų suvažiavimas // *Naujasis gyvenimas*, 1948, nr. 3, p. 47.
25. Bažnytinės muzikos studijų dienos // *Naujasis gyvenimas*, 1946 12 15, nr. 19, p. 12.
26. „Der Allgauer“ apie bažnytinės muzikos koncertą Kemptene // *Žiburiai*, 1947 09 13, nr. 37, p. 11.
27. P. Maldeikis, A. Maceina, Lyčių problema, Kirchheim-Teck, 1947 // *Snieguolės Jurskytės asmeninis archyvas*, p. 5–32.
28. P. Kirvelaitis, Dorovė, Kirchheim – Teck, 1948 // *Snieguolės Jurskytės asmeninis archyvas*, p. 5–86.
29. J. Gudonis, Vatikano Tautinės Delegatūros vaidmuo // *Aidai*, 1949, nr. 26, p. 238.
30. Lietuvių religinis gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 152.
31. At – kų respublika ant Reino // *Ateitis*, 1947, nr. 1, p. 17–22.
32. Ateitininkų sendraugių sąjungos suvažiavimas // *Žiburiai*, 1948 04 17, nr. 15, p. 1–2.
33. Keturios savaitės stud. ateitininkų stovykloje // *Žiburiai*, 1948 04 03, nr. 14, p. 5.
34. Augsburguro ateitininkų šventė // *Žiburiai*, 1947 10 25, nr. 43, p. 11.
35. Studentų ateitininkų šventė Muenchene // *Žiburiai*, 1947 12 13, nr. 50, p. 8.
36. R. Nasvytytė, Mūsų šventė // *Ateitis*, 1949, nr. 1, p. 23.
37. Studijų dienos ir stovyklos // *Aidai*, 1947, nr. 5, p. 239.
38. Moksleivių ateitininkų šventė Schwaebisch-Gmündėj // *Žiburiai*, 1948 06 05, nr. 22, p. 5.
39. Studentų studijų savaitė ir metinė konferencija // *Ateitis*, 1949, nr. 1, p. 21.
40. Studentų ateitininkų žiemos stovykla // *Aidai*, 1949, nr. 22, p. 48.
41. Ateitininkų sendraugių suvažiavimas Augsburgėje // *Žiburiai*, 1947 02 01, nr. 5, p. 7.
42. J. Gudonis, Vatikano Tautinės Delegatūros vaidmuo // *Aidai*, 1949, nr. 26, p. 238.
43. Atsišaukimas į kunigus // *Naujasis gyvenimas*, 1947, nr. 1, p. 7.
44. Pastoracinė instrukcija nr. 8 // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 82.

45. Pastoracinis laiškas vasario 16 dienos proga // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 131.
46. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 148–149.
47. Šv. Tėvas džiaugiasi lietuvių Delegato darbais // *Naujasis gyvenimas*, 1946 m. 10 15, nr. 16, p. 10.
48. Šv. Sosto Tautinio Delegato Kan. F. Kapočiaus veiklos vieneri metai // *Žiburiai*, 1947 m. 01 25, nr. 4, p. 3.
49. J. Gudonis, Vatikano Tautinės Delegatūros vaidmuo // *Aidai*, 1949, nr. 26, p. 239.
50. Ten pat, p. 239.
51. L. Tulaba, Nuo Dusios iki Tiberio, Roma, t. 1, 1993, p. 178.
52. Ten pat, p. 191.
53. Ten pat, p. 201.
54. *Antano Maceinos laišakai prel. Pranciškui Jurui*, (sudarė A. Liuima). Vilnius, 1997, p. 31.
55. Zenono Ivinskio laišakai iš DP stovyklos Vokietijoje kunigui Juozui Prunskiui į JAV įvairiais reikalais, VDU ISC, f. 1 ap. 1–7, b. 6852–1998.
56. *Antano Maceinos laišakai prel. Pranciškui Jurui*, (sudarė A. Liuima). Vilnius, 1997, p. 32.
57. Ten pat, p. 34.
58. Autorės pokalbis su Juozu Kojeliu.
59. Autorės pokalbis su monsinjoru Vytautu Kazlausku.
60. Katalikiškoji akcija // *Lietuvių enciklopedija*, Boston, t. 11, 1957, p. 154–155.
61. Katalikų veikla // *Auka*, 1947, nr. 1, p. 12.
62. Ten pat, p. 5.
63. Ten pat, p. 5.
64. Ten pat, p. 6.
65. Katalikų veikla // *Auka*, 1947, nr. 1, p. 12.
66. Lietuvių Tremtinių Katalikiškosios Akcijos Statutas // *Auka*, 1947, nr. 2, p. 51–52.
67. Ten pat, p. 52.
68. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 154.
69. Lietuvių Tremtinių Katalikiškosios Akcijos Statutas // *Auka*, 1947, nr. 2, p. 52.
70. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 154.
71. Lietuvių Tremtinių Katalikiškosios Akcijos Statutas // *Auka*, 1947, nr. 2, p. 53.
72. Akcijos Branduoliai // *Auka*, nr. 2, p. 44.
73. Lietuvių Tremtinių Katalikiškosios Akcijos Statutas // *Auka*, 1947, nr. 2, p. 53.
74. Ten pat, p. 100.
75. Ten pat, p. 101.
76. Bendroji K. A. Darbų Programa Parapijoje // *Auka*, 1947, nr. 2, p. 47–51.
77. Kronika // *Auka*, 1948, nr. 3, p. 103.
78. Ten pat, p. 100.
79. Ten pat, p. 103.
80. Ten pat, p. 100.
81. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 151–152.
82. Ten pat, p. 156–157.
83. Ateitininkų principai bei pareigos // *Ateitis*, 1949, nr. 1, p. 13.
84. Kronika // *Auka*, 1948, nr. 3, p. 107.
85. Mano brangūs ateitininkai // *Ateitis*, 1949, nr. 1, p. 8.
86. Dėmesio! // *Ateitis*, 1950, nr. 1, p. 24.
87. Mes plačiame pasaulyje // *Ateitis*, 1950, nr. 1, p. 23.
88. Mes plačiame pasaulyje // *Ateitis*, 1950, nr. 3, p. 24.
89. Mes plačiame pasaulyje // *Ateitis*, 1950, nr. 6, p. 21.
90. Studentų ateitininkų žiemos stovykla // *Aidai*, 1949, nr. 22, p. 48.
91. Religinis – moralinis gyvenimas tremtyje // *Auka*, 1947, nr. 1, p. 10.
92. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 157.
93. Ten pat, p. 157.
94. Kronika // *Auka*, 1947, nr. 2, p. 107.
95. Vatikano Tautinės Delegatūros vaidmuo // *Aidai*, 1949, nr. 26, p. 238.
96. Autorės pokalbis su Snieguole Jurskyte.
97. Moksleivių Ateitininkų Sąjungos Vokietijoje Centro Valdybos 1945 m. gruodžio mėn. 1 d. instrukcija, ALKA, SAS žiemos stovyklos ir antrojo visuotinio suvažiavimo Hohenschwangau 1948 m. byla l. 1.
98. L. Saldukas, *Lietuvių DP (perkeltųjų asmenų) kultūrinis gyvenimas 1945–1950 metais*, Kaunas, 2000, p. 64.
99. Skautų vadovui, Kassel, 1947, Snieguolės Jurskytės asmeninis archyvas, p. 66–68.
100. Moksleivių Sąjungos Vokietijoje Centro Valdybos 1946 spalio 14 d. instrukcija nr. 4, ALKA, Moksleivių Ateitininkų Sąjungos Centro Valdybos dokumentacija 1946–1949, l. 154.
101. LKSS „Ateitis“ Visuotinio Atstovų Suvažiavimo 1948 m. kovo 2–5 d. Hohenschwangau draugovių pirmininkų pranešimai, ALKA,

- SAS žiemos stovyklos ir antrojo visuotinio su-
vžiavimo Hohenschwangau 1948 m. byla, I. 15.
102. Autorės pokalbis su Vytautu Kazlausku.
 103. Autorės pokalbis su Snieguole Jurskyte.
 104. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir
Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 152.
 105. Religinis – moralinis gyvenimas tremtyje
// *Auka*, 1947, nr. 1, p. 4.
 106. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir
Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 152.
 107. Religinis – moralinis gyvenimas tremtyje
// *Auka*, 1947, nr. 1, p. 5.
 108. Kronika // *Auka*, 1948, nr. 3, p. 98.
 109. Religinis – moralinis gyvenimas tremtyje
// *Auka*, 1947, nr. 1, p. 3.
 110. Religinis ir dorinis lietuvių gyvenimas //
Auka, 1949, nr. 4, p. 151.
 111. Religinis – moralinis gyvenimas tremtyje //
Auka, 1947, nr. 1, p. 11.
 112. Kronika // *Auka*, 1947, nr. 1, p. 64.
 113. Ten pat, p. 63.
 114. Ten pat, p. 91.
 115. Religinis – moralinis gyvenimas tremtyje //
Auka, 1947, nr. 1, p. 8.
 116. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir
Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 155.
 117. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir
Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 155.
 118. Spekuliacija // *Lietuviškoji Tarybinė Enci-
klopedija*, t. 10, 1983, p. 338.
 119. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir
Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 155.
 120. Dvasinis lietuvių tremtinio veidas // *Aidai*,
1946, nr. 6, p. 84.
 121. Kronika // *Auka*, 1947, nr. 1, p. 57.
 122. Autorės pokalbis su Juozu Kojeliu.
 123. Autorės pokalbis su Snieguole Jurskyte.
 124. Apie Šv. Sosto Delegatūrą Vokietijoje //
Draugas, 1949 02 04, nr. 5, p. 4.
 125. Paaiškinimai dėl lietuvių Tautinės Delega-
tūros uždarymo // *Draugas*, 1949 01 12, nr. 2,
p. 6.
 126. Apie Šv. Sosto Delegatūrą Vokietijoje //
Draugas, 1949 02 04, p. 4.
 127. St. Devenis, Vatikano radijo pranešimas dėl
Tautinių Delegatūrų uždarymo // *Draugas*,
1949 01 21, nr. 3p. 8.
 128. Apie Šv. Sosto Delegatūrą Vokietijoje //
Draugas, 1949 02 04, p. 4.
 129. Ten pat, p. 4.
 130. Apie Šv. Sosto Delegatūrą Vokietijoje //
Draugas, 1949 02 05, nr. 6, p. 4.

Jurgita BLAŽYTĖ

LITHUANIAN RELIGIOUS LIFE IN DP CAMPS, 1945–1950

After World War II about 7 million foreigners ended up in Germany; they had escaped from the Soviet terror or had been forced to work for and/or incarcerated by the Nazis. About 6 million of them returned to their homeland; but another million stayed behind in Germany, Austria, or Italy because they were either unable or unwilling to return. All these people who for one or another reason had left their countries in eastern Europe and ended up in western Europe were collectively called DPs (for displaced persons). Many of

those who took up residence in the so-called DP camps set up by the victorious Western Allies faced difficult conditions; most of the Lithuanian refugees sought solace in their traditional, predominantly Catholic faith. Eventually their religious life blossomed in the form of organized Catholic action by adults and youths; attendance rates at Holy Mass soared; and cultural and organizational activities of a Catholic bent became commonplace. This article reviews the structure, content, and direction of these activities.

Giedrė MILERYTĖ

Egzilio mąstytojų požiūris į Pirmąją Lietuvos Respubliką

Tauta, nevertinanti savo tradicijų – tai, sakytum, bedvasis, pilkas akmuo, kuris ritasi keliu, nežinia kur, nežinia kieno pastūmėtas.

Stasys Yla

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą ir nemažai daliai gyventojų iš jos pasitraukus, ji dažnam ir toliau širdyje bei vaizduotėje išliko kaip gegučių ir berželių kraštas, kur viskas sava. Laikui negailestingai bėgant prisiminimai tik dar labiau rodėsi romantiškesni. Gal toji paliktoji Lietuva ir nebuvo suvokiama kaip Eldoradas, tačiau ji įkūnijo tai, kas gaivino daugumos išeivių sielas. Todėl prarastuosius dalykus buvo stengiamasi susikurti naujose vietose. Algirdas Avižienis rašė: „*Lietuviškasis pasaulis Amerikoje yra nuostabus savo vidiniu pilnumu ir atsi-ribojimu nuo aplinkos. Čia randame lietuvių spaudą, organizacijas, kultūrinius įvykius, politines partijas, barus, laidotuvių įstaigas primenančias miesto gyvenimą Lietuvoje nepriklausomybės metu.[...] Atkūrę eilę Lietuvos gyvenimo formų, jie dažnai gyvena praeitimi, viltimis ir troškimais. Šalia vienas kito čia randame idealizmą ir gilią tėvynės meilę, bet, deja, taip pat plūdimąsi spaudoje ir fan-*

tastiškus politinius ginčus tarp negyvyų partijų, primenančius prastą anekdotą.“¹

Taigi Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpis palikęs gilų spaudą sąmonėje buvo atsineštas ir į naują erdvę. Kaip ir nepriklausomybės laikais taip ir čia jis nebuvo idiliškas. O iš to, kaip ir iš kiekvieno individualaus suvokimo, be abejo, plaukė ir skirtingi praeities vertinimai.

Nepriklausomos Lietuvos Respublikos laikotarpis yra pakankamai ilgas, kad būtų įmanoma tokios apimties darbe išsamiai išnagrinėti daugumą jam skirtų išeivijos mąstytojų darbų. Todėl į tai ir nepretenduojame. Tiesiog pamėginsime, mūsų manymu, pagrindiniais bruožais aptarti, ką galvojo apie 1918–1940 metų Lietuvos valstybę kai kurie egzilai, kaip vertino jos politinį, visuomeninį, kultūrinį gyvenimą, kaip įsivaizdavo esminius to meto laimėjimus ir kas jiems liko nepriimtina žvelgiant iš gana tolimo laikotarpio, kai situacija ir minėtame krašte, ir gyvenamosiose šalyse jau buvo visiškai pakitusi.

Kadangi šaltinių bazė šiuo klausimu yra labai plati, darbe nesiremsime istorikų parašytomis monografijomis, skirtomis šio laikotarpio Lietuvos valstybės vidaus analizei.

Istorikų darbus liesime tik tiek, kiek jie apie tai kalbėjo savo straipsniuose. Platesnės analizės reikalaudų ir atskirų Pirmosios Lietuvos Respublikos politinių ar kultūrinių veikėjų atsiminimai, todėl darbe jiems taip pat nebus skirta pakankamai dėmesio.

Literatūros, liečiančios Pirmosios Lietuvos Respublikos vertinimus išeivijos mąstytojų darbuose nepavyko rasti. Tad dar daug galimybių ateities tyrinėtojams. Ypač turint omenyje, jog šaltinių tokios tematikos darbui išties daug. Labiausiai darbui pasitarnavo keturiuose *Metmenų* numeriuose spausdintas straipsnis, kuris tiesiogiai susijęs su dominančia tema, mat jame pateikti išeivijos lietuvių visuomenės atstovų nepriklausomos Lietuvos valstybės vertinimai. Pastarųjų gausa ir sutelktumas vienoje vietoje ypač palengvino temo nagrinėjimą. Taip pat darbe naudotasi atskirų išeivijos mąstytojų skelbtais straipsniais *Aiduose*, *Akiračiuose*, *Į laisvę*, *Mūsų Vytyje*. Juose esanti medžiaga yra epizodiška, tačiau nemažiau reikšminga. Teko susipažinti ir su Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centre saugoma medžiaga (f. 1, f. 2), ypač susijusią su prezidento Antano Smetonos vertinimais.

Visuomenės vertinimai

Analizuojant išeivijos mąstytojų pažiūrą į Pirmosios Lietuvos Respublikos visuomenę, labai sunku būtų išskirti, kokias nors vertinimo grupes. Dažniausiai randamos individualios nuomonės apie teigiamus ir neigiamus jos brendimo aspektus. Tuo tarpu išryškinti atskirų ideologinių srovių įtakose susiformavusius niuansus pakankamai problematiška.

Tiesa, katalikiškosios srovės atstovai bando Pirmosios Lietuvos Respublikos visuomenės elitą skirti į dvi dalis dvasinėje, idėjinėje srityje. Pirmajai atstovavo Lietuvos „intelektualinio gyvenimo viršūnėse dominavę žmonės, išaugę rusiškose mokyklose ir gyvenę rusiškoje kultūroje“², tai yra rytietiškos

įtakos paveikti asmenys, kurie labiausiai pasižymėjo nihilistiniu gyvenimo vertybių traktavimu. Tuo tarpu antrajai priklausė vakarietiškos orientacijos intelektualinis kontingentas, kuris už rytietišką buvo pranašesnis jau vien tuo, jog kaip ir didžioji dauguma Europos buvo atkakliai prisirišęs prie katalikiškų tradicijų. Pasak autorių, jos atstovai brendo Belgijos, Šveicarijos, Vokietijos, Prancūzijos universitetuose ir nebuvo persiėmę laisvamanybe³. Būtent ši dvejopa orientacija sąlygojo nuolatines varžybas tarp vėliau susiformavusių politinių partijų, nes rasti bendrą kelią, susitarimą ir sugyvenimą, Juozo Ereto teigimu, buvo be galo sunku. Šių orientacijų veikama, brendo ir jaunoji karta, kadangi ypač aštriai idėjos susidūrė akademinėje plotmėje – humanitarinių mokslų ir teologijos-filosofijos fakultetuose. Juozui Brazaičiui humanitarinių mokslų fakultetas simbolizavo cinišką krikščioniškų vertybių niekinimą. J. Eretas toks griežtas nebuvo, akcentuodamas tiesiog konkurenciją darbais, idėjomis ir įtakomis. Vis dėlto tokioje konkurencijoje gimusi „jaunoji inteligentija“ jau ne tik katalikiškosios srovės atstovų „buvo laikoma pernelyg suburžuazėjusi – ir tuo skirtinga nuo senesnės „kovose užgrūdintos“ inteligentijos“⁴. Greičiausiai dėl šios priežasties atsirado pakankamai neigiamas inteligento įvaizdis, suvokiant jį, kaip patogumus mėgstantį materialistą, kuriam jau gana svetima idealistinė kova, kadangi pagrindinis jo dėmesys kreipiamas į materialinės naudos siekimą. Tokiu jis išliko Vandos Sruogienės⁵, Juozo Kaminsko⁶, Mykolo Vaitkaus, akyse. Pastarasis tai matė kaip didžiulio ryžto išdavą, kai kiek persistengus inteligento charakteris ėmė įgauti tokias formas, kaip „buržuazėjimas, arivizmas, materializmas, tyro idealizmo temimas“⁷. Nepaisant to, jog kai kurių mąstytojų inteligentijos suvokimas turėjo neigiamą atspalvį, vis dėlto dažno išeivio buvo akcentuojamas tautinio sąmoningumo stiprėjimas, kuris „kėlė kelis milijonus

*žmonių iš liaudies luomo pasyvios letargijos į sąmoningai aktyvios tautos būseną*⁸, kuri Vytauto Kavolio teigimu jau pajėgė pati save valdyti⁹. Būtent tai, jog nepriklausomybės metais buvo pasiektas aukštas sąmoningumo lygis, pabrėžė ir Juozas Girnius¹⁰.

Didelis išeivijos galvotojų dėmesys buvo skiriamas atsikratyti menkavertiškumo komplekso, pajauti savo žmogiškąją vertę¹¹. Laisvėjantį vidų pasiekti, Jono Paplėno teigimu, labiausiai padėjo lietuviškoji mokykla ir tautinės lietuvių organizacijos¹². Būtent per jas tautinis nusiteikimas sugebėjo pasiekti plačiasias mases, kurios telkėsi kaime. Nors kaimas ir pats savaime buvo dinamiškas, veržlus. Ypač akcentuojamas jo veržimasis į mokslus¹³. Švietimo sistema, kuri padėjo įveikti neraštingumą, buvo traktuojama kaip vienas svarbiausių Pirmosios Lietuvos Respublikos pasiekimų. Taip mažėjo skirtumai tarp miesto ir kaimo, o prasidėjusi žemės reforma, pasak Karolio Drungos, pradėjo, jo manymu, būdingiausią lietuviškojo gyvenimo bruožą nepriklausomoje Lietuvoje – tai spartų luominės diferenciacijos nykimą, kuris sąlygojo, jog „*jaunystėje žąsis ganęs žmogus vienos generacijos laikotarpiu pasiekė elitines viršūnes. Ir tai nebuvo pasikiros išimtys, bet visuotinis reiškinys*“¹⁴.

Žemės reforma, kurios tiesioginis padarinys buvo dvarų, kaip lenkiškumo židinių panaikinimas, pakankamai dažnai egzilio galvotojų vertinama, kaip labai svarbus visuomenės modernėjimo link vedęs žingsnis. V. Sruogienės teigimu, ji padėjo „*tvirtus pagrindus nepriklausomai, tautinei Lietuvos valstybei*“¹⁵, kadangi žemės išdalijimas bežemiams ir mažžemiams juos įgalino neieškoti geresnio gyvenimo kituose kraštuose, ir tuo pačiu lengviau atsispirti komunizmo pagundai. Nors kaimas ir toliau liko prisirišęs prie žemės, o miestas vis labiau perėmė vakarietiškas tradicijas, ypač kultūros srityje, tarp jų ėmė rasti vis didėjantis skirtumas. Vinco Rastenio manymu, „*pasidarė madinga smerkti miestą, idealizuoti kaimą*“¹⁶. Susidarė nuo-

monė, jog valdžia turi daugiau dėmesio skirti kaimui, į jį perkelti ne tik ūkinio, bet ir kultūrinio gyvenimo centrą, kadangi kaimas buvo glaudžiai susijęs su tuo, kas lietuvių charakteriui buvo svarbiausia – žeme. Ir nors valdžią kaltinti visomis blogybėmis buvo priimtina, tačiau nepriklausomybė jau buvo tapusi tokia savaime suvokiamam būtinybe, kad apie mintį, jog svetima valdžia galėtų būti geresnė, prabilti išdrįsdavo tik labai retas lietuvis.

Nemažas dėmesys teiktas ir socialumui, kurio pasigesta Jungtinėse Amerikos Valstijose ar Vokietijoje. K. Drunga rašė, jog „*esu aiškiai pajutęs, kad žmogiškasis tarpusavio santykia-vimas Lietuvoje turėjo daug daugiau gilumos ir svarbos. [...] Gausūs tarpusavio svečiavimaisi nebuvo, mano nuomone, vien noro „pabaliavoti“ išraiška*“¹⁷. Šis socialumas buvo tradicinėje lietuvių kultūroje vyrausio kolektyvizmo išraiška,¹⁸ kurios, matyt, gerokai trūko persikėlus į labiau individualizmu grįstas JAV.

Kultūros vertinimai

Paskelbus nepriklausomybę, V. Kavolio teigimu, imtasi praktinių valstybės kūrimo ir ūkinio tvarkymosi darbų, todėl kūryba išliko pakankamai statiška ir tik su keturvėjinių pradžia (1922 metai) „*susiformuoja nauja, jau nepriklausomybę išsikovojo krašto kultūrai būdinga kūrybinė programa*“¹⁹.

Besikurianti Lietuva labai daug dėmesio ir energijos skyrė švietimui, kaip svarbiausiam uždaviniui ir tai, Adolfo Damušio teigimu, buvo teisingas žingsnis²⁰. Modernėjant ir augant miestams buvo vis labiau artėjama Vakarų Europos link. O 1922 metais įsteigus Lietuvos universitetą, Vytautas Vardys prisiminė, jog „*patekęs Vokietijon, neturėjau ko gėdytis*“²¹. Tiek vidurinio, tiek aukštojo mokslo sistema leido į Vakarus vykstančiam jaunuoliui iš vis labiau provincialumo nusikratančio krašto nejausti nevisavertiškumo. Svarbiu pasiekimu laikytas ir aukštos kvalifikacijos pedagogų pa-

ruošimas per labai trumpą laiką²². Didžiuotasi buvo ir tuo, kad pakankamai greitai visuomenė tiek subrendo, jog atsirado literatūros kūrinių, kurių vertimai nebūtų padarę gėdos. Sparčiais tempais augo išleidžiamų knygų skaičius, tai liudijo rašančiųjų ir skaitančiųjų arealo augimą. Nebuvo užsidaroma vien savyje terpėje: neužsidaryta Lietuvos sienomis, pasaulis suvoktas kaip didžiulis ir siekta kuo daugiau pažinti²³. Kultūrinis domėjimasis, lietuvių išeivio akimis žiūrint, buvo ta nepriklausomos Lietuvos Respublikos visuomenės ypatybė, kuria lietuviškoji kultūra buvo pranašesnė prieš amerikietiškąją.

Neigiamą kultūros dalyką sugebėjo išskirti Vladas Jakubėnas, piktydamasis per dideliu dėmesiu tik Valstybės teatrui, užmirštant liaudies kūrybos puoselėjimą. Bet tai tebuvo viskas, ką garsus kompozitorius ir muzikologas neigiamo galėjo pasakyti apie nepriklausomos Lietuvos laikotarpį. Pasididžiavimo vertų dalykų buvo kur kas daugiau. Režisierius Stasys Pilka prisiminė, jog „*smulkiai miesčioniškos nuotaikos, kaimuose gimusių žmonių, į urbanistines sąlygas patekusių, tendencijos dar negalėjo pagimdyti tikresnių meno smaguriautojų, nei stipresnių scenos kritikų, nei teatriniais atsiekimais giliau susižavėjusių scenos piliečių*“²⁴. Taigi, profesionalo akimis žvelgiant, Pirmosios Lietuvos Respublikos visuomenė dar nebuvo pribrendusi giliam kultūros supratimui ir vertinimui. Dėmesys tebebuvo telkiamas į materialinės gerovės didinimą, meną paliekant nuošalyje.

Apibendrinant reikėtų pasakyti, jog labiausiai didžiuotasi tuo, kad nepriklausomybės metais buvo padėti pamatai tautiniai kultūrai iš liaudies lygio virsti savita, subrendusios tautos kultūra.

Politinių įvykių vertinimai

Matyt, neteks ginčytis, jog kontroversiškiausiai egzilio mąstytojų buvo vertinamas

Pirmosios Lietuvos Respublikos politinis gyvenimas. Tai lėmė iš praeities atsinešta politinė diferenciacija, kuri ir toliau neleido konsoliduotis visuomenei. Buvimas pozicijoje ar opozicijoje nepriklausomybės metais, sąlygojo ir valdžios, ir santvarkos, ir atskirų politinių įvykių vertinimus, jau nekalbant apie asmenines simpatijas ar antipatijas atskiriems asmenims.

Bene vienintelę išimtį sudarė nepriklausomybės išsikovojimas ir pirmieji jos metai. Šis laikotarpis buvo idealizuojamas labiausiai. Kalbant apie jį pabrėžiamas entuziazmas, ryžtas bei didžiulės pastangos. Tiek katalikiškosios, tiek liberaliosios srovių atstovų nuomonės bene visai nesiskyrė. Vasario 16 dienos aktas buvo suvokiamas, kaip „[...] *visos tautos, pasiryžusios eiti savo nepriklausomybės keliu, krauju bei darbu paliudytas žodis*“²⁵. Todėl ir į signatarų eiles rikiuoti, ne tik tie 20 vyrų, padėję parašus, bet ir daugybė kitų asmenų be atvangos ir poilsio dirbusių Lietuvos labui. „*Tas laikas-idealistinės kūrybos etapas*,“ – teigė Algimantas Mackus²⁶. Jis toks išliko ir kitų išeivių galvojimuose. Mykolas Vaitkus rašė: „[...] *tai beveik stebuklas, kad tokia maža tauta, neturinti pakankamo inteligentijos kadro, neturinti valstybinio, administracinio, ekonominio, militarinio ir kt. patyrimo, be reikiamų valstybei išteklių, apsupta priešų, [...], vis tiek įstengė valstybę sukurti, ir tai visai padoringai!*“²⁷ Būtent tai, kad besikurianti Lietuva neturėjo pakankamos inteligentijos bazės, jog politikoje ėmę reikštis asmenys buvo jau ni ir nepatyrę, kalbant apie valstybingumo kūrimo pradžią buvo akcentuojama labai stipriai. Tokie argumentai, prie jų dar kartas nuo karto pridedant tai, kad teko ginklu išsikovoti laisvę, jog ekonominė krašto būklė paveldėta iš carinės Rusijos ir pergyvenusi Pirmąjį pasaulinį karą buvo ypač silpna, jog viską reikėjo kurti nuo nulio, įgalino išeivijos mąstytoją didžiuotis atliktais darbais. Pabrėžiant, jog „*Esame didvyriška tauta ne militaristiniu jėgos kultu, o tik mokėjimu*

*didvyriškai kovoti.[...] Mūsų didvyriškumo versmė-mūsų krauju sruvenančioji tiesa, jog nieko nėra žemėje aukštesnio kaip žmogus ir todėl kiekvienas turi žmogišką pareigą savo laisvę ginti kiekviena kaina*⁴²⁸, buvo išsakyta ne tik mažos tautos didelis pasiryžimas aukoti viską valstybės labui, bet ir labai sudėtingos sąlygos tos valstybės egzistencijai. Būtent tai lietuvių, kaip kolektyvinės atminties savininko, vaizduotėje buvo didžiausio pasididžiavimo vertas laimėjimas. Vasario 16-oji buvo švenčiama kasmet, todėl kasmet prisiminti tie „didvyriški laikai“. Juos lyginant su gyvenamuoju laikotarpiu, pastarasis atrodė gana niūriai, kadangi vis labiau tolsiant nuo 1918 metų, šie įvykiai virto tik su vis mažesniu patosu iš kartos į kartą pasakojama istorija. 1968 metų *Aidai* rašė, jog „iš šalies gali atrodyti beprasmiška minėti pralaimėtą laimėjimą“⁴²⁹, tačiau viliantis, jog Lietuva vėl bus laisva, tokie minėjimai vėl įgaudavo prasmę, kadangi per juos ne tik buvo stiprinamas istorijos suvokimas, bet ir pati lietuvių.

Parlamentinis laikotarpis jau sukėlė diskusijų. Steigiamasis seimas, kaip pats savaime, buvo vertinamas teigiamai, tačiau į jo nuveiktus darbus žiūrėta gana prieštaringai. „Steigiamojo seimo laikotarpis Lietuvos istorijoje yra didelio heroizmo laikotarpis. [...] Žinoma buvo ir siauro partiškumo, kuris nepripažino jokių kompromisų, griebsi net demagogijos“⁴³⁰. Tokios demagogijos šaltiniu laikytos partijų tarpusavio kovos tiek per rinkimus, tiek per darbą parlamente. Tokių nesutarimų atgarsiai ir tąsa buvo jaučiami ir išeivijoje, nuo lietuviškojo parlamentarizmo panaikinimo praėjus daugiau nei 40 metų. Tai puikiai iliustruoja skausminga Vytauto Vaitiekūno reakcija į pasirodžiusią Romo Misiūno studiją, kurioje krikščionių demokratų valdymo laikotarpis Lietuvoje vaizduojamas ne vien tik teigiamai. V. Vaitiekūnas be kompromisų gynė to meto politinį elitą: „Viešpatėli, juk tai grynų gryniausias fantazavimas! [...]Tokie autoriai turėtų pagalvoti apie tokių savo pasireiškimų

slidumą. Atitinkama į tokius pasireiškimus reakcija kartais gali labai prastai patarnauti tokių autorių mokslinei karjerai.“⁴³¹ Taigi net ir praėjus daug laiko, netolerancijos partinei kritikai nebuvo atsisakyta. Romas Misiūnas neilgai trukus susilaukė gynėjų. *Akiračiuose* pasirodė Vinco Trumpos straipsnis, kur V. Vaitiekūno mintys išprovokavo diskusinio laikotarpio kritiką: „Nei jokios santvarkos nėra tobulos, kaip ir nei jokio žmogaus ir, juo labiau, jokios tautos nėra tobulos. Išimties čia nesudaro nei 1920–1926 metų demokratinė Lietuva, kuri labai netobulai buvo suręsta“⁴³². Į paviršių vėl iškilo LKDP vykdytas Katalikų bažnyčios propagavimas, civilinės metrikacijos nebuvimas (kaip neigiamybę ją akcentavo ir Algirdas Julius Greimas), karo stovis bei valdininkijos korupcija. Taigi šiaip jau pakankamai skaudžios, paliktos užmarštyje temos vėl iškildavo tada, kai tam atsirasdavo tokio tipo priežasčių, kaip grasinimais paremtas V. Vaitiekūno atsiliepimas. Liberaliojo sparno atstovai, matyt, negalėjo susitaikyti su bandymu idealizuoti, deja, neidealų I Lietuvos Respublikos parlamentinį gyvenimą.

Tačiau iš esmės demokratizacija buvo suvokiama, kaip didžiausia vertybė ir svarbiausias viso 1918–1940 metų laikotarpio pasiekimas⁴³³. Todėl prasidėjęs autoritarinis Antano Smetonos režimas nemažos dalies išeivių buvo vaizduojamas daug juodesnėmis spalvomis. Kaip sudėtinga išlaviruoti išeivijoje buvo tarp jo vertinimų, puikiai nusako Juozas Girnius, rašydamas, jog: „Pakakdavo kam nors kuriuo nors atžvilgiu kritiškai pasisakyti dėl tautininkų režimo, tuojau pasigirdavo pasipiktinimas, kad šmeižiamas nepriklausomos Lietuvos laikotarpis. Iš antros pusės, pakakdavo palankiau atsiliepti apie kurį nors to režimo žmogų [...] tuojau išgirdavai priekaištų, kad esi užmiršęs, kokių neteisybių tas režimas buvo padaręs.“⁴³⁴ Ir iš tiesų nuo 1926 metų gruodžio prasidėjusio politinio gyvenimo vertinimai nėra vienareikšmiai. Kai kalbama tiesiog apie visą nepriklausomo

mos Lietuvos dvidešimtmetį, neskaidant jo į vidinės valstybės santvarkos laikotarpius, pasak Valterio Banaičio, jis laikomas „geru“ ir „visiškai save pateisinusiu“, mat pastarasis „buvo tarsi šviesi diena Lietuvos gyvenime, tarsi gaivi šviežio oro srovė ilgų šimtmečių tvankume“³⁵. Tačiau pradėjus išsamiau analizuoti, neigiamai vertinamas nukrypimas nuo demokratijos. Vinco Rastenio teigimu, tokio akibrokšto „liaudininkai tautininkams niekad negalėsią dovanoti“³⁶.

Bene, daugiausia kritikos autoritarizmas susilaukė katalikiškoje spaudoje. Į laisvę Vytautas Vaitiekūnas rašė: „Ar verta murzinti demokratinį laikotarpį, kad skaisčiau atrodytų autoritetinis?“³⁷ Katalikiškosios pakraipos atstovai ir praėjus ne vieneriems metams dar gyvai atsiminė, jog „padėtis stipriai pasikeitė parlamentinę sistemą pakeitus autoritetine. [...] valdžios presiją labiau pajuto krikščioniškosios ideologijos į Vakarus orientuota visuomenė, kurios stiprybė buvo jos kultūrinės organizacijos“³⁸. Būtent katalikiškų organizacijų uždraudimas smarkiai įsirežė į atmintį ir tam nereikia gilių analizių, juk viena iš uždraustųjų organizacijų buvo ateitininkai, ypač aktyviai veikę išeivijoje. A. J. Greimas tokiam neigiamam autoritarizmo vertinimui iš katalikiškosios pusės surado ir dar vieną priežastį, kuri, be abejo, patiems katalikams nebūtų taip patikusi, kadangi pastarieji „krokodilo ašaromis“ apverkė jų pačių surengto gruodžio perversmo pasisavinimą³⁹. Todėl pastariesiems ir buvo taip skaudu. Tačiau patį perversmą ir po jo vykdytą politiką A. J. Greimas vertino, kaip politinės brandos nebuvimo sąlygotą reiškinių⁴⁰, kuris, anot K. Drungos, dar po kokių dešimties metų pats savaime būtų peraugęs į demokratinę santvarką⁴¹.

Kadangi pats autoritarinis valdymas buvo suvokiamas kaip neigiamas reiškinys, panaikinęs šalies demokratizaciją, dažnai kaip gėdingi iškeliami buvo ir šio laikotarpio pavieniai politiniai ir socialiniai įvykiai: Tau ragės sukilimas, voldemarininkų maištas,

spaustuvių sprogdinimai, Suvalkijos ūkininkų streikas⁴². V. Vardys pabrėžė Varnių ir panašių internavimo stovyklų egzistavimą⁴³, V. Sruogienė – pernelyg didelį saugumo įstai gų įsigalėjimą⁴⁴. Tačiau tai tebuvo pavienių asmenų atskirų įvykių vertinimai, kurie didesnių diskusijų spaudoje nesusilaukė.

Kur kas kontroversiškiau vertinti paskutiniai nepriklausomos Lietuvos metai. Teodorui Daukantui gėdingas buvo Lenkijos ultimatumo priėmimas, kadangi „tai buvo visų tolesnių nusileidimų anga“⁴⁵. Tačiau ypač skausmingas buvo prezidento pasitraukimas iš Lietuvos, kadangi su dilema – reikėjo ar nereikėjo priešintis? išdavikai ar tremtiniai esame? – dauguma senosios kartos išeivijos gyveno kasdien. Daliai save suvokiant, kaip teigė J. Eretas, vykdančius misiją⁴⁶, vis dėlto kita dalis save kaltino taip, kaip sakė A. Mackus: „Plakatuose mes visi buvome pasirengę savo kūnais pridengti žemę; tikrovėje – pažadus palikome pažadais. Ir tuomet, tik tuomet, pasidarė įmanu suvokti, kas Lietuvą tikrai mylėjo, o kas jos meilę vien deklamavo.“⁴⁷ Kaltinama buvo tiek valdžia, tiek jos vykdoma politika lemtingomis valstybingumui akimirkomis⁴⁸. Vis dėlto J. Girnius laikėsi kitokios nuomonės, teigdamas, jog „niekas nėra kaltas už tai, kas virš jo jėgų. Nesame ir mes kalti, kam tesame maža tauta, nepajėgianti brutaliai jėgai fiziškai atsispirti“⁴⁹. Ir nors A. Smetonos žingsnis dažnai nusakomas kaip gėdingas pabėgimas, Z. Ivinskio jis buvo įvertintas, kaip neišvengiamas norint išlikti gyvam. Žinoma, pasak istoriko, pasilikimas tėvynėje, kančia ir mirtis su savaisiais būtų reiškę „didelį dvasinį kapitalą ateities kartoms“, tačiau ne kiekvienam lemta tapti didvyriu⁵⁰. Nelemta juo tapti buvo ir A. Smetonai.

Iš tiesų, jokia kita šio laikotarpio asmenybė nesulaukė turbūt tiek daug dėmesio išeivijos spaudoje kaip Antanas Smetona. Buvo organizuojamas vakaras, skirtas jo mirimo metinėms pažymėti, kurio programoje prezidentas vaizduotas, kaip „tautinės kultūros vertybių

*puoselėtojas, vienybės apaštalas*⁵¹. Teigiamai apie prezidentą atsiliepė ir A. J. Greimas, savo straipsnyje rašydamas, jog jo valdoma Lietuva ypač daug pasiekė ekonomikos srityje ir tam nėra skirta pakankamai dėmesio⁵². V. Rastenis, kalbėdamas apie A. Smetonos valdymą, jo nešlovino, tačiau ypatingos kaltės dėl valstybės gyvenimo ir likimo taip pat nevertė prezidentui, o daugiau stengėsi parodyti jo indėlį Lietuvos gyvenime⁵³. Tačiau netrūko spaudoje ir gana žemo pobūdžio diskusijų, kuriose aptarinėjamas buvo net seksualinis A. Smetonos gyvenimas⁵⁴.

Apibendrinant viso laikotarpio politinį Lietuvos gyvenimą, dažnai ryškiausiai akcentuojamas tautinis ir politinis sąmonėjimas, bei spartus valstybinio gyvenimo sutvarkymas parodant, jog nedidelė valstybė, gali

nepriklausomai gyvuoti remdamasi vakarietiško tipo valstybės modeliu. O „pozityvusis šio periodo įnašas tautinio sąmoningumo formavimuisi yra **valstybingumas ir savimi pasitikėjimas, kaip tauta, pajėgiančia save valdyti**“⁵⁵.

Taigi 1918–1940 metais lietuvių tauta politiškai subrendo tiek, kad sugebėtų ne tik paskelbti nepriklausomybę, bet ir pati save valdyti sekdamą vakarietišku demokratijos modeliu. Nepaisant to, trečiojo dešimtmečio viduryje ji pasuko autoritarizmo keliu, kuris daugumos išeivijos mąstytojų buvo vertinamas neigiamai. Paskutiniųjų valstybės gyvavimo metų įvykiai sukėlė daugiau siai diskusijų valdžios politikos atžvilgiu. Ir vienos bendros nuomonės niekada ir nepavyks surasti.

Išvados

Pirmosios Lietuvos Respublikos visuomenę išeivija matė tokią, kuri jau buvo pasiekusi tokį brandos lygį, jog nepriklausomybę suvoktų kaip būtinybę. Tokios nuotaikos ne tik vyravo tarp inteligentijos, bet ir plačiuosiuose visuomenės sluoksniuose. Deja, nepaprastai didelis veržlumas ir platūs užmojai kartais virsdavo tiesiog materialinės naudos paieška, kas ilgainiui tapo išeivijos klijuojama etikete daugumai inteligentijos.

Vertindami kultūrinį nepriklausomos Lietuvos gyvenimą, išeiviai akcentavo aukštą

švietimo lygį tiek mokyklose, tiek universitete. Tačiau kalbėta ir apie tai, jog visuomenė dar nebuvo pajėgi suprasti ir vertinti meno. Tačiau visas Pirmosios Lietuvos Respublikos politinis gyvenimas, neskaidant jo į atskirus politinius įvykius, buvo suvokiamas teigiamai, kaip visiškai save pateisinęs. Atskirų politinių įvykių vertinimas priklausė nuo asmeninių išeivių pažiūrų, simpatijų ir antipatijų. Todėl kiekvienas periodas vertintas kontroversiškai. Daugiausia diskusijų išeivijoje susilaukė 1940 metų įvykiai: prezidento A. Smetonos pasitraukimas į Vakarus, valstybės politika dėl būtiniosios ginties.

Nuorodos

1. Avižienis A., Jaunas lietuvis modernioje kryžkelėje // *Mūsų Vytis*, 1962, nr. 4, p. 36.
2. Brazaitis J., Kultūros kelias nepriklausomoje Lietuvoje // *I laisvę*, 1960, nr.22, p. 12–13.
3. Ten pat, p. 12–17; Eretas J., Didysis jo nuotykis, 1977 (spausdinimo vieta nenurodyta), p. 8–16.
4. Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: II // *Metmenys*, 1960, nr. 3, p. 111.
5. (Vanda Sruogienė), Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: I // *Metmenys*, 1960, nr. 2, p. 86.
6. (Juozas Kaminskas) // Ten pat, p. 88.
7. Ten pat, p. 89.
8. Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: II, p. 109.
9. Kavolis V., Tautinio susipratimo tarpsniai // *Nepriklausomųjų kelias*, Vilnius, 2006, p. 332.
10. Girnius J., 1918 vasario 16 // *Aidai*, 1968 02, nr. 2, p. 49.

11. (Jurgis Gimbutas, Karolis Drunga) Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: I, p.86–88.
12. (Jonas Paplėnas) Ten pat, p. 89.
13. (Juozas Kaminskas) Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: II, p. 111.
14. (Karolis Drunga), Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: I, p. 87.
15. (Vanda Sruogienė) Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: II, p. 105.
16. (Vincas Rastenis) Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: I, p. 90.
17. (Karolis Drunga) Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: IV // *Metmenys*, 1965, nr. 9, p. 84.
18. Kavolis V., Lietuviai, komunizmas ir tautinis charakteris // *Metmenys*, 1960, nr. 2, p. 132–133.
19. Kavolis V., *Sąmoningumo trajektorijos*, Žmogus istorijoje. Vilnius, 1994, p. 151.
20. Damušis A., Liudijimai apie nepriklausomos Lietuvos pažangos eigą // *Į laisvę*, 1958, nr. 16–17, p. 2–3.
21. (Vytautas Vardys) Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: II, p. 118.
22. Brazaitis J., Kultūros kelias, p. 11.
23. (Karolis Drunga) Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: IV, p. 86.
24. Pilka S., Lietuvių teatras ir mūsų dramaturgija // *Mūsų Vytis*, 1962, nr. 2, p. 49.
25. Mackus A., Ties nepriklausomybe ir ties žemėn neįaugusia karta // *Metmenys*, 1960, nr. 2, p. 10.
26. Ten pat, p. 10.
27. (Mykolas Vaitkus) Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: II, p. 112.
28. Girnius J., *Raštai*, t. 1. Vilnius, 1995, p. 390–391.
29. Girnius J., 1918 vasario 16 // *Aidai*, 1968 02, nr. 2, p. 49.
30. P. Pauliukonis, Lietuvos valstybės pagrindus tiesiant // *Aidai*, 1970 05, nr. 5, p. 200.
31. V. Vaitiekūnas, Demokratinė Lietuva krevime veidrodyje // *Į laisvę*, 1970, nr. 50, p. 86–90.
32. V. Trumpa, Kreivas veidrodis saviesiems ir svetimiesiems // *Akiračiai*, 1971 03, nr. 3, p. 13.
33. Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: II, p. 113; Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: II // *Metmenys*, p. 112; Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: III // *Metmenys*, 1962, nr. 5, p. 80.
34. Girnius J., Prez. A. Smetonos kalbos // *Aidai*, 1977 03, nr. 3, p. 141.
35. Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: II, p. 112.
36. Rastenis V., Gruodžio 17 // *Tarp kairės ir dešinės, tarp Lietuvos ir Amerikos*. Vilnius, 2004, p. 420.
37. Vaitiekūnas V., *Demokratinė Lietuva*, p. 85.
38. Eretas J., *Didysis jo nuotykis*, p. 10.
39. Greimo A. J. straipsnis „A. Smetona ir kas toliau“ laikraštyje „Literatūra ir menas“, 1989 03 18, LII, f.1 ap. 11, b.177, p.1.
40. Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: III, p. 81.
41. Ten pat, p. 82.
42. (Jeronimas Cicėnas) Ten pat, p. 82.
43. (Vytautas Vardys) Ten pat, p. 82.
44. (Vanda Sruogienė) Ten pat, p. 83.
45. Ten pat, p. 84.
46. Eretas J., *Iševijos klausimu*. Roma, 1974, p. 16.
47. Mackus A., Ties nepriklausomybe ir ties žemėn neįaugusia karta // *Metmenys*, 1960, nr. 2, p. 11.
48. (Mykolas Vaitkus, Vytautas Vaitiekūnas, Jonas Paplėnas) Nepriklausomoji Lietuva šiandieniniu vertinimu: III, p. 84.
49. Girnius J., Apvaizda ir Lietuvos nelaimė // *Aidai*, 1953 01, nr.1, p. 45.
50. Ivinskis Z., Aktualieji Lietuvos istorijos klausimai // *Į laisvę*, 1967, nr. 41, p. 27.
51. Prezidento Antano Smetonos 20 mirimo metų minėjimo programa, 1964 03 04, (VDU ISC) f. 1, ap. 1–5, l. 3.
52. Greimo A. J. straipsnis „A. Smetona ir kas toliau?“, 1988, (VDU ISC) f. 1, ap. 1–11, b. 2155–177, l. 1–2.
53. Rastenio V. radio paskaita „Kodėl vieną Lietuvos laikotarpį vadina Smetonos laikais“, (VDU ISC) f. 2, ap. 1-1, b. 7857–35, l.1–3.
54. Railos B. straipsnis „Smetonos atgimimas“ spausdintas *Dirvoje* 1988, (VDU ISC) f. 1, ap. 1–5, l.1; B. Smetonienės straipsnis-paneigimas apie prezidento šeimą laikraštyje *Dirva*, 1988, LII, f. 1, ap. 1–3, l. 1.
55. Kavolis V., Tautinio susipratimo tarpsniai // *Nepriklausomųjų kelias*, p.332.

THE ATTITUDES OF EXILE THINKERS TOWARDS THE FIRST REPUBLIC OF LITHUANIA

The period of the First Republic of Lithuania was brought into a new space. In exile as well as during the time of independence this period was not idealized. All that caused different evaluations of the past. Talking about the evaluations of the society in the thoughts of emigrants, we have to admit that the Catholic emigrant sector divided society into two parts: that affected by the East and that affected by Western culture. The latter was thought much superior because it appealed to Catholic values. The cultural life of the First Republic was much praised for its progress and maturity. But its political life attained quite different evaluations. The

struggle for independence and its first years were idealized by almost everyone but as we get closer to the period of the Constituent Assembly evaluations vary. The shortcomings of this period are highlighted by many. Most disputes in the emigration press erupted with the *coup d'état* of the December 17, 1926 and ended with the retreat of President Antanas Smetona to the West. It probably couldn't have been otherwise because many members of the former political parties regrouped and renewed their activities in the diaspora. Even after some time the political fervor of the First Republic of Lithuania did not quiet down.

Atminties horizontai

Algimantas GURECKAS

Lietuvių jaunimo politinė veikla Niujorke 1963–1968 m. Lietuvių Jaunimo Antikolonialinė Lyga (LJAL), Žygis į Jungtines Tautas ir Baltiečių Kreipimasis į Jungtines Tautas (BATUN)

Pabėgėliai

Antrojo pasaulinio karo metu Antroji sovietinė okupacija prasidėjo 1944 m. liepos 8 d. sovietų Raudonajai armijai peržengus Lietuvos sieną rytuose nuo Vilniaus. Ji užėmė Vilnių liepos 13 d., Kauną rugpjūčio 1 d., ties Palanga spalio 10 d. pasiekė Baltijos jūrą ir atkirto Kurše vokiečių Šiaurės armijų grupę ir latvių legiono dalinius. Raudonoji armija 1945 m. sausio 28 d., paėmė Klaipėdą, po savaitės, vasario 4 d., užėmė Nidą, Kuršių nerijoje pasiekė Vokietijos sieną ir taip okupavo visą Lietuvą. Ši okupacija truko iki 1990 m. kovo 11 d., 46 metus. Okupacinė kariuomenė buvo išvesta jau po Lietuvos nepriklausomybės atstatymo, 1993 m. rugpjūčio 31 dieną.

Didžioji dauguma lietuvių pabėgėlių nuo Antrosios sovietų okupacijos 1944 metais bėgo į Rytprūsius ir toliau į Vokietiją. Tik mažam skaičiui pabėgėlių pasisekė žvejų laiveliais iš Šventosios per Baltijos jūrą pasiekti

Švediją. Vokietijoje pabėgėliai 1945 m. gegužės 8 d. sulaukė jos kapituliacijos. Vakarų sąjungininkai, amerikiečiai, anglai ir prancūzai, savo okupacinėse zonose Vokietijoje ir Austrijoje surinko pabėgėlius į stovyklas. Ten jie pabėgėlius maitino ir globojo. Juos pavadino „išvietintais asmenimis“ (displaced persons), nes pabėgėlių (refugees) pavadinimas būtų buvęs nepatogus prieš rusus. Jis būtų kėlęs klausimus: pabėgėliai nuo ko ir dėl ko?

Vakarų sąjungininkai pareikalavo, kad Vokietijos ir Austrijos universitetai nemokamai priimtų tam tikrą skaičių užsieniečių pabėgėlių studentų. Tuo pasinaudojo apie 2050 lietuvių jaunuolių¹, kurie tęsė ar pradėjo studijas Vokietijos ir Austrijos universitetuose.

Po Vokietijos kapituliacijos ir po Potsdamo konferencijos paaiškėjo, kad sovietinė Baltijos kraštų okupacija greit nesibaigs. Vieni pabėgėliai tai suprato greičiau, kiti vėliau, bet pagaliau visiems teko susitaikyti su mintimi, kad pramatomoj ateityje jie negalės grįžti į

laisvą tėvynę ir teks ieškoti kraštų, kur būtų galima pastoviai įsikurti. Vokietijos sąlygos įsikūrimui buvo nepalankios, tad prasidėjo pabėgėlių emigracija iš Vokietijos pirmiausia į Angliją, Belgiją, Kanadą, Australiją, kai kuriuos Pietų Amerikos kraštus². Emigracija į Amerikos Jungtines Valstijas prasidėjo vėliau, kai Amerikos Kongresas 1948 m. priėmė Išvietintų asmenų aktą (Displaced Persons Act). Masinė pabėgėlių emigracija į Ameriką vyko 1949–1950 metais³.

Pabėgėlių jaunimas Amerikoje

Vos įsikūręs lietuvių jaunimas pradėjo ieškoti galimybių studijuoti naujojo krašto universitetuose. Netrukus atsikūrė lietuviškojo jaunimo organizacijos – ateitininkai, šviesiečiai, skautai, įsisteigė Studentų Santara. Gyvendamas ir studijuodamas demokratiniam krašte, kur pilietinė visuomenė stipri, įvairi ir aktyvi, lietuvių jaunimas pajuto galimybę skleisti informaciją apie sovietų pavergtus Baltijos kraštus ir ieškoti jiems draugų. Po kelių metų Amerikoje ateiviai gavo to krašto pilietybę. Dalis jaunų vyrų turėjo tarnauti Amerikos kariuomenėje ir dalyvauti Korėjos kare. Grįžę veteranai pasijuto visais atžvilgiais visateisiais krašto gyventojais, tokiais jautėsi ir kiti, išmokę anglų kalbą ir pilietybę gavę jaunuoliai ir jaunuolės. Jie pajuto galimybę veikti ne tik krašto visuomenę, bet ir Amerikos Jungtinių Valstijų valdžią.

Lietuvių studentų sąjunga buvo įsteigta 1951 metais⁴, 1954 metais buvo įkurtas jos Užsienio reikalų skyrius, kurį sudarė Antanas Dundzila, Leonas Sabaliūnas, Tomas Remeikis ir Algirdas Budreckis. Tais pačiais metais buvo pradėtas leisti anglų kalba žurnalas „Lituanus“, skirtas amerikiečių ir kitų kraštų visuomenei. Valdas Adamkavičius (vėliau Adamkus) 1956 metais suorganizavo Lietuvos laisvės reikalų peticiją, kurią su

40 000 parašų tų metų birželio 15 d. įteikė Amerikos viceprezidentui Richardui Nixonui⁵. Bet jau tų metų rudenį jaunimas, kaip ir visa lietuvių visuomenė, apsigylė Amerikos politika sovietų pavergtų Vidurio ir Rytų Europos tautų atžvilgiu. Vengrijos sukilimas ir Vakarų netrukdomas jo kruvinas užgniaužimas parodė, kad Vakarai yra palikę Vidurio ir Rytų Europą sovietams ir kad to regiono tautos negali tikėtis paveikios paramos savo pastangoms išsivaduoti iš sovietinės priespaudos.

Tuo laiku jau daugelis lietuvių studentų baigė mokslus, taip atsirado Amerikoje baigusių politinių mokslų, istorijos, sociologijos daktarų, kurie tapo profesoriais ir tęsė savo mokslinį darbą. Jie tapo natūraliais jaunosios kartos vadovais. Jaunimas skeptiškai, su nepasitikėjimu žiūrėjo į Amerikos ir kitų kraštų lietuviams vadovaujančius politinius veiksmus – Vyriausiąją Lietuvos išlaisvinimo komitetą (VLIK'ą), ir Amerikos lietuvių tarybą (ALT'ą). Pirmaisiais pokario metais, dar būdamas Vokietijoje, VLIK'as kiek įmanydamas stengėsi sau subordinuoti Lietuvos diplomatinę tarnybą, kiek jos dar buvo išlikusios. Jo vadovybė tikėjosi, kad jei jų akredituotose valstybėse dar pripažįstami diplomatai jai subordinuosius, tai ir jiems vadovaujanti institucija turės būt laikoma lyg ir egziline Lietuvos vyriausybe. Diplomatai tokią galimybę laikė visiškai nerealia. Jie buvo įsitikinę, jog nė viena valstybė, kurioje jie akredituoti, nesutiktų pripažinti bet kurios Baltijos valstybės egzilinės vyriausybės, nežiūrint, kokią formą ji būtų pasirinkusi, tad sutikę pasidaryti priklausomais nuo VLIK'o ar kokios kitos egzilinės organizacijos, jie prarastų savo pripažinimą. Jie todėl vieningai pasipriešino VLIK'o užmačioms. Kilo VLIK'o konfliktas su diplomatais, kurį dar paaštrino kai kurių kairiųjų partijų VLIK'e principinis priešiškus Lietuvos diplomatinei tarnybai. Jų akimis tai buvo nekenčiamo Antano Smetonos diktatoriško režimo likutis, kurio geriausia

kuo greičiau atsikratyti. Dauguma jaunimo veikėjų neigiamai žiūrėjo į VLIK'o kovą su diplomatais. Dar daugiau VLIK'o autoritetą visuomenės ir jaunimo akyse žlugdė jo skilimas, kai 1952 metais iš jo pasitraukė Lietuvių frontas ir 1955 – Tautinis sąjūdis ir Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga. Šios dvi pastarosios organizacijos nepritarė VLIK'o kovai su Diplomatine tarnyba.

Jaunimo veikėjai, susipažinę su lietuvių politinių veiksmų veikla, pamatė, jog ji pernelyg nukreipta į savo autoriteto išlaikymą ir stiprinimą užsienio lietuvių visuomenėje, per mažai rūpinantis naujų galimybių ieškojimu ir išnaudojimu keliant Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių laisvės reikalą Amerikos Kongrese, vyriausybėje, įtakinguose valdžios sluoksniuose ir plačiojo krašto visuomenėje. Jie palankiau žiūrėjo į ALT'ą, Lietuvių studentų sąjungą įstojo į ją nariu. Baigęs mokslus dr. Tomas Remeikis 1963 m. tapo jos atstovu. Jis paruošė išsamią atmintinę, kur kritiškai įvertino ALT'o veiklą ir tos veiklos metodus ir patiekė savo pasiūlymus, kaip tą veiklą reformuoti, padaryti ją našesne ir paveikesne, bet jokio atgarsio nesulaukė.

Veiksniai rėmėsi Amerikos Jungtinių Valstijų ir kitų Vakarų demokratinių valstybių sovietinės Baltijos valstybių aneksijos nepripažinimu. Jaunimas tam visiškai pritarė, bet jis matė ir kitas jėgas bei sąjūdžius anapus Vakarų pasaulio. Po Antrojo pasaulinio karo Azijoje, Afrikoje ir iš dalies Vidurio bei Pietų Amerikoje vyko plataus masto antikolonialinis sąjūdis, Vakarų kolonialinės imperijos byrėjo, prarasdamos savo kolonijas, kartais taikingai, kartais po sukilimų ir karų. Kolonijų išsivadavimas prasidėjo 1947 metais su Indijos ir Pakistano nepriklausomybe, vien tik 1960 metais 17 buvusių kolonijų tapo nepriklausomomis valstybėmis. Namibija 1990 metais buvo paskutinis reikšmingas mandatinis kraštas tapęs nepriklausomu. Kitais, 1991 metais, žlugo rusiškoji sovietinė imperija ir išsilaisvino jos pavergti kraštai. Dar

liko svetimųjų valdomi ir kovojantys už išsivadavimą kurdai, čečėnai, kašmirai ir kitos mažesnės tautos.

Kitas svarbus, pasaulinės reikšmės posūkis buvo Kinijos Liaudies Respublikos pasipriešinimas sovietų imperinėms užmačioms Azijoje ir 1958 m. jos susipriešinimas su Sovietų Sąjunga. Kinijos komunistai 1949 metais laimėję pilietinį karą ir paėmę valdžią, pripažino Josifo Stalino vadovaujamą vaidmenį pasaulio komunistiniame judėjime, bet jam 1953 metais mirus, Kinijos komunistų vadovas Mao Zedong buvo įsitikinęs, jog tas vaidmuo turėtų tekti jam. Jis norėjo pratęsti komunistų sudievinčių neklystančių ir neginčijamų autoritetų seką: Karlas Marxas–Friedrichas Engelsas–Vladimiras Leninas–Josifas Stalinas–Mao Zedong. Dar svarbesnė konflikto priežastis buvo Sovietų Sąjungos užmačios paversti ją savo satelitine valstybe. Kinija, viena iš seniausių žmonijos civilizacijų, su tokia pažeminančia padėtimi negalėjo sutikti ir nesutiko.

Jaunimas tikėjosi, kad pasisakydami už platų ir nesulaikomą antikolonialinį judėjimą galės atkreipti dėmesį į sovietų okupuotas Baltijos valstybes ir laimėti jų išsivadavimui pritariančių draugų. O Kinijos atveju atrodė, kad verta vadovautis arabų aforizmu, jog mano priešo priešininkas – mano draugas. Tarp politiškai interesuoto lietuvių jaunimo sklindant tokioms pažiūroms, atsirado veiklių jaunuolių, kurie ryžosi kurti naujas, su užsienio lietuvių politiniais veiksniais nesusijusias politines organizacijas. Buvo aišku, kad veiksniai ir užsienio lietuvių visuomenė bus priešiška tokiai taktikai, kuri buvo pasiruošusi ignoruoti Kinijos komunistinę, totalitarinę, tironišką diktatūrą, paremtą itin žiauria prievarta.

Veiksniai ir visuomenė buvo skeptiški antikolonialinio sąjūdžio atžvilgiu, nes daugelis išsivaduojančių Afrikos ir Azijos valstybių atrodė palinkusių į komunizmą ir jas politiškai ir ekonomiškai rėmė Sovietų Sąjunga.

Tokias kritiškas visuomenės nuotaikas išreiškė Vilius Bražėnas savo straipsnyje „Janiarai“ („Dirva“, 1964 m. spalio 26 d.).

Dvivarde lietuvių jaunimo organizacija

Veikiant tokiems jaunimo nusistatymams bei nuotaikoms jaunimo ir vidurinės kartos politinės organizacijos mintis kilo Romo Kezio ir Juozo Miklovo pasikalbėjimuose 1962 metų rudenį. Kezys – pabėgėlis nuo sovietinės okupacijos, aktyvus skautas, Miklovas – pabėgėlis iš sovietų okupuotos Lietuvos⁶. Atvykęs į Ameriką ir susipažinęs su to krašto lietuvių politine veikla, jis susirūpino tos veiklos nepaveikumu, atsargumu ir veržlumo trūkumu. Jam atrodė, kad jaunesni ir veržlesni veikėjai gali tuos trūkumus pašalinti. Panašiai galvojo ir Kezys.

Jų iniciatyva 1963 m. sausio 3 d. pas Romą ir Daivą Kezius buvo sušauktas Niujorko lietuvių jaunimo veikėjų pasitarimas, kuris pritarė jaunimo politinės organizacijos sudarymui. Buvo galvojama, jog geriausias kelias tam tikslui būtų apjungiant veikiančias jaunimo organizacijas. Jų atstovai sudarytų jungtinį veiklos centrą. Tuo būdu jį būtų galima greitai įkurti ir jis iš karto turėtų platų pagrindą. Tų pačių metų gegužės 25 d. Niujorke buvo sušauktas jaunimo organizacijų atstovų susirinkimas, kur nutarta steigti Lietuvių jaunimo organizacijų federaciją (LJOF). Laiikini federacijos nuostatai buvo priimti liepos 14 d. Laiikinąjį LJOFo prezidiumą sudarė Algimantas Gureckas – pirmininkas, Romas Kezys ir Algirdas Budreckis. Jaunimui ir visuomenei federacija prisistatė lapkričio 25 d.

Nuostatuose buvo numatytas ir antras federacijos vardas: Lietuvių jaunimo antikolonialinė lyga (LJAL), skirtas veiklai tarp Azijos ir Afrikos tautų išsivadavimo judėjimų.⁷ Šalia jaunimo organizacijų atstovų buvo numatyta galimybė į ją įsijungti ir atskiriems

jaunimo ir vidurinės kartos asmenims. Vidurine karta buvo laikomi Amerikoje mokslus baigę asmenys. Tai suteikė progą ir man dalyvauti federacijos veikloje ir kurį laiką jos vadovybė, nors tuo laiku jau buvau pasiekęs 40 metų amžiaus ir aiškiai persiritęs per jauniosios kartos ribas.

Pasitarimuose steigiant LJOF dalyvavo Lietuvių studentų sąjungos, ateitininkų, Santaros, skautų akademikų, Korp! Vytis ir Korp! Neo-Lithuania atstovai, bet sukūrus federaciją, skautai akademikai ir Korp! Vytis liko nuošaliai. Tai iškart susilpnino naująją federaciją ir iškėlė klausimą, ar teisinga vadintis Lietuvių jaunimo organizacijų federacija, nes toks pavadinimas implikuoja visų jaunimo organizacijų dalyvavimą. Dalyvaujančios organizacijos pasijuto nejaukiai atsidūrę ne visuotinėje, o tik dalinėje federacijoje. Tad antrasis federacijos pavadinimas, Lietuvių jaunimo antikolonialinė lyga, veikiai pasidarė pagrindiniu, LJOF sunyko, liko tik LJAL.

Lygos veikla

Lygos veikla, nukreipta į Azijos ir Afrikos kraštų išsilaisvinimo sąjūdžius, daugiausia reišėsi Niujorke, nes čia, šalia Jungtinių Tautų pagrindinės būstinės, svarbesnės išsilaisvinimo siekiančios organizacijos turėjo savo atstovus, su kuriais Lyga bandė kontaktuoti. Nebuvo kaip įtraukti kitus lietuvių telkinius į jos veiklą.

Dar prieš įsikuriant Lygai, 1959 ar 1960 metais, vykstant alžyriečių nepriklausomybės karui prieš Prancūzijos kolonialinę valdžią ir Niujorke lankantis Prancūzijos prezidentui generolui Charles DeGaulle, prisijungiau prie demonstracijos prieš DeGaulle, už Alžerijos [Alžyro] nepriklausomybę. Demonstracijai pasibaigus, prie manęs priėjo M'hammed Yazid, alžyriečių atstovas Niujorke ir tarp nuolatinių misijų Jungtinėse

Tautose, susipažinom ir jis nusivedė pas save. Praleidom visą vakarą jam pasakojant apie alžyriečių nepriklausomybės karą, o man – apie partizaninį karą Lietuvoj prieš sovietinę okupaciją. Atradam ir bendrų bruožų tarp tų karų. Prancūzai ir sovietai plačiai naudojo terorą prieš vietinius gyventojus, abeji išmėtydavo nukautų kovotojų kūnus miestelių aikštėse. Abu laisvės kovos sąjūdžiai turėjo ne tik kovoti su priešais, bet ir su išdavikais kolaborantais iš vietos gyventojų. Apsikeitėm informacine medžiaga, buvau tikras, kad atradau supratingą Lietuvos draugą. Kai 1962 metais Alžerija [Alžyras] išsikovojo nepriklausomybę, mano pažįstamas Yazid tapo ministru nepriklausomos Alžerijos pirmojo vyriausybės. Bet man besiruošiant su juo kontaktuoti pulkininkas Houari Boumedienne nuvertė tą vyriausybę ir tapo diktatorium, o ministras Yazid atsidūrė egzilyje Šveicarijoje.

Lygos veikėjams atrodė, kad būtų naudinga kontaktuoti su kovojančių antikolonialinių sąjūdžių atstovais. Tuo metu vyko platus ir intensyvus partizaninis karas prieš portugalų kolonijinę valdžią Angoloj (1961–1975 m.). Lyga surado ir kontaktavo su kovojančių angoliečių atstovais Niujorke. Po kelių pokalbių telefonu buvo susitarta susitikti. Nurodytas adresas pasirodė prastoj miesto dalyje, teko jo ieškoti vakare klaidžiojant po tamsius kiemus. Kelis kartus skambinom telefonu, gavom nurodymus, kuriais sekant radom vargingai gyvenančius, apie kokį nors susitikimą nieko nežinančius žmones. Supratom, kad kažkas mus tyčia klaidina. Žinojom, kad angoliečių partizaniniam kare prieš portugalus kovoja dvi, viena kitai priešiškos grupės – sovietų remiamas ir jiems palankus marksistinis Angolos Išlaisvinimo Judėjimas (Movement for the Liberation of Angola, MPLA) ir nacionalistinė Angolos Visiškos Nepriklausomybės Tautinė Sąjunga (National Union for the Total Independence of Angola, UNITA)⁸. Tikriausia mūsų klaidinimas buvo tų grupių atstovų ar šalininkų

Niujorke tarpusavio priešiškos veiklos reiškinys. Po mūsų nesėkmės, nenorėdami būti įveltais į jų mums nesvarbius ir nesuprantamus konfliktus, nebesistengėm išsiaiškinti ir nebandėm toliau su jais ieškoti kontaktų ir bendradarbiavimo.

Geriau sekėsi su politiškai veikliais jau išsivadavusių Afrikos ir Azijos kraštų studentais. Susitikdavom su jais privatiems pasikalbėjimams, suorganizavom ir viešą susitikimą. Jie papasakodavo apie savo kraštų problemas ir siekimus, išklausydavo mūsų skundų prieš sovietus ir mūsų tautos pastangas išsivaduoti. Sužinodavom vieni apie kitus, bet nesisekė pereiti į tikrą dialogą, nesusidarydavo pagrindas kalbėti apie kokią nors bendrą, ar bent suderintą lygiagrečią veiklą. Supratom, kad tie kontaktai niekur neveda. Kartą vienas nesenai išsilaisvinusios ir į Jungtines Tautas priimtos valstybės diplomatas mums atvirai paaiškino, kad jis supranta mūsų tėvynės padėtį ir mus nuoširdžiai užjaučia, bet jis atstovauja naujai, silpnai ir neturtingai valybei, kuriai Sovietų Sąjunga daug padeda politiškai, ekonomiškai ir net ginklais – militariškai. „Mes negalim sau leisti susikirsti su galingąja Sovietų Sąjunga“, – užbaigė jis.

Po šio pokalbio mūsų užsidegimas įsiterpti į Azijos ir Afrikos antikolonialinį sąjūdį žymiai atvėso. Vis tiek stropiai siuntinėjom sveikinimus naujoms, nepriklausomybę gaudančioms valstybėms. Gaudavom mandagius ir malonius atsakymus, bet ir tai nieko toliau nereiškė, kaip paaiškino minėtas diplomatas, ir negalėjo.

Pastangos pasiekti Kinijos Liaudies Respubliką

Vienas pirmiausių mūsų veiklos uždavinių buvo kontaktuoti susikirtusių su sovietais komunistinę Kiniją. Paruošėm memorandumą ir pasiuntėm Kinijos valstybės tarybos pirmininkui Chou En-lai į Beidžingą. Ame-

rikos paštas mūsų siuntą grąžino, nes tada tarp Amerikos ir komunistinės Kinijos ne tik nebuvo diplomatinių santykių, bet ir pašto susisiekinimo.

Spaudoj radę Kinijos ambasadoriaus Varšujai vardą ir pavardę, pasiuntėm jam mūsų memorandumą. Ta siunta negrižo, reikia manyti, kad ji ambasadą pasiekė, bet mes kokio nors atsakymo negavom. Tuo tada ir pasibaigė mūsų pastangos kontaktuoti su Kinija.

Bet ši idėja nebuvo atmesta ar užmiršta. Kai komunistinė valdžia perėmė Kinijos atsotavimą Jungtinėse Tautose ir ten atsirado jos ambasadorius, Amerikos Lietuvių Bendruomenė (JAV LB) pasiuntė jam prašymą, kad Kinijos Liaudies Respublikos vyriausybė nepripažintų sovietinės Lietuvos okupacijos.

Bet tai jau kitas, daug vėlesnis laikotarpis. Antikolonialinės lygos veiklos metu su kiniais kontaktuoti mums nepavyko.

Vietnamo karas

Tuo laiku Amerika įsivėlė į karą Vietname. Jis suskaldė ir supriešino Amerikos visuomenę, ji pasidalino į kietus karo šalininkus ir karštus jo priešininkus. Kone visa Amerikos lietuvių visuomenė, senoji ir naujoji išeivija, buvo už Vietnamo karą ir nuoširdžiai rėmė kare įklimpusią Amerikos valdžią ir kariuomenę. Išimčių buvo tik tarp kai kurių studentų, kurie, paveikti septintojo dešimtmečio jaunimo radikalių pacifistinių ir kairuoliškų nuotaikų, dalyvavo demonstracijose prieš karą.

Antikolonialinei lygai tas karas iškėlė painią problemą. Jos viduje pasireiškė du priešingi nusistatymai. Nors vietnamiečių tautos pasipriešinimo karui vadovavo sovietų ir kiniečių remiami komunistai, viena iš Lygoj pasireiškusių nuomonių laikė jų kovą teisėta ir teisinga. Juk jie kovojo už dirbtinai suskaldyto savo krašto sujungimą ir jo tikrą nepriklausomybę. Jie aiškiai buvo tvirtai pa-

siryžę nebepasiduoti svetimiesiems, vis tiek, ar jie būtų prancūzai, ar amerikiečiai su jų pietinei Vietnamo pusei prievarta brukama demokratija. Šio nusistatymo Lygos veikėjai, matydami kietą lietuvių išeivijos priešišumą bet kurio krašto, taigi ir Vietnamo, komunistams, suprato, jog būtų buvę neprotinga Lygai pasisakyti už sovietų ir kiniečių remiamą vietnamiečių kovą, bet siūlė šiuo klausimu tylėti ir jokių atvejų nepritari ti Amerikos imperialistiniam ir kolonialiniam karui. Kiti Lygos veikėjai, priešingai, siūlė pasisakyti už Amerikos vedamą karą, kaip reikalingą ir teisingą kovą prieš, jų nuomone, sovietams pavaldaus pasaulinio komunizmo plitimą.

Amerikai ėmus atvirai kariauti Vietname, lietuvių jaunimas suorganizavo Vašingtone demonstraciją už Amerikos karą prieš komunizmą. Būrys Lygos narių iš Niujorko išvyko dalyvauti toje demonstracijoje, o tam nepritariantys susirinko į pobūvį parodyti sau ir kitiems savo nepritarimo. Neišvykę save laikė tikraisiais antikolonialistais. Buvau vienas iš nepritariančių Vašingtono demonstracijai. Bijodamas Lygos skilimo ir matydamas, kad ji gali prarasti lietuvių išeivijos paramą, 1965 m. liepos 15 d. pasitraukiau iš Lygos pirmininko pareigų. Jis perdaviau Juozui Miklovui, kuris nors ir nedalyvavo demonstracijoje, bet jo nusistatymas nebuvo toks aiškus kaip mano.

Žygis į Jungtines Tautas

Miklovas buvo įžvalgas ir veiklus vadovas, nors tuo laiku Lyga atsidūrė krizėje. Išryškėjo, jog vienas jos siekiamų tikslų – įsiterpti į Azijos bei Afrikos tautų antikolonialinį išsivadavimo sąjūdį – iš vis nepasiekiamas, o antrasis – išgauti komunistinės Kinijos pritarimo bei paramos – negali būti vykdomas, kol nebus rastas kelias su ja susisiekti.

Nieko nelaimėjus plačiajame pasaulyje, teko vėl atsigręžti į Ameriką. Visai netikėtai

nauja iniciatyva atėjo iš senosios emigracijos palikuonių, Lietuvos vyčių⁹. Du jaunosios kartos vyčiai – Antanas Mažeika ir Antanas Sniečkus¹⁰ pasiūlė organizuoti didelio masto manifestaciją ir demonstraciją, žygį į Jungtinių Tautų būstinę Niujorke, tikintis atkreipti Amerikos visuomenės ir spaudos dėmesį į sovietų okupuotos Lietuvos troškimą išsilaivinti, atstatyti savo nepriklausomą valstybę ir tapti Jungtinių Tautų nare. Antikolonialinė lyga bematant visiškai pritarė jų pasiūlymui ir ėmėsi jį remti. Kai tik ši idėja buvo paskelbta spaudoje, visa Amerikos rytinio pakraščio lietuvių visuomenė, senoji ir naujoji išeivija, atsiliepė su didžiausiu entuziazmu. Visi jautė pareigą padėti pavergtai tėvynei, pralaužiant ilgus metus tvyrančią tylą pasaulyje apie jos žiaurų likimą sovietinėje okupacijoje. Atsibodo vien tik aukomis remti politinių veiksmų veiklą, prasiveržė noras patiems kuo nors reikšmingu aktyviai prie Lietuvos laisvės veiklos prisidėti. Visuomenė atsiliepė į Vinco Rastenio raginimą: „Esam laisvi, netylėkim“.

Iniciatoriai šiam projektui vykdyti sudarė penkių asmenų, pasivadavusių koordinatoriais, Komitetą Lietuvos nepriklausomybei atstatyti. Koordinatoriai buvo:

Antanas Mažeika, pirmininkas;

Algirdas Budreckis (1937–2000);

Romas Kezys;

Juozas Miklovas;

Antanas Sniečkus.

Mažeika, Sniečkus ir Budreckis buvo antros ir trečios kartos senosios lietuvių imigracijos palikuonys, Kezys – vienas iš naujųjų imigrantų, pabėgėlis nuo sovietų okupacijos, Miklovas – pabėgėlis iš sovietų okupuotos Lietuvos. Miklovas, Kezys ir Budreckis buvo Antikolonialinės lygos vadovybės nariai. Įvairiems uždaviniams vykdyti jie pasikvietė nemažą būrį talkininkų, kai kuriuos iš vyresniosios kartos – Vincą Rastenį propaguoti žygį lietuvių spaudoje, mane – paruošti manifestacijos nutarimų ir

atsišaukimų projektus. Juos ruošiau artimai bendradarbiaudamas su Algirdu Budreckiu. Man buvo taip pat pavesta po žygio koordinuoti atsišaukimų, nutarimų ir memorandumų įteikimą misijoms prie Jungtinių Tautų.

Pradėjus organizuoti žygį, iškart atsirado daug išlaidų, stambiausia iš jų – nusipirkti visą sekmadieninio „The New York Times“ dienraščio puslapį su atsišaukimu, kuris buvo išspausdintas 1965 m. lapkričio 7 d., (p. E9): „The Baltic Question, An Appeal to the Conscience of the United Nations“. Šiam atsišaukimui ir kitoms pradinėms išlaidoms koordinatoriai paėmė privačias bankų paskolas užstatydamis savo namus ar kitą turą. Netrukus žygiui pradėjo plaukti lietuvių visuomenės parama ir koordinatoriai galėjo bankams grąžinti savo skolas.

Lietuvių išeivijos politiniai veiksniai, pirmausia VLIK'as, susirūpino, kad atsiranda nauja dinamiška jaunimo politinė organizacija, kuri gali greit įgyti išeivijos visuomenėje didelės įtakos ir tapti jiems konkurente. Po pasitarimų su VLIK'o vadovybe, tarpininkaujant įtakingam senosios emigracijos veikėjui ir vienam iš Amerikos Lietuvių Bendruomenės kūrėjų prelatui Jonui Balkūnui (1902–1989), koordinatoriai sutiko, kad jų sudaryto Komiteto Lietuvos nepriklausomybei atstatyti uždavinys bus tik suorganizuoti ir praveisti žygį į Jungtines Tautas, jo veikla pasibaigs po vieno ar dviejų mėnesių po žygio, įteikus Jungtinių Tautų narių misijoms manifestacijos nutarimus, atsišaukimus ir memorandumus. Taip susitarus VLIK'as sutiko žygį remti, koordinatoriams ir jų talkininkams leido įsikurti savo įstaigos patalpose, naudotis jo adresu, telefonais ir kitais raštinės įrengimais.

Lietuvių visuomenės įtakingiems konservatyviems sluoksniams užkliuvo žygio vadovų nusistatymas kreiptis į visas Jungtinių Tautų nares, išskyrus tik Sovietų Sąjungą, sovietinę Ukrainą ir sovietinę Gudiją, bet neiš-

skiriant kitų Sovietų Sąjungos satelitinių ar nepriklausomų komunistinių valstybių – Lenkijos, Čekoslovakijos, Vengrijos, Jugoslavijos, Kubos (komunistinė Kinija tada dar Jungtinėms Tautoms nepriklausė). Daugeliui Amerikos lietuvių bet kokie kontaktai su komunistais atrodė neleistini¹¹. Čia iškilo niekad galutinai neišspręstas klausimas, kas gi yra Lietuvos laisvės tikrasis priešas – komunizmas ar rusiškasis imperializmas. Aišku – abu. Bet kuris iš jų pagrindinis ir svarbiausias? Sovietų Sąjungos atveju tai buvo vienas ir tas pats, bet susidūrus su kitais komunistų valdomais kraštais tas klausimas galėjo iškilti ir ruošiantis žygiui į Jungtines Tautas iškilo. Antikolonialinės lygos veikiami žygio koordinatoriai apsisprendė pasisakyti prieš rusiškąją sovietinį imperializmą, neličiant komunistinių kraštų valstybinės santvarkos. Nežiūrint visuomenės ir veiksmų abejonių ir priekaištų šio nusistatymo žygio vadovybė nuosekliai ir tvirtai laikėsi¹².

Netrukus žygio rėmėjų susirinkime buvo iškeltas pasiūlymas įtraukti į žygį Amerikos latvius ir estus. Atrodė, jog Amerikos visuomenei ir tarptautinei pasaulio viešajai nuomonei visų trijų Baltijos valstybių išsilaisvinimo siekis bus suprantamesnis ir patrauklesnis negu tik kurios nors vienos iš jų. Be to, buvo tikimasi, kad visų baltiečių dalyvavimas padidins žygio dalyvių skaičių ir prisidės prie jo poveikio.

Susisiekus su latvių ir estų veikėjais, netikėtai susidurta su jų nepalankiu nusistatymu dėl žygio. Latvių diplomatomams ir jų pagrindinei organizacijai Amerikas Latviešu Apvienybai (Amerikos Latvių Sąjungai) laikantis nuošaliai, būrys energingų jaunų latvių prisidėjo prie žygio savo atsakomybe. Jie sudarė žygiui remti latvių komitetą, kurio pirmininkas buvo gydytojas Dzintars Paegle, nariai: Ivars Berzinš, Dzintra Bungs, Uldis Grava ir katalikų kunigas Norberts Trepša (1913–1972). Komitetas ir jo talkininkai energingai ėmėsi žygio rengimo darbo.

Estų politinė vadovybė pasirodė dar priešiškesnė, nes, jos nuomone, žygis nesiderino ir kirtosi su tuometine Amerikos užsienio politika. Po kelių pasitarimų Estijos generalinis konsulas Niujorke Johannes Kaiv (1897–1965) sutiko manifestacijoje dalyvauti, bet dieną prieš pareikalavo žygio vadovybei nepriimtinių rezoliucijos projekto pakeitimų. Tik tarpininkaujant Lietuvos generaliniam konsului Vytautui Stašinskui (1906–1967) ir vicekonsului Anicetui Simučui (1909–2006) pavyko rasti visiems priimtina siūlomą rezoliucijos pataisymą.

Žygio koordinatoriai priėmė į savo gretas Paegle ir, jau po žygio, estų atstovą Victor Vinkman, garbės pirmininku sutiko būti prel. Balkūnas, kuris žygį nuoširdžiai rėmė. Jo prestižas tarp visų Amerikos lietuvių labai padėjo organizuojant žygį.

Žygio dieną, 1965 m. lapkričio 13, šeštadienį, atvyko pilni žygio dalyvių samdyti autobusai iš visų Amerikos rytinio pakraščio lietuvių telkinių – Pensilvanijos, Naujosios Anglijos valstijų, šiaurinės Niujorko valstijos dalies, New Jersey valstijos miestų, Baltimorės Marylando valstijoje, daug dalyvių atvyko savais automobiliais, mažiau – traukiniais. Susirinko ir vietiniai Niujorko lietuviai, latviai, būrelis estų, didžiulė Madison Square Garden auditorija prisipildė, nesimatė tuščių vietų. Po Amerikos, Estijos, Latvijos ir Lietuvos himnų, kalbų, kelių lietuviškų tautinių šokių, lietuviškų solistės dainų, priėmus manifestacijos deklaraciją ir kreipimąsi į Jungtines Tautas, dalyvių minia tvarkinga eiseną patraukė Niujorko gatvėmis prie Jungtinių Tautų būstinės. Vėliavoms plevėsuojant, orkestrams grojant, skaitlinga, ilgai nusitęsusi eiseną buvo tikrai įspūdinga, žymiai skaitlingesnė ir įspūdingesnė negu rengėjai drįso tikėtis.

Priekyje nešami keturi pagrindiniai plakatai reikalavo: „UN Membership for Independent Lithuania Latvia Estonia“, „Free Estonia # 118 in UN“, „Free Latvia # 119 in UN“, „Free Lithuania # 120 in UN“.

Pasiekusi Jungtinių Tautų pastatą, žygio dalyvių minia susibūrė kitoj pusėj gatvės (prie Jungtinių Tautų pastato ir sodelio neleidžiama būriuotis). Čia po kelių trumpų žygio vadovų pasisakymų ir kiek ilgesnės prel. Balkūno kalbos žygio į Jungtines Tautas numatyta programa pasibaigė.¹³ Dalyviams skirstantis būrelis lietuvių akademikų skautų, keturi jaunuoliai ir šešios merginos, kaip eiliniai lankytojai, nuėjo į Jungtinių Tautų pastatą, į lankytojų galeriją. Tuo metu vyko posėdis. Skautai palaukė, kol kalbėtojas pasibaigė savo pasisakymą ir pradėjo visi kartu skanduoti: „Admit the Baltic States to the UN.“ Žinoma, netrukus atbėgo Jungtinių Tautų apsaugininkai ir juos iš galerijos išvedė, bet jie džiaugėsi, kad vis tik jie įnešė Baltijos kraštų laisvės klausimą į Jungtines Tautas¹⁴.

Rytdieną griebėm „The New York Times“, žiūrėdami, kas ten apie žygį, bet nieko neradom. Jokios žinios, jokio komentaro. Tiesa, vietinė spauda apie jį, nors ir šykščiai, pranešė, bet tai menka paguoda. Mes taikėm į didžiąją spaudą, į įtakingiausią Amerikos laikraštį „The New York Times“, o ten – tylą. Ar tai dalis tylos sąmokslu prieš sovietų okupuotas Baltijos valstybes? Mes buvom tuo įsitikinę, nes tuo laiku nebuvo kokių svarbių įvykių, kurie būtų vertę spaudą žinias apie žygį nustumti į šalį. Tylėjo ir sovietai¹⁵.

Po Antrojo pasaulinio karo, Amerika ir kitos Vakarų valstybės nenorėjo dar daugiau aštrinti ir taip sparčiai prastėjančių santykių su agresyvia ir nesukalbama Sovietų Sąjunga. Vakarų spauda tada atkakliai ignoravo sovietinę priespaudą ir pasipriešinimą Baltijos kraštuose ir Ukrainoj. Nors žygio metu nuo karo jau buvo prabėgę 20 metų, bet Amerika, įsivėlusį į karą Vietname, vėl stengėsi išsaugoti galimybę susikalbėti su Sovietų Sąjunga. „The New York Times“ tokiai politikai pritarė ir mums atrodė, jog tai turėjo būt žygio ignoravimo priežastis. Žygiu buvo siekiama pralaužti tylą apie Baltijos kraštus. Deja, mums nepasisėkė.

Žygio nutarimų ir atsišaukimų įteikimas

Žygio vadovai suprato, kad Jungtinių Tautų generalinis sekretorius ir jo administracija nespėdžia jokių svarbesnių politinių klausimų. Sprendimai priklauso Saugumo Tarybai, pirmiausia jos penkioms nuolatinėms narėms, o politinius klausimus kelti ir dėl jų pasisakyti Generalinėj Asamblėjoj gali kiekviena valstybė, Jungtinių Tautų narė. Todėl buvo nutarta aplankyti visų Jungtinių Tautų narių nuolatinės misijas ir joms įteikti manifestacijos deklaraciją, atsišaukimą ir pora memorandumų. Tai buvo didelis darbas, nes tuo metu Jungtinėms Tautoms priklausė 117 valstybių, nutarus aplenkti Sovietų Sąjungos, Sovietų Ukrainos ir Sovietų Gudijos misijas, vis tiek dar liko 114. Buvo sudaromos 3–5 asmenų lankymo delegacijos, stengiantis, kad kiekvienoj iš jų būtų bent po vieną iš kiekvienos Baltijos tautos.

Aišku, delegacijų priėmimas įvairiose misijose buvo labai skirtingas. Vienur jos buvo maloniai priimtoms, išreiškiant užuojautą mūsų pavergtoms tautoms ir supratimą bei pritarmą jų išsilaisvinimo pastangoms. Palankiausia mūsų delegacija buvo sutikta Tautinės Kinijos misijoje¹⁶ ir, mūsų dideliu nustebimui ir džiaugsmui, komunistinės Lenkijos diplomatų. Kitur priešingai – Jugoslavijos misija iš vis griežtai atsisakė mus priimti. Bulgarijos diplomatai manė, jog mūsų delegacija iš sovietinės Lietuvos. Kai pradėjus pokalbį jiems paaiškėjo kas čia pas juos atvyko, jie atsistojo ir pareiškė, kad šis susitikimas baigtas, kitaip sakant mandagiai išvijo. Dar prieš mums skambinant Suomijos misijai, patys suomiai per jų pažįstamus estus paprašė, kad nesikreiptume į juos prašydami priimt mūsų delegaciją. Jie turėtų atsisakyti ją priimti, o jie to nenori, nes mus supranta ir mums pilnai pritaria. Suprasdami juos ir jų padėtį, pasiuntėm jiems mūsų medžiagą paštu.

Itin aktyviai misijų lankymo organizavime ir pačiam lankyme pasireiškė latvis

teisininkas, rašytojas, žurnalistas, katalikų kunigas Norberts Trepša. Jis pas save, savo Agluonos Švč. Marijos latviškos parapijos įstaigoj, šiaurinėj Niujorko miesto dalyje Bronxe, patalpino ir lankymo delegacijų raštinę. Misijose aktyviai reiškėsi latviai ir estai, o lietuvių kiek sumažėjo. Senosios emigracijos palikuonys vyčiai gerai jautėsi veikdami jų gimtojoj amerikietiškoj aplinkoj. Tarptautinė, skirtingų civilizacijų aplinka jiems buvo svetima ir jie pasitraukė. Stropiai dalyvavo Antikolonialinės lygos veikėjai, dar ir naujų studentų į šią jiems įdomią veiklą įsitraukė. Delegacijose trijų baltiečių tautybių santykis išsilygino.

Vis tik nepajėgėm visų Jungtinių Tautų narių misijų aplankyti. Mūsų delegacijų dalyvių skaičius buvo ribotas, jie daugiausia dirbantys žmonės, iš savo darbų pasiėmė keletą dienų misijoms lankyti, bet negalėjo gauti daug laisvų dienų. Po poros mėnesių delegacijos pradėjo mažėti ir 1966 metų vasarį, aplankius 80 misijų, visai išsibaigė.

Baltiečių kreipimasis į Jungtines Tautas (BATUN)

JT misijų lankymas priminė įvairių kraštų diplomatomams neišspręstą Baltijos kraštų klausimą, kuris per 20 metų nuo karo pabaigos nusistovėjęs Europos padalijimui, jau buvo primirštas. Tačiau vienkartinis priminimas negali turėti ilgaikio poveikio. Diplomatai misijose keičiami ir po kelių metų ten niekas nebūtų prisiminęs mūsų apsilankymo. Mūsų įteiktą medžiagą tikriausia kai kuriose misijose iškart išmetė į šiukšliadėzes, bet daugumoj greičiausia ją patalpino naujai pradėtoj, o gal jau esamoj Baltijos kraštų byloj. Mūsų delegacijoms po apsilankymų dalinantis savo patirtimi ir išpūdžiais, išryškėjo bendra nuomonė, kad siekiant pastovaus poveikio reikia nuolatinių kontaktų, apsilankymų, įvairiomis progomis teikiamos

vis naujos medžiagos. Tokią veiklą planuoti ir organizuoti 1966 m. vasario 12–13 d. buvo įsteigta bendra baltiečių organizacija – Baltiečių kreipimasis į Jungtines Tautas (Baltic Appeal to the United Nations – BATUN). Ji sudarė trijų tautybių sekcijos. Latvių ir estų sekcijas sudarė atskiri asmenys, BATUN'o nariai, bet lietuvių sekcijai atstovavo Lietuvių jaunimo antikolonialinė lyga, jai pirmininkavo Lygos pirmininkas Miklovas. Visos organizacijos pirmuoju pirmininku buvo išrinktas prel. Balkūnas.

Nors Mažeikos vadovaujamas Komitetas Lietuvos nepriklausomybei atstatyti po lapkričio 13 d. žygio į Jungtines Tautas netrukus baigė savo veiklą, BATUN'o įsteigimą buvo galima laikyti to žygio tęsa ir VLIK'ui duoto pažado sulaužymu. VLIK'as negalėjo trijų tautybių organizacijos sau subordinuoti, bet į ją įtariai ir nepalankiai žiūrėjo. Tačiau dėl prel. Balkūno pirmininkavimo ją toleravo.

Po metų, 1967 m. balandžio 22–23 d., antrajame BATUN'o metiniam suvažiavime, Antikolonialinė lyga atsisakė vadovauti lietuvių sekcijai. Ji, kaip ir latvių ir estų sekcijos, liko sudaryta iš atskirų BATUN'o narių. BATUN buvo sudarytas kaip trijų baltiečių tautybių federacija, kiekviena sekcija rinko savo tautybės asmenis į BATUN'o vadovybę, iš jų rotaciniu būdu vienas tapdavo organizacijos pirmininku¹⁷.

Antikolonialinės lygos veiklos pabaiga

Antikolonialinei lygai atsiskyrus nuo BATUN'o, ji greit sunyko. Su komunistine Kinija nepasisiekė susisiekti, o Afrikos ir Azijos antikolonialinių sąjūdžių atstovai, kuriuos pavyko kontaktuoti, aiškiai vengė pasisakyti prieš sovietinį rusų kolonializmą ar kaip nors susidėti su baltosios rasės europiečių antisovietine organizacija. Lygos veiklos laukas pasirodė nevaisingas.

Galutinai Lygą pribai gė Niujorko lietuvių visuomenėj pasklidęs gandas–įtarimas, kad jos pirmininkas Miklovas esą galįs būti sovietų atsiųstas jų agentas. Mane dėl Miklovo įspėjo ateitininkų veikėjas Vytautas Vygantas (1930–1998). Tačiau man atrodė, kad greičiau tas gandas pačių sovietų paskleistas, kad pažeistų Miklovo pastangų poveikumą. Mūsų veikloj Antikolonialinėj lygoj, žygyje į Jungtines Tautas ir BATUN'e mes neturėjom kokių nors ryšių su Lietuva ir ten gyvenančiais žmonėmis, tad informacija apie mūsų veiklą niekam negalėjo pakenkti. O gandai su įtarimais apie mūsų veikėjus, nebūtinai neseniai iš Lietuvos pabėgusius, bet ir apie jau seniau Amerikoje įsikūrusius, galėjo lengvai paralyžiuoti visą mūsų veiklą. Jie galėjo privesti prie tokios padėties, kad kone kiekvienas iš mūsų į kitą žiūrėtų su įtarimu: o ką gali žinoti, gal jįsai ar jinaį slaptai dirba sovietams? Nors buvo žinoma, kad sovietai buvo užverbavę keletą išeivijos veikėjų ir galėjo turėti kitų, neišaiškintų agentų, bet, mano nuomone, į jų įsiskverbimo galimybę buvo neverta kreipti per daug dėmesio, kol mūsų veikla neįvėlė Lietuvoje esančių, sovietams pasiekiamų žmonių.

Miklovas, sužinojęs apie tą gandą, labai užsigavo ir visai pasitraukė iš bet kokios lietuviškos veiklos. Atseit štai jums agentas, kuris niekur nebedalyvauja ir niekuo nebesidomi. Tuo metu, 1968 metais, gavau valdžios darbą Amerikos pašto departamente Vašingtone ir ten persikėliau dirbti ir gyventi. Niujorke niekas nepasišovė Antikolonialinei lygai vadovauti ir taip jos veikla pasibaigė be kokio nors formalaus nutarimo¹⁸. Bent dalinai, tarp jau išsivadavusių Afrikos ir Azijos valstybių JT'ų misijų, Lygos veiklą pratęsė BATUN.

Idėją kontaktuoti su komunistine Kinija vėliau perėmė ir vykdė Amerikos Lietuvių Bendruomenė (JAV LB) ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenė (PLB). Kai 1971 m. komunistinė Kinija Jungtinėse Tautose pakeitė Taiwaną saloj prisiglaudusią tautinę, JAV LB

1972.12.29 d. pasiuntė jos ambasadoriui Jungtinėse Tautose Niujorke Huang Hua prašymą perduoti Kinijos Liaudies Respublikos vyriausybei mūsų apeliaciją nepripažinti Lietuvos prievartinio įjungimo į Sovietų Sąjungą ir reikalauti ją baigti neteisėtą Lietuvos okupaciją. Tarpe kartu siunčiamų priedų buvo ir Molotovo-Ribbentropo 1939 m. slaptųjų susitarimų kopijos.

Kai Amerika 1979.01.01 d. užmezgė diplomatinius santykius su Kinijos Liaudies Respublika ir Vašingtone atsirado jos ambasada, ją kaip JAV LB ar PLB atstovas karts nuo karto aplankydavau ir įteikdavau panašias apeliacijas ir įvairios informacinės medžiagos apie Lietuvą ir lietuvių pasipriešinimo sovietinei okupacijai pasireiškimus. Komunistinės Kinijos diplomatai mūsų apeliacijas ir visą medžiagą priimdavo ir žadėdavo informuoti savo užsienio reikalų ministeriją Beidžinge.

Man teko atstovauti Lietuvių Bendruomenei 1981.11.27–28 d. Taikos ir teritorinių klausimų tarptautiniame simpoziume Sapporo mieste, Japonijoje. Ten tarp kitų dalyvių aktyviai reikėsi ir kinietis diplomatas, neoficialus Kinijos atstovas Guo Fengmin. Turėjau progos su juo išsikalbėti, jis patarė siuntinėti mūsų, lietuvių, informacinę medžiagą į Beidžingą Kinijos socialinių mokslų akademijos Sovietų Sąjungos ir Rytų Europos studijų institutui, ten ji gautų daugiau dėmesio. Jis tada mane taip pat įspėjo, kad nuspręsta keisti Kinijos politiką Sovietų Sąjungos atžvilgiu bandant mažinti tarpusavio priešišumą.

Pasinaudojau jo patarimu ir iki Lietuvos išsivadavimo siuntinėčiau tam institutui, o taip pat ir Kinijos užsienio reikalų ministerijos Sovietų Sąjungos ir Rytų Europos skyriui, visą anglų kalba mūsų informacinę medžiagą apie Lietuvą. Iki kol Beidžinge įsikūrė Lietuvos ambasada, institutui prenumeruodavau „Lituanus“ žurnalą.

Tuo būdu Antikolonialinės lygos idėja buvo vykdoma, nors ir daug vėliau.

Atkakli, ilgų metų BATUN'o veikla

Tuo tarpu BATUN išvystė gyvą veiklą Jungtinėse Tautose. Itin veiklus buvo kun. Trepša, antrasis pirmininkas po prel. Balkūno, bet ir vėliau, kitiems pirmininkaujant, jis stipriai reikėsi BATUN'o veikloje. Į ilgalaikę veiklą įsitraukė palygint nedidelis lietuvių būrelis ir netrukus toje veikloje ėmė vyrauti latviai ir estai. Iš lietuvių ilgus metus BATUN'e dirbo Kęstutis Miklas, Dalia Bulgarytė, Nastutė Umbrazaitė – senosios emigracijos palikuonė. Gyvendamas Vašingtone BATUN'o veikloje negalėjau dalyvauti, bet iki šiol likau jo narys.

Tinkamomis progomis BATUN'o delegacijos lankydavo įvairių valstybių JT misijas, įteikdavo ar siuntinėdavo joms memorandumus ir kitą informacinę medžiagą apie Baltijos kraštus. BATUN'o vadovybė įtraukė į savo veiklą baltiečių jaunimą, studentus, kurie atostogų metu ar baigę studijas, BATUN'e atlikdavo politinės-informacinės veiklos praktiką. Taip per BATUN'ą perėjo gan daug jaunų veikėjų. Dalyvaudami BATUN'o veikloje susipažino ir susidraugavo visų trijų tautų jo darbuotojai. Po kiek laiko BATUN'o lietuviai, latviai ir estai įprato bendrauti ir veikti lyg jie būtų vienos ir tos pačios tautos nariai. BATUN buvo pirmoji tokia Amerikos baltiečių bendros veiklos organizacija bei platforma. Tik vėliau įsisteigė kitos bendros baltiečių organizacijos – Vašingtone Joint Baltic American National Committee – JBANC, Kalifornijoje Baltic American Freedom League – BAFL, Konektikuto valstijoje Estonian, Latvian, Lithuanian Association of Connecticut – ELLA.

Kai 1991 metais Lietuva, Latvija ir Estija atgavę nepriklausomybę įstojo į Jungtines Tautas, jų naujai paskirti ambasadoriai misijų patarėjais paskyrė esamus ar buvusius BATUN'o darbuotojus. Lietuvos ambasadorius Anicetas Simutis pakvietė misijos patarėjais Gintę Damušytę, Darių Sužiedėlį ir mane,

visus, kada nors aktyviai dirbusius BATUN'e. Tai buvo labai naudinga, nes mes, Lietuvos, Latvijos ir Estijos misijų patarėjai, buvome draugai ir BATUN'o veiklos bendradarbiai, tad ir mūsų misijų darbe veikėme kartu, lyg būtume vienos misijos darbuotojai. Nuolat pasikeisdavom informacija ir kas savaitę susitikę pasidalindavom uždaviniais, kas ką turi nuveikti. Taip mažos Baltijos valstybių misijos galėjo veikti lyg jos būtų buvę daug didesnės. Tas sklandus ir artimas bendradarbiavimas pasibaigė į misijas atvykus diplomatams iš išsivadavusių Baltijos kraštų.

BATUN itin sustiprino savo veiklą, kai Baltijos kraštuose prasidėjo išsivadavimo sąjūdžiai. Tada ne tik teikė JT'ų misijoms naujausią informaciją apie tai, kas vyksta Baltijos šalyse, bet ir išgaudavo Amerikon atvykusiems išsivadavimo sąjūdžių vadovams susitikimus su Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Švedijos ir kitų kraštų JT'ų misijų diplomatais⁹.

Bet po Baltijos kraštų išsivadavimo BATUN'o veikla labai susiaurėjo. Įsteigus Baltijos valstybių nuolatinės misijas Jungtinėse Tautose, BATUN'ui Niujorko JT'ų būstinėje ir kitų kraštų misijose nelabai liko kas veikti. Pagrindinę savo veiklą BATUN tada nukreipė į JT'ų Žmogaus teisių komitetą Ženevoje. Ten, artimai bendradarbiaujant su Lietuvos, Latvijos ir Estijos JT'ų asociacijomis, BATUN ėmėsi gynybos prieš rusų kaltinimus Estijai ir Latvijai baisiais nusikaltimais: tų kraštų sovietinių kolonistų rusų diskriminavimu, jų žmogaus teisių pažeidimais, fašizmo ir nacizmo puoselėjimu ir kitomis piktadarybėmis.

BATUN'o atstovai taip pat kėlė tuos klausimus, kurių Baltijos valstybės nenori ar negali kelti: Karaliaučiaus rusiškojo enklavo demilitarizaciją, tarptautinės teisės atžvilgiu neaiškų to enklavo statusą, rasistinius išpuolius prieš Rusijoje atsідūrusius kaukaziečius ar migrantus iš Centrinės Azijos, Rusijos mažų finų-ugrų tautų diskriminaciją ir jų tautinių teisių ignoravimą.

BATUN dar vis veikia ir dabar, 2007 metais.

Baigiamosios pastabos

Lietuvių jaunimo antikolonialinės lygos veikla, žygis į Jungtines Tautas, BATUN'o darbai Baltijos kraštų išsivadavime kokios nors juntamos reikšmės neturėjo. Visos tos pastangos išsivadavimo nė viena diena nepriartino ir okupacijos nesutrumpino – kaip ir visa baltiečių išeivijos politinė veikla. Nors išeivijos politiniai veiksniai, ypač VLIK'as ir ALT'as, skardenosi apie jų vedamą „vadavimo veiklą“ ar net „vadavimo kovą“, visiems buvo aišku, jog tai tik lakūs žodžiai, kuriais nereikia jų tiesiogine prasme tikėti. Iš tikro išeivija greit suprato, kad Amerika dėl Vidurio ir Rytų Europos išlaisvinimo su Sovietų Sąjunga nekariaus ir kad lemiamas vaidmuo išsivaduojant Baltijos kraštams ir atkuriant nepriklausomas valstybes atiteks tautoms tėvynėje. Išeivijos tikrasis uždavinys buvo išlaikyti ir, kiek įmanoma, sustiprinti ir praplėsti Baltijos valstybių sovietinės okupacijos ir aneksijos teisėtumo nepripažinimą Amerikos Jungtinėse Valstijose, Kanadoj, Australijoje, Vokietijos Federalinėj Respublikoj, Prancūzijoje ir kituose kraštuose. Ir tikrai šis okupacijos nepripažinimas buvo svarbus išsivaduojant Baltijos valstybėms, jam labai padėjo ir jį palengvino²⁰.

Šalia to išeivija siekė įtikinti pasaulio viešąją nuomonę, kad Baltijos valstybių sovietinė okupacija yra didelė neteisybė, kuri kada nors, kaip nors turėtų būti atitaisyta. Panašiai kaip Lenkijos klausimas dvidešimtojo šimtmečio pradžioje, prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Tada Europoj jau buvo įsivyravęs tautinių valstybių modelis ir atrodo žiauriai neteisinga, kad didelė, kūrybinga, su visai Vakarų civilizacijai reikšmingais pasiekimais muzikoje, literatūroj bei moksle ir su sena valstybingumo istorija lenkų tauta buvo netekusi savo valstybės ir buvo svetimųjų valdoma. Vakarų Europoj, Amerikoj ir anapus jų pasaulyje susidarė nuomonė, jog Lenkija vis tik turėtų būti atkurta, nors niekas nežinojo, kaip

trijų galingų imperijų pasidalintas kraštas galėtų išsivaduoti ar būti išvaduotas.

Nors ir ne taip plačiai kaip Lenkijos atveju, bet ir baltiečių išeivija pasiekė bent dalies pasaulio viešosios nuomonės palankumo, kuris pasireiškė prasidėjus Baltijos kraštų išsivadavimui²¹. Lietuvių jaunimo antikolonialinė lyga, žygis į Jungtines Tautas ir ypač ilgų metų atkakli BATUN'o veikla prie to taip pat prisidėjo.

PRIEDAS:

Nuorašas

Praeities atgarsis

1965 metais lapkričio 13 dieną New York įvyko gausi Amerikoje gyvenančių pabaltijiečių demonstracija ir eisena už laisvę. Jos tikslas buvo pareikšti Jungtinėms Tautoms (JT), Amerikai bei laisvajam pasauliui, kad Pabaltijo tautos buvo neteisėtai pavergtos po komunistiniu jungu. Tai buvo masinis politinis žygis, kuriame tarp kitų dalyvavo 14 000 Amerikos lietuvių. Demonstracijos prasidėjo Madison Square Garden su minėjimu. Po to tūkstančiai žmonių, iškėlę Lietuvos, Latvijos ir Estijos vėliavas bei plakatus, žygiavo per New York gatves iki Jungtinių Tautų būstinės. Ten, aikštėje, per garsiakalbius buvo skaitomas manifestas. Jame pareikšta, kad Pabaltijo kraštų suverenitetas buvo per prievartą atimtas ir jie neteisėtai buvo įjungti į Sovietų Sąjungą. Tai plačiai nuskambėjo Amerikos spaudoje, radijo ir TV žinių programose.

Dešimt Akademikų skautų asmeniškai pasireiškė šiose demonstracijose. Šiam dešimtukui priklausė: Janina Tallat-Kelpšaitė-Prapuolienė, Rūta Domarkaitė-Grigienė, Giedrė Galinytė-Pencylienė, Živilė Paliliūnaitė-Simaitienė, Aušra Kubiliūtė, Vacys Garbonkus, Uogintas Kubilius, Jurgis Šenbergas, Virginija Bobinaitė-Žukauskienė ir Bronius Andriukaitis.

Čia pateikiame ištrauką iš interviu, išspausdintą Akademinio Skautų Sąjūdžio leidinyje „Mūsų Vytis“ 1965 metais.

– Kaip jums kilo idėja nueiti į Jungtines Tautas?

– Grupė draugų, dar iš vasaros stovyklos, stovėjome prie Jungtinių Tautų pastato ir dalinomės įvairiais išpūdžiais, kai prie mūsų priėjo pažįstamas latvis dr. Dzintars Paegle ir pasiūlė aplankyti patį Jungtinių Tautų susirinkimą. Drauge drąsu. Pagalvojome, o kodėl ne? Prie durų, kaip ir visi turistai, nusipirkom bilietus ir nuėjome į salę, kurioje vyko Jungtinių Tautų Saugumo tarybos sesija.

– Ką darėte nuėję į salę?

– Salė buvo beveik sausakimšai pilna kitų žiūrovų. Pasibaigus vienai sesijai, per pertrauką tarėmės, ką daryti (kaip atkreipti JT atstovų dėmesį į pabaltijiečių padėtį). Pasibaigus pertraukai, pradėjo kalbėti Rhodėzijos JT atstovas. Kai baigėsi jo kalba, mes nutarėm: „Pasiruoškim, trys, keturi,“ – ištarė Uogintas, ir drauge kuo garsiau sušukome. „ADMIT THE BALTIC STATES TO THE UN.“

– Kokia buvo reakcija į šį šūkį?

– Jungtinių Tautų posėdžiaujantys atstovai tuoj nusiėmė ausines ir pradėjo klausiti, kas dedasi. Rusijos atstovas atsistojo ir apleido salę. Po to viskas labai greit dėjos. Prie mūsų prisistatė salės policija ir stumtė išstūmė iš JT salės. Su mumis išstūmė ir kelis aplinkinius žmones, kurie gal net nežinojo, kas tos „Baltic States“ yra. Matėme, kaip viena kinietė, pasimetusi ir išsigandusi, aiškinosi policijai. Priėjo prie mūsų UN security (JT saugumas) ir liepė berniukams nueiti į tardymo kambarį. Mergaitės paleido.

– Kas atsitiko vargšams broliams tardymo kambaryje?

– Kai tik įėjome, pirmiausia iškratė kišenes, pažiūrėjo, ar turim ginklų. Visus nu-fotografavo su Polaroid foto aparatu ir tada kiekvieną atskirai apklausinėjo.

– Maždaug ko jūsų klausė?

– Pirmiausia paklausė asmeniškų žinių: vardą, pavardę, kur gyvename, kur dirbame, ar mokomės. Reikėjo parodyti kokią nors identifikaciją. Gavę ir patikrinę šias asmenišk-

kas žinias, pradėjo teirautis, koks buvo mūsų tikslas. Išaiškinom, kad lauke šiuo laiku vyks-ta demonstracijos, prašančios teisėtos laisvės Pabaltijo tautoms, kad mes tikimės, jog demonstracijos atkreips pasaulio dėmesį į tautų neteisingą pavergimą. Savo mažu žygiu norėjom gauti tam reklamos ir atkreipti laikraščių ir viso „communications“ didesnį dėmesį. Prisispyrę klausė, kokiai politinei grupei priklausome. Sunku buvo išaiškinti, kad priklausome Akademiniam Skautų Sąjūdžiui. Iš viso, kas tie akademikai skautai buvo sunku išaiškinti. Klausė, kada įkūrėme Akademinį Skautų Sąjūdį. Išaiškinom, kad mes neįkūrėme, o kad dar Lietuvoje, dėl kurios laisvės mes dabar šaukėme, ši studentų organizacija buvo įkurta. Klausė, ar mes tik dabar susipažinome. Aiškinome, kad visi vasarą drauge stovyklaujame ir suvažiavimuose kartu dalyvaujame. Vienas pradėjo kreiptis į mus rusiškai, bet mes nesupratom, ką jis mums sakė.

– Ar pareigūnų elgesys su jumis buvo mandagus?

– Taip, klausinėtojai buvo labai mandagūs. Nei fiziniai, nei žodžiu mūsų visai neįžeidė. Baigus klausinėjimą, suvedė visus drauge ir aiškino, kokį mes didelį, kenksmingą žingsnį savo gyvenime įvykdėm. Šis įvykis bus visada įrašytas į mūsų bylas. Dirbantys praras valdžios darbus ir t. t. Sakė, kad buvo pakvieta miesto policiją mus areštuoti, bet dėl mūsų dabartinio gražaus elgesio nutarę mus paleisti. Pabrėžė, kad daugiau į Jungtinių Tautų patalpas neturime teisės sugrįžt. Palydėjo ligi durų ir įsakė išeit.

– Kokia buvo reakcija?

– Mūsų žygis buvo paskelbtas United Press International pranešime. Tuo stengėmės kuo daugiau atkreipti JT atstovų ir visuomenės dėmesį į demonstracijos tikslą ir Lietuvos bei kitų Pabaltijo kraštų teisėtos laisvės reikalavimą.

Parengė Danguolė Bielskienė

*DRAUGAS, 2007 m. lapkričio 7 d.,
trečiadienis, p. 2*

Nuorodos

- Jonas Valaitis, red., *Šviesa*. Chicago: Lituanistikos tyrimo ir studijų centras, 2006, p. 11 ir 335.
- V. Aa (Vytautas Alseika) *DP // Lietuvių enciklopedija*. South Boston, Massachusetts: Lietuvių enciklopedijos leidykla; 1953–1985, toliau LE, 5 p. 157.
- A. Kč (Antanas Kučas). *Jungtinės Amerikos Valstybės* // LE 10. p. 65–66.
- R. Kv (R. Kviklytė) *Studentų Sąjunga JAV, Lietuvių* // LE 29. p. 76.
- Ten pat, p. 76–77.
- Juozas Miklovas, geologas, 1961 m. dalyvavo sovietų suorganizuotoj išvykoj į Vakarų Europą. Paryžių ištruko iš sovietų prižiūrimos išvykos ir pasiprašė azylio Amerikoje, į kurią atvyko 1962 m. pradžioje. Vėliau tais pačiais metais liudijo Amerikos Kongrese apie sovietų okupuotos Lietuvos padėtį. Nuo 1963 m. dirbo biochemiku Rockefellerio institute Niujorke. *Miklovas, Juozas* // LE 36 p. 388 ir *Jungtinių Amerikos Valstijų lietuviai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijos leidybos institutas, 1998, 1 p. 676–677.
- Vardas paimtas iš Somalio jaunimo antikolonialinės lygos, kuri vadovavo Somalio išsivadavimo sąjūdžiui. Somalis gavo nepriklausomybę 1960 metais, bet lyga ir toliau ten reiškėsi kaip reikšminga politinė jėga.
- MPLA ir UNITA – Angolos išsivadavimo sąjūdžių akronimai iš jų pavadinimų portugalų kalba.
- Vyčiai* // LE 33, p. 502–504. Lietuvos vyčiai, 1913 m. įsteigta Amerikos lietuvių katalikų jaunimo organizacija, patriotinė tiek Amerikos, tiek Lietuvos atžvilgiu. Ji nepritraukė naujosios emigracijos, tik nedaugelis atskirų asmenų iš naujųjų ateivių įstojo į vyčius ir ten aktyviai pasireiškė. Didžiąją daugumą narių sudaro pirmosios emigracijos bangos, prieš Pirmąją pasaulinį karą atvykusių ateivių, palikuonys. Tokia ši organizacija yra likusi ir šiandien.
- Ne giminė tokio pat vardo ir pavardės tuometiniam sovietų satrapui Lietuvoje.
- Vilius Bražėnas, *Laisvės keliu: ar vienas žygis reiškia atsakymą nuo kito?* // *Darbininkas*, 1965.07.28, nr. 52, p. 3.
- Vincas Rastenis, *Ateina nauji vadai?* // *Me-*
tmenys, 1966, nr. 11, p. 196–199 // *Tarp kairės ir dešinės, tarp Lietuvos ir Amerikos*. Lietuvių išeivijos institutas, Vilnius, 2004, Versus aureus; p. 203–205.
- A. Bdr. (Algirdas Budreckis). *Lapkričio 13 manifestacija* // LE 36, p. 334–335; Paulius Jurkus. *Esam laisvi – netylėkim!* // *Draugas*, 1995.11.29, nr. 231, p. 3.
- Danguolė Bielskienė. *Praeities atgarsis* // *Draugas*, 2007.11.07, Nr. 217, p. 2.
- Yra buvę atvejų, kai sovietų pikti protestai mums padėjo. Kartą, Niujorke lankantis Sovietų Sąjungos ministrui pirmininkui Aleksejui Kosyginui, būrys lietuvių jaunuolių ir merginų suruošė jo piketavimą. Policija mus nuvarė į nuošalią vietą už gatvės kampo, kur mūsų ir mūsų plakatų Kosyginas tikrai nematė. Nematėm ir mes jo, tik girdėjom plojimus jį pasitinkant. Pavaikščiojom ratais, savo plakatus iškėlę gal valandą, o gal tik pusvalandį, kuris mums prailgo, atrodė kaip valanda. Tada nuleidom savo plakatus, sumetėm juos į šiukšlių dėžes ir nužingsniavom į artimiausią alaus barą savo nesėkme viens kitam pasiguosti. Visi sutarėm, jog akivaizdu, kad toki piketavimai ir demonstracijos neturi jokios prasmės, nebent pasiteisinimui prieš save pačius, kad atseit kažką darome, kovojame. Vienbalsiai nutarėm daugiau tokių piketų ir demonstracijų neberuošti.
Kita diena buvo šeštadienis ar sekmadienis, kad nereikėjo eiti į darbą. Anksti rytą skamba telefonas. Pakeliu ragelį. Skambina mūsų piketo dalyvis Saulius Šimoliūnas, klausia:
– Ar matei šios dienos „New York Times“?
– Ne, dar nemačiau. O kas ten?
– Apie mūsų piketą pirmam puslapyje!
Bematant apsirengiau ir bėgte nubėgau į laikraščių kioską, pagriebiau „The New York Times“ ir tikrai, pirmam puslapyje aprašytas Kosyginso apsilankymas ir kad jo delegacija protestavo Niujorko merui ir Amerikos Valstybės departamentui, kad buvo leidžiama priešiškam gaivalui demonstruoti prieš draugiškam vizitui atvykusį Kosyginą. Ta proga korespondentas paminėjo, kas buvo sakoma demonstracijos plakatuose ir be-

rods dar paaiškino, kad Amerikos valdžia nepripažįsta Baltijos kraštų sovietinės okupacijos teisėtumo.

Negalėjom atsidžiaugti, kad sovietai išgelbėjo mūsų demonstraciją. Deja, apie žygį į Jungtines Tautas jie tylėjo.

16. Kinijos Respublika (tautinė Kinija Taivane) atstovavo Kinijai Jungtinėse Tautose iki 1971 metų. Tada jos vieton buvo priimta Kinijos Liaudies Respublika (komunistinė Kinija).
17. BATUN // LE 36, p. 97 ir APG (Algimantas Petras Gureckas) *United Baltic Appeal*. (UBA) // *Encyclopedia Lituanica* (Juozas Kapočius; Boston, Massachusetts; 1976) 5, p. 543–544.
18. Antikolonialinės lygos pagrindines bylas turi paskutinis jos pirmininkas Juozas Miklovas, man liko tik tos, su kuriomis dirbau kaip Lygos valdybos narys.
19. *Vytauto Landsbergio viešnagė užsienyje* // *Atgimimas*, 1989.07.28, nr. 27, p. 2.
20. George Bush and Brent Scowcroft, *A World Transformed* (Alfred A. Knopf, Inc., New York, 1998) p. 141 and 215 ir Jack F. Matlock, *Autopsy on an Empire*. Random House, New York, 1995) p. 31–32, 102–104, 227–232, 236, 266–269, 272–273, 283, 324–326, 342–352, 378–380, 483–484, 523, 607, 664.
21. Amerikos prezidento George Bush patarėjas Brent Scowcroft nusiskundė per didele baltiečių įtaka Amerikos kongresui ir spaudai. Pagal jį, kai Baltijos kraštuose prasidėjo išsilaisvinimo sąjūdžiai, ta jų įtaka kliudė Busho politikai remti Michailą Gorbačiovą. George Bush and Brent Scowcroft, *A World Transformed*, p. 216.

Algimantas GURECKAS

LITHUANIAN POLITICAL YOUTH ACTIVITIES IN NEW YORK FROM 1963 TO 1968: YOUNG LITHUANIAN ANTICOLONIAL LEAGUE, MARCH TO THE UNITED NATIONS, AND THE BALTIC APPEAL TO THE U.N.

In the late 1950s many U.S. college-educated Lithuanians from the post-World-War-II emigration looked suspiciously at some of the official organizations representing Lithuanians in America and elsewhere, such as the Supreme Committee for the Liberation of Lithuania and the Lithuanian-American Council. The demise of colonialism in the world led Lithuanian youth to become more active in drawing public attention to the occupation of the Baltic States by the Soviet Union and thereby seeking to induce the latter to grant them independence. For this purpose a federation of Lithuanian youth organizations was established in 1963; it called itself the Young Lithuanian Anticolonial League (LJAL in Lithuanian) and entered

into contact with some African and Asian liberation organizations. One of its largest and best-organized actions was the November 13, 1965 march through New York to United Nations headquarters and the attendant visits to many of the national delegations. In order to achieve better coordination a joint new Baltic youth organization was founded—the Baltic Appeal to the United Nations (BATUN). Many of the people active in it began to work in the Baltic U.N. embassies once Estonia, Latvia, and Lithuania regained independence. So even though neither LJAL nor BATUN had a direct influence on the liberation of the Baltic States, they did help make world public opinion towards them more favourable.

Recenzijos

Ramutė RACHLEVIČIŪTĖ

Akistatos su dailininku, norėjusiu „kelti dulkes ant tėvynės vieškelio“¹,

[arba Rasos Andriušytės–Žukienės monografijos „Akistatos: dailininkas Vytautas Kazimieras Jonynas pasaulio meno keliuose“ recenzija]

Rasa Andriušytė–Žukienė „Akistatos: dailininkas Vytautas Kazimieras Jonynas pasaulio meno keliuose“, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2007.

Didžiųjų XX amžiaus Lietuvos dailės asmenybių estafetėje Vytautas Kazimieras Jonynas yra vertinga grandis: Pauliaus Galaunės *mokinys* ir Elenos Gaputytės, Antano Mončio, Albino Elskaus, Romo Viesulo *mokytojas*. Užtektų Vytauto Kazimiero Jonyno pedagoginio darbo (o jis dar susipynęs su plačia ir įvairiašake administracine veikla!), kad jis priklausytų XX amžiaus dailės istorijai. Dėstydamas Kauno meno mokykloje, vadovavimas Kauno taikomosios dailės institutui Antrojo pasaulinio karo metais, Fribūro dailės ir amatų mokyklos įkūrimas ir direktoriavimas, mokytojavimas Valstybiniame Mainco architektūros ir dailės institute, beveik 17 metų darbo Fordamo universiteto Suaugusiųjų vakarinio švietimo centre.

Vytautas Kazimieras Jonynas įkūrė Fribūro mokyklą pokarinės Vokietijos prancūzų zonoje. Joje be lietuvių mokėsi latviai, estai, čekai, slovakai, vengrai, rumunai, ukrainiečiai ir kt. Tik ketveri metai, bet kiek daug nuveikta. Mokykla garsėjo ne tik dailės dalykų, bet ir užsienio kalbų dėstytojais: poetais – Henriku Nagiu (vokiečių ir prancūzų kalbos), Alfonsas Nyka-Niliūnas (prancūzų k.). Fribūro mokyklos vaidmuo dar iki šiol nėra tinkamai įvertintas mūsų dailės istorijoje. Tiksliau parašyt aprašytas, bet dar iki galo nesuvoktas, neįsisąmonintas. Po pirmųjų mokyklos gyvavimo metų buvo surengta studentų darbų paroda ir parengtas išsamus katalogas. „Būdamas labai gyvos prigimties, suvokdamas neigiamas pasyvaus buvimo, neaiškaus laukimo ir

emigracinio nuovargio pasekmes, jis [Jonynas – R. R.] užėmė aktyvią poziciją. Sugebėjo atmesti stingdantį laikinumo sindromą bei ėmėsi organizacinės veiklos². Šis ir kitoks organizacinis darbas rodo, kad menininkas pasižymėjo neeiliniais organizatoriaus, šian dien sakytume, meno vadybininko, sugebėjimais³.

Vytautas Kazimieras Jonynas „tamsiam tremties gyvenimo maiše“ (Kazio Bradūno žodžiai) niekad nedirbo fabrike, skerdykloje, durininku, o pragyveno versdamasis iš savo profesijos. Tai turbūt ir yra geriausias jo kaip vadybininko sugebėjimų įrodymas. „Beje, Berlyne staiga prasiveržęs ryškus apsisprendimas būti menininku ir vien tik menininku nesikeitė jokiomis aplinkybėmis. 1944-aisiais, kai karo pabėgėliui buvo pasiūlyta melžti vokiečių ūkininko karves, jo atsakymas buvo toks: „Aš galiu jas piešti, bet ne melžti.“ Emigravęs į JAV, Jonynas taip pat nesutiko dirbti jokio kito, išskyrus dailininko, darbą⁴. Pasididžiavimas savo dailininko profesija ir talentu, džiugina, žvalina ir šių dienų skaitytoją, dailininką. Žinoma, kad dailininką visose situacijose gelbėjo ne tik jo apsukrumas, sakytume, netgi verslumas, diplomato talentas, neeiliniai bendravimo sugebėjimai, bet ir jo įsimintinas jumoro jausmas. 1951 metais emigruojant į JAV, kariškio paklaustas, iš ko pragyvensiąs, jis atsakė: Amerikoje kol kas neteko girdėti, kad būtų koks dailininkas numiręs iš bado, ir Jonynas tikrai nebūsiąs pirmasis.

Mokėjo Vytautas Kazimieras Jonynas ir apsiginti. Net laimėjo teismo procesą prieš Juozą Keliuotį, ir pastarasis turėjo paneigti kaltinimus⁵.

Vytauto Kazimiero Jonyno (1907–1997) kūrybinis palikimas kaip reta gausus ir įvairus. Čia priklauso novatoriškas knygų ir žurnalų apipavidalinimas ir iliustravimas, meistriškas ksilografijos technikos įvaldymas, vitražai, skulptūros, bažnyčių, koplyčių ir kitokių šventovių pastatai, jų interjerai ir liturginiai

reikmenys, įvairūs dizaino projektai – pašto ženklai (atspausdinti Vokietijoje, JAV ir Vatikane), plakatai ir kitos mažosios grafikos formos (įstaigų, organizacijų emblemos, vertybinių popierių projektai, ekslibrisai), piešiniai, akvarelės.

Skaitydami Rasos Andriušytės-Žukienės knygą, suvokiame, kad dailėtyrininkė dailininką priskyrė kitokiam, neįprastam Lietuvos dailės padangėje menininko tipui: „jis kūrė sparčiai, ne kankindamasis, bet racionaliai ir drąsiai sprenddamas visas kūrybines bei gamybinės problemas. <...>. Kaip kūryboje, taip ir gyvenime Jonynas buvo aktyvi ir kovinga asmenybė, o savas tiesas dėstė niekada nepailsdamas.“⁶ Straipsniai apie Fribūro mokyklos vadovą lietuvių, estų, latvių, prancūzų, vokiečių, italų spaudoje formavo „aktyvaus, racionalaus menininko paveikslą“⁷. O jeigu pridėtą dar keletą štrichų, gautume itin gyvybingo, optimizmo žaižaruojančio kūrėjo paveikslą. Pasirodo, Vytautas Kazimieras Jonynas ir pagyroms buvo atsparus, o ir kritika jam išeidavo į naudą: „Mano charakteriui daug geriau, kuomet aš gaunu pipirų nei pagyrimų, nes tuomet sukaupi jėgas kovoti prieš blogybes arba prieš trūkumus, kurie būna iškelti.“⁸

Aprėpdama visą Vytauto Kazimiero Jonyno kūrybą ir biografiją, monografijos autorė visgi kai ko sąmoningai atsisakė. Pradėjęs labai anksti, dar nuo 1974 metų lankytis Sovietų Lietuvoje, menininkas atsidūrė nepavydėtinoje situacijoje tiek šiaupus, tiek anapus vandenyno. „Dailininkas gerai suprato sovietinės Lietuvos ir lietuvių dailininkų padėtį, blaiviai vertino savo, „amerikono – lietuvio“, situaciją, kurią galima apibūdinti kaip buvimą tarp kūjo ir priekalo tiek Lietuvoje, tiek Amerikoje. Bet šioje knygoje tokiems klausimams neskiriama daug dėmesio, paliekant juos politologams bei **uždarų tautinių bendruomenių** [paryškinta mano – R. R.] tyrėjams“⁹. Čia Rasa, kaip jai ir būdinga, konstruktyviai laikosi knygos sumanymo ir

pavadinimo – jai rūpi dailininkas „pasaulinio meno keliuose“.

Arsininkui Vytautui Kazimierui Jonynui monografijos eilė atėjo tik dabar, po tapytojų Antano Gudaicio, Antano Samuolio, Viktoro Vizgirdos, skulptoriaus Juozo Mikėno. Pirmiausia dailėtyrininkai rašė monografijas apie „čia“, o ne anapus vandenyno gyvenusius ir kūrusius kolegas. Pagaliau atėjo eilė ir grafiko (turiu omenyje dailininko kūrybinę veiklą *Ars* gyvavimo laikotarpiu, XX a. 4 dešimtmetį) kūrybos apžvalgai. Visus šituos svarbius dalykus sužinome arba patiksliname, pagiliname Rasos Andriušytės-Žukienės dėka stodami akistaton su Vytautu Kazimieru Jonynu.

Patį autorę ir Lietuvos dailės muziejus – monografijos užsakymo iniciatorius, suvokė, kad „pažinimo spragas padėjo užpildyti 1991 m. išleista publicistinė Tomo Sakalausko knyga „Kelionė“, tačiau menotyrinės monografijos apie Jonyno kūrybą Lietuvoje dar nebuvo¹⁰. Nors Tomo Sakalausko „knyga vertinga šaltinių gausa. <...>, tačiau tekstas labai prisodrintas pasaulio filosofinės išminties nuotrupų, asmeniškų autoriaus kultūros pažinimo impresijų, kurios skaitytojams apsunkina Jonyno kūrybos esmės suvokimą“¹¹. Atskiri straipsniai, tyrėjai yra rašę apie įvairius Jonyno kūrybos aspektus, tačiau dailininko kūryba „aprašyta publicistiškai, netgi atsainokai, o moksliskai tirta tik fragmentiškai“¹².

Taigi, Rasa Andriušytė-Žukienė parašė menotyrinę monografiją, kurioje nuosekliai, dėmesingai apžvelgė visas kūrybines sferas ir visus jo tikrai netrumpas (nugyveno dailininkas devynis dešimtmečius) biografijos faktus ir nuotykius. Aprašyti, išanalizuoti taikomąją grafiką, architektūrą (eksterjerus, interjerus), vitražus, bažnytinę dailę reikia *realios, tikros* menotyrinės patirties ir profesionalumo. Rasa Andriušytė-Žukienė šią patirtį sukaupė dirbdama Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, tyrinėdama XX amžiaus Lietuvos dailės istoriją,

vadovaudama Vytauto Didžiojo universiteto Menotyros katedrai, aktyviai rašydama ne tik apie dailės istoriją, bet ir dailės kritiką. Rasos analitiniam protui vienodai gerai paklūsta ir vaizduojamoji, ir taikomoji bei monumentalioji dailė. Rašo dailėtyrininkė konstruktyviai, bet podraug ten, kur reikalinga – su jumoro jausmu, šmaikštumu ar net su ironija; nenusižengdama profesinei etikai, bet ir neatvėsindama teksto iki objektyvaus šaltuko. Skaitydama gyvos, lanksčios kalbos tekstą nei akimirksniu neprarandi jausmo, kad knygos autorė kieta ir principinga dailėtyrininkė. Ji savo tyrinėjamus objektus, ar tai būtų Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, ar Vytautas Kazimieras Jonynas, jų kūrybą vertina ir profesionaliai atseikėja pagal pasaulinį XX a. modernizmo dailės palikimą.

Įžanga „Išėivijos dailė: prie ko prisirišti, nuo ko išsilaisvinti“ monografijoje yra tarsi Rasos Andriušytės-Žukienės atsakas į svarbią Lietuvos menotyroje studiją, kuri pasirodė 2003 metais – „Išėivijos dailė: tarp prisirišimo ir išsilaisvinimo“. Autorių kolektyvo parašytoje dailėtyros apybraižų rinkinyje pirmąkart buvo plačiu mastu gvildenamos „menininkų emigracinės būties problemos“¹³.

Žibuntas Mikšys dar 1998 yra rašęs: „<...> mes nebuvome ir nesame išėiviai <...>. Aš buvau (ir esu) politinis pabėgėlis“. S. Goštautas išėivio sąvoką knygoje „Išėivijos dailė“ išskiria kursyvu ir taiko ją tik karo pabėgėliams, vėliau – emigrantams, atskirdamas juos nuo ankstesnių antrosios XIX a. ir pirmosios XX a. pusių išėivių.

Žibuntas Mikšys tuomet užkliudė įsisėnėjusių ir įsiskaudėjusių, bet vis dar aktualiai žiojinčią žaizdą. Yra žmonių, nebūtinai menininkų, kurie nuo Nepriklausomybės pradžios apsigyveno Lietuvoje ir vis dar vadinami „amerikonais“, australais ir t. t. Mums reiktų sąmoningai pasistengti ir kasdienybėje užmiršti, kas ir kur yra gyvenęs. Prisiminti galima būtų tuomet, jei iškiltų enciklopedi-

nio preciziškumo poreikis. „Išeiviams“ jau seniai nusibodo giminės Lietuvoje, o pastarieji nepateisino giminaičių lūkesčių. Net Lietuvos kasdienybėje to susiskaldymo, betikslis skirstymo į „tikrus“ ir „atvykusius iš išeivijos“ niekaip nepajėgiame įveikti. Tai ką jau bekalbėti apie dailės istoriją...

Gražu, kad dažnokai Rasa vietoj žodžio „išeivis“, rinkosi „saviškio“ terminą: „Per penkiasdešimt atskirties metų įjautrintoje tautos sąmonėje, neišskiriant nė tyrėjų, buvo tvirtai įaugęs **prarasto ir vėl sugrįžusio saviškio** [paryškinta mano – R. R.] vaizdinys, menotyrininkus skatinęs į išeivių kūrybą žiūrėti susidomėjus, bet ir iš tolo, išlaikant didesnį nei įprasta atstumą su meno kūriniu, bet jam rodant ypatingą pagarbą“¹⁴.

„Lietuvoje išleisti išeivių dailei skirti leidiniai dažniausiai palieka profesiskai sterilų, todėl nelabai patrauklų įspūdį“¹⁵. Rasa stengėsi kalbėti ne apie „lietuvių menininką ir pasaulį“, o apie „lietuvių menininką pasaulyje“¹⁶. Tokių mėginimų, užuomazgų monografijos autorė mano pastebėjusi tik Lijanos Natalevičienės, Laimos Bialopetravičienės, Laimos Laučkaitės studijose apie Antaną Tamošaitį, Praną Domšaitį, Jurgį Mačiūną¹⁷.

Iš tikrųjų iki šios dienos metodiniai principai, kaip nagrinėti opią ir skaudžią egzilio kultūros temą, nėra nusistovėję. Nors dailėtyrinių išeivijos kultūros tyrimų poreikį aiškiai pajutome nuo pat Nepriklausomybės laikotarpio pradžios, tiksliau jau *glasnost* ir *perestroikos* laikams prasidėjus.

Globalizacijos laikais menotyrininkus labiausiai turėtų dominti du egzilyje sukurto ar kuriamo meno aspektai, mano R. Andriušytė-Žukienė: tai „poveikis Lietuvos kultūrai bei santykis su naujos „tėvynės“ ir pasaulio menu, <...>“¹⁸. To dailininko kūrybos santykio su pasaulio menu Rasa Andriušytė-Žukienė niekad neužmiršta ir skaitydama visuomet jauti, kad tai yra viso dailės istorikės mintijimo ir griežto, tikrai ne parapijinio vertinimo ašis. Toliau pateikiu citatą, kur visi

pajuodinimai yra šių eilučių autorės, kad išryškėtų tyrėjos pozicija.

„Galbūt tautinis išeivių užsisklendimas, tam tikras provincialumo sindromas lėmė, kad **dauguma lietuvių dailininkų eksploatavo daugiausia figūrinę daile**, ir, kurdami XX a. antroje pusėje, neturėjo didesnių uždavinių negu postimpresionistiniai ar sezanistiniai ieškojimai.“¹⁹ „Kita vertus, **lietuviai atsivežtų europietiško meno tradicijų** – realizmo, neoklasicizmo, ekspresionizmo, figūrinės dailės – **bagazo kūrybiškai nepaudojo**, ir daugeliu atvejų jos netapo naujo, kokybiškai kitokio jų starto naujoje vietoje pagrindu“²⁰.

„Kaip ten bebūtų, didžioji dauguma Vakaruose atsidūrusių lietuvių dailininkų **nesuprato ir nepripažino vėlyvojo modernizmo avangardinių meno krypčių bei apraiškų**, ypač tų, kurių nebuvo prieškarinėje Lietuvoje. Šeštame–aštuntame dešimtmečiuose Amerikoje lietuvių mėgtas ir pratęstas figūrinis menas populiarumu ir reikšmingumu neprilygo abstrakčiajai dailei, tad **šiandien figūrinio meno tradicijos, kuriai priklausė ir Jonynas, tyrinėjimai norom nenorom įgauna rašymo apie konservatyvesnius meninius reiškinius pobūdį**“²¹.

„Kaip ir daugumai lietuvių kultūrininkų, **menininkui ne itin patiko avangardas**, jis nuolat propagavo klasikines meno vertybes, bažnytinį meną, Mikalojų Konstantiną Čiurlionį“²².

Didelę knygos dalį apima bene mažiausiai žinoma ne tik skaitytojams, bet ir dailėtyrininkams medžiaga apie Vytauto Kazimiero Jonyno bendradarbiavimą su Vatikanu ir jo darbavimasis specifinėje bažnytinės dailės srityje. 1955–1983 metais Vytautas Kazimieras Jonynas dekoravo bažnyčias, kurios įėjo į JAV architektūros istoriją, sukūrė šimtus kvadratinų metrų vitražo, suprojektavo liturginių reikmenų ir statinių, baldų. Atskiros dėmesio verta ne vienkartinio Jonyno bendradarbiavimo su Vatikanu istorija: jis – 1964–1965 metų

Vatikano paviljono Pasaulinėje Niujorko parodoje apipavadalintojas, kankinių koplyčios *Mater Misericordiae* interjero Šv. Petro bazilikoje Romoje (1970) autorius. Nuostabą kelia Jonyno ir Shepherdso studija Niujorke, Konektikute, kuri gyvavo 25 metus, parūpinusi daugybę „lietuviškojo stiliaus“ maldos namų ir kitokių įdomių projektų. Kristaus atsimainymo bažnyčia Niujorke, Maspeto rajone pažymėta 1962 metų Amerikos architektų suvažiavime, o Niujorko naujų pastatų vertinimo komisijos įvertinta Pirmąja premija. Kaip ir žymaus architekto Eero Saarineno darbą – aviacijos bendrovės pastatą Kenedžio aerouoste. Vizualiai išpūdingi Šv. Brendano bažnyčia ir koplyčia (1964–1966) su aukos stalu ir tabernakulio altoriumi.

Religinė bažnytinė dailė parodė, „<...> koks sudėtingas būdavo dailininko, užsakovų ir religinės bei tautinės bendruomenės santykis.“²³ Tuo įdomiau, kad monografijos pradžioje mes jau galėjome perskaityti tokias smagias vietas apie žymaus dailininko jaunatviškas šelmystes. Kudirkos Naumiesčio „Žiburio“ progimnaziją ketvirtos klasės šešiolikametis mokinys turėjo palikti, nes autobiografijoje pats vėliau prisipažino, kad mokytojų požiūriu buvęs „nesuvaldomas, nepasiduodąs disciplinai ir cicilikas“²⁴.

Priimant Jonyną į Adomo Galdiko grafikos studiją Kauno meno mokykloje, „judriam dzūkui buvo iškeltos savotiškos sąlygos: nesudaužyti veidrodžių ir kito studijų inventoriaus“²⁵. Prisidėjęs buvo ir prie gipsinio Homero biusto sudaužymo. Monografijos autorė nedailina, nenuslepia nuo skaitytojų šių faktų, kuriuos galima interpretuoti tikrai ne tiesmukiškai. Pavyzdžiui, mes galime pripažinti tai, kaip modernistinį užsiangažavimą ir kovą su miesčioniškais buities atributais (veidrodžiais), o gipsinių senovės graikų ir romėnų skulptūrų atliepų daužymą – kaip moderniai nusiteikusio dailininko epatažą, kaip antiklasikinės jaunatviškas nuostatas. Taip padarytų koks nors vakarietis dailėty-

rininkas – modernizmo apologetas. O Vytauto Kazimiero Jonyno atsainus, santūrus Kauno meno mokyklos įnašą į jauno menininko formavimąsi vertinimas ir skeptiškos mintys apie savo mokytoją Adomą Galdiką: „pasiutimo daugiau nei rezultatų“²⁶ galėtume interpretuoti kaip autoritetų nepaisymą. Adomas Galdikas Kauno meno mokykloje pasižymėjo kaip itin jaunatviškas, kūrybingas, nevaržantis studentų, o ir pats labiausiai linkęs improvizuoti, eksperimentuoti ir netgi tapyboje rinkosi netradicines technikas (guašą, temperą), buvo pamėgęs ne itin populiarių anuomet natiurmorto žanrą. Jį, mokytoją, jaunieji ir maištaujantys arsininkai buvo pasikvietę į savo parodą.

Rasos Andriušytės-Žukienės monografija parašyta mokslškai, bet ir smagiai. Jos formali kūrinių analizė nestokoja nei jos skvarbaus proto, nei vaizdžių palyginimų. „Kai kurios Jonyno kompozicijos yra eklektiškos, kartais stilistiškai margos it smetoniškas kartūnas <...>.“²⁷

Perskaičius solidžią monografiją, yra apie ką pagalvoti, su kuo padiskutuoti. Štai, kad ir su Rasos interpretacija: „Randame netikėtai plačias moderniojo meno apibrėžtis. Pasak Jonyno, būtina moderniojo meno kūrinio sąlyga – „paprastumas ir nuoširdumas, lo-giškumas ir racionalumas“²⁸. O kodėl šito nesupratęs kitaip? Ar vien tik irracionalus, alogiškas gali būti modernus menas? O jeigu mes turime omenyje geometrinį abstrakcionizmą, konstruktyvizmą – tai šis apibrėžimas ne toks jau ir platus, o tiesiog kryptingas.

Nemanyčiau, kad iš tikrųjų „meškos paslauga“ ir Jonyno reputacijai pakenkęs Rasos minimas straipsnis „Pirmas Vokietijoje nupiešiau Marksą: <...>.“ Taip 1986 metais žurnalistui V. K. Jonynas ėmė ir prisiminė. Prasčiau būtų, jei Staliną, Leniną jis būtų nupiešęs. Kadangi už „tikro“, nekupiūruoto Karlo Markso veikalų studijas originalo kalba žmonės pokario Lietuvoje buvo sodinami į kalėjimus, tremiami į lagerius.

Pabaigai, kaip ir pridera šio straipsnio žanrui, keletas nedidelių klaustukų. Šiokios tokios netvarkos esama su tikrinių daiktavardžių, ypač miestų rašyba. Štai Augsburgas, Miunchenas, Kaselis, Manheimas, Dusseldorfas – skliausteliuose rašoma originalo kalba?!²⁹ Sovietų emisaro pavardė pateikiama su vokiška transkripcija – Dymshitzas. Arba žmonių vardai, pavardės rašomi originalo kalba, o štai Šarlotė Buf – sulietuvintai³⁰. Kodėl tik ji? Kai visi tikriniai žodžiai, net gerai žinomų miestų, vietovių pavadinimai rašomi skliausteliuose originalo kalba, tai *art deco* – be dešiniojo kirčio? Suprasčiau, jeigu būtų rašoma sulietuvintai *art deko*. Kai rašoma be kirčio, tai žodžio kilmė, šio iš Prancūzijos atkeliavusio termino kilmė, pasidaro neaiški.

Abejonių sukėlė kai kurių įdėtų iliustracijų komentaras: kodėl Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės „Dvylika brolių juodvarniais laksčiusių“ viršelis yra modernistinis?³¹

Kadangi tik konstatuojama, todėl nelabai aišku, kas yra „luboko maniera“³², „luboko elementas“³³. Kokius šio rusų liaudies raižinio bruožus turi omenyje tyrėja, nes tai irgi ne vienalytis, chronologiškai ir techniškai gyvavęs meno reiškiny.

Gaila, kad tokioje solidžioje monografijoje pasitaiko ir skuboto redagavimo netikslumų. Galiu Jums užgarantuoti, kad Rasa gerai išmano pasaulio įžymybių – moterų Lee Krasner ir Louise Bourgeois kūrybą. Bet nelabai galėčiau Jums tai įrodyti, nes, matyt, po redagavimo jos pavirto vyrais³⁴. Korektūrų netikslumo pasitaiko ir užsienio dailininkų, dailėtyrininkų, ir saviškių pavardžių rašyboje. Sophie Arp mergautinėje ir Mondriano pavardėje įsiterpė nereikalingos raidės, Picasso vardo inicialas irgi nei šioks, nei toks³⁵. Dailės istorikė Apolonija Valiuškevi-

čiūtė pavirto Valiukevičiūtė, o Živilė Ambrašaitė – Umbrasaitė.

Į asmenvardžių rodyklę, deja, nepateko pavardės iš gausių, dažnai su citatomis, įdomiais komentarais, išnašų. Todėl norėdama susirasti vieną ar kitą įstrigusią vietą, vis tūri vartyti storą monografiją ir pati ieškoti.

Skaitydama beveik vienu ypu ir su didžiuliu smalsumu, profesiniu susidomėjimu šią didelę, sparčiai parašytą monografiją, net nustebau, kai ji ėmė ir baigėsi. Galvojau, gal nors vizualiai reikėjo uždėti ženkliuką, kad čia, 145 puslapyje jau teksto pabaiga. Solidi, albumo formatą turinti knyga viso turi 239 puslapius ir dar po to įdėta daug iliustracijų, visas metodinis pabaigos aparatas. Taigi už tą neužtikrintumą dėl netikėtos pabaigos jausmą turėtų prisimti ir leidinio dailininkė Laima Prišmontaitė. Prisipažinsiu, dailininkės darbas manęs nesužavėjo. Kai kurių iliustracijų kaimynystė, jų dydis ir kaip jos atrodo puslapyje, o ir pats knygos formatas dažnokai atrodo abejotini. Kadangi itin daug korektūros netikslumų randame paskutiniame skyrelyje „Apmąstymų metas“, tai ir darau tokią išvadą, kad pabaigoje buvo imta ir paskubėta.

Visa, ką čia išvardijau, nenublankina to didžiulio profesinio pasitenkinimo jausmo, apėmusio perskaičius Rasos Andriušytės-Žukienės monografiją „Akistatos: dailininkas Vytautas Kazimieras Jonynas pasaulio meno keliuose.“ Iki tolei galvoje buvęs mozaikiškas talentingo menininko ir pedagogo, puikaus meno administratoriaus Vytauto Kazimiero Jonyno paveikslas tapo itin išsamus ir žmogiškai patrauklus. O menotyrinės knygos lentynoje atgulė solidi Rasos Andriušytės-Žukienės monografija. Naudinga, smagu, ir ką čia daugiau bepridursi.

Nuorodos

1. V. K. Jonyno laiškas J. Miltiniui // *R. Andriušytė-Žukienė*, p. 29.
2. Ten pat, p. 79.
3. Ten pat, p. 8.
4. Ten pat, p. 25.
5. Ten pat, p. 34.
6. Ten pat, p. 9.
7. Ten pat, p. 15.
8. Ten pat, p. 32.
9. Ten pat, p. 9.
10. Andriušytė-Žukienė, Rasa. *Akistatos: dailininkas Vytautas Kazimieras Jonynas pasaulio meno keliuose*. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2007, p. 8.
11. Min. veik., p. 17.
12. Min. veik., p. 17.
13. Min. veik., p. 11.
14. Min. veik., p. 12.
15. Min. veik., p. 12.
16. Min. veik., p. 12.
17. Min. veik., p. 12.
18. Min. veik., p. 13.
19. Min. veik., p. 13.
20. Min. veik., p. 13.
21. Min. veik., p. 14.
22. Min. veik., p. 18.
23. Min. veik., p. 18.
24. Min. veik., p. 23.
25. Min. veik., p. 23.
26. Min. veik., p. 24.
27. Min. veik., p. 25.
28. Min. veik., p. 40.
29. Min. veik., p. 67.
30. Min. veik., p. 45.
31. Min. veik., p. 32.
32. Min. veik., p. 25.
33. Min. veik., p. 26.
34. Min. veik., p. 145, 146 išnaša.
35. Min. veik., p. 145, 148 išnaša.

Kristina BARTKIENĖ

Šauktinio Džionio kova už lietuvišką žodį

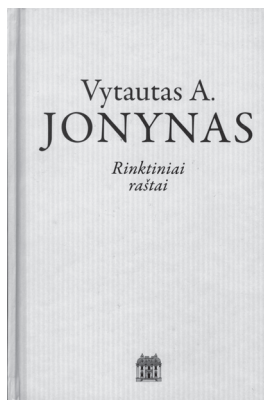
Vytautas A. Jonynas. *Rinktiniai raštai* / medžiagą parengė S. Vėlavičienė; sudarė, įž. str. parašė, pastabas ir paaiškinimus parengė E. Baliutytė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.

Neretai išgirstame, kad šiuolaikinė lietuvių literatūros kritika yra atvira, kritiška, bet subjektyvi. Dažnai ji kaltinama paviršutiniškumu, kruopščios teksto analizės ir ryšio su literatūrine tradicija stygiu. Pasižymėjusi kritikos tekstuose tinkamo dėmesio autoriui, jo kontekstui, vienokio ar kitokio tęstinumo. Perskaičius neseniai pasirodžiusią Vytauto A. Jonyno *Rinktinių raštų* (2006) knygą, kyla mintis, kad atidžiai iš įvairių archyvų surinkti ir vienu rinkiniu išleisti žymaus išeivijos kritiko straipsniai (daugiausiai recenzijos) taps lengvai pasiekiamu, o galbūt net sektinu pavyzdžiu kiekvienam, bent šiek tiek besidominčiam literatūra. Jonyno recenzijos pasižymi nuoširdumu, atvirumu, intelektu, informatyvumu, nesvetima joms ir atidi teksto analizė. Kritikas nurodo knygos vietą nagrinėjamo autoriaus kūrybos, lietu-

vių ir net pasaulinės literatūros kontekste, pateikia nežinomo rašytojo biografijos ar gyvenamosios aplinkos niuansų ir t. t. Trumpai tariant, Jonyno kritikos straipsniams būdinga visa tai, kas traukia skaitytojo dėmesį ir ko pasigendama nemažoje dalyje šiandieninių recenzijų.

Rinktiniai raštai – stambi, t. y. didelio formato ir apimties knyga (716 puslapių), pirmoji tokia detali pažintis su kritiku V. A. Jonynu (draugai jį mėgo vadinti tiesiog Džioniu). Ligi tol skaitytojams jis buvo žinomas nebent iš gausybės straipsnių, išsibarsčiusių Kanados ir JAV

išeivių periodikoje: rašė *Aiduose*, *Akiračiuose*, *Drauge*, *Metmenyse*, *Tėviškės žiburiuose* ir kitur. Egzilyje spausdinami žurnalai buvo pasiekiami ne kiekvienam lietuviui, todėl ir skaitytojų, deja, nebuvo itin daug. Nors kritikas nuolat tikėjo, „jog skaitytojų būrys kur kas didesnis nei įsivaizduojam, tik reikia juos

pasiekti“ (p. 1). Tai jis ir darė. Be žurnalų, Jonyno studijinių straipsnių galima rasti knygoje *Išėjęs negrižti* (1986, apie Marių Katiliškį) ir *Lietuvių egzodo literatūra, 1945–1990* (1992, apie Jurgį Jankų, Algirdą Landsbergį ir kitus Nepriklausomybės rašytojus). Taip pat autorius parašė monografiją *Anastazija Tamošaitienė* (1989). Tiek kūrybinės biografijos žinių apie Jonyną mums pateikia *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Taip pat lakoniškai aptariamas ir kritiko gyvenimas – gimė netoli Maskvos, baigė Kauno „Aušros“ gimnaziją, studijavo romanistiką VDU ir VU. 1944 metais emigravo į Vokietiją, vėliau į Kanadą, kur baigė bibliotekininkystės studijas. Dirbo bibliotekoje, dėstė bibliografiją mokykloje.

Žinių apie Jonyną trūkumą papildė naujoji jo knyga, kurios pradžioje randame informatyvių ir išsamų *Rinktinių raštų* sudarytojos Elenos Baliutytės straipsnį „Literatūros kritikos šauktinis“. Nors straipsnio autorė teigia, kad tai tik „punkturu nužymėtas jo [t.y. Jonyno – K. B.] gyvenimo kelias“ (p. XI), bet palyginus su ligi šiol turėta informacija, tai ištis išsami kritiko gyvenimo ir kūrybos biografija. Rinkdama medžiagą autorė naudojo Maironio lietuvių literatūros muziejuje esančiu Jonyno archyvu, taip pat jo paties straipsniais, atsiminimais. Ir nors kritikas vengė kalbėti ar rašyti apie save (buvo be galo kuklus), skaitant jo straipsnius galima rasti ne vieną į analizę įsipynusį asmeninį prisiminimą ar patirtą išgyvenimą. O kaip teigia E. Baliutytė, „rašydamas apie kitus, nori nenori pasakai šį tą ir apie save“ (p. XI). Visų šių tyrinėtojos įžvalgų rezultatas – išsamus straipsnis apie kritiko gyvenimo kelią ir literatūros tyrinėjimų pobūdį, o kartu tai puiki įžanga į Jonyno raštų rinkinį.

Drąsiai galima teigti, kad Jonynas – vienas produktyviausių išeivijos kritikų. Jo straipsnių priskaičiuojama arti 400. Į aptariamą knygą pateko 76. Išsami statistika apie šio autoriaus tekstus, nagrinėtus žanrus ir pan. pateikta *Rinktinių raštų* pratarmėje ir tai

padedą skaitytojui suvokti Jonyno kritikos mastus. Iš pateiktų skaičių ir kitokios informacijos matyti, kaip kruopščiai buvo sudarinėjama knyga. Struktūrinis raštų pasirinkimas dėkingas ir patogus skaitytojui. Knygoje keturi skyriai, kuriuose pateiktos recenzijos *Apie prozą ir dramaturgiją, Apie poeziją, Apie kritiką, Apie atsiminimus, dienoraščius, (auto)biografijas, raštus ir žmones*. Taigi lengva rasti norimą straipsnį ar autorių. Nors būtent šiuo atveju labiau pagelbėtų knygos gale esanti gausi asmenvardžių ir knygų rodyklė. Ir nors pats kritikas pageidavo skelbti tik pokomunistiniu laikotarpiu pasirodžiusius tekstus, tačiau rinktinėje randame ne tik 1990–2004 m. išeivijoje ir Lietuvoje išleistų kūrinių, bet ir okupuotoje Lietuvoje pasirodžiusių knygų aptarimą. Taip skaitytojui suteikta galimybė susidaryti savo nuomonę apie Jonyno vienu ar kitu aktualiu klausimu išsakytas pažiūras.

Straipsnių pabaigoje pateikiama jų pasirodymo data nurodo teksto vietą literatūros procese, tuo tarpu vaizdingi ir nuotaikingi Jonyno recenzijų pavadinimai – tam tikras nagrinėjamos temos pristatymas skaitytojui. Dažnai vos tik perskaitę antraštę susidarom tam tikrą nuomonę apie straipsnį. Tokie pavadinimai kaip „Kieno saulėlydis?, Graudūs verksmai naująjį Mykolo Sluckio romaną *Saulė vakarop* pasitinkant“, „Romanas apie rajkomo sekretoriaus vargą ir didybę (Jono Avyžiaus *Degimai*)“, „Tegu sukasi, tegu gaudžia didžiosios laiko girnos (Broniaus Radevičiaus *Priešaušrio vieškeliai*)“, „Liesti draudžiama: Balio Sruogos dramaturgija“, „Pilkšvosios ląstelės ir spalvoti rašikliai (Balio Sruogos *Raštų* IV tomas)“ nuteikia skaitytoją patraukliam, ironiškam skaitymui. Humoro ir ironijos gausa pasižymi dauguma kritiko tekstų.

Jau iš antraščių matyti, kad Jonynas nėra akademinis kritikas, nors jo straipsniai leistų jį taip pavadinti. Pats autorius savo padėtį paaiškina tokiu palyginimu: „Visas mano

santykiavimas su literatūra faktiškai remiasi karišku laikinos mobilizacijos principu. Save aš tapatinu su *atsarginiais*. Nesu liktinis puskarininkis, nesu žvilgantis žvaigždutėmis karininkas, bet tas žmogelis, kuris pašaukiamas pakartotiniam apmokymui“ (p. 6). Jonynas nebuvo linkęs tiesiogiai dalyvauti akademiniam gyvenime: jo nebuvo matyti renginiuose, susibūrimuose, kūrybiniuose vakaruose, jis neskelbė savo nuomonės nuo pakylės ir nesakė kalbų. Jis labiau panašus į atsiskyrėlį vienišį, jautusį ypatingą išeivio ir kritiko pareigą rašyti: „Kritikai tampa tais šventais Kristupais, pernešančiais nekaltą vaikėlį (o kai kada ir pelų maišus) per drumzlinus istorijos vandenį“ (p. 2). Apskritai jam išeivijos kritika atrodė esanti išskirtinė – ji privalo išlaikyti lietuvišką žodį, todėl yra kur kas prasmingesnė. Atsakomybę už parašytą frazę juntame iš kiekvieno Jonyno recenzijos puslapio, o visa jo kritikos išmintis kyla tiesiog iš vidaus. Autorius vertina kūrinį intuityviai. Jis atsisako pasenusių akademinių klišių ir recenzuodamas A. Nykos-Niliūno poezijos rinkinį teigia: „Buvo metas, kai poetai buvo rūšiuojami nelyginant vabalai pagal mokyklas, sroves bei jų ištakas ir sektes. Šiandien tokia klasifikacija yra virtusi bergždžiu, beprasmiu, jei ne naiviu užsiėmimu“ (p. 274). Akivaizdu, kad autorius atsiriboja nuo varžančio akademizmo. Nors skaitant jo recenzijas galima gauti tiek informacijos, kiek nerastum nė viename moksliniame straipsnyje.

Tai ir yra vienas iš Jonyno analizės bruožų. Jis rašo kontekstinę kritiką. Aptardamas Icchoko Mero kūrinį *Striptizas*, tyrinėtojas netgi pateikia punktus, kuriais remdamasis ruošiasi kalbėti apie minėtąjį romaną: „1) nustatant jo geografinę padėtį nūdienėj pasaulinėje literatūroje ir 2) lokalizuojant jį paties Icchoko Mero kūrybinėje raidoje“ (p.62). Nors tai konkretus pavyzdys, tačiau tinkamas jis visoms Jonyno recenzijoms. Kalbėdamas apie bet kokio žanro kūrinį autorius būtinai

prisimena nueitą aptariamo rašytojo kūrybinį kelią ir naująjį kūrinį, bando lyginti su jau esamais, nustatyti, ką naujo jis atnešė į autoriaus kūrybą. Nepamiršta kritikas aptarti ir nagrinėjamos knygos vietos pasaulinės literatūros kontekste. Jei autorius mažiau žinomas, pristatoma ir jo biografija ar reikšmingi su jo aplinka susiję faktai. Tarkim Kazimiero Barėno knygos recenzijoje pristatoma ir anglų literatūra, t. y. aplinka, kurioje kūrė nagrinėjamas autorius (p. 39). Arba aptardamas Leono Lėto poezijos knygą, Jonynas neapsieina be *Žvilgsnių* kolektyvo, kuriam priklausė ir aptariamas poetas, pristatymo (p.327).

Įdomus yra kritiko recenzijos modelis – dažnas straipsnis turi įžangą, kurioje autorius išsako pavojus, tykančius vieno ar kito žanro kūrinių, išvardija visas galimas blogybes, o vėliau jas paneigia arba patvirtina (dažniausiai paneigia). Šis modelis ypač išplėtotas recenzijoje, aptariančioje Broniaus Radzevičiaus romaną *Priešaušrio vieškeliai* (p. 103). Taip sukurama intriga. Tokiais žaismingais, ironiškais niuansais autorius sugeba išlaikyti skaitytojo susidomėjimą nuo straipsnio antraštės ligi jo pabaigos.

Traukia akį ir Jonyno recenzijų intelektualumas. Tikriausiai germanistikos studijų nuopelnas, kad bene kiekviename straipsnyje galima rasti prancūzų autorių citatų ar lotyniškų posakių. Net keista, kad nebūdamas akademikas ir nepretenduodamas į mokslinį žanrą, autorius pateikia nemažai teorinių pasvarstymų, kurie veikiausiai gimsta tiesiog intuityviai. Prieš pasinerdamas į kūrinio analizę, autorius dažnai pateikia vieno ar kito žanro priešistorę: jo pasvarstymai apie autobiografiją, istorinį romaną, antiromaną ar net humorą kartais išsiplėtoja iki keletos puslapių. Tokiais atvejais atrodo, kad autoriui norisi aprėpti pernelyg daug, išsakyti viską, perteikti kuo daugiau tą minutę gimusių minčių, todėl neretai jo kritikos straipsniai ilgoki, kaip jis pats sako, beveik „paklodės“. Bet net ir tokios apimties tekstuose autorius

netuščiažodžiauja ir nevargina skaitytojų. Jo mintys savitos, kiekvieną kartą aktualios ir įdomios. Įvadiniamame *Rinktinių raštų* straipsnyje teigiama, kad 80 proc. Jonyno parašytų tekstų buvo užsakyti redakcijų, vis dėlto tai nemenkina jų vertės. Kiekviena šio kritiko recenzija parašyta su dideliu susidomėjimu, neslepia profesiniu interesu, noru sudominti skaitytoją. Tai tikriausiai lėmė jo antroji profesija – bibliotekininkystė.

Paminėtos priemonės tik papildė tiesioginę kūrinio analizę, kuri kritiko straipsniuose dažniausiai labai išsami, nepamiršamas aptarti nė vienas kūrinio polius – turinys, kompozicija, veikėjai, emocinis ar politinis lygmuo, netgi knygos išvaizda. Visa tai Jonynas atlieka nuotaikingu, netgi žaismingu stiliumi, nebijodamas kasdienės kalbos žodžių. Taip pat nevengia autorius nagrinėjamų kūrinių citatų, kai kur pateikia jų išiskus puslapius. Regis, kritikui pavyksta suderinti kasdienybę ir intelektualumą, humorą ir informatyvumą, o tai dažniausiai traukia skaitytoją.

Ypač daug prieštaringų minčių autoriui sukelia būtent kritikos straipsniai ar rinkiniai. Juos analizuodamas Jonynas nevengia griežtesnio žodžio, aštresnės kritikos. Iš savęs ir iš kiekvieno kito kūrėjo ar literatūros tyrinėtojo autorius reikalavo užsiangažavimo, atsidavimo atliekamam darbui, nuoširdumo. Galbūt todėl ypač kolegoms kritikams

negailėdavo griežtesnio žodžio. Nemažai minčių autoriui sukelia Rimvydo Šilbajorio knyga *Perfection of Exile* (p. 360), Antano Zalatoriaus veikalas *Prozos gyvybė ir negalia* (p. 409), o ypatingai daug nepasitenkinimo kritikas išreiškia rašydamas recenziją knygai *Lietuvių literatūra svetur, 1945–1967*. Tai tikriausiai viena ilgiausių autoriaus recenzijų – arti 20 puslapių. Ji turi netgi numeriais pažymėtas išvadas.

Naudingi ir įdomūs Jonyno kritiniai straipsniai, tačiau vienas didžiausių *Rinktinių raštų* turtų – tai plati bibliografija. Pirmoje *Pastabų* dalyje (p. 655–671) pateiktos knygoje spausdinamų Jonyno tekstų bibliografinės nuorodos, paaiškinimai, o taip pat pridėta informacija apie tai, ką dar kritikas yra parašęs apie nagrinėjamo rašytojo kūrybą. Taip susidaro netrumpas išsamus ir naudingas sąrašas. Antroje *Pastabų* dalyje (p. 671–691) pateiktos bibliografinės nuorodos Jonyno tekstų, kurie nepateko į *Rinktinius raštus*. Viso susidaro beveik 40 puslapių bibliografinių nuorodų. Padarytas tikrai vertingas darbas.

Be visų rinktinėje išspausdintų recenzijų ir kitokių kritinių tekstų, knygoje galima rasti Jonyno vaikystės, jaunystės ir vėlesnių nuotraukų, diplomų ir pažymėjimų atspaudų. Tai suteikia knygai šilumos, jaukumo ir patvirtina nuomonę, kurią leidžia susidaryti jau perskaitytos recenzijos – V. A. Jonynas buvo išties turtinga ir nepaprasta asmenybė.

Sigita BARNIŠKIENĖ

Vokiečių pėdsakų ieškojimas Rytų ir Vidurio Europoje

Karl-Markus Gauß. *Die versprengten Deutschen. Unterwegs in Litauen, durch die Zips und am Schwarzen Meer.* Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2005. 240 p.

Apie Vokietijos pastangas išsaugoti Rytų ir Vidurio Europos vokiečių mažumų kultūrinį paveldą bei istorines anksčiau Vokietijai priklausiusių ir po Antrojo pasaulinio karo prarastų teritorijų vertybes rašo vokiečių istorikas, kilęs iš Klaipėdos krašto, Arthuras Hermannas¹. Jo teigimu, „dėl Hitlerio nusikaltimų Vokietija prarado trečdalį savo ankstesnės teritorijos, iš kurios buvo išvaryti visi senbuviai. Kartu iš Rytų ir Vidurio Europos išvytos ir gausios vokiečių mažumos. Po 1945 m. į sumažintą Vokietiją subėgo per 12 milijonų rytinių vokiečių. Pabėgėliams, patekusiems į sovietų zoną, net buvo draudžiama viešai minėti vokišką savo gimtinės pavadinimą, o apie kokią nors savo kultūros tąsą nebuvo galima nė galvoti“².

Po to autorius pateikia faktus, liudijančius, kad po 1953 m., kai Konrado Adenau-

erio vyriausybė paruošė pabėgėlių įstatymą, Vokietija įsipareigojo tyrinėti pabėgėlių kultūrinį paveldą. Pabėgėliai mokslininkai

įsteigė tokias institucijas kaip Herder – Institut, Nordost – Kulturwerk, Goettinger – Arbeitskreis. Vėliau Helmut Kohlio vyriausybė numatė, jog paveldu reikės rūpintis ne tik Vokietijoje, bet ir užsienyje, teikiant pirmenybę kultūrinių santykių tarp Europos tautų tyrinėjimams. Suirus Sovietų Sąjungai, vokiečių mokslininkams atsirado galimybių bendrauti su kolegomis iš Rytų ir Vidurio Europos. 1998 m. buvo įkurta nauja įstaiga – federacinės vyriausybės įgaliotinis kultūros

ir medijų reikalams (Beauftragter der Bundesregierung für Kultur und Medien), kuri rūpinasi ir vokiečių paveldu Rytų Europoje. Kai kurios institucijos buvo sujungtos, pavyzdžiui, Nordost – Kulturwerk buvo sujungtas

su Goettinger Arbeitskreis į bendrą Šiaurės Rytų Europos vokiečių kultūros ir istorijos institutą (Institut für Kultur und Geschichte der Deutschen in Nordosteuropa), 1989 m. Vokietijos vyriausybė įsteigė prie Oldenburgo universiteto Rytų Europos vokiečių kultūros ir istorijos institutą (Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa), kuris įpareigotas plačiai tyrinėti vokiečių kultūrą ir istoriją. Pavyzdžiui, šis institutas renka duomenis apie publikacijas lietuvių, lenkų ir kitomis kalbomis apie vokiečių istoriją, literatūrą, etnologiją, kultūrą Rytų Europos šalyse.

Šiuos faktus pateikiau, norėdama parodyti, kad Vokietija vyriausybės lygmenyje rūpinasi savo ankstesnių teritorijų kultūriniu paveldu. Panašų uždavinį sau yra iškėlęs ir Austrijos rašytojas, eseistas, žurnalistas Karl-Markus Gaušas (gimęs 1954 m.), kuris nuo 1991 metų yra dar ir solidaus Austrijos literatūrinio žurnalo *Literatur und Kritik* leidėjas bei redaktorius. Jis parašė nemažai esė, kelionių reportažų, siekdamas susipažinti bei kitus supažindinti su benykstančiomis Europos nacionalinėmis mažumomis bei etnaisais:

Das europäische Alphabet. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 1997 (Europos Charleso Veillonso vardo esė prizas), *Ins unentdeckte Österreich. Nachrufe und Attacken*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 1998 (Bruno Kreisky premija už politinę knygą), *Die sterbenden Europäer. Unterwegs zu den Sepharden von Sarajevo, Gottscheer Deutschen, Arbëreshe, Sorben und Aromunen*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2001 (Austrijos knygų prekybos garbės premija už mąstymo ir veiklos toleranciją), *Mit mir, ohne mich. Ein Journal*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2002; *Von nah, von fern. Ein Jahresbuch*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2003; *Die Hundeesser von Svinia*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2004; *Wirtshausgespräche in der Erweiterungszone*. Salzburg: Otto Müller Verlag, 2005; *Die versprengten Deutschen*.

Unterwegs in Litauen, durch die Zips und am Schwarzen Meer. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2005; *Zu früh, zu spät*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2007.

Kaip matyti iš šio kūrinio sąrašo, Karl-Markus Gaušas per paskutiniuosius dešimt metų kasmet išleido po vieną ar dvi knygas, jis apdovanotas įvairiomis premijomis.

Savo straipsnyje norėčiau panagrinėti 2005 metais pasirodžiusią Gaušo knygą *Išblaškyti vokiečiai. Keliaujant per Lietuvą, Spišką ir prie Juodosios jūros*³, išryškindama tautinės tapatybės ir svetimos aplinkos sąveikos problemą.

Ši knyga mane sudomino, nes joje autorius aprašo ne tik vokiečių palikuonių gyvenimą ir buitį šiuolaikinėje Lietuvoje, Slovakijoje ir Ukrainoje, bet ir sukuria aplankytojų šalių bei jų gyventojų paveikslą, susidedantį iš rašytojo pastabia akimi užfiksuotų charakteringų detalių. Literatūros kritikė Ivette Löcker Gaušo knygą apibūdina kaip empatišką, kartais ironišką įvairių vokiečių grupių portretų studiją. Pokalbiai su šių grupių atstovais atskleidžia tragiškus žmonių likimus, kuriuos autorius įterpia į istorinius kontekstus. Taip jis užaštrina mūsų sudėtingos istorijos, nulėmusios konfliktišką šiuolaikinį žmonių sambūvį, suvokimą⁴.

Knygos dalis apie Lietuvą gyvenančius vokiečius susideda iš 14 skyrių, kuriuose autorius pasakoja apie savo kelionės įspūdžius, susitikimus su įvairiais žmonėmis, vokiečių bendrųjų atstovais ir neišvengiamai vis sugrįžta prie Lietuvos ir Rytų Prūsijos istorijos. Pirmieji rašytojo įspūdžiai Vilniuje susiję su statomais dangoraižiais – savivaldybės pastatu, 33 aukštų Europos prekybos centru, viešbučiais „Forum Palace“, „Reval“, „Šarūnas“. Gaušas nesivaržydamas, lengvo pokalbio tonu pažymi, jog eina kalbos, esą viešbučiai priklauso Amerikoje praturtėjusiam krepšininkui Šarūnui Marčiulioniui, tačiau jaunų viešbučio tarnautojų rūbinėje bei prie lifto veidai jam

pasirodė panašesni ne į tokių, kurie savo laisvalaikį praleidžia mėtydami kamuolį į krepšį, o greičiau talžydami vienas kitam snukius kumščiais⁵.

Kai kurios autoriaus pastabos rodo, jog jis puikiai susipažinęs su Lietuvos realijomis, pavyzdžiui, jo liūdnai sąmojingas pastebėjimas, kad viešbučio restorane su kelionės draugu išgėrę pora taurių jie sumokėjo pusę Lietuvos mokytojos atlyginimo⁶. Pirmas skyrius baigiamas geografinio pobūdžio pastaba – Vilnius yra ne Rytuose, o trisdešimt kilometrų nuo kontinento vidurio. Todėl antro skyriaus pirmas sakinytis skaitytojui netikėtas, tarsi šuolis nepasirengus į kitą sferą: „Dešimties metų Luise Quietsch užmiršo savo gimtąją kalbą, o būdama 45 metų ją vėl atrado.“⁷ Toliau pasakojama šios moters, po karo likusios našlaite ir priglautos lietuvių šeimos, istorija, panaši į daugelio kitų, taip vadinamų vilko vaikų, istorijas. Vilko vaikų, pabėgėlių iš Rytprūsių, likimus aprašė taip pat vokiečių istorikė Ruth Kibelka⁸.

Gaušas, remdamasis Luizės Quietsch pasakojimu, aprašo skirtingą vilko vaikų požiūrį į savo tautinę tapatybę: vieni iš jų nenori, kad senatvėje prie jų lietuviško identiteto dar būtų pridėtas vokiškas, kiti jaučiasi apgauti gyvenimo, nes nemoka vokiečių kalbos, neturi išsilavinimo, jų nenori įsileisti Vokietija ir pripažinti juos persikėlėliais, nes jie gimę Vokietijos piliečiais. Radikalių dešiniųjų organizacijų atstovai bando įrodinėti, jog vilko vaikai esą paskutiniai ištikimi didžiosios Vokietijos vaikai⁹.

Kitos moters, Irenos, pasakojimas apie keliavimą iš Kionigsbergo į Lietuvą su motina, dviem broliais ir dviem seserimis ieškoti maisto, jos atsilikimą nuo saviškių kažkokioje Lietuvos miestelio stotyje bei jos tolimesnis gyvenimas pas svetimus žmones atskleidžia istorinių aplinkybių suardytus žmonių santykius, nuoskaudas, dėl skirtingų politinių įsitikinimų priešais tapusių brolių požiūrius. Rašytojo pokalbis su Edelveiso draugijos

nare Irena baigiasi netikėtu pykčio proveržiu, kai jis pamini, jog susitiks su žydų muziejaus „Tolerancijos namų“ direktoriumi Emanueliu Zingeriu. Irena išreiškia pasipiktinimą, kad Zingeris be pagrindo skundžiasi, jog šiandien žydams blogai sekasi, o tuo tarpu jie atidarinėja vieną muziejų po kito, jų sinagogą aplanko Vokietijos prezidentai ir aukoja didelės pinigų sumas. Iki vilko vaikų buveinės prezidentams per toli, vilko vaikai, skirtingai nei Lietuvos žydai, neturi teisės persikelti į Vokietiją, nes jie, būdami šešerių ar dešimties metų, šią šalį jau vieną kartą paliko.

Gaušas, išreiškęs šias Irenos mintis kaip tiesioginę kalbą, monologą, penkto skyriaus pabaigoje pateikia savo komentarą, kaip jis suvokia Irenos pasipiktinimo priežastis:

„Tai buvo nusivylimas ir įniršis visų tų žmonių, kad jiems nepavyko pranešti pasauliui apie jų kančią, apie patirtas neteisybes, jų nepripažino aukomis galinga instancija – Jungtinių Tautų Organizacija, Europos Sąjunga, pasaulio visuomenė, pati istorija, tikromis aukomis XX amžiaus istorijoje, pilnoje aukų.“¹⁰

Šis komentaras man atrodo labai tolerantiškas, neužgaulus, juo siekiama suprasti ir pateisinti sunkių išgyvenimų patyrusius žmones – vilko vaikus. Autorius pamini ir tai, jog pokalbiuose su vyresnio amžiaus lietuviais ir kitais Lietuvos vokiečiais jis pastebėdavo prasiveržiantį pyktį, kuris buvo užslėptas už nuovargio, atsargumo, rezignacijos sienos. Galima būtų savęs paklausti, galbūt tai tipiška šiuolaikinio Lietuvoje gyvenančio žmogaus būseną.

Visas šios knygos dalies šeštas skyrius skirtas Emanueliui Zingeriui – spalvingai asmenybei. Autorius dukart pakartoja tą patį sakinį – Emanuelis Zingeris atrodė labai skubęs („Emanuelis Zingeris wirkte gehetzt“)¹¹. Kadangi jis pavėluoja į susitikimą visą valandą, tai autorius aprašo fotografijų parodą apie Lietuvos žydus ir tuo pačiu apžvelgia jų sudėtingą istoriją. Paminimas faktas, kad

prieš Antrąją pasaulinę karą trečdalį Vilniaus gyventojų sudarė žydai, tačiau 95 procentai jų buvo sunaikinta – iš viso 200 000 žmonių. Autorius suformuluoja tokį teiginį: „Jokioje kitoje šalyje nebuvo taip greitai sunaikinta tokia didelė žydų gyventojų dalis. Kad tai galėjo įvykti dėl pačių lietuvių dalyvavimo žudynėse, mažai kas Lietuvoje drįsta pajudinti šį paneigtą istorinį faktą.“¹²

Autorius sukuria šiek tiek komišką Emanuelio Zingerio paveikslą – neaukšto, apvalaus keturiasdešimtmečio vyro, išsipraudusio į tamsiai mėlyną kostiumą, artistiskai manipuliuojančio padėklų su vyno buteliu ir trimis taurėmis. Jų pokalbį dažnai nutraukia jo mobilusis telefonas, taip pat žurnalistas, norintis iš Zingerio gauti interviu. Tačiau Zingeris spėja išdėstyti savo sarkastiškas mintis apie lietuvių požiūrį į žydus: jo nuomone, Lietuvoje visi skaičiuoja tik nuosavas žaizdas ir niekas nenori išsiaiškinti istorinės tiesos. Netgi egzistuoja įsitikinimas, kad dėl sovietų vykdyto lietuvių trėmimo į Sibirą esą buvę kalti žydai, nes šie buvo bolševikai. Žydai buvę kalti tiek dėl komunizmo, tiek dėl dabartinio kapitalizmo, tiek dėl to, kad lietuviai susitępę rankas krauju, žudydami žydus¹³.

Gaušas sušvelnina šiuos drastiškus teiginius, įterpdamas tokią pastabą: „Galima buvo suprasti, kad Zingeris tuos pačius dalykus aiškino daugeliui lankytojų, tačiau kalbėdamas jis iš tikrųjų įsijausdavo.“¹⁴ Knygos autorius nenutyla ir tokio fakto, kad Zingeris per savo išsiblaškimą ir skubėjimą nebeprisimena žmonių, su kuriais turėjo reikalų dėl austrų feldvėbelio Antono Schmido, karo metu išgelbėjusio 300 žydų, atminimo įamžinimo. Jis prašo Gaušo tarpininkauti susisiekiant su jaunais austrų tyrinėtojaus Christiane Pabst ir Manfredu Wieneriu, nors jie, kaip paaiškėja, jau keletą kartų buvo pristatyti muziejaus direktoriui.

Toliau pasakodamas apie susitikimus su Lietuvoje gyvenančiais vokiečiais, Gaušas

juos suskirsto į keturias grupes – vilko vaikus, Lietuvos vokiečius, Rusijos vokiečius ir mėmelenderius – Klaipėdos krašto gyventojus. Tik pastarieji turi regioninę tapatybę, pasižyminčią dvikalbe Rytprūsių lietuvių kultūra.

Žanro klausimas

Gaušas įpina į savo pasakojimą tiek daug faktų iš krašto istorijos, savo samprotavimų, išvadų, kad jo knygos negalėtume laikyti vien publicistiniu reportažu ar publicistinių portretų kūrimu, kas labiau tikėtų Ullos Lachauer kūrinii *Ostpreußische Lebensläufe* (*Rytprūsiški likimai*).¹⁵ Šioje knygoje autorė daugiau orientuojasi į atskirus asmenis, siekdama sukurti kuo gyvesnį jų gyvenimo paveikslą, todėl šį žanrą vadinau žurnalistiniu portretu¹⁶.

Kai kuriose Gaušo knygos recenzijose ji vadinama kelionių reportažu, o autorius virtuozišku pėdsakų ieškovu (recenzentas Richard Wagner. *Neue Zürcher Zeitung*, 03.09.2005), kai kurie recenzentai autorių laiko literatūriniu kartografu bei nenuilstančiu periferijos stenografu (recenzentė Sabine Berking. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 31.01.2006)¹⁷. Šie apibūdinimai pabrėžia knygos faktinį pobūdį, nes autorius fiksuoja tikrovę bei realius žmones, tačiau negalima nepastebėti Gaušo literatūrinio talento, jo subtilios išraiškos.

Pavyzdžiui, pirmas autoriaus išpūdis, kurį jam sukėlė Ievos Simonaitytės paminklas Priekulėje, aprašytas sąmojingai ir patraukliai. Tryliktas skyrius pradedamas kataforiškai pavartotu savybiniu įvardžiu: „Jos smilius buvo apie keturiasdešimt centimetrų ilgio, o didysis kojos pirštas, kuris kyšojo iš sandalų, tokio pločio kaip vaiko ranka. [...] Ji sėdėjo ant postamento, milžiniškoje rankoje laikė plunksną, kad būtų atpažįstama kaip rašytoja, o kad atrodytų kaip liaudies rašy-

toja, buvo įvilktą į banguojančią, akmeninėmis klostėmis krentančią valstietės suknelę, o iš po jos ji buvo iškišusi basos kojos pirštą maždaug žiūrinčiojo akių aukštyje. Kokia gi tai buvo rašytoja, kuri būsimoms kartoms liko sustingusi ant nepaprastai galingo monumento?“¹⁸ Toliau besamprotaudamas autorius prieina prie išvados, jog Ieva Simonaitytė buvo „lietuviško nacionalizmo ikona“¹⁹, nes pasisakydavo už stiprios Lietuvos valstybės sukūrimą arba, teisingiau, už saugią mažos tautos vietą tarp didelių valstybių.

Gaušo knygą galėtume laikyti kelionių feljetonu. Ši teksto rūšis apibūdinama kaip atspindintis autoriaus nuotaikas, subjektyvus kelionės aprašymas, perteikiantis autoriaus patirtį²⁰. Marcel Reich-Ranicki, lygindamas esė ir feljetoną, taip išreiškė šių žanrų skirtumus: „... feljetonas nėra forma tarp literatūros ir žurnalizmo, o tokia, kuri abu žanrus sujungia. Todėl ji tinka (ir tai nėra nesvarbus bruožas) tarpininko vaidmeniui: feljetonas gali prisidėti prie Vokietijoje seniai krentančio į akis didelio atotrūkio tarp meno ir gyvenimo panaikinimo. Tačiau feljetonas nėra nenatūralus, greičiau jau demokratiizuotas esė“²¹. Tačiau feljetonas vis tiek dažnai apibūdinamas kaip publicistinė-literatūrinė teksto rūšis, kuria autorius siekia patraukliai ir stilistiškai nepriekaištingai nagrinėti rimtas temas. Šio žanro požymius sunku išvardyti, nes juos lemia pasirinktas aprašymo objektas bei tikslas²².

Kelionių feljetonas gali kelti sau uždavinius sudominti skaitytojus aprašomais kraštais, tačiau Gaušas savo knygoje daugiau gilinasi į vokiečių mažumų Rytų Europoje tautinės tapatybės nykimo, jų asimiliacijos su lietuviais, slovakais, ukrainiečiais padarinius. Apie šiuos reiškinius liudija rašytojo susitikimai su įvairiais žmonėmis, pavyzdžiui, Šilutės muziejuje įvykusioje parodoje su trimis vokiečiais – Marie Geruillis Eichholz, Herta Kahlweis ir Ruth Bendig, kurios užaugo Klaipėdos krašte, tačiau buvo atskirtos

nuo artimųjų, neteko sau įprastos vokiškos aplinkos ir tapo dvikalbėmis senomis moterimis, gyvenančiomis prisiminimais ir kalbančiomis lietuviškai apie valdžios klaidas bei skriaudas joms, o vokiškai apie šeimą, savo vaikystę bei buitį²³. Ruth Bendig didžiausia savo klaida laiko tai, kad po karo sugrįžo iš pabėgėlių stovyklos Vokietijoje į gimtuosius kraštus, kur ji jautėsi svetima ir nelaiminga, nes aplinkui buvo jau visai kiti žmonės, kita santvarka ir daug vargo bei skurdo.

Reikėtų dar paminėti, kaip Gaušas užbaigia savo knygos dalį, skirtą Lietuvai: jis sako nežinąs, ką atsakytų žmogui, jeigu ji namuose paklaustų, ar Lietuva graži šalis ir ar jam ten patiko²⁴. Šį nežinojimą galima suprasti kaip stiprų abejojimą arba netgi polinkį atsakyti neigiamai. Dėl gana neigiamo Lietuvos įvaizdžio, kurį susidarė rašytojas Gaušas, galima būtų kaltinti jo pasirinktą tyrimo objektą – nuo tautos kamieno atskilusius vokiečius, likimo bei istorijos nublokštus į kitų valstybių teritorijas, liūdinčius dėl savo nepilnai realizuotos tapatybės, dėl bendrapiliečių nesupratimo ar netoleravimo, o taipogi dėl savo tautiečių susiskaldymo bei egoizmo.

Kaip šios apžvalgos išvadą galima būtų suformuluoti teiginį, kad ieškodamas vokiečių pėdsakų Lietuvoje (taipogi Slovakijoje ir Ukrainoje), autorius aprašė ne tik save vokiečiais laikančių vokiečių likimus, bet ir sukūrė aplankytos šalies paveikslą, kokį jis pamatė savo akimis, patyrė bendraudamas su žmonėmis. Čia pasitvirtino komparatyvistinių ieškojimų įžvalga, jog savas pradas geriausiai suvokiamas per sugretinimą su svetimu.

Išėjimas už savo kultūros ribų, domėjimasis kaimynais, kas jie bebūtų, būdingas ir Gaušo redaguojamam žurnalui *Literatur und Kritik*. Paskutiniame numeryje Martinas Pollackas rašo apie savo literatūrinius skaitymus Baltarusijoje, susitikimus su jaunais baltarusių rašytojais. Straipsnis užbaigiamas geranoriška, bendradarbiauti kvie-

čiančia fraze: „Baltarusių autoriai nusipelno mūsų domėjimosi, mūsų paramos, mes turėtume juos skaityti, visų pirma (tai būtina sąlyga) išversti. Tuo jau būtų daug padaryta“²⁵. Domėjimasis savo tauta ir jos santykiu

su kitų tautų atstovais padeda atskleisti daug naujų, netikėtų nacionalinių bruožų, suvokti svarbių socialinių bei kultūrinių problemų. Atrodo, jog Gaußas šį tikslą savo knyga pasiekė.

Nuorodos

1. Hermann, Arthur. Vokietijos pastangos išsaugoti rytinių vokiečių paveldą // *Mažosios Lietuvos kultūros paveldas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 324–327.
2. Ten pat, p. 324.
3. Gauß, Karl-Markus. *Die versprengten Deutschen*. Unterwegs in Litauen, durch die Zips und am Schwarzen Meer. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2005.
4. http://www.literaturhaus.at/buch/buch/rez/gauss_versprengte/
5. Ten pat, p. 9.
6. Ten pat, p.10.
7. Ten pat, p.11.
8. Kibelka, Ruth. *Vilko vaikai*. Vilnius: Baltos lankos, 2000.
9. Gauß, Karl-Markus. *Die versprengten Deutschen*, S. 19.
10. Ten pat, p. 27.
11. Ten pat, p. 27, 29.
12. Ten pat, p. 29.
13. Ten pat, p. 31–32.
14. Ten pat, p. 32.
15. Lachauer, Ulla. *Rytprūsiški likimai*. Vilnius: Baltos lankos, 2004.
16. Barniškienė, Sigita. Rytų Prūsijos gyventojų tautinio tapatumo problema Ullos Lachauer žurnalistiniuose portretuose // *Acta Historica Universitatis Klaipedensis X*. Kultūriniai saitai abipus Nemuno: Mažosios Lietuvos reikšmė Didžiajai Lietuvai spaudos draudimo metais (1864–1904), 2004, p. 87–93.
17. <http://print.perlentaucher.de/buch/21956.html>
18. Gauß, Karl-Markus. *Die versprengten Deutschen*, S. 65.
19. Ten pat, p. 67.
20. <http://de.wikipedia.org/wiki/Feuilleton>
21. Reich-Ranicky, Marcel. Über den Essay und das Feuilleton. <http://www.derkanon.de/essays>
22. Püschel, Ulrich. *Feuilleton // Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft*. Bd.1. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2007, S. 584–585.
23. Gauß, Karl-Markus. *Die versprengten Deutschen*, S. 72.
24. Ten pat, p. 77.
25. Pollack, Martin. Auf Lesereise in Belarus. Bericht aus einem sauberen Land // *Literatur und Kritik*, September 2007, S. 5–7.

Lietuvos Respublikos (LR) Prezidentas ir lietuvių išeivija

2007 m. spalio 24 d. Lietuvos Respublikos (LR) Prezidentas Valdas Adamkus savo visuomeniniais konsultantais paskyrė JAV Lietuvių bendruomenės krašto valdybos reikalų vedėją Lietuvoje Leoną Narbutį ir Biotechnologijos instituto Biotermodinamikos ir vaistų tyrimo laboratorijos vedėją, vyriausiąjį mokslo darbuotoją Dr. Daumantą Matulį. Naujieji visuomeniniai Prezidento konsultantai šalies vadovui talkins sprendžiant užsienyje gyvenančių lietuvių reikalus.

2007 m. spalio 30 d. LR Prezidentas Valdas Adamkus su vienos dienos darbo vizitu lankėsi Latvijoje, kur naujojoje Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje susitiko su mokyklos bendruomene, lietuvių bendruomenės vadovybe bei Latvijoje dirbančiais verslininkais iš Lietuvos.

2007 m. lapkričio 5 d. Valdas Adamkus priėmė Niujorke (JAV) gyvenančią avangardinio kino kūrėją ir poetą Joną Meką ir įteikė jam dekreto, kuriame nurodyta išimties tvarka suteikti Lietuvos pilietybę, kopiją.

2007 m. lapkričio 22 d. LR Prezidentas Valdas Adamkus susitiko su Airijos lietuvių bendruomenės atstovais. Lietuvos ambasados Airijoje ir Airijos lietuvių bendruo-

menės iniciatyva šį rudenį pirmą kartą suorganizuotos Lietuvių dienos, kurių metu buvo siekiama supažindinti Airijos žmones su lietuviškomis tradicijomis ir naujausiais kultūros, ūkio ir mokslo laimėjimais. Taip pat buvo skatinama išeivius iš Lietuvos puoselėti savo tapatybę. Valstybės vadovas padėkojo bendruomenės atstovams už šį renginį, sulaukusį didelės sėkmės. Susitikime Airijoje lietuvių bendruomenės atstovai pristatė naują projektą, kurio tikslas – atverti žinių ir informacijos langą į Lietuvą. Airijoje gyvenantys lietuviai tvirtino, kad yra pasirengę pasidalyti savo patirtimi su kitomis bendruomenėmis.

2007 m. gruodžio 17 d. LR Prezidentas Valdas Adamkus priėmė moksleivius ir jų mokytojus iš lietuviškų mokyklų Baltarusijoje – Pelesos ir Rimdžiūnų. Į Vilnių atvyko apie šimtas vaikų. Šalies vadovas domėjosi lietuviškų mokyklų veikla ir jų padėtimi Baltarusijoje. Prezidentas V. Adamkus pasveikino moksleivius artėjančių švenčių proga, palinkėjo turiningos viešnagės ir gražių išpūdžių. Valstybės vadovas pakvietė mokinius ir jų mokytojus lankytis Lietuvoje, nepamiršti mūsų šalies kultūros ir tradicijų.

2008 m. sausio 14 d. Derybos dėl tarpukario Lietuvos ambasados Romoje pastato „Villa Lituania“ nejudą iš mirties taško. Paspartinti jų nepavyko ir prezidentui Valdui Adamkui. Dėl kompensacijos už prarastą tarpukario ambasados Romoje pastatą „Villa Lituania“ su Italijos valdžia deramasi jau 18 metų. Tačiau didesnių postūmių sprendžiant šį klausimą vis nematyti. Mūsų šalies derybininkai ir politikai pripažįsta, kad italai nenori girdėti pageidavimų ir vis siūlo jau atmestus kompensacijos variantus.

2008 m. vasario 13 d. Valdas Adamkus su trijų dienų oficialiu vizitu lankėsi Londone (Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė). Valstybės vadovas susitikęs su Jungtinės Karalystės Ministru Pirmininku Gordonu Braunu (Gordon Brown) kalbėjosi apie Lietuvai ir daugeliui kitų ES šalių kylančią energetikos problemą – priklausomybę nuo vienintelio šaltinio Rytuose bei aptarė lietuvių bendruomenės Jungtinėje Karalystėje problemas. Didžiojoje Britanijoje gyvenantiems lietuviams yra labai svarbu, kad vietos mokyklose jų vaikai galėtų laikyti lietuvių kalbos egzaminą. Premjeras G. Braunas pažadėjo domėtis šia problema ir padėti ją spręsti.

2008 m. vasario 13 d. Tęsdamas oficialų vizitą Londone, Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus su viena didžiausių pasaulyje lietuvių bendruomenių paminėjo Lietuvos valstybės atkūrimo 90-metį. Iškilmingame priėmime Londone Vasario 16-osios 90-mečio proga šalies vadovas už nuopelnus Lietuvai įteikė apdovanojimą buvusiai Didžiosios Britanijos premjerei Margaretai Tečer (Margaret Thatcher). Savo kalboje Lietuvos vadovas pažymėjo, kad 150 000 lietuvių, gyvenančių, besimokančių ir dirbančių Jungtinėje Karalystėje, savo žiniomis ir įgūdžiais, savo energija ir darbštumu svariai prisideda ir prie Britanijos ūkio augimo, puoselėja kultūros įvairovę ir mokslinį gyvenimą. Lietuviai steigia Britanijoje vietos įmones ir

buriasi į naujas bendruomenes, dalyvauja ir balsuoja vietos rinkimuose. Ši energinga Britanijos lietuvių bendruomenė – tai tiesioginė ir labai svarbi grandis žmonių, jungiančių tautas ir kuriančių neribotas galimybes dvišaliam bendradarbiavimui, grandinėje.

„Būdami toli nuo savo gimtinės, lietuviai stengiasi kiek galima labiau įsilieti į Britanijos visuomenę. Kartu jie stengiasi išsaugoti ir savo tautinę tapatybę. Prezidentas pabrėžė, kad „Didžiojoje Britanijoje gyvenanti jaunoji lietuvių karta nenori prarasti savo šaknų, tautiškumo ir pamiršti savo istorijos. Tik vieninga ir atvira, o ne susiskaldžiusi ir pasyvi lietuvių bendruomenė gali pasiekti, kad jos balsas būtų išgirstas“.

2008 m. vasario mėn. 15 d. Lietuvos Respublikos (LR) Prezidentas Valdas Adamkus pasveikino visame pasaulyje gyvenančius lietuvius Valstybės atkūrimo 90-ojo jubiliejaus proga.

„Vasario 16-oji visada – ir tragiškiausių netekčių metais, ir buriantis po tautinio atgimimo vėliava, ir švenčiant atgautą laisvę – buvo ir lieka įpareigojanti istorijos data, telkianti ir dvasiškai stiprinanti visus lietuvius“, – sveikinime sakė šalies vadovas ir pažymėjo, kad ir koks geografinis atstumas skirtų, skirtingai klostytųsi patirtys bei likimai, visų dvasinės šaknys yra Lietuvoje.

Valstybės Prezidentas išreiškė viltį, kad lietuvių bendruomenėje tradicinės tautos vertybės yra ir ateityje bus saugomos bei perduodamos jaunuomenei, visoms gimtajame krašte ir išeivijoje gyvenančioms lietuvių kartoms.

Diskusijos

Lietuvos Respublikos Seime dvigubos pilietybės klausimu

2007 m. spalio 15–22 d. Seimo Kovo 11-osios salėje spalio 15 d. pradėjo darbą reorganizuota Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija. Į komisijos posėdį pirmą kartą susi-

rinko ne tik JAV lietuvių bendruomenės, bet ir viso pasaulio lietuvių bendruomenių atstovai. Visą savaitę vykusią komisijos posėdžių darbotvarkėje svarbiausią vietą užėmė pilietybės, migracijos ir kiti svarbūs klausimai. Pasak komisijos pirmininkės Seimo narės Laimos Mogenienės, „ši kartą susirinkusi kiekviškai ir kokybiškai atsinaujinusi komisija svarstys savo ilgalaikės strategijos klausimus“. Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisijos dirba bendro sutarimo principu kaip unikalus parlamentinio lygmens forumas, kuriame dalyvauja Lietuvos piliečių ir užsienio lietuvių išrinkti atstovai.

2008 m. kovo mėn. 18 d. Seimo valdybos sudarytos Darbo grupės vadovas Arminas Lydeka taip apibūdino dvigubos pilietybės projektą: „Manau, kad parengtas geras kompromisinis variantas: maksimaliai nustatytos grupės asmenų, kuriems paliekama teisė turėti dvigubą pilietybę, tačiau kartu atsižvelgta į KT nutarimą.“ KT pripažino, kad Konstitucijai prieštarauja lietuvių kilmės asmenims Pilietybės įstatyme padaryta išimtis turėti dvigubą pilietybę. Konstitucijos sergėtojų išaiškinimas labai papiktino užsienyje gyvenančius tautiečius, ypač JAV lietuvius. Anot A. Lydekos, projekte numatyti šeši atvejai, kai asmenims leidžiama turėti dvigubą pilietybę – kur kas mažiau nei iki šiol. Kaip ir anksčiau, dvigubos pilietybės išimtis liktų asmenims, kuriems pilietybę savo dekretu suteikia prezidentas. Kita grupė – politiniai kaliniai ir tremtiniai, jų vaikai, vaikaičiai ir provaikaičiai. Pretenduoti į dvigubą pilietybę galės ir per visą Lietuvos okupaciją (1940–1990 metais) iš Lietuvos pabėgę ar pasitraukę asmenys. Atskira grupė – lietuvių kilmės asmenys, tradiciškai gausiai gyvenantys už Lietuvos ribų (Punske, Gervėčiuose ir kt.). Kaip didelę naujovę A. Lydeka išskyrė tai, kad galimybę turėti dvigubą pilietybę įstatymas suteiktų visiems vaikams, gimusiems Lietuvos piliečio ar piliečių šeimoje, nepriklausomai nuo to, ar jie įgijo kitos valstybės pilietybę, ar ne. Šeštoji grupė

asmenų, kuriems būtų suteikta teisė turėti dvigubą pilietybę, – išvykusieji iš Lietuvos į kitas Europos Sąjungos (ES) valstybes. Gavę tų šalių pilietybę, jie neprarastų teisės būti ir Lietuvos piliečiais. Anksčiau tokia nuostata buvo taikoma bet kur išvykusiems Lietuvos piliečiams. „Atsižvelgę į KT nutarimą šią teisę apribojome ir palikome tik išvykusiems į ES valstybes asmenims“, – aiškino A. Lydeka.

2008 m. balandžio mėn. 2 d. Kai kurie Seimo valdybos sudarytos Darbo grupės nariai: parlamentarai Gintaras Steponavičius ir Laima Mogenienė, Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) valdybos pirmininkė Regina Narušienė bei Tautinių mažumų ir išeivijos departamento (TMID) generalinis direktorius Antanas Petrauskas, įregistravo atskirą nuomonę dėl pilietybės įstatymo pakeitimo įstatymo projekto.

2008 m. balandžio mėn. 2 d. Seimo vicepirmininkas G. Steponavičius pareiškė, kad nors Seimo valdybos sudaryta Darbo grupė parengė ir registravo Seime Pilietybės įstatymo pataisas, kurios numato atvejus, kada Lietuvos Respublikos piliečiai gali būti kitos valstybės piliečiais bei atlikti sudėtingą darbą, tačiau siūlomas dvigubos pilietybės problemos sprendimas yra nepakankamas. Parlamentaras pažymi, kad Darbo grupėje nebuvo pritarta siūlymui leisti išlaikyti Lietuvos Respublikos pilietybę ir asmenims, įgijusiems NATO valstybės narės pilietybę, dėl ko, anot politiko, parengtas įstatymo projektas neatitinka laikinai ar ilgesniam laikui išvykusių Lietuvos piliečių teisėtų lūkesčių, o kartu ir ilgalaikio lietuvių tautos ir valstybės intereso išlaikyti išvykusius piliečius Lietuvos kultūrinėje erdvėje, neprarasti su jais pilietinio ryšio.

2008 m. balandžio mėn. 3 d. Seimo valdybos sudarytos Darbo grupės darbo principų ir juolab galutinio rezultato nesuprato ir PLB valdybos pirmininkė Regina Narušienė. „Darbo grupė veikė man nepažįstamu būdu, – sakė ji. – Nebuvo svarstomi Lietuvos intere-

sai, nebuvo diskutuojama, ko reikia Lietuvos gerovei. Grupės nariams net nebuvo įdomu, kaip mūsų kaimynai sprendžia šį reikalą. Mažos daugumos buvo griežtas nusiteikimas – kuo daugiau sumažinti galimybę užsienio lietuviams išsaugoti Lietuvos pilietybę, jų prigimtinę teisę. Kaip priežastį tokiai nuomonei jie citavo KT nutarimą. Netikiu, kad dauguma šios grupės narių studijavo KT nutarimą ar jį suprato. Laimei, buvo gerai situacijoje susigaudančių asmenų, kurie daug padėjo sukuriant tas sutartas išimtis.“

2008 m. balandžio mėn. 8 d. Tėvynės sąjungos pirmininkas Andrius Kubilius pranešė, jog traukiasi iš darbo grupės, svarstančios dvigubos pilietybės klausimą. Seimo narys išplatino pareiškimą, kuriame taip dėstė mintis: „Deja, pastaruoju metu darbo grupė pasirinko tokį „dvigubos pilietybės“ sprendimo būdą, kuris dabartiniams emigrantams nepalieka galimybių išsaugoti Lietuvos pilietybę net tuo atveju, jei jie įgyja ES ar NATO šalies pilietybę. Nematydamas tolesnių galimybių įtikinti darbo grupę, kad toks sprendimas būtų didelė klaida, kenkianti lietuvių tautos gyvybiniais interesams, nematau prasmės toliau dirbti šioje darbo grupėje ir savo dalyvavimu prisidėti prie istorinių klaidų realizavimo. Todėl prašau sustabdyti mano dalyvavimą šioje darbo grupėje. Tikiuosi, kad šis mano veiksmas padės ir Seimo vadovybei, ir Seimo darbo grupei padaryti viską, kad būtų išvengta didelės klaidos, kuri turėtų labai blogas ilgalaikes pasekmes lietuvių tautai.“

Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Institucijų prie LRV santykių su lietuvių išeivija apžvalga

2007 m. spalio 8–28 d. Įvyko pirmą kartą Airijoje organizuotą „Lietuvos dienų“ atidarymas, kuriame buvo pristatyta Kęstučio

Stoškaus paroda „Vilnius. Senamiesčio fotografijos“, koncertavo Šv. Kristoforo kamerinio orkestro kvartetas, atidarytos Mikalojaus Vilučio grafikos darbų ir Airijos lietuvių fotoklubo „Fotomanai“ parodos, rodytas Jono Vaitkaus meninis filmas „Vienui vieni“. Koncertavo Andrius Mamontovas, Veronika Povilionienė, Saulius Balandis, Nojus. Taipogi buvo pristatyti Ramutės Stakėnienės tapybos ant šilko kolekcija „Pictura et vestis“ ir jos sudarytas albumas „Tarp dangaus ir žemės“, šoko sportinių šokių ansamblis „Žuvėdra“, surengtos draugiškos Golvėjaus ir Marijampolės moterų komandų regbio rungtynės. Oficialiame Lietuvos dienų Airijoje atidaryme dalyvavo Lietuvos Ministras Pirmininkas Gediminas Kirkilas.

Spalio 12–13 dienomis Golvėjaus mieste vyko Lietuvos ekonominė mugė „Nauja ir veržli Lietuva“, padėjusi airių verslininkams ir visiems besidomintiems artimiau susipažinti su Lietuva.

Lietuvos ambasados Dubline ir Airijos lietuvių bendruomenės iniciatyva organizuotais renginiais siekta paskatinti išeivius iš Lietuvos puoselėti savo tapatybę, pristatyti Airijos žmonėms lietuviškas tradicijas ir naujausius kultūros, ūkio ir mokslo laimėjimus. „Lietuvos dienos Airijoje“ vyko Dubline, Golvėje, Kavane ir Limerike.

2007 m. spalio 22 d. Tautinių mažumų ir išeivijos departamente prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės apsilankė Kanados lietuvių bendruomenės pirmininkė Joana Kuras. Susitikimo metu aptartas bendradarbiavimas, Toronto lietuvių Maironio mokyklos artėjantis 60-metis, 2010 m. Dainų šventė Toronte, Kanados lietuvių muziejaus-archyvo perkėlimo klausimai.

2007 m. lapkričio 5–7 d. Sankt Peterburge (Rusija) įvyko tarptautinė konferencija, skirta Sovietų Sąjungos valstybinio politinio teroro aukoms atminti. Konferencijoje „Tarp atminties ir amnezijos: Gulago pėdsakai ir vaizdiniai“ dalyvavo tyrėjai iš Latvijos, Len-

kijos, Lietuvos, Moldovos, Prancūzijos, Rusijos, Ukrainos, Vokietijos ir kitų šalių. Lietuvos generalinis konsulas Sankt Peterburge buvo vienas iš konferencijos rėmėjų.

2007 m. lapkričio 7–9 d. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės surengė seminarą užsienio lietuvių bendruomenių viešųjų ryšių atstovams. Jame dalyvavo 29 šalių lietuvių bendruomenių atstovai. Seminaro metu išeivijos atstovai dalinosi darbo užsienio lietuvių žiniasklaidos priemonėse patirtimi, diskutavo apie Lietuvos įvaizdžio gerinimo užsienyje, naujų narių pritraukimo, tapatumo išsaugojimo, emigracijos, reemigracijos klausimus.

2007 m. lapkričio 22 d. Lietuvos užsienio reikalų ministras Petras Vaitiekūnas lapkričio 22 dieną su Airijos lietuvių bendruomenės atstovais – bendruomenės pirmininke Jurga Vidugiriene, Laura Garbatavičiute Down ir Mindaugu Maciulevičiumi – aptarė Lietuvos dienų Airijoje rezultatus. Airijos lietuvių bendruomenės atstovai supažindino su savo veikla ir ateities planais. Bendruomenės nariai pateikė ministrui Airijos žiniasklaidoje publikuotą medžiagą apie Lietuvos dienas Airijoje, pristatė specialiai Lietuvos dienoms bendruomenės išleistą leidinį ir vaizdo medžiagą.

2007 m. lapkričio 26–28 d. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės kartu su Lietuvių kalbos institutu Vilniuje pirmą kartą surengė užsienio valstybių universitetų lituanistikos (baltistikos) centrų lietuvių kalbos lektorių ir studentų konferenciją „Baltistikos centrai: pažintis ir bendradarbiavimo perspektyvos“, kuriame dalyvavo 17-os Centrų atstovai iš 12 pasaulio valstybių. Konferencijos metu skaityti pranešimai apie būsimus Centrų veikimo planus, galimybes įgyvendinti Lietuvos vardo tūkstantmečio paminėjimo renginius, be to, pristatyta LR Vyriausybės pavedimu kuriama lituanistikos (baltistikos) studijų ir mokslinių tyrimų skatinimo užsienio šalių

aukštesiose mokyklose 2007–2010 metų programa. Kartu su renginio dalyviais diskutavo LR Seimo pirmininko pavaduotojas, Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijos pirmininkas Česlovas Juršėnas, LR Švietimo ir mokslo ministerijos viceministrė Virginija Būdienė, LR Užsienio reikalų ministerijos sekretorius Laimonas Talat-Kelpša, LR Prezidento patarėja, Kultūros, mokslo ir ugdymo grupės vadovė Irena Vaišvilaitė, Lietuvos universitetų ir kitų institucijų atstovai.

2007 m. gruodžio mėn. 13–15 d. Sankt Peterburge (Rusija) įvyko tarptautinė konferencija „Maironis ir dvasinis Lietuvos atgimimas (Peterburgo perspektyva)“. Ši konferencija – tai pirmas ilgalaikio projekto „Lietuviai Sankt Peterburge“ renginys. Konferenciją organizavo Sankt Peterburgo lietuvių bendrija, Lietuvos generalinis konsulas Sankt Peterburge, Sankt Peterburgo valstybinis universitetas ir kt.

2007 m. gruodžio mėn. 22 d. Po daugelio metų Sankt Peterburge (Rusija) pasirodė pirmasis laikraščio „Peterburgo lietuvis“ numeris. Laikraštis leidžiamas lietuvių ir rusų kalbomis. „Peterburgo lietuvis“ apsiėmė leisti Sankt Peterburgo lietuvių bendruomenės iniciatyvinę grupę – filologės Vanda Kazanskienė ir Apolonija Kalnietė, publicistas Vitalijus Bručas ir kiti. Laikraščio leidimą parėmė Lietuvos generalinis konsulas Sankt Peterburge.

2008 m. sausio mėn. 18 d. Tautinių mažumų ir išeivijos departamente prie LRV jo generalinis direktorius A. Petrauskas susitiko su Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) Valdybos pirmininke dr. Regina Narušiene, PLB valdybos pirmininkės pavaduotoju Petru Maksimavičiumi bei PLB atstovu Lietuvoje Gabrieliumi Žemkalniu. Susitikimo su Departamento vadovybe metu aptartos 2008 m. bendradarbiavimo gairės, daug dėmesio skirta Pasaulio Lietuvių Bendruomenės ir Pasaulio Lietuvių Jaunimo Sąjungos kraštų pirmininkų suvažiavimo bei XIV

Mokslo ir kūrybos (MKS) simpoziumo organizaciniais klausimams.

2008 m. sausio mėn. 25–27 d. Vokietijoje, Hiutenfelde, Romuvos pilyje įvyko Europos kraštų Lietuvių bendruomenių pirmininkų ir Europoje dirbančių LR ambasadorių suvažiavimas.

Lietuvių bendruomenių Europos šalyse ir Lietuvos diplomatinį atstovybių vadovų suvažiavimas įvyko pirmą kartą po Lietuvos įsiliejimo į Šengeno erdvę – simbolinio sienų griuvimo, leidžiančio Europoje gyvenantiems lietuviams pasijusti laisvos ir vieningos erdvės dalimi.

Renginyje dalyvavo LR užsienio reikalų ministras Petras Vaitiekūnas, Europoje dirbantys Lietuvos atstovybių darbuotojai – ambasadoriai arba jų atstovai, Europos Lietuvių bendruomenių (LB) pirmininkai, Lietuvių Jaunimo Sąjungų pirmininkai arba jų atstovai. Diskusijose su LB atstovais dalyvavo taip pat ir LR Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkas prof. Justinas Karosas, Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie LRV generalinis direktorius A. Petrauskas, LR kultūros ministerijos sekretorius Juozas Širvinskas bei kiti svarbūs Lietuvos valstybės tarnautojai.

Suvažiavimo tikslas – aptarti Lietuvos atstovybių Europoje ir čia esančių lietuvių bendruomenių bendradarbiavimą, Lietuvos įvairių projektų koordinavimo galimybes. Programoje numatytos pagrindinės suvažiavimo temos:

- Europos lietuvių ir Lietuvos atstovybių bendradarbiavimas puoselėjant lietuvių ir bendruomenines tradicijas;
- Bendruomenių ir atstovybių bendradarbiavimas pristatant Lietuvą užsienyje ir pasirengimas 2009-ųjų metų renginiams;
- Pilietiškumo stiprinimas ir pasirengimas 2008/2009 m. rinkimams;
- Praktiniai lietuvių bendruomenių ir atstovybių sąveikos klausimai.

2008 m. sausio mėn. 26 d. LR užsienio reikalų ministras Petras Vaitiekūnas Europos kraštų Lietuvių bendruomenių pirmininkų ir Europoje dirbančių LR ambasadorių suvažiavime sakdamas kalbą pabrėžė, kad „Lietuvos valstybė turi remti lietuvišką veiklą užsienyje, nes tokia veikla padeda išlaikyti lietuvių. Kartu turėtume remti ir lituanistikos bei baltistikos centrus Europoje, registruoti, įamžinti ir įtraukti į kultūros vyksmą Lietuvos kultūros ir istorijos paveldą užsienyje. Ypatingą šansą turėsime 2009-aisiais – Lietuvos 1000-mečio ir Vilniaus – Europos kultūros sostinės – metais. Tai yra unikalios galimybės pristatyti Lietuvą, priminti jos europietišką istoriją – ir jas turime bendrai išnaudoti. Tikiuosi, Vilnius 2009-aisiais taps tikra Europos kultūros sostine, o Lietuvos vardo 1000-metis – visus pasaulio Lietuvius jungiančiu renginiu“.

2008 m. sausio mėn. 27 d. Europos kraštų Lietuvių bendruomenių pirmininkų ir Europoje dirbančių LR ambasadorių suvažiavimo rezultatai:

Pasiūlyta pakelti į naują kokybinį lygį įvairių už išeivijos reikalus atsakingų Lietuvos Respublikos institucijų ir lietuvių bendruomenių užsienyje bendradarbiavimą, peržiūrėti esamą šių reikalų koordinavimo institucinės struktūros bei finansavimo efektyvumą, šiuo tikslu sudarant bendrą komisiją. Dar kartą atkreiptas dėmesys į Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo užsienyje gyvenantiems lietuviams klausimą.

Vienu svarbiausių uždavinių išlieka – kurti ir remti savaitgalio lituanistines mokyklas, skatinti jų tarpusavio bendradarbiavimą. Ypač svarbu parengti kvalifikuotas mokymo programas, pritaikytas įvairiems mokymų tipams. Pabrėžiama lituanistikos ir baltistikos centrų Europoje, Lietuvos bičiulių draugijų ir susivienijimų svarba ir būtinybė remti jų veiklą.

Bendruomenės ir atstovybės nusprendė glaudžiau bendradarbiauti skleidamos in-

formaciją apie grįžimo į Lietuvą, mokymosi, įsidarbinimo Lietuvoje galimybes. Bendruomenės ir atstovybės sieks sudaryti palankias sąlygas visiems, norintiems išreikšti savo politinę valią Seimo rinkimuose. Siekiant tiesioginio ir proporcingo užsienyje gyvenančių lietuvių atstovavimo Lietuvos Respublikos Seime, siūloma apsvarstyti atskirų rinkimų apygardų užsienyje gyvenantiems lietuviams įsteigimo galimybę.

Bendruomenės ir atstovybės yra pasirengę kartu įgyvendinti projektus pristatant Lietuvą Europoje Lietuvos vardo paminėjimo 1000-mečio ir Vilniaus – Europos kultūros sostinės renginių proga 2009-aisiais metais. Drauge bus siekiama įgyvendinti projektus, jungiančius įvairiuose kraštuose gyvenančias lietuvių bendruomenes ir tvirtais saitais susiejančius su Lietuva.

2008 m. vasario mėn. 13–14 d. Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie LRV generalinis direktorius A. Petrauskas, Užsienio lietuvių skyriaus lituanistinio poskyrio vedėja Daiva Žemgulienė bei vyresnioji specialistė Virginija Klimavičienė lankėsi Rygoje. Vizito Latvijos sostinėje metu A. Petrauskas kartu Latvijos lietuvių bendruomenės nariais dalyvavo Lietuvos valstybės atkūrimo dienos minėjimo renginiuose, Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje susitiko su JE Latvijos Respublikos prezidentu V. Zatlieriu, kitais aukštais pareigūnais.

2008 m. vasario mėn. 29–kovo 2 d. Buenos Airės mieste, Argentinoje, įvyko Pietų Amerikos lietuvių bendruomenių pirmininkų ir draugijų vadovų suvažiavimas. Pirmąją suvažiavimo dieną buvo pristatyta emigracijos ir reemigracijos padėtis, aptartos išylančios problemos, galimybės, realijos. Pristatytas Migracijos informacijos centras ir jo veikla Lietuvoje. Diskutuota apie grįžtančius į Lietuvą su šeimos nariais ne Lietuvos Respublikos piliečius. Pranešimus skaitė Audra Sipavičienė, Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro atstovė, bei Antanas

Turčinai, Migracijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos Užsienio skyriaus vedėjas. Susitikimo metu daug dėmesio buvo skirta Pietų Amerikos lietuvių bendruomenių situacijai aptarti. Suvažiavimo pabaigoje priimtoje rezoliucijoje apgailestauta dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo priimto sprendimo dėl Pilietybės įstatymo išaiškinimo. Priminta, kad užsienio lietuviai visuomet išsaugojo pilietybę kaip savo prigimtine teisę. Dar kartą kreiptasi į Lietuvos Seimą raginant priimti aiškų, suprantamą ir visame pasaulyje gyvenančių lietuvių, jų vaikų ir anūkų tautiškumą saugojantį pilietybės įstatymą.

2008 m. kovo mėn. 13 d. Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje Lietuvos centriniam valstybės archyviui perduota lietuvių diplomato ir visuomenės veikėjo Stasio Lozoraičio jaunesniojo sukaupta archyvinė medžiaga. Diplomato Lozoraičių šeimos archyvas Romoje buvo vienas didžiausių ir svarbiausių archyvų, sukaupusių lietuvių išeivijoje sovietmečiu, – perdavimo ceremonijoje pažymėjo ministerijos valstybės sekretorius Deividas Matulionis.

Stasio Lozoraičio jaunesniojo surinktą medžiagą sudaro 174 dėžės įvairių dokumentų nuo 1919 metų iki naujausiųjų laikų. Dokumentuose atsispindi Lietuvos diplomatinė bei konsulinė atstovybių Vašingtone, Niujorke, Paryžiuje, Romoje, San Paule ir kitur veikla ir tų laikų aktualijos.

Po S. Lozoraičio jaunesniojo mirties šis archyvas buvo saugomas jo našlei poniai Danielai Lozoraitienei priklausančiose patalpose. O archyvo priežiūra iki pat mirties praėjusių metų vasarą rūpinosi jo brolis ambasadorius Kazys Lozoraitis.

Įvykiai Lietuvos visuomenėje

2008 m. vasario 2–3 d. Antalakajos kaime, Mindūnų sen., Molėtų rajone LGAVO „Sugrįžus“ nariai šventė savo oficialųjį gim-

tadienį. 2007 metų vasario 1 dieną Amerikos Lietuvių klubas oficialiai tapo visuomenine organizacija, vienijančia iš už Atlanto parvykusius lietuvačius. Diskutuota apie galimas tolimesnes veiklos sritis, organizacijos ateities perspektyvas. Sąmoningai sugrįžta prie esminių dalykų, lemiančių organizacijos gyvybingumą, tokių, kaip: pagrindinė išplėstinė morališkai nesenstanti ir kompaktiška reprezentacinė organizacijos misija, ilgalaikiai ir trumpalaikiai tikslai, būtinybė „steigti postus“ atskiroms veiklos sritims koordinuoti, atnaujinti ir sustiprinti valdybos veiksmumą, išgryninti individualaus indėlio galimybes. Iš viso organizaciją sudaro beveik 100 narių ir kandidatų į narius, užpildžiusių organizacijos svetainėje (www.sugrizus.lt) esančio naujo nario stojimo anketas.

2008 m. vasario 28 d. Naujai vienerių metų kadencijai perrinktas lietuvių, gyvenusių Amerikoje, visuomeninės organizacijos (LGAVO) „Sugrįžus“ prezidentas dr. Daurantas Matulis. Kartu išrinkta ir nauja organizacijos valdyba, be D. Matulio joje dar dirbs Mindaugas Kazlauskas, Juozas Žagelis, Simonas Girdzijauskas, Jolita Zabarauskaitė, Giedrė Šipailaitė ir Edmundas Atkočiūnas.

2008 m. balandžio 1 d. Pradedamas transliuoti išeivijai skirtas trečiasis nacionalinio transliuotojo TV kanalas LTV World per palydovą „Sirius“ bus matomas visoje Vakarų Europoje. Pagal LRT ir švedų kompanijos „SES Sirius AB“ pasirašytą sutartį, LTV World programa bus matoma nauju 12690.000 MHz dažniu (vertikali poliarizacija, FEC 3/4, duomenų srautas 2.65 MS/s). Signalas bus gaunamas šiek tiek silpnesnis, negu būdavo iki šiol, tačiau žymiai platesniu diapazonu tiek į Rytus, tiek į Vakarus nuo Lietuvos. Rytuose Lietuvos kanalą galės matyti žiūrovai iki pat Uralo kalnų, Gruzijos, Armėnijos, Azerbaidžano, Turkijos. Nacionalinį transliuotoją galės matyti lietuvių pamėgtuose kraštuose – Airijoje, Didžiojoje Britanijoje, Ispanijoje gyvenantys išeiviai.

Išeivijos lietuvių filantropiškumas ir VDU Humanitarinių mokslų fakultetas

2008 m. balandžio mėn. „Artes liberales“ idėjas skleidžiančiame Vytauto Didžiojo universitete, Kanados ir JAV lietuvių pastangomis įsivyravo graži tradicija, skirti stipendijas už mokslinius pasiekimus ar steigti mokslo tyrinėjimus remiančius fondus. Filantropiškumas universitete visų pirma primena tyrėjams, jog jų darbai yra laukiami ir su dideliu dėmesiu skaitomi, be to, privačių fondų parama ne tik padeda atlikti kokybiškesnius tyrimus nei tik naudojantis valstybės lėšomis, bet ir suburia bei skatina tobulėti akademinę bendruomenę. Prof. Viktorijos Skrupskelytės fondo finansinė parama skiriama Humanitarinių mokslų fakulteto dėstytojams – docentams, lektoriams, mokslo darbuotojams (turintiems ir neturintiems mokslo laipsnio) pradėta teikti nuo 2002 m. Šia finansine parama skiriama 1 semestruui pasinaudojo 19 darbuotojų: Violeta Kalėdaitė, Doc. dr. Dalius Jonkus, Dr. Dalia Zabielaitytė, Dr. Gediminas Karoblis, Dr. Agnė Budriūnaitė, Vitalija Kasperavičiūtė, Dr. Marius Sirutavičius, Doc. Dr. Virginija Vasiliauskiene, Doc. Dr. Irena Buckley (Skurdenienė), Doc. Dr. Dalia Kuizinienė, Dr. Vijolė Višomirskytė, Dr. Inga Vaičekauskaitė, Doc. Dr. Elina Naujokaitienė, Dr. Inga Litvinavičienė, Neringa Lūžienė, Sidona Žvaliauskienė, Dr. Linas Saldukas, Alisa Rupšienė, Dr. Andrius Utkas.

Stefanijos ir Mečislovo Leškių stipendija teikta Istorijos studijų programos visų pakopų studentams. Nuo 2001 metų šiomis stipendijomis pasinaudojo: Ilona Bučinskytė – 2001 m. (2 kurso magistrantė), Ingrida Veliutė – 2002 m. (2 kurso magistrantė), Milena Pavlova – 2003 m. (1 kurso magistrantė), Justina Armonaitė – 2004 m. (1 kurso magistrantė), Laima Bucevičiūtė – 2005 m. (2 kurso magistrantė), Andriejus Stoliarovas – 2006 m. (1 kurso magistrantas).

Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) fondo JAV įsteigto Broniaus Bieliuko stipendijų fondo ir Lietuvių išeivijos instituto skiriamų stipendijų tikslas – remti gabius, gerai besimokančius studentus, skatinti aktyviau dalyvauti mokslinėje ir visuomeninėje veikloje. Lietuvių išeivijos bendruomenės veikėjo Broniaus Beliuo vardinė stipendija skiriama Vytauto Didžiojo universiteto humanitarinių ir socialinių mokslų sričių istorijos, filologijos, etnologijos, filosofijos, teologijos, menotyros, sociologijos, politologijos ir teisės krypčių studijų studentams.

Antano Juodvalkio stipendija taipogi pasi-
naudojo nemažas būrys studentų.

Pagirtinos Stasės Vaškelienės kasmet renkamos išeivių lietuvių aukos paremti sunkiai materialiai gyvenančius studentus. Ponios Vlado Saudargas tikslinis palikimas atitekęs Humanitarinių mokslų fakultetui, padėjo išspręsti daugelį problemų: buvo atnaujintos katedros, centrai, įsigyta reikalinga moderni aparatūra. Birutės Magdalenos Stankūnienės paveikslai puošia auditorijas, darbo kabinetus, biblioteką.

Lietuvių išeivijos instituto veikimas

2007 m. spalio 22 d. Istorinėje LR Prezidentūroje Kaune Vytauto Didžiojo universitetas, Berlyno laisvojo universiteto Rytų Europos studijų institutas ir Lietuvių išeivijos institutas surengė tarptautinį simpoziumą „Jokūbo Robinzono (Jacob Robinson) gyvenimas, darbai ir laikmetis“. Konferenciją parėmė fondas „Atmintis ir ateitis“ ir Vokietijos Federacinės Respublikos ambasada Vilniuje.

2007 m. lapkričio 16 d. Lietuvių išeivijos institutas suorganizavo konferenciją „Lietuvė moteris emigracijoje“. Tarpdisciplininėje konferencijoje siekta istoriniu, sociologiniu ir kultūrologiniu aspektais analizuoti, kaip kito moterų emigracija,

koks buvo moterų vaidmuo išeivijos istorijoje ir kultūroje, aktualizuoti šiuolaikinės moterų migracijos procesus.

2008 m. sausio mėn. Naujieji metai Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centrui padovanojo vertingą dovaną. Centro fondai pasipildė nauju – žymaus lietuvių diplomato, ilgamečio Lietuvos respublikos konsulo Niujorke Aniceto Simučio (1909–2006) – archyvu. Daugiau nei 60 veiklos metų, praleistų diplomatinėje tarnyboje, atsispindi A. Simučio asmeninėje ir tarnybinėje korespondencijoje, dokumentuose, nuotraukose. Kruopščiai sudėlioti dokumentai, sudaryti aprašai bei kartu atkeliavusi biblioteka byloja apie konsulą, kaip iškilią asmenybę, valstybininką ir visuomenininką, išryškina jo neabejotiną atsidavimą pareigai Lietuvos diplomatinėje tarnyboje ir meilę tėvynei. Už perduotą archyvą dėkojame A. Simučio šeimai.

2008 m. sausio 8 d. 2004 metais Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centrui buvo perduota Adolfo Damušio (1908–2003) archyvo dalis, kuri šiuo metu yra sutvarkyta ir prieinama visiems tyrinėtojams.

2008 m. sausio 8 d. ISC buvo perduota likusi Adolfo Damušio archyvo dalis ir vertinga knygų kolekcija. VDU ISC archyvinis fondas pasipildė vertinga ir originalia istorine medžiaga, bylojančia apie aktyvią A. Damušio veiklą ir domėjimąsi Lietuvos laisvinimo reikalais, visuomeninę veiklą Lietuvoje ir išeivijoje. Šis archyvinis fondas itin vertingas antisovietinės ir antinacinės lietuvių rezistencijos bei lietuvių išeivijos politinio ir visuomeninio gyvenimo tyrinėtojams.

2008 m. sausio 18–27 d. Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos katedros doktorantė ir VDU Išeivijos studijų centro darbuotoja Kristina Ūsaitė lankėsi Londone ir Notingeme. Vizi-
to metu Kristina Ūsaitė, padedama dabartinės Jungtinės Karalystės lietuvių sąjungos pirminkės Živilės Ilgūnaitės, užmezgė kontaktus su ilgamečiais Didžiosios Britanijos lietuvių sąjungos nariais – Kastyčiu Baubliu, Aleksu

Vilčinsku, Stasiu Kasparu, Veronika Juriene, Pauliumi Tričiu, Živile Matukienė, Kaziu Makūnu, Romu Kinka, Vincent O'Brien, – kurie sudarė galimybę susipažinti su jų asmeniniuose archyvuose saugoma medžiaga ir suteikė vertingos informacijos apie Didžiosios Britanijos lietuvių veiklą. Viešnagės metu doktorantė taip pat lankėsi Lietuvių Sodyboje Headley Park, kur peržiūrėjo ten esančią D. Britanijos lietuvių sąjungos archyvinę medžiagą. Noringame Kristina Ūsaitė viešėjo pas Henriką ir Vidą Gasperus, lankėsi Notingemo katalikiškame „Židinyje“, susipažino su ten gyvenančių DP kartos lietuvių – Anelės ir Antano Vaižgauskų ir „trečiosios bangos“ emigrantų – lietuvių mokytojos Marijos ir ispanų kilmės rašytojo Stephan Collishaw – šeimomis. Vizito metu surinkta archyvinė medžiaga bus panaudota knygos apie Didžiosios Britanijos lietuvių bendruomenę parengimui.

2008 m. vasario 8 d. Lietuvių išeivijos institutas surengė susitikimą su režisieriumi Arvydu Barysu. Renginio metu buvo pristatytas jo režisuojamas dokumentinių filmų ciklas „Žymiausi pasaulio lietuviai“, rodyta filmuota medžiaga apie išeivijos dailininkę Janiną Monkutę-Marks, fotografą Algimantą Kežį, aktorę Rutą Kilmonytę-Lee ir kitus. A. Baryso ir jo bendraminčių kuriamo 30 filmų ciklo „Žymiausi pasaulio lietuviai“ tikslas – pristatyti po visą pasaulį išsibarsčiusius garsius lietuvius: menininkus, mokslininkus, architektus, dvasininkus, verslininkus, finansininkus, sportininkus. Po Antrojo pasaulinio karo į Vakarų Europą, Šiaurės ir Pietų Ameriką emigravę lietuvių kultūrinio, akademinio, verslo elito atstovai pasiekė reikšmingų rezultatų bei tarptautinį pripažinimą, garsino ir garsina Lietuvos vardą. Kuriant šį filmų ciklą, siekiama lietuviškosios emigracijos patirtis ir pamokas perduoti šiuolaikinei visuomenei bei dabartinių lietuvių emigrantų bendruomenėms.

2008 m. vasario 27 d. Istorinėje LR Prezidentūroje Kaune įvyko konferencija „Lietuvos nepriklausomybė: praeitis ir ateities vizija“.

Pranešimą apie dviejų valstybingumo švenčių skirtumus skaitė Kovo 11-osios Akto signataras, laisvės kovų dalyvis Algirdas Patackas, o Vasario 16-osios pamokas priminė Lietuvių išeivijos instituto direktorius prof. habil. dr. Egidijus Aleksandravičius. Apie pilietinių nuostatų ugdymo galimybes šiuolaikinėje mokykloje kalbėjo Kauno Jėzuitų gimnazijos direktorius Gintaras Vitkus, pranešimus skaitė V. Landsbergio rašinių konkurso laureatas, VDU II kurso studentas Tadas Varpučinskas ir konkurso „Padovanok Lietuvai viziją“ nugalėtojas, evangelikų teologas Holgeris Lahayne'as.

2008 m. kovo 4–balandžio 4 d. Lietuvių išeivijos instituto direktorius prof. E. Aleksandravičius lankėsi Jungtinėse Amerikos Valstijose. Pasaulio lietuvių centre Lemonte 2008 m. kovo 8 d. Lietuvos Generalinio konsulato surengtame Kovo 11-osios paminėjime Čikagos lietuvių bendruomenei E. Aleksandravičius skaitė paskaitą. Vėliau kartu su kino menininku Henriku Gulbinu bei dailininku Audriumi Gražiu rinko medžiagą Lietuvių išeivijos institute formuojamam Pasaulio lietuvių kino, foto ir garso archyviui.

Informacijos šaltiniai:

<http://web.sugardas.lt>
www.bernardinai.lt
www.euro.lt
www.lpk.lt
www.lpsk.lt
www.lrs.lt
www.lrt.lt
www.lrv.lt
www.myvisit.ie
www.pasilik.lt
www.plbe.org
www.president.lt
www.smm.lt
www.socmin.lt
www.ulrc.lt
www.urm.lt

*Parengė Giedrius Janauskas
 Įteikta spaudai: 2008 04 15*

Santraukos rusų kalba (Резюме)

Эгидиус АЛЕКСАНДРАВИЧЮС

ДИАСПОРА И РОДИНА: СО СВОБОДОЙ И БЕЗ НЕЕ

Цель статьи – рассмотреть связи литовской эмиграции с родиной, с целью понять, как на образ мышления литовских эмигрантов воздействует ситуация на родине. Свобода отечества и его общества оказывает на эмиграцию большое влияние. Восстановление независимости Литвы и присоединение к

Европейскому Союзу обусловило важные, глубокие изменения в образе мышления литовских эмигрантов на Западе. В статье также обсуждается роль литовской эмиграции в развитии Литовского государства, формировании общества и политики.

Регина ЯСЮЛЯВИЧЕНЕ

МИГРАЦИЯ В ДИСКУРСЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Миграция и права человека пересекаются в сфере нормы государственного суверенитета. В основных международных документах прав человека не определено понятие мигрант и не обсуждаются права мигрантов как коллективных единиц, хотя нарушение прав мигрантов, прежде

всего, обусловлено их принадлежностью к чужой культуре.

Права человека являются мощным орудием в процессе интеграции мигрантов, хотя конкретное применение их универсальных стандартов остается в руках отдельных государств.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ДИСКУРСЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ МИГРАЦИИ ЛИТОВЦЕВ

Международная миграция литовцев является частью целостной цепи изменений, происходящих в глобальном обществе. Особенности миграции современных литовцев сформировались в процессе взаимодействия различных факторов, и своими корнями уходят к истокам исторических взаимоотношений. Отсюда возникают концептуальные проблемы и проблемы дефинирования явлений миграции, т.к. миграция касается не только государств, принимающих или посылающих мигрантов, но и обществ этих государств (в том числе и Литвы). Возникает вопрос о том, как се-

годня литовские национальные нарративы характеризуют культуру миграции, историю, законодательство, иначе говоря, какова она, наша миграция, каковы ее особенности? Как сегодняшняя миграция литовцев, вплетается в поток международной миграции?

Сложно опознать и назвать причины эмиграции литовцев, анализируя изолированно только международную ситуацию процесса миграции в Литве, не оценивая того факта, что причины международной миграции таятся в глобальном развитии макроэкономики.

Эдита ГРУОДИТЕ, Лайма ЛЮТИКЕНЕ

ПРОБЛЕМАТИКА ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ЛИТОВСКИХ ЭМИГРАНТОВ, ПРОЖИВАЮЩИХ В США

В статье анализируется проблематика воспитания детей литовских эмигрантов, проживающих в США. Осуществляется это в первую очередь, анализируя законодательные акты Литвы, пытаюсь таким образом установить уровень внимания, проявляемого Литовским государством к

мигрировавшим детям, и к проблематике их воспитания. Впоследствии авторы пытаются узреть проблемы, возникающие с практической стороны вопроса. В статье также используются данные и результаты исследований, проведенных Институтом миграции Литвы в 2007 году.

Виолета ДАВОЛЮТЕ

ВЫЗОВЫ ТРАВМ: МИГРАЦИЯ, ИНТЕГРАЦИЯ И РОЛЬ КУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Часто травмы являются неотъемлемой частью принудительной миграции, ко-

торая мешает культурной и социальной интеграции личности в новой среде. Во

многих странах Европы междисциплинарные исследования травм перешагнули дискурс академических границ и все шире применяются в деятельности учреждений, работающих в сфере принудительной миграции. В статье представлен обзор новых идей и образцов практической деятельности, особое внимание уделено аспекту «культурной ком-

петенции». Не смотря на то, что в Литве общество принудительных мигрантов и беженцев малочисленно, новые междunarодные перспективы могут помочь совершенствовать еще достаточно новый механизм социальных услуг, а также способствовать поощрению толерантности национального и культурного разнообразия.

Мари ГИЛМАРТИН, Джане-Анн О'КОННЕЛЛ Беттина МИГГЕ

ЛИТОВЦЫ В ИРЛАНДИИ

В статье анализируется миграция литовцев в Ирландию, начавшаяся еще до 2004 г. Что побудило их выбрать именно Ирландию? Из проведенного опроса становится ясно, что мотивация очень разнообразна, от желания не только лучше жить в Литве, до желания увидеть мир. С какими трудностями сталкиваются литовцы, прибывшие в Ирландию? Обзору данной проблемы и уделено основное внимание в этой статье. Насколько легко литовцам удается усвоить английский язык, необходимый для жизни и

работы в данной стране? Как они осознают и воспринимают трудовые условия в Ирландии? Как переселение в Ирландию влияет на семейные отношения и коммуникацию в семье? Литву или Ирландию считают своей родиной проживающие в Ирландии литовцы? На эти вопросы пытаются ответить авторы статьи, руководствуясь уже имеющимися результатами исследований, а также результатами опросов мигрантов, которые проводили сами авторы.

Дайва СИМАНВИЧЮТЕ

УЧРЕЖДЕНИЕ ВСЕМИРНОГО ЛИТОВСКОГО ОБЩЕСТВА В 1945–1950 ГОДАХ

Изменившаяся политическая ситуация после Второй Мировой войны, изменившееся положение политических беженцев в эмиграции, проблемы эмиграции в период *DP*, все это побудило к обсуждению идеи объединения литовцев всего мира, в рамках организации PLB (Всемирного Литовского Общества). Переняв от не-

зависимой Литвы идею объединения литовцев всего мира, VLIK (Главный комитет освобождения Литвы) проявил инициативу объединить разбредшихся по всему миру литовцев в организационной форме, охватив различные волны эмиграции литовцев – *гринорю* и *дипуку* (*DP*). Организационная модель PLB ставила

перед собою цель - представить в разных странах проживающих всех литовцев, а не только отдельные организации или определенные идеологические направления. Основная цель статьи – реконструировать мало известный, инициированный VLIK'ом, этап организации Всемирного Литовского Общества в 1945 – 1950 годах, тем самым представить основные мотивы и принципы учреждения этой организации, дискуссии по вопросу статуса

положений PLB. В ходе учреждения PLB выявились поколения *гринорю*, особенно позиция представителей католического направления в ALT (Совете литовцев Америки), по вопросам модели процесса организации эмигрантов. Определив вид деятельности и компетенцию ALT и VLIK в политической области, а PLB назначив решение задач культурной и социальной сферы деятельности, ALT согласился поддерживать учреждение PLB.

Юргита БЛАЖИТЕ

РЕЛИГИОЗНАЯ ЖИЗНЬ ЛИТОВЦЕВ В ЛАГЕРЯХ DP В 1945-1950 Г.

После Второй мировой войны в Германии очутилось около 7 миллионов людей, бежавших от советского террора, привезенных на принудительные работы, содержавшихся в концентрационных лагерях нацистов. Около 6 миллионов после войны вернулось на свою родину, но еще около 1 миллиона жителей других стран, не пожелавших вернуться на родину, или по каким-либо причинам не имевших возможности вернуться на родину, осталось в Германии, Австрии, Италии. Всем этим людям, которые по каким-либо причинам

оставили свою родину и очутились в Германии, было дано DP имя (анг. *Displaced Persons*). Жители лагерей DP, столкнувшись с трудными жизненными условиями, обратились к религии. Со временем религиозная жизнь обрела широкий спектр деятельности: начали действовать молодежные организации, которые занялись католической деятельностью, много людей было втянуто в работу католической акции, организовывались мероприятия католического направления, наблюдалось многолюдное посещение месс.

Гедре МИЛЕРИТЕ

ПЕРВАЯ ЛИТОВСКАЯ РЕСПУБЛИКА ВО ВЗГЛЯДАХ МЫСЛИТЕЛЕЙ ЭГЗИЛЯ

Период первой Литовской Республики был принесен в новое пространство. Как и в период независимости, так и в эгзиле он не был идилличен. Отсюда всплывали и различные оценки прошлого. Говоря об оценках общества в

умах эмигрантов, нужно признать, что умами католической направленности они были делимы в двух направлениях: под воздействием восточной культуры и под воздействием западной культуры. Последняя направленность имела

превосходство, т.к. в большей степени руководствовалась католическими ценностями. В культурной жизни постоянно подчеркивался ее подъем, зрелость. В то время политическая жизнь первой Литовской Республики уже имели довольно разнообразную оценку. Первые годы независимости и ее завоевания почти всеми еще идеализировались. Но, приблизившись к периоду Учредительного Сейма, оценки становились неоднозначными. Подчеркивались и недостатки этого периода. Но больше всего

споров в печати эмигрантов возникло в связи с переворотом, который произошел 26 декабря, и закончилось с периодом отступления президента Антанаса Смятоны на запад. Иначе и не могло быть. В этот период в эмиграции сосредоточились представители всех бывших партий. Этот факт способствовал тому, что политические страсти Первой Литовской Республики не смолкали, не смотря на, что уже довольно длительный период времени предшествовал этим событиям.

Альгимантас ГУРЯЦКАС

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЛИТОВСКОЙ МОЛОДЕЖИ В НЬЮ-ЙОРКЕ 1963-1968 Г.

АНТИКОЛОНИАЛЬНАЯ ЛИГА ЛИТОВСКОЙ МОЛОДЕЖИ (LJAL), ШЕСТВИЕ В ОРГАНИЗАЦИЮ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ, И ОБРАЩЕНИЕ В ОРГАНИЗАЦИЮ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ БАЛТИЙСКИХ СТРАН (BATUN)

В конце 60-х годов XX века, уже в США получившая образование молодежь послевоенного поколения эмигрантов, с недоверием смотрела на руководящие литовцами Америки и других стран, такие политические факторы как - Главный комитет освобождения Литвы (VLIK) и Совет литовцев Америки (ALT). Развал колониальной системы в мире побуждал молодежь к более активной деятельности, ставя перед собою цель, ознакомить всемирное сообщество с условиями оккупации Литвы и других Балтийских стран, и таким образом заставить Советский Союз вернуть независимость этим государствам. В связи с этим в 1963 году была основана федера-

ция молодежных организаций Литвы, имевшая и другое название - Антиколониальная лига литовской молодежи (LJAL). Эта организация поддерживала связи с освободительными организациями народов Африки и Азии. Одна из самых известных и наиболее хорошо организованных этой организацией акций – это шествие 13 ноября 1965 года через Нью-Йорк, к зданию Организации Объединенных Наций. После этого события последовали многочисленные визиты делегаций LJAL в представительства разных стран мира, которые в то время резидировали в Нью-Йорк. Стремясь к более координированной деятельности, в 1966 году была основана общая организация представителей Балтийских стран – Обращение представителей Балтийских стран в Организацию Объединенных Наций (Baltic Appeal to the United Nations – BATUN). Многие молодые люди, сотрудничавшие в этой организации, после объявления независимости Балтийских стран, начали работать

в представительствах своих стран при Организации Объединенных Наций. Несмотря на то, что деятельность таких организаций, как LJAL и BATUN прямого

влияния на процесс освобождения Балтийских стран не имела, но они заслужили внимание и одобрение со стороны мировой общественности.

Mūsų autoriai

JASIULEVIČIENĖ Regina
Socialinių mokslų daktarė
Vytauto Didžiojo universiteto
Politikos mokslų ir diplomatijos instituto
Politologijos katedros docentė
El. adresas: r.jasiuleviciene@pmdi.vdu.lt

KUZMICKAITĖ Daiva Kristina
Socialinių mokslų daktarė
Vytauto Didžiojo universiteto
Išėivijos studijų centro mokslo darbuotoja,
Politikos mokslų ir diplomatijos instituto
Viešojo administravimo katedros lektorė
El. adresas: d.kuzmickaite@pmdi.vdu.lt

ALEKSANDRAVIČIUS Egidijus
Humanitarinių mokslų habilituotas daktaras
Vytauto Didžiojo universiteto
Istorijos katedra, profesorius
Lietuvių išėivijos institutas, direktorius
El. adresas: e.aleksandravicius@hmf.vdu.lt

GRUODYTĖ Edita
Socialinių mokslų daktarė, docentė
Vytauto Didžiojo universiteto Teisės instituto
Viešosios teisės katedros vedėja
El. adresas: teise@consus.lt

LIUTIKIENĖ Laima
Socialinių mokslų magistrantė
Seton Hall universitetas,
New Jersey, JAV
Dr. V. Kudirkos lituanistinės
mokyklos direktorė
El. adresas: laima@njlituanistine.org

DAVOLIŪTĖ Violeta
Humanitarinių mokslų daktarė
London Metropolitan University
Department of Humanities,
Arts and Languages
El. adresas: davoliute@yahoo.de

GILMARTIN Mary
Doctor of Geography
National University of Ireland Maynooth,
Department of Geography
El. adresas: Mary.Gilmartin@nuim.ie

MIGGE Bettina
Doctor of Linguistics
University College Dublin, School of Irish,
Celtic Studies, Irish
Folklore & Linguistics
El. adresas: bettinamigge@ucd.ie

O'CONNELL Jane-Ann
PhD Candidate
University College Dublin, School of
Geography, Planning and
Environmental Policy
El. adresas: janeannoconnell@gmail.com

SIMANAVIČIŪTĖ Daiva
Vytauto Didžiojo universiteto
Humanitarinių mokslų fakulteto
Istorijos katedros doktorantė
El. adresas: d.simanaviciute@hmf.vdu.lt

BLAŽYTĖ Jurgita
Vytauto Didžiojo universiteto
Teisės instituto magistrantė
Istorijos bakalaurė
El. adresas: jurgabl@yahoo.com

MILERYTĖ Giedrė
Vytauto Didžiojo universiteto
Humanitarinių mokslų fakulteto
Istorijos katedros magistrantė
El. adresas: g.mileryte@hmf.vdu.lt

GURECKAS Algimantas
Lietuvių išeivijos visuomenės veikėjas
El. adresas: alvirgureckas@verizon.net

RACHLEVIČIŪTĖ Ramutė
Vilniaus dailės akademijos (VDA) Dailės
istorijos ir teorijos magistrė
VDA doktorantė
VDA galerijos „Akademija“ vadovė
Dailės istorijos ir teorijos katedros lektorė
El. adresas: ramute.rachleviciute@vda.lt

BARTKIENĖ Kristina
Vytauto Didžiojo universiteto Humanitari-
nių mokslų fakulteto
Lietuvių literatūros katedros doktorantė
El. adresas: k.bartkiene@hmf.vdu.lt

BARNIŠKIENĖ Sigita
Vytauto Didžiojo universiteto
Humanitarinių mokslų daktarė
Vokiečių ir prancūzų filologijos
katedros docentė
El. adresas: s.barniskiене@hmf.vdu.lt

JANAUSKAS Giedrius
Humanitarinių mokslų daktaras
Vytauto Didžiojo universiteto
Išeivijos studijų centro mokslo darbuotojas,
Politikos mokslų ir diplomatijos instituto
Regionistikos katedros lektorius
El. adresas: g.janauskas@hmf.vdu.lt

Reikalavimai straipsniams

Akademiniis žurnalas *Oikos* (gr. kalba „namai“) yra skirtas šiuolaikinės migracijos, Lietuvos migracijos politikos, diasporos istorijos ir kultūros problemoms aptarti. Leidinyje spausdinami originalūs moksliniai ir apžvalginiai straipsniai, recenzijos, archyvinų dokumentų publikacijos.

Straipsniai skelbiami lietuvių ir anglų kalbomis.

Straipsnių apimtis – iki 1 autorinio lanko (40 000 spaudos ženklų), recenzijų – iki 0,25 autorinio lanko (10 000 spaudos ženklų). Dėl didesnės apimties publikacijų reikia iš anksto susitarti su redakcija. Tekstai redakcijai pateikiami A4 formato *Times New Roman* 12 šriftu, 1,5 eilutės intervalu.

Žurnalui *Oikos* teikiami straipsniai yra vertinami dviejų redakcinės kolegijos pasiskirtų recenzentų.

Leidinyje skelbiami tik anksčiau neskelbti straipsniai. Jie turi atitikti akademiniams straipsniams keliamus reikalavimus. Juose turi būti suformuluotas mokslinių tyrimų tikslas, pristatyta analizuojamos problemos tyrimų būklė, pateiktos tyrimo išvados, nurodyti šaltiniai ir literatūra. Prie lietuviškai skelbiamo mokslinio teksto turi būti pridė-

ta santrauka anglų kalba (600–1000 spaudos ženklų) ir santrauka rusų kalba (500–600 spaudos ženklai). Prie nelietuviškai skelbiamo straipsnio pageidautina santrauka lietuvių kalba.

Pastabos ir nuorodos pateikiamos straipsnio pabaigoje, numeracija ištisinė. (Nuorodos ir pastabos daromos per insert/endnote.) Nuorodos straipsnio pabaigoje pateikiamos pagal tokią schemą:

- **Nurodant knygą:** autoriaus pavardė, vardas, leidinio pavadinimas, leidimo vieta, leidykla, leidimo metai ir puslapis, iš kurio cituojama. Prireikus nurodomas leidinio tomas.
- **Nurodant straipsnį iš knygos:** autoriaus pavardė, vardas, straipsnio pavadinimas, dvigubas brūkšnys (//), knygos pavadinimas, leidimo metai, leidykla, puslapis, iš kurio cituojama.
- **Nurodant straipsnį iš periodinio leidinio:** autoriaus pavardė, vardas, straipsnio pavadinimas, dvigubas brūkšnys (//), periodinio leidinio pavadinimas, leidimo metai, numeris, puslapis, iš kurio cituojama.

Citatos išskiriamos dvigubomis kabutėmis nekeičiant šrifto ir neišskiriant tekste kitaip.

Lietuviškame tekste nelietuviški asmenvardžiai rašomi originalo forma. Pirmą kartą tekste yra pateikiamas pilnas vardas, pavardė, toliau galima rašyti tik to paties asmens pavardę. Dažniausiai vartojami vietovardžiai, apie kuriuos žinių galima rasti prieinamose enciklopedijose, lietuvių kalba rašomi tradiciškai, pagal tarimą. Reti ir negirdėti pavadinimai, neturintys transliteracijos, rašomi originalo rašyba.

Bendradarbiai ir autoriai siųsdami savo straipsnį turi nurodyti savo vardą, pavardę,

atstovaujamą instituciją, mokslo laipsnį, el. pašto adresą, telefoną.

Oikos redakcinei kolegijai pateikiamas kompiuteriu surinktas tekstas ir išspausdintas vienas straipsnio egzempliorius.

Straipsnius, recenzijas prašome siųsti į Lietuvių išeivijos institutą (S. Daukanto g. 25 LT-44249 Kaunas, el. paštas: isc@fc.vdu.lt Informacija tel. (8 37) 32 78 39) arba atsakingajai redaktorei Daivai Kuzmickaitei el. paštu: d.kuzmickaite@pmdi.vdu.lt

Žurnalas recenzuojamas ir talpinamas tarptautinėse EBSCO publishing duomenų bazėse <http://www.epnet.com/>

oikos

2008 Nr. 1 (5)

LIETUVIŲ MIGRACIJOS IR DIASPOROS STUDIJOS

ISSN 1822-5152

Leidžiama du kartus per metus

Redaktorė *Margarita Dautartienė*

Serijos dailininkė ir meninė redaktorė *Kornelija Buožytė*

Maketuotojas *Linas Vaškevičius*

Tiražas 600 egz.

Išleido „Versus aureus“ leidykla

Rūdninkų g. 10, LT-01135 Vilnius

versus@versus.lt

www.versus.lt

Spausdino AB „Aušra“

Vytauto pr. 23, LT-44352 Kaunas

ausra@ausra.lt

www.ausra.lt